

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SULTAN VELED'İN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen POYRAZ

TEMMUZ-2018

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SULTAN VELED'İN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen POYRAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK

TEMMUZ-2018

GÜMÜŞHANE

KABUL VE ONAY

..... danışmanlığında
tarafından hazırlanan
..... isimli bu çalışma jürimiz tarafından Gümüşhane
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda
Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak Oy Birliği / Oy Çokluğu ile kabul edilmiştir.

[İmza]

Unvanı, Adı ve Soyadı (Başkan)

[İmza]

Unvanı, Adı ve Soyadı (Danışman)

[İmza]

Unvanı, Adı ve Soyadı (Üye)

[İmza]

Unvanı, Adı ve Soyadı (Üye) (Varsa)

[İmza]

Unvanı, Adı ve Soyadı (Üye) (Varsa)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..... / /

(İmza)

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans / Doktora Tezi olarak hazırlamış olduğum “Sultan Veled’in Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☒	Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürecin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.... / /

Figen POYRAZ

ÖNSÖZ

Tasavvuf; menbainı Kur’ân ve Sünnet’ten alan ve “Üsve-i Hasene” şeklinde vasıflandırılan Rasulullah (sav) zamanında zuhûr eden hâl ilmi olarak nitelendirilen İslâmî bir ilimdir. Dünyayı kesben değil kalben terk ederek insanları dağdağalı dünya hayatından sâhil-i selâmete çıkarmayı amaçlayan tasavvuf ilmi, farklı isimlerle zikredilmiş olsa da başlangıcından günümüze kadar var olagelmıştır.

İmânsızlık ve inandığı gibi yaşayamama gibi mânevî hastalıkların bütün bünyeyi kapladığı, rûhî bunalımların yaşandığı günümüz toplumunda mutasavvıflara ve onların öğretilerine her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Peygamberlerin vârisleri olan bu gönül dostlarının yaşantıları ve öğretileri tam manasıyla bilinmemektedir. Biz de bundan dolayı insan sevgisiyle İslâm’ın hoşgörüsünü en güzel şekliyle yansıtan Hz. Mevlânâ’nın takipçisi olan ve onun düşüncelerini sistematize eden oğlu Sultan Veled’in hayatı, eserleri ve görüşlerini ele alıp insanlığın istifadesine sunmak istedik.

Çalışmamız bir “Giriş”, iki “Bölüm” ve bir “Sonuç”tan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir “I. Bölüm”de Sultan Veled’in hayatı, eserleri, kişiliği ve Mevlevîlik tarikatına tesiri incelenmiştir. “II. Bölüm”de ise Sultan Veled’in tasavvufî görüşleri kapsamında tarikat mes’elelerine, tasavvufî hâllere, tasavvufî düşünceye, din, ibâdet ve ahlâka dair görüşleri ele alınıp incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Yüksek lisans eğitimim süresince engin ilim ve tecrübesiyle bana yol gösteren muhterem hocam Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK Bey’e, tez çalışmam boyunca gösterdikleri sabır ve fedakârlıklarından dolayı değerli eşim Ramazan Bey’e, biricik oğullarım Yunus Said ve Muhammed’e, dualarıyla her zaman yanımda olan anne ve babama, desteklerinden dolayı sevgili arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Gümüşhane - 2018

Figen POYRAZ

ÖZET

[POYRAZ, Figen]. Sultan Veled'in Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Yüksek Lisans, 2018, (X+163)

Sultan Veled 13 ve 14. asırda yaşamış bir mutasavvıf şâirdir. Babası Anadolu'nun dört büyük kutbundan biri olan meşhûr Mevlânâ Celâleddin Rûmî'dir. O, başta babası Mevlânâ olmak üzere Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî, Şemseddin Tebrîzî, Selâhahaddin Zerkûbî, Hüsâmeddîn Çelebi ve Bektemüroğlu Kerimüddin'den de tasavvufî terbiye görmüştür.

Mevlânâ gibi aşk ve cezbe yolunu takip eden Sultan Veled, Mevlevîliği sistematize ederek bir tarikat haline getirmiştir. Babasına olan derin sevgi ve bağlılığı, aynı zamanda teşkilatçı ve girişken yapıya sahip olması onun Mevlevîliği sistemleştirmesinde etkili olmuştur. O, aynı zamanda temkinli, mantıklı ve zamanın şartlarını gözeten bir Mevlevî büyüğüdür.

Babasının mânâ mirasçısı olan Sultan Veled'in Divân, İbtidânâme, Rebâbnâme, İntihânâme ve Maârif adlı eserleri bulunmaktadır. Bu eserler Farsça'dan Türkçe'ye de tercüme edilmiştir.

Çalışmamızda Sultan Veled'in eserleri çerçevesinde onun tasavvufî düşüncelerini anahatlarıyla ele alarak bu alanda var olan boşluğu doldurmak istedik. Onun tasavvufî düşüncelerini ise tarikat mes'eleleri ile ilgili görüşleri, bazı tasavvufî hâllere dair görüşleri, din, ibâdet ve ahlâka dair bazı görüşleri şeklinde tasnif edip inceledik

AnahtarKelimeler: Mevlânâ, Mevlevîlik, Sultan Veled, Tasavvuf.

ABSTRACT

[POYRAZ, Figen]. Life Work and Sufistic Views of Sultan Veled, Master Thesis, 2018, (X+163).

Sultan Veled is a sufi lived in 13. Century. His father, Mevlana Celaleddin Rumi, is one of the most famous poles in Anatolia. He gained alot about mystical thinking firstly from his father, Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizi, Şemseddin Tebrizi, Selahaddin Zerkubi, Hüsameddin Çelebi and Bektemüroğlu Kerimüddin. He systemazited the tariqa of Mevlana Celaleddin-i Rumi, who is a famous sufi, authority of his time and intellectual, and also founded Mevlevî community.

With his evident and spiritual wisdom, he was always modest and always in deep love, and divinity. He had a great respect and commitment to his father and he also has a great ability in organizing that he could systematize the Mevlevî way.

He was also a careful, reasonable and an observer of his time. He has some works named” as İbtidaname, Rebabname, Maarif, İntihaname and Divan. Those woks were translated from Persian to Turkish.

According to him, unexperienced word seems like a cup without water because experience is better than word. The shortest way to reach Allah is not gained later but a natural endowment.

He supports the idea of divinity of Allah and emphasize that there is nothing else in truth apart from Allah. He likens the fallower to the soil. If the fallower is modest, then he can gain some inspiration.

In this study we tried to review the mainstreams of his mystical thinkings. We studied the issues of the tariqa such as mystical thinking, religion, praying and moral values.

Key Words: Mevlana, Mevlevi Order, Sultan Veled, Sufism.

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SULTAN VELED'İN HAYATI, ESERLERİ, KİŞİLİĞİ ve MEVLEVÎLİK TARİKATINA TESİRİ	3
1.1. Hayatı	3
1.1.1. Tarihi Hayatı	3
1.1.2. Menkîbevî Hayatı	9
1.2. Eserleri.....	13
1.2.1. Dîvân	14
1.2.2. İbtidânâme (Velednâme)	15
1.2.3. Rebâbnâme	15
1.2.4. İntihânâme	16

1.2.5. Maârif	17
1.3. Kişiliği	18
1.4. Sultan Veled'in Âyet ve Hadislere Getirdiği İşâri Bazı Yorumlar	20
1.5. Mevlevîlik Tarîkatına Tesiri	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. SULTAN VELED'İN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ.....	29
2.1. Tarîkat Mes'eleleriyle İlgili Görüşleri	29
2.1.1. Tâlib	29
2.1.2. Seyr u Sülûk	31
2.1.3. Sâlik.....	33
2.1.4. Derviş	34
2.1.5. Abdâl	35
2.1.6. Sûfî	36
2.1.7. Mürşid	37
2.1.8. Mürid-Mürşid İlişkisi	38
2.1.9. Velî.....	44
2.1.10. Ârif	56
2.1.11. Eren	57
2.1.12. Kutb.....	58
2.1.13. Nefs ve Nefsle Mücâdele Yolları	60
2.1.13.1. Mücâhede.....	65
2.1.13.2. Riyâzât.....	67
2.1.14. Can	68
2.1.15. Nur.....	69

2.1.16. Gönül.....	70
2.1.17. Zikir.....	72
2.1.18. Tefekkür	74
2.1.19. Samt (Susmak)	75
2.1.20. Semâ-Ney-Rebâb	76
2.1.21. Vuslat	82
2.2. Bazı Tasavvufî Hâllerle İlgili Görüşleri.....	84
2.2.1. Hâl	84
2.2.2. Mahv.....	85
2.2.3. Fenâ-Bekâ.....	86
2.2.4. Cezbe	88
2.2.5. Aşk	89
2.3. Tasavvufî Düşünceye Dair Görüşleri	99
2.3.1. Akıl.....	99
2.3.2. Rûh	102
2.3.3. Sır	104
2.3.4. İlm-i Ledûn.....	107
2.3.5. Elest Bezmi	109
2.3.6. Halk-ı İnsan	110
2.3.7. Vahdet-i Vücûd	112
2.4. Din, İbâdet ve Ahlâkla İlgili Görüşleri.....	114
2.4.1. Din.....	114
2.4.2. İbâdet.....	114
2.4.3. Peygamber (Nebi)	117
2.4.4. Kur'ân-ı Kerim	120
2.4.5. Dünya Hayatı (Ehl-i Dünyanın Tasviri).....	122

2.4.6. Ömür.....	126
2.4.7. Âhiret.....	127
2.4.8. Cennet ve Cehennem.....	128
2.4.9. Hızır-Mûsâ	132
2.4.10. Sûret-Mânâ (Zâhir-Bâtın).....	133
2.4.11. Avâm-Havâs.....	135
2.4.12. Câhil-Âlim.....	141
2.4.13. Söz (Kavl)	143
2.4.14. Yeis (Ümitsizlik)	146
2.4.15. Gaflet-Adalet.....	147
2.4.16. Şerîat.....	149
2.4.17. Ölüm (Mevt).....	150
2.4.18. Oruç (Savm)	152
2.4.19. Mûcize ve Kerâmet	153
2.4.20. Mi'râc	155
2.4.21. Kâbe (Kible).....	156
2.4.22. Namaz.....	157
2.4.23. Dua	158
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	161
KAYNAKÇA	164
ÖZGEÇMİŞ.....	170

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Mevlevîlik tarîkatında önemli bir yeri olan Sultan Veled'in *İbtidânâme* başta olmak üzere *Rebâbnâme*, *Maârif*, *İntihânâme* ve *Dîvân* adlı eserlerini inceleyerek Sultan Veled'in tasavvufu ile ilgili mes'elelere dâir görüşlerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın Konusu

Sultan Veled'in hayatı, eserleri, kişiliği, Mevlevîlik tarîkatına tesiri ve tasavvufî görüşlerini içermektedir.

Çalışmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmamızda metod olarak Selami Şimşek'in *Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* adlı eserinde takip ettiği yöntem esas alınmıştır. Sultan Veled'in hayatını ele alırken; Feridun b. Ahmed Sipehsâlâr'ın *Risale-i Sipehsâlâr (Mevlânâ ve Etrafindakiler)* Ahmed Eflâkî'nin *Menakibu'l-Ârifîn (Âriflerin Menkıbeleri)*, Bediüzzaman Fûrûzanfer'in *Mevlânâ Celâleddin, Abdurrahman Câmî'nin Nefahâtü'l-Üns (Evliyâ Menkıbeleri)* ve Hülya Küçük'ün *Sultan Veled ve Maârifî* adlı eserleri kaynak olarak kullanılmıştır.

Tasavvufî görüşlerinin beyanında ise Sultan Veled'in eserlerinin Türkçe tercümeleri esas alınmıştır. Bunlar Abdalbâki Gölpınarlı'nın çevirisini yaptığı *İbtidânâme*, Niğdeli Hakkı Eroğlu'nun çevirisini yaptığı *Rebâbnâme*, Veyis Değirmençay'ın Türkçeye kazandırmış olduğu *Dîvân*, Meliha Ülker Tarıkâhya (Anbarcıoğlu)'nin tercüme ettiği *Maârif*, Emine Öztürk'ün hazırladığı Hasan Halid el-Mevlevî'nin şerh ettiği *Aşknâme* ve Hülya Küçük tarafından tercüme edilen *İntihânâme* adlı eserlerdir.

Tasavvuf kavramlarının lûgat mânâlarını açıklamada İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab*'ından, Firuzabadi Muhamed b. Yakub'a ait Mütercim Âsım Efendi'nin Osmanlı Türkçesi ile çevirdiği *El-Okyanusu'l-Basit Fi Tercemeti'l Kamusül-Muhit*'i ile aynı

eserin Mustafa Koç ve Eyyub Tanrıverdi tarafından tercümesinden, Süleyman Uludağ'ın *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Selami Şimşek'in *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ethem Cebecioğlu'nun *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nden de istifade edilmiştir. İstılâh mânâlarında ise Abdulkerim Kuşeyrî'nin *Risâletül-Kuşeyrî*'si, Kelâbâzî'nin *et-Ta'arruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*u ve Hücvirî'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'undan yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SULTAN VELED'İN HAYATI, ESERLERİ, KİŞİLİĞİ ve MEVLEVÎLİK TARÎKATINA TESİRİ

Menâkıbnâmelerin tarih kaynağı olarak kullanılıp kullanılamayacağı konusunda farklı görüşler olmakla beraber genel görüş, bazı hususlar dikkate alınarak tahlile tâbi tutuldukları takdirde zengin birer kültür tarihi kaynağı olarak görülebilecekleri ve kendilerinden istifade sağlanabileceğidir. Biz de çalışmamızda Sultan Veled in hayatını tarihî hayatı ve menkîbevî hayatı olarak iki grupta ele aldık. Tarihî hayatı bölümünde adı, doğum tarihi, yeri, ailesi evliliği-çocukları, tasavvufî terbiyesi, vefatı; menkîbevi hayatı bölümünde ise; çocukluğu babasıyla olan ilişkisi, eğitimi, vefatı konularına yer verilmiştir (Küçük, 2005: 19).

1.1. Hayatı

1.1.1. Tarihi Hayatı

Sultan Veled, 25 Rebiulâhîr 623/25 Nisan 1226 tarihinde eski adı “Lârende” olan Karaman’da dünyaya gelmiştir. Babası, ünlü mutasavvıf ve mütefekkir Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’dir. Annesi ise soylu bir aileden Semerkandlı Şeyh Şerâfeddin’in kızı Gevher Hâtun’dur (Tarıkâhya, 2011: 7).

Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî’nin büyük oğlu olan Sultan Veled’in tam adı, Muhammed (Mehmed) Bahâüddîn İbn Mevlânâ Celâleddîn’dir. “Sultan Veled” kelime olarak, “Sultanoğlu” ma’nâsına “veled-i sultân”ın atıf terkîbi ve dedesi Sultânü’l-Ulemâ’nın diğer lakabıdır. Sultânü’l-Ulemâ’ya bu lakab, annesi Harzem prenseslerinden olduğu için verilmiştir. Doğuda büyük babalar, ilk erkek toruna kendi adlarını verdikleri için dedesi, Muhammed Bahaeddîn’e kendi ad ve lakabını vermiştir. Onun adı bazı kaynaklarda “Bahaeddîn Ahmed” olarak da geçer. Sultan Veled şiirlerinde “veled” mahlasını kullanmıştır (Küçük, 2005: 41; Değirmençay, 2016: 9-433-508). Sultan Veled, 10 Recep 712 /11 Kasım 1312 Cumartesi günü 86 yaşında Konyada vefat etmiştir (Değirmençay, 2016: 10).

Eğitimi

“Veled’e babasının verdiği ilim ve velâyetten başka, ilim ve velâyet yoktur”.

Diyan Sultan Veled, küçük yaştan itibaren babasının rahle-i tedrisinde ve terbiyesinde eğitime başlamış, yazmayı öğrenmiş, on yaşından itibaren babasının yanında ilmî ve dinî tüm sohbetlerde hazır bulunmuştur. Böylece zâhir ve bâtın ilimlerde bilgi tecrübe sahibi olmakta olgunlaşmaktaydı. Akabinde dinî ilimleri tahsil etmek için küçük kardeşi Alâeddin ile beraber, dedesi Şeyh Şerâfeddin’in gözetiminde önce Halep’e, sonra Şam’a gitmiştir. Eflâkî, Sultan Veled ve kardeşinin Şam’da uzun süre kaldıklarından bahseder. Fakat ne zaman gittiklerini ne kadar kaldıklarını ve hangi medreselerde kaldıklarını zikretmez. Mevlânâ da bu sırada çocuklarına dedelerine itaat etmeleri ve onu incitmemeleri hususunda mektup yazmıştır. Anlaşıyor ki Mevlânâ, onların öğrenimleri kadar eğitimlerine de önem vermiştir. Ayrıca Sultan Veled Hanefî fıkının büyük kitabı Hidâye’yi bizzât babası Mevlânâ gözetiminde okumuştur. Fıkıh alanındaki bilgi ve yorumlarıyla Hanefî fakihleri hakkında yazılan tabakat kitaplarında Mevlânâ ile birlikte fakihlerin en meşhurları arasında yer almıştır. (Füruzanfer, 1963: 231; Eflâkî, 1973: 219; Sultan Veled, 2005: 48; Öztürk, 2013: 116; Değirmençay, 2016: 9-10). O, babası Mevlânâ başta olmak üzere, Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî (561/1166 veya 565/1169- 639/1241). Şemseddin Tebrîzî (582/1186-645/124[?]). Selâhaddin Zerkûbi (582/1186-657/1258), Çelebi Hüsâmeddin (622/1255-683/1284), Şeyh Kerimüddin (ö.691/1292) gibi mânevî şahsiyetlerden ders almış, onlara mürid olmuştur.

Evliliği ve Çocukları

Sultan Veled, babasının tavsiyesi üzerine Şeyh Selâhaddin Zerkûb’un kızı Fâtıma Hâtun’la evlenmiştir. Bu evliliğinden on iki-on üç çocuğu dünyaya gelmiş ancak bunlardan üç tanesi yaşamıştır. Adları: Celâleddin Emir/Çelebi Ârif, Mutahhara Hâtun, Şeref Hâtun’dur. Fâtıma Hâtun’un vefatından sonra cariyeleri olan Nusret Hâtun ve Sünbüle Hâtun’la evlenen Sultan Veled’in Nusret Hâtun’dan Âbid Çelebi, Sünbüle Hâtun’dan ise Emir Zâhid ve Sultan Vâcid isminde üç çocuğu dünyaya gelmiştir (Sipehsâlâr, 1977: 147; Sultan Veled, 2005: 45-46; Eflâkî, 2012: 605; Dede Ahmed, 2011: 180- 210-211).

Tasavvufî Terbiyesi

Sultan Veled'in hocalarına gelince, Seyyid Burhâneddin Muhakkık, Şeyh Şemseddin Tebrîzî'ye çok hizmet etmiştir. Kayınpederi olan Şeyh Selâhaddin'e ise çok bağlıydı. O, babasından sonra sırasıyla Seyyid Burhâneddin Tirmizî, Şemseddin Tebrîzî, Selâhaddin Zerkûb, Çelebi Hüsâmeddin, Şeyh Kerimüddin gibi mânevî şahsiyetlerden birçok feyz ve faydalar elde etmiştir (Câmi,1995: 645; Köprülü, 2016: 336).

Tasavvufî ilimlerde Sultan Veled'in, babasından sonraki ilk mürşidi, Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî'dir (561/1166 veya 565/1169- 639/1241). Tirmizi şehrinin Hüseyinî seyyidlerinden olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizi, Bahâeddin Veled'e mânevî olarak bağlanmış, onun müridi olmuştur (Firuzanfer, 1963: 48-49; Câmi, 1995:633).

Bahâeddin Veled'in ahirete irtihalinden sonra Konya'ya gelen Burhâneddin Tirmizi, Mevlânâ'ya mürşidlik yapmış, onun batınî ilimlerde ilerlemesini sağlamış, sülûk yolunu ve şeyhlerin adabını telkin etmiştir. Hz. Mevlânâ, kendisine dokuz yıl hizmet etmiştir. Burhâneddin Tirmizî, Konya'ya geldiğinde Sultan Veled henüz altı yaşında idi. Onun vefatına kadar yaklaşık on bir yıl boyunca ilminden istifade etmiştir (Firuzanfer, 1963: 52; Sipehsâlâr, 1972: 141; Sultan Veled, 2014: 247-249; Küçük, 2005: 50).

Eflâkî'nin rivayetine göre, Sultan Veled Seyyid Burhâneddin'i gönül vermiş, ona pek çok hizmet ve hürmette bulunmuştur. Nitekim *Dîvân*'ında: “*Ben, Burhâneddin Muhakkık ile bilgin ve müdekkik oldum. Onun hayat hikâyesini ve vasfını anlatmakla gül bahçesi gibi şâd oldum*”. Dizelerine yer verir (Eflâkî, 1973: 198-199; Sultan Veled, 2016: 267).

Sultan Veled'in ikinci derece mürşidi Şemseddin Tebrîzî'dir (582/1186- 645/124[?]). Tebriz'de doğan Şemseddin-i Tebrîzî'nin asıl adı Muhammed b. Ali olup genellikle Şemseddin, Şemsü'l-Hakve'ddin, Şems, Şems-i Tebrîzî lakaplarıyla anılır.

Mütevâzi bir yaşama sahip olan Şemseddin Tebrîzî, gittiği şehirlerde tacir tavrında ve kıyafetinde kervansaraylarda yaşardı. Nitekim Mevlânâ ile karşılaşınca dek kimse onun varlığından ve halinden haberdar değildi. Şemseddin Tebrîzî, Mevlânâ'yı görüp onunla tanışınca kadar herhangi bir şeyhe bağlı kalamamıştı. Mevlânâ hazretleriyle tanışıp ondaki hakikate şahit olunca: “*Ben aradığımı*

Hüdâvendigarım Mevlânâ'da gördüm". Diyerek Konya'da kalmıştır (Sipehsâlâr, 1977:145; Ceyhan, 1998, s.511; Küçük, 2005: 51; Can, 2017: 47-48). Küçük'e göre ise Mevlânâ'nın Şemseddin Tebrîzî ve Selâhaddin ile ilişkisi şeyh ya da mürid olarak tanımlayamayacağımız şekilde "bir dostluk" o dönemin ifadesiyle "hem demlik idi" (Küçük,2016:186).

Sultan Veled, babasının gönül verdiği Şemseddin Tebrîzî'ye yine babasının tavsiyesi üzerine mürid olmuştu. Ona sonsuz hürmet ve bağlılığı vardı (Sipehsâlâr; 2011: 145; Gölpınarlı, 2006: 35). Nitekim Sultan Veled babasının isteği üzerine Şemseddin Tebrîzî'yi Konya'ya davet için gider. Dönüşte Şemseddin Tebrîzî'ye hürmeten:

*"Hem padişah ata binsin hem kul; lâyük değil bu...
Sen gerçekten de efendisin, bense kulum, hatta sen cansın, ben seninle diriyim".*

Sözleriyle ata binmeyi kabul etmemiş, bir aydan fazla süren yolculuğu yaya olarak yapmıştır (Sultan Veled, 2014: 62). Şemseddin Tebrîzî, Konya'ya ulaştığında Sultan Veled'in samimiyet ve aşktan hâsıl olan davranışını ve onun terbiyesini överek ondan memnuniyetini ifade etmiş ve Sultan Veled'e olan teveccühü artmıştır (Sipehsâlâr; 2011: 154). Şemseddin Tebrîzî, onun zahmet, keder ve meşakkat çekmeden velilik makamının en yükseğine ulaşabilmesi için Cenâb-ı Hakk'a duada bulunurdu (Sipehsâlâr, 2011: 172).

Sultan Veled'e göre Şemseddin Tebrîzî, mana padişahıdır. Onun ruhunun yanında diğer ruhlar beden hükmündedir. O, bütün müşkülleri halledebilir. Bütün manalar ondan feyzeder ve onun manası yanında diğer mânâlar lafız kalır. Kimse onun makamına ulaşamamıştır. Onu sadece Mevlânâ anlayabilmiştir (Küçük, 2016: 108).

Sultan Veled'in üçüncü mürşidi olan Selâhaddin Zerkûbî'nin (582/1186-657/1258) asıl adı Ferîdun'dur. Selâhaddin Zerkûbî, Selâhaddîn-i Zerrinkûb ve Selâhaddin Zerkûb unvanlarıyla anılır. Mevlânâ'nın şeyhi Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî'ye intisab eden Selâhaddin Zerkubî, sonra Mevlânâ'ya intisab eder ve ona mürid olur (Ceyhan, 1998, s.340). Hz. Mevlânâ, Şemseddin'in kaybolmasından sonra Şeyh Selâhaddin ile hem dem oldu. Şimdi Sultan Veled'in bu konuya müteallik dizelerine yer verelim:

*Şeyhin heyecanı onunla sükûn buldu;
Bütün o zahmet ve dedikodu dindi.
Şeyh Tanrı'nın has kullarından olan Şems-i Tebrîzî'yle nasılsa
Selâhaddin'le de öyleydi.
Birbirleriyle süt ve şeker gibi kaynaştılar, her ikisinin de işi bir
birinden daha altın oldu (Sipehsâlâr, 2011:158-159).*

Mevlânâ bir gün Sultan Veled'i yanına çağırarak Selâhaddin'in yüzüne bakmasını, onun Hakk'ı hatırlatan bir zat olduğunu söyler ve ona tabi olmasını ister. Sultan Veled: *"Gerçeklikle niyaz ederek ona yüz tuttum; aşkla niyaz ederek ona kul oldum"*. Sözleriyle babasının isteğini kabul ettiğini ifade etmektedir. Sultan Veled, *İbtidânâme*'sinde Selâhaddin'in mânevî iklimine şöyle yer verir: *"O, öyle bir olgunluğa erişmişti ki onun üzerine olgunluk yoktu. Canı katre iken derya oldu, gönlü ise yücelere ağıdı"*. O aynı zamanda kayınpederi olan Şeyh Selâhaddin'e karşı tevazu kanatlarını yerlere sermiş, kendisini her daim oldukça küçük görmüştür (Eflâkî,1973:198; Sultan Veled, 2014: 89-90).

Sultan Veled, yirmi yaşında iken girdiği halvette, Mevlânâ ve Selâhaddin Zerkubî'nin üç günde bir gelip halvetin etrafında dolaşarak mânevî tasarruflarda bulunmaları ve halvetin sonunda Mevlânâ'nın Sultan Veled'e Selâhaddin Zerkubî'nin huzurunda halvetteki keşf ve tecrübelerini anlatmasını istemesi ve Selâhaddin Zerkubî'ye *"bizim Selâhaddin'imiz"* diye hitap etmesi, bize Mevlânâ ve Selâhaddin Zerkubî'nin Sultan Veled'e şeyhlik yaptığını gösterir (Küçük, 2005: 51).

Şeyh Selâhaddin'in vefatından sonra Mevlânâ'nın isteğiyle hilafete Ahitürk Oğlu Hüsâmeddîn (622/1255-683/1284) erişmiştir. Dolayısıyla Sultan Veled, babası hayatta iken Selâhaddin Zerkubî'den sonra Çelebi Hüsâmeddîn'i rehber edinmiştir. Çelebi Hüsâmeddîn, Hz. Mevlânâ'nın mazhârıydı ve *Mesnevi* onun ricasıyla yazılmıştı. Bütün *Mesnevi* ciltlerinin önsözleri Çelebi Hüsâmeddîn'in şerefli lakaplarıyla süslenmişti. Sultan Veled *İbtidânâme*'sinde erenlerin vasıflarından söz eder ve akabinde bütün bu vasıfların, mertebelerin Çelebi Hüsâmeddîn'de bulunduğu bahseder (Sipehsâlâr, 2011: 164-165; Sultan Veled, 2014: 152-153).

Hz. Mevlânâ hayatta iken dokuz yıl şeyhlik yapmış Çelebi Hüsâmeddîn Mevlânâ'nın vefatından sonra Sultan Veled'e giderek: *"Babandan sonra uyulacak, dayanılacak kişi sensin. Onun makamı sana düşer, onun yerine geç; çünkü senin gibi Ârif ve yol gören yok"*. Sözüyle babasının makamına geçmesini ister. Fakat Sultan

Veled, büyük bir kadirşinaslıkla “*Canla, gönülle, riyasızca, gönülden, candan yalvardım ona*”. “*Babamın zamanında halife idin bize, değişen bir şey yok öne geç*”. Buyurarak bu teklifi kabul etmez. On yıl daha Çelebi Hüsâmeddîn’e mürid olur (Sultan Veled, 2014: 151-154).

Sultan Veled’in mütevâziliği bahsinde mezkûr olduğu üzere o, mistik bir yapıya sahip olduğu için kendisini mânevî alanda hep yetersiz görmekte ve bir mürşide ihtiyaç duymaktadır. Çelebi Hüsâmeddîn’in âhirete irtihalinden sonra kendisinin yetim çocuklar gibi kaldığını söyleyen Sultan Veled’in ruhu, hüznün içerisinde yeni bir şeyh aramaya yönelmiştir. Rüyasında Çelebi Hüsâmeddîn, Sultan Veled’e; velîlerin, insan sûretine bürünmüş Hakk’ın nuru olduğunu, Sultan Veled’in Hak yolunda tam olgunluğa erişmesi için başka bir bedende zuhûr edip ona aşka dair yeniden dersler vereceğini ifade eder. Sultan Veled, rüyadan sonra Çelebi Hüsâmeddîn’in işaret ettiği kişiyi bulduğunu ve Çelebi Hüsâmeddîn’in zuhûrunu şöyle dile getirir: “...*O kişiyi buldum; gizli olan sırrı apaydın oldu bana. Bana dedi ki: Beni iyice gör, tanı; ben balçık bedende konuk gibiyim ama oyum ben. Yeniden dostluk edeyim...*”.

Padişah Hak nûrudur, beden ise binek; vücud libası farklı olsa da ondan sudûr eden nur aynıdır. Ve Sultan Veled Hak nûrundan (evliyâ) cûda düşmeden aşk deryasında Kerimüddin (ö.691/1292) ile yolculuğa devam etmiştir. Kabir kitabesinden Mevlânâ müntesiblerinden olduğu anlaşılan Şeyh Kerimüddin hakkında hemen hemen hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Sultan Veled’in *İbtidânâme* adlı eserinde de çok az bilgiye yer verilmiştir. Sultan Veled, Çelebi Hüsâmeddîn’in vefatından sonra Bektemüroğlu Kerimüddin’e yedi yıl müridlik yapmıştır. Bektemüroğlu Kerimüddin, zamanın seçkin velîlerindendir. Bu devirde gönül sahibi odur, nefsinin Tanrı uğruna kurban etmiştir. Onu seven, ona dost olan kişinin işi nihayet tamamlanır. Himmet ettiği er, Cüneyd ve Ma’ruf gibi yücelir. Onun sırlarını duyan anlar ki o hürlerdendir (Gölpınarlı, 2006: 45-46).

Sultan Veled; Hz. İsâ’yı, Hz. Mûsâ’yı, İmran’ı, İbrahim b. Edhem’i, Maruf el-Kerhî’yi, Zü’n-nûn el-Mısrî’yi ve Hallac-ı Mansur’u anışının hep Bektemüroğlu Kerimüddin’in sıfatlarını anmak için olduğunu ifade eder (Küçük, 2005: 53; Gölpınarlı, 2006: 45). Şeyh Bektemüroğlu Kerimüddin’in vefatından sonra *İbtidânâme*’sinde ona dair duygularını şöyle dile getirir: “*Kerimüddin, o huyları güzel*

seçilmiş velî, beden âleminden göçtü. Öyle bir erdi ki onun gibi kerem sahibi bir padişah yoktu; dünyada eşi bulunmaz, paha biçilmez bir inciye adeta". Sultan Veled:

*"Fakat Haktan da ümit kesmeyelim, onsuz kanadı bağlı kuşuz ama
Lütfuyla kanatlarımızı çezecek biri de var elbet dostum".
"Güneş, gökkubbe durdukça hakkın bir halifesi vardır".*

Sözleriyle bir şeyhe intisabın gerekliliğine vurgu yapmış ve kendisi de bu şîârı düstur edinmiştir (Sultan Veled, 2014: 165, 172-173-174, 414-415).

1.1.2.Menkîbevî Hayatı

Küçük yaşta annesiz kalan Sultan Veled, dadısı Kiramana ve üvey annesi Kira Hâtun'un annesi Büyük Kira Hâtun'un ilgi ve gözetiminde yetişmiştir (Sultan Veled, 2011: 42). Babası Mevlânâ, küçük yaşta öksüz kalan bu yavrusuyla yakından ilgilenmiş ve onu şefkat kanatlarının altından hiç ayırmamıştır:

Öyle ki; Sultan Veled süt emme döneminde sürekli babasının kollarında uyur, Mevlânâ teheccüd vaktinde kalkıp namazı ifa edeceği sırada, Sultan Veled bağırır ve ağlardı. Mevlânâ, yavrusunu susturmak için namazı bırakıp kucığına alır, süt emmek istediğinde ise mübarek memesini, şefkatle onun ağzına verirdi. Sultan Veled, Cenâb-ı Hakk'ın emriyle "İçenler için çok elverişli halis ve saf süt akardı". (Nahl, 16/66) hakikatince babalık şefkatinin çokluğundan, mânâ ve hakikat aslanının sütünden kana kana içer ve uyurdu. Kâmil velîlerin ve peygamberlerin kerâmet ve mucizeleri sayısız olduğu mâlûmdur. Nitekim Hz. Peygamber'in parmaklarından tatlı su akmış, sâdık dostu Hz. Ebubekir'in tükürüğü Mescid-i Nebvî'nin چراغının yağı olup seher vaktine kadar etrafı aydınlatmıştır. Halil hazretleri (Hz. İbrahim a.s) ise süt emme zamanında mağaranın bir köşesinde tam kırk gün küçük parmağından emdiği halis sütle yaşamını devam ettirmiştir.

Burada Sultan Veled'in babasının memesinden süt içme hadisesini bâtinî ilmin tevarüsü olarak anlayabiliriz. Sultan Veled ile babası Mevlânâ'nın arasında sağlam bir gönül bağı hâkimdir. Öyle ki sevgisinden dolayı Hz. Mevlânâ oğluna, babası Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled'in adı ve lakabını vermiştir. Mevlânâ'nın oğluna düşkünlüğünü, muhabbetinin mânâ ve derinliğini ortaya koyan pek çok hadise yaşanmakla beraber biz burada birkaçını beyanla iktifa edeceğiz: Bir gün Büyük Kira, Mevlânâ hazretlerine Sultan Veled'in evin bütün hizmetkârlarına kızdığını ve onları incittiğini, onun hiddet ve şiddetinden büyük bir zahmet içinde olduklarını söyleyerek serzenişte bulunur. Buna mukâbil Hz. Mevlânâ, Sultan Veled'in mânevî

cihetini göz önünde bulundurarak: *“Ona sert bir söz söylenemez. Çünkü Tanrı Hazretleri ona kızmaz ve onu seviyor. O hür ve serbest bir adamdır. Ben, yüzüne karşı ona kaba bir şey söyleyemem”*.Buyurmuştur. Birgün Mevlânâ oğlu Sultan Veled’e şöyle iltifatta bulunur: *“Ey Bahaeddin! Benim dünyaya gelişim, senin dünyaya gelmen içindi; çünkü benim bütün bu söylediğim sözler, benim sözüm (kavlim)’dür. Hâlbuki sen, benim eserimsin (filimsin)”*. Babası, ona: *“Sen yaratılış ve ahlâk bakımından bana herkesten çok benzersin”*. Derdi. Gençlik zamanında onları gören birçok kişi Sultan Veled’i, Mevlânâ ile kardeş zannederdi. O, genelde babasından ayrılmaz, on yaşından itibaren bütün toplantılarda babasının yanında bulunurdu (Eflâkî, 2012: 585-589).

Dinî ilimleri tahsil için gittiği Şam ve Halep yolculuğunun akabinde Konya’ya dönüşünden sonra ilmî, dinî ve tasavvufî sohbetlere sürekli iştirak eden Sultan Veled, ukbâ hayatına dair ve sırlarla dolu sohbette babasının ilim pınarından beslenirken, Mevlânâ da sorduğu sorularla oğlunu sohbete dâhil eder onun bilgi, kavrayış ve firâsetinin inkişâfına zemin hazırlardı. Verdiği tatmin edici cevaplarla da bilgi ve kavrayışı ortaya çıkan Sultan Veled, babasını sevinç ve sürûra erdirirdi. Eflâkî’nin şu rivayeti buna güzel örnek teşkil eder:

Şöyle ki: İlahi arkadaşlardan Mesnevîhan Sirâceddin şöyle rivayet etti: Ulu kişiler bir gün Mevlânâ Hazretleri’ni ziyarete gitmişti. Mevlânâ, o gün bilgiler saçtığı sırada Mûsâ’nın asasını anlatıyordu:

Mûsâ’nın asasının, o dinsiz sihirbazların sapıklıklarının ve boş hayallerinin eseri olup yetmiş deve yükü tutan ve dağları, sahraları dolduran sihir aletlerini, celâl sahibi Tanrı’nın yardımıyla öyle bir yuttu ki bunlardan hiçbir eser kalmadı. Bunların hepsini yuttuğu halde asanın kendisinde ne bir şey arttı ne de bir şey eksildi. Ben şimdi, bu benzeri olmayan olayı nasıl anlatayım ki halkın zihnine girebilsin ve halk bunu anlayabilsin?” dedikten sonra zekâ ve iç sezisiyle daima babasının teveccühünü kazanan Sultan Veled’e dönerek: *"Bahâeddin bunu sen söyle".* Dedi. Sultan Veled, baş koyduktan sonra şöyle anlattı: *"Bu tıpkı şuna benzer: Birinin büyük ve yüce bir sarayı olsa ve son derece karanlık bir gecenin içinde bulunsa, sonra da o sarayın içine bir mum getirseler, o mumun ışığı onca karanlığı öyle bir yutup yok eder ki hiçbir şey kalmaz ve onca karanlığı yutmaktan kendisinde ne bir şey artar ne de bir şey eksilir”*. Bunun üzerine Mevlânâ, hemen kalkıp Sultan Veled’i kucakladı, yüzünü gözünü öptü, duaları etti ve *"Aferin Bahâeddin, aferin, çok*

güzel hareket ettin, çok güzel söyledin, çok nadir bir inci deldin".
Diye buyurdu.

Sultan Veled, aşk, şevk ve cezbeyle muttasıf idi. *Sefîne-i Evliyâ*'da; *"Müşarüinileyh Hazretleri cezebat-ı İlâhiyye ile ekser evkatta vale ve hayran idi. Hâlât-ı galebat-ı şevk ve cezbeden müstağrak idi. Keyfiyet-i câm-ı aşktan, mestâne sıfat idi"*. Sözleri de bunu ifade eder (Vassaf, 1990: 320).

Sipehsâlâr, *Risâle* 'sinde Sultan Veled'in ulvî şahsiyeti ve derin ilmi hakkında şu cümleleri serdeder:

Sevilenlerin sultanı, ilk ve son gelenlerin sevgilisi, lâhutî âlemin sırlarını bilen, nâsut âlemine ait gizlilikleri telkin eden, insanlar arasında rahmet alameti, yeryüzünde Tanrı'nın velîsi, halka Tanrı'nın hücceti, delili. Velîlik dairesini tamamlayan ve onların son geleni, hakikat iklimlerinin sahibi ve hâkimi Efendimiz, Seyyidimiz, senedimiz; mezheb, Hakk ve dinin parlaklığı, din ve gerçek bilgi (yakîn) yoluna hidayette bulunan, Peygamber ve elçilerin varisi olan Sultan Veled (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) hazretleri. Bütün mûtaad ilimlerde sonsuz bir deniz, ilahi bilgi ve kutsal hakikatlerde eşi benzeri olmayan bir padişah idi. Ne zaman ifade incisini, mercan gibi olan dil elması ile yakut gibi olan ağız hokkasında delseydi, dünyaya mensup olanların kapalı müşkülli ve birbirine girmiş olan sırlarını hep birden, her birinin pas tutmuş iç aynasından görüp çözerdi. Hakikatlerin sırrını ve ince şeylerin özünü, kesin ve açık deliller ile bütün hazır bulunanlara aydın ve açık bir hale getirirdi: Din ve mezhebin üstün kişileri ve bilginlerine parmak ısırtırdı ve kudsun gelin odasında oturanlar ve üns havlusu komşularına "Sende Tanrı'nın gözü vardır" dedirtirdi. Mevlânâ Şemseddin Hazretleri'nin (Tanrı zikrini yüceltsin), onun hakkında tam bir inayeti vardı. Tecelliler ve münacat esnasında izzet sahibi Tanrı'ya, zahmet, keder ve sıkıntı çekmeksizin ona velîlik makamlarının en yükseğini nasip etmesi için duada bulunurdu.

Büyük küçük herkes dünya ve ahiret nimetleri ve faydaları adına Sultan Veled'in mânevî ikliminden müstefid idiler. (Sipehsâlâr, 1977: 144-145).

Eflâkî, Sultan Veled'in diğer tarikatlarda olduğu halvete girip çile çıkarması olayını, yakîn yolunun yardımcıları olarak nitelendirdiği kişilerden şöyle rivayet eder:

Sultan Veled, yirmi yaşındayken halvete girip çile çıkarmak için Mevlânâ'ya ricada bulundu. Mevlânâ: "Bahâeddin! Muhammed'e (sav) mensup olanlar (müslümanlar) için çile ve halvet yoktur. Bu, bizim dinimizde bid'attır. Mûsâ ve İsa (selam onların üzerine olsun) şeriatında vardır. Bizim yapacağımız bütün mücâhedeler, yalnızca çocuklarımızın ve dostlarımızın rahatı içindir. Halvete hiç ihtiyaç yoktur zahmet çekip mübarek vücudunu incitme". Diye buyurdu. Buna rağmen Sultan Veled, yine çok ısrar etti ve "Kırk gün halvette oturmak istiyorum. Hüdâvendigar Hazretleri'nden himmet ve kuvvet diliyorum". Dedi. Bunun üzerine Mevlânâ ona izin verdi ve bir hücre hazırlamalarını emretti. Sultan Veled, halvete girince kapısını kerpiçle

ördüler. Şeyh Selâhaddin Hazretleri ve Mevlânâ üç günde bir gelirler, o halvetin etrafına dolaşır ve mânevî tasarruflarda bulunurlardı. Kırk gün tamam olunca bütün dostlar ve ileri gelen muhipler yanlarında güyendelerle birlikte toplandılar; tam bir saygı, büyük bir i'zaz ve ikram ile halvetin kapısını açtılar. O yüce baba (Mevlânâ), oğlunun nura gark olduğunu ve acayıp bir şekil aldığını gördü. Sultan Veled, babasının mübarek yüzünü görünce yerlere kapandı, ayaklarına sarılıp onları uzun zaman öptü. O gün Mevlânâ, nice sonsuz inayetlerde bulunup dostlarla birlikte semâya başladı, kavvallara birçok fereci başışladılar. Semâ sona erip haremın harîminde dostlardan başka mahrem kalmayınca Mevlânâ: "Bahâeddin! Bizim şeyh Selâhaddin'imiz huzurunda halvette gerçekleşen keşiflerden birkaç sır söyle. Halvet erbabı bu hareketinden boş olmaz". Dedi. Sultan Veled, baş koydu ve şöyle dedi: "Halvette otuz günü geçince gözümün önünden yüksek dağlar gibi renk renk nurların hiç ara vermeksizin yığın yığın geçtiğini gördüm ve o nurlar arasında '...Allah bütün günahları elbette başışlar. Doğrusu O, çok başışlayıcı çok merhametlidir'. (Zümer 39/53). Âyetini kulağımla işittim. Bu ses aralıksız olarak can kulağıma ulaşıyordu. Ben de bu sesin güzelliğinden kendimden geçiyordum. Bundan başka gözümün önüne kırmızı, yeşil, beyaz levhalar tuttuklarını gördüm ve bu levhalarda: 'Bizden yüz çevirmekten başka senin bütün günahların affolunmuştur'. Kelimeleri yazıyordu". Mevlânâ bunu işitir işitmez feryatlarla dönmeye başladı ve dostların heyecanından bir kıyamettir koptu, sonra da Mevlânâ şöyle buyurdu: "Bahâeddin, gördüğün işittiğin gibidir, belki bundan yüz bin kat fazladır; fakat şeriatın namusunu korumak ve şeriat sahibine uymak için bu sırları gizli tut, kimseye söyleme! Çünkü bu eşek kuyruğundan farkı olmayan insanlar tefsiz oynarlar, insanların kötülükleri bu hakikatlerin sırlarına vâkıf olurlarsa dünyayı harap ederler, ümmetin kalbi zayıf olanlarında da kaderin sırrına tahammül edecek güç yoktur. Onlar Tanrı'nın hikmetinden habersiz ve beşer şeklinde yaratılmış eşeklerdir". Buyurdu. (Eflâkî, 2012: 590-591).

Sipehsâlâr, Sultan Veled'in doksan altı yaşında iken rahatsızlanarak birkaç gün yatalak olduğunu, hastalığı sırasında büyük oğlu Ârif Çelebi'yi kucaklayarak, arkadaşları, aziz kişileri ve müridlerini ona tevdi ettiğini ifade eder. Sultan Veled, rahmeti sonsuz olan mâşukuna vâsıl olacağı gece evini yabancılardan boşaltmış, gecenin ilerleyen saatlerinde oturup şöyle buyurmuştur: "Hüdâvendigar, Mevlânâ Şemseddin ve Tanrı velîlerinin hepsi gelmiş beni bekliyorlar. Benim yokluğuma üzölmemeniz gerekir". O, bu sözleriyle sevenlerini şefkatle teselli ediyordu. Vazifesini müdrik bir şekilde hakikat ve sırları anlatmaya devam etti. Mahbûbuna olan kurbiyetini artırmak için zikirle meşgul iken vefat etti. Babası Mevlânâ'nın da buyurduğu gibi, o gece sevenin sevdiğine kavuştuğu (Şeb-i Ârus) geceydi. Tarih ise 10 Recep 712 Cumartesi (11 Kasım 1312) seher vaktini gösteriyordu. Sefine-i Evliyâ'da ise ölümü doksan iki yaşında iken, hicrî 712 (1312) Recep'in onuncu Perşembe günü olarak geçer. Mübarek naaş çok sevdiği, yolunun takipçisi olduğu aziz babasının yanına defnedilmiştir. Namazını ise Şeyh Mecdüddîn-i Aksarayî kıldırmıştır.

Sipehsâlâr, Sultan Veled'in vefatından sonra Konya'da yedi gün yerin sallandığını, üç gün üç gece göklere kadar uzanan ışık hüzmelerinin durduğunu ve küçük büyük bütün halkın gece ve gündüz bu ışığı (nur) gördüğünü söyler. Konya halkı, bu ululuk karşısında hayrette kalmış, Sultan Veled'in vefatından büyük üzüntü duymuştur (Sipehsâlâr, 1977: 147; Vassaf, 1990: 321; Sipehsâlâr, 2011: 173-174).

1.2. Eserleri

Sultan Veled, bütün eserlerini Farsça kaleme almıştır. *Dîvân*, *İbtidâ-nâme* ve *Rebâb-nâme* adlı eserlerde Türkçe ve Rumca beyitlere de rastlanmaktadır. Sultan Veled, çoğunluğu Türk olan halka ulaşmak, tarikatının düstûrunu yaymak için onların dilini kullanarak yazmıştır. Bu yoruma istinaden Rumca yazmış olmasını da Rumlara ulaşabilmek olarak anlamak mümkündür. Sultan Veled, Türkçe ve Rumcaya, Farsça ve Arapça kadar hâkim olmadığını beyitleriyle belirtmiştir.

Sultan Veled'in eserleri incelendiğinde *Maârif* hariç hepsinin manzum olduğunu görmekteyiz. Şiire atfettiği mânâdan dolayı manzum yazdığı sanılmaktadır. Sultan Veled'e göre Allah'ın velîlerinin şiiri tamamıyla tefsirdir ve Kur'ân'ın sırlarıdır.

Düşüncelerinden yola çıktığımızda, orta halli bir mütefekkir olduğunu bildiğimiz Sultan Veled, telkin edici ve eğitici tasavvuf şiirinin temelini atmış, devrinin Türkçesini başarıyla, amacına uygun şekilde kullanmıştır.

Sultan Veled'in, eserlerini babasına benzemek, dostlarının ısrarı yahut nasihatle insanlara faydalı olmak için yazdığı bilinmektedir. İnsanlara faydalı olmak isteyen bir şairin eserlerinde aramamız gereken şey, sanat yapma gayesi olmamalıdır. Onun maksadı etrafındakilere, topluma bildiklerini aktarabilmektir.

Sultan Veled, mesnevilerinin hepsinde şiirlerinin aralarına işlemiş olduğu konuların özetini barındıran başlıklar yerleştirmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere onun amacı nazım değildir. O, Küçük'ün belirttiği gibi; babası Mevlânâ'nın "bedî tasavvufunu didaktik bir hale" getirmiştir. Sultan Veled'in eserlerinde babasındaki gibi sürükleyici, coşkulu bir anlatım yoktur. O, babasının eserlerindeki hikâyeleri yeniden yorumlayıp halkın daha iyi anlayacağı bir hale getirmiştir. Aynı zamanda ömrü boyunca babasının sözlerini fasih bir dille açıklamıştır (Câmi, 1995: 645; Küçük, 2005: 54-55-56).

Anadolu Türk edebiyatının gelişmesinde önemli bir yeri hâiz olan Sultan Veled, Türkçe beyitlerinin çokluğuyla dikkati çeken en eski şairdir. O, Türk edebiyatını, İran tasavvuf edebiyatının örneklerine göre düzenlemeye çalışmıştır. Babasının görüşlerini, tasavvufî esaslarını halka neşr ve telkinden başka gayesi olmayan Sultan Veled, Türk edebiyatında Mevlânâ'nın tesirinin öncüsü olmuştur (Köprülü, 2016: 336-337-338).

1.2.1. Dîvân

Eser yazma gayesinden birinin de babası Mevlânâ'ya benzemek olduğunu bildiğimiz Sultan Veled'in, *Dîvân* 'ı bu gayeyle yazdığı anlaşılmaktadır. Babasını takip ederek yazdığı bu eser, Mevlânâ'nın *Dîvân*'ının yarısı kadardır (Küçük, 2005: 57-58).

Sultan Veled'in *Dîvân*'ı, aruz bahrinin yirmi dokuz vezninden yararlanılarak, Farsça, Türkçe, Farsça-Türkçe, Türkçe-Rumca, Arapça, Arapça-Farsça, Rumca, Türkçe-Rumca, Farsça-Rumcadan oluşan toplam 13345 beyittir. *Dîvân*'daki çoğu gazel, Mevlânâ'nın gazellerine nazire olarak Mevlânâ'nın üslubunda yazılmıştır. Bundan dolayı bu nazirelerin tespitinden mecmualar meydana getirilmiştir.

Şiirler, Sultan Veled'in şiir yazma maksadını göz önünde bulundurarak yorumlandığında genellikle orta edebî seviyede, basit ve sade bir dile sahiptir. Eser verme amacı sanat yapmak değil, topluma nasihatlerle fayda sağlamak olan Sultan Veled'den beklenen edebî dilin bu özelliklere sahip olması doğaldır. Sultan Veled'in *Dîvân*'ında yer yer Türkçe şiirlere rastlanmaktadır. Bu durum da Türkçenin o devrin toplumunda önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu eser, Fars, Türk, Arap ve Rum dili ve edebiyatlarından harmanlanmış, XI-XIII. yüzyıl Anadolu tarihi ve Mevlevîlikle ilgili sundukları bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, Sultan Veled bu eserinde, mânevî bağ kurduğu şahsiyetleri, Anadolu Selçuklu sultan, emir ve ileri gelenlerini övmüş; Konya, Aksaray, Kayseri şehirlerini ve halklarını da öven şiirler kaleme almıştır.

Sultan Veled'in babasının izinden giderek meydana getirmiş olduğu *Dîvân*, Feridun Nafiz Uzluk tarafından neşredilmiştir. *Dîvân*'ın içindeki rubailer ile Arapça şiirler de Veyis Değirmençay tarafından Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır (Değirmençay, 2016: 15-16).

Sultan Veled'in *Dîvân*'ında ve aynı zamanda *Rebâbnâme*'sinde geçen Türkçe şiirleri, Veled Çelebi İzbudak ve Kilisli Muallim Rıfat tarafından *Dîvân-u Türki-i Sultan Veled* adıyla neşr ve şerh edilmiştir. (Bkz. Ankara, *Maârif* Vekâleti, 1923, 1965; İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1341) Mecdut Mansuroğlu, bunların tenkitli bir metnini transkripsiyon ile *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* (İstanbul, İÜEF, 1958) adlı eserinde toplamıştır (Küçük, 2005: 58).

1.2.2. İbtidânâme (Velednâme)

Sultan Veled, bu esere *Mesnevî-yi Veleđi* adını vermiş; ancak *Velednâme* adıyla tanınmıştır. Üç mesnevînin birincisi olması ve 'ibtidâ' kelimesiyle başlamasından dolayı da *İbtidânâme* adıyla anılmıştır. Senâî'nin *Hadîka*'sı gibi hafif bahrinde, nazım ve nesir karışık olarak yazılmıştır. Eser, Farsça olarak yazılıp içinde 76 Türkçe, 180 Arapça, 23 Rumca beyit bulundurur. Toplamda 166 başlık 9007 beyittir. Hülya Küçük'ün ifadesine göre ise 8754 beyittir. Mevlevîlik hakkında en eski kaynaklardan olan *Risale-i Sipehsâlâr* ve *Menakibu'l-Ârifin*'nin yazılı kaynağıdır.

Eserin nesir bölümlerinde Mevlânâ ve Mevlevî halifelerinin hayat hikâyelerine ve özelliklerine, dinî konulara yer verilmiştir. Nesri, dibace ve fasıllarda görülen ve hepsi şairin kendi kaleminden çıkan ve manzumelerin bir tür özeti olan cümlelerdir. Bu cümleler genelde sade, külfetsiz, son derece sağlam ve mükemmeldir. Nazım bölümlerinde başlıklardan sonra konular, beyitlerde genişçe işlenmiştir. Nazmı sade, akıcı bir dile sahip olmakla birlikte gevşek beyitler ve eksik kafiyeler yer alır.

Bu eser ilk defa Celâl Humâî tarafından yayımlanmış, Abdülbâkî Gölpınarlı tarafından da Türkçeye çevrilip yayımlanmıştır. Veled Çelebi'nin de eser üzerinde bir tercüme çalışması olmuş, ancak henüz yayınlanmamıştır (Küçük, 2005: 59; Değirmençay, 2016: 17-18).

1.2.3. Rebâbnâme

Gönül dostlarından birisi, Sultan Veled'e, onun Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si vezninde bir mesnevî yazmasını, zâten yazdığı bütün şiirlerinde Mevlânâ'nın düşüncelerini ele alıp incelemeyi gaye edindiğini, mesnevî yazarak ona benzeme gayretinin mükemmel şekilde amacına ulaşacağını söyler. Ayrıca Mevlânâ'ya gönül verenler de Mevlânâ'nın üslubuna aşina oldukları için hoşnut olacaktır. Sultan Veled,

bu teklifi kabul ederek mesnevîsine babasına isnad ettiği “*Rebâb*” ile başlar. “*Rebâb*” kelimesiyle başladığı ve rebâb üzerine kurulu olduğundan bu ada sahiptir (Sultan Veled, 2011: 2).

Bu eserde, kulların Allah’ın (c.c) emirlerine ve Hz. Peygamber’in (sav) sünnetine uygun yaşamalarına dair öğütler verilmiştir. Bunun yanında, Şemseddin Tebrîzî’nin gelişi, Mevlânâ-Şems ilişkisi, Mevlânâ’nın müridlerinden uzaklaşıp Şemseddin Tebrîzî’ye yaklaşması üzerine müridlerin Şemseddin Tebrîzî’ye haset etmeleri ve sonucunda bağış ve kerâmetten uzak kalma hadiseleri; Mevlevîlik’le ilgili anlatımlar, tarîkatın gerek ve hususları anlatılmaktadır. İşarî tefsir ve tasavvufî hadis yorumları yer almaktadır.

Rebâbnâme eseri, nazım ve nesir karışık olmak üzere, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’si, yani remel bahrinde yazılmıştır. Mukaddime ile birlikte 106 başlık ve Farsça, Türkçe, Arapça ve Rumcadan oluşmuş 8124 beyittir.

Rebâbnâme, ilk olarak F. Wilhelm Radloff, sonra da Ali Sultânî Gird Ferâmerzî tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca Niğdeli Hakkı Eroğlu tarafından eski harfle Türkçeye çevrilmiş, bu çeviri Amber Güneysel ve İsmail Koçak tarafından yeni harf aktarımıyla yayımlanmıştır.

Eser, Ali Sultani Feramerzi tarafından neşredilmiştir (Mc Gill University-Dânişgâh-ı Tahran, Müessese-i Mütalaat-i islâmi, Tahran 1980). F. Nafiz Uzluk'un himmetiyle Hakkı Eroğlu tarafından 1945 tamamlanmış Osmanlıca bir *Rebâbnâme* tercümesi, müsvedde hâlde SÜSAM Uzluk arşivinde (Demirbaş No: Y99) bulunmaktadır. Eser, F. Tolga Ocak (Sultan Veled’in *Rebâbnâme* si, Ankara, 1989) ve Veyis Değirmençay (Sultan Veled ve *Rebâbnâme*, Atatürk Üniv. SBE, Doktora Tezi, 80 s. 1996) tarafından da çalışılmıştır. Sultan Veled’in Rumca şiirleri, Mevlânâ’nın şiirleriyle birlikte *Mevlânâ ve Sultan Veled’in Rumca Şiirleri* adıyla Veled Çelebi İzbudak tarafından bir araya getirilmiştir. Bu çalışma basılmamış halde SUSAM da bulunmaktadır (Küçük, 2005: 63; Değirmençay, 2016: 17).

1.2.4. İntihânâme

Bu eser, Sultan Veled’in üçüncü, yani son mesnevîsi olduğundan bu adı almıştır. Kendinden önceki mesnevîler gibi nazım-nesir karışık olarak, remel bahrinde kaleme alınmıştır. Diğer mesnevîlerden farklı olarak tamamen Farsça yazılmış olan

İntihânâme, mukaddimeyle birlikte 121 başlık, 8313 beyittir. Ancak Muhammed Ali-yi Hızânedârlu tarafından yayımlanan çalışmada (Tahran 1374 hş.) görüldüğü üzere mukaddimeyle birlikte 111 başlık ve 7083 beyittir.

İntihânâme, Sultan Veled'in diğer eserlerinde gördüğümüz gibi yine vaaz ve nasihatlerden, bunlara ek olarak da tarîkatın gerektirdiği hususlardan, Mevlânâ'nın Şemseddin Tebrîzî'den önceki hayatı, ona bağlanması, Şemseddin Tebrîzî'nin Mevlânâ'yı semâya başlatması, semânın müridler arasında yayılması ve semâyla ilgili anlatılardan söz etmektedir. Bunun dışında diğer eserlerinde rastlamadığımız İlahî sırları anlatmadaki arzu ve iştiağı görülmektedir.

Bu eser, Muhammed Ali-yi Hızânedârlu tarafından yayımlanmış; (*İntihannâme-i Sultan Veled*, Tahran 1324 hş.) Niğdeli Hakkı Eroğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş (1942), bu çeviri Hülya Küçük tarafından neşredilmiştir ; (Küpten Sızan Sırlar *İntihannâme-i Sultan Veled*). (Sultan Veled, 2010:288-289; Sultan Veled, 2016: 17-18).

1.2.5. Maârif

Bu eser, Sultan Veled'e ait tek mensur eserdir. Oldukça açık ve sade bir konuşma diliyle yazılan bu eser elli altı bölümden oluşmaktadır. İşlediği konular, mesnevilerdeki konuların tekrarı niteliğinde olup tevhid, tasavvuf, şariat ve tarîkat hususunda konulardır. Konular, her bir bölümde Sultan Veled'in kendine ait beyitlerle, âyet ve hadislerin yanında tazminlerle süslenmiştir.

Bu eser, ilk başta taş basma şeklinde Mevlânâ'nın eseri sanılarak *Fîhi Mâ Fih*'in ikinci cildi halinde Hâc Şeyh Abdullah-i Hâyirî'nin mukaddimesiyle basılmıştır. Daha sonra da Necîb Mâyil-i Herevî tarafından yayımlanmıştır. Meliha Ülker Tarıkahya tarafından Türkçeye çevrilip basılmış, Hülya Küçük tarafından da *Sultan Veled ve Maârifî* (Konya 2005) adıyla neşredilmiştir. Ayrıca, Eva de Vitray-Meyerovitch tarafından da Fransızcaya çevrilip yayımlanmıştır (Paris 1982). Semâ Aydın ise Sırrın Sırrı Sultan Veled adıyla bir çalışma yapmıştır.

Mevlevî kaynaklarında bulunmayan, ancak Kâtip Çelebi'nin bizlere haber vermiş olduğu üzere Sultan Veled, Hanevî bilgini Nasreddin Ebu'l-Kâsım Muhammed'in fıkha dair, *Nâfi'un fi'l-furû* adlı kitabını şerh edip nazmetmiştir. Ayrıca Abdülbâkî Gölpınarlı'nın kaynak belirtmeden bulunduğu beyana göre, *İşknâme*,

Tıraşnâme ve *Risâle-i İtikad* gibi uydurma eserler de Sultan Veled'e atfedilmiştir. Bunun dışında Sultan Veled'e ait olduğu söylenen, ancak Mevlevî kaynaklarında adı geçmeyip ona ait olup olmadığı kesinlik kazanmamış eserler de vardır (Değirmençay, 2016: 18).

1.3. Kişiliği

Sultan Veled'in karakteristlik özelliklerine bakıldığında şu hususlar öne çıkmaktadır:

O, her zaman samimi ve mütevâzidir. Babasının ilim ve feyziyle beslenen Şam ve Halep'te dini ilimlere devam eden Sultan Veled, vâkıf olduğu ilmin mahviyetini ömrü boyunca üzerinde taşımıştır. Nitekim babasının tavsiyesi üzerine Selâhaddin Zerkubi'ye, Çelebi Hüsâmeddîn'e tabi olmuş, Çelebi Hüsâmeddîn'in vefatından sonra halkın ısrarcı teklifleri üzerine babasının makamına geçmesine rağmen, kendisinin henüz mânevî kemale ermediği düşüncesiyle Bektemüroğlu Kerimüddin'e tabi olmuş; fakat Şemseddin Tebrîzî'nin akıbeti onu daha temkinli ve tedbirli kılmış ve o gizli erden herkese bahsetmemiştir. Şeyh Kerimüddin ahirete göçene kadar yedi yıl onun mânevî terbiyesi altına girmiştir.

Onun en mümeyyiz vasıflarından birisi de babasına olan sevgi, saygı ve bağlılığıdır. O, hayatı boyunca babasını örnek almayı düstur edinmiş, hayatını onun öğretileriyle yoğurmuştur. Her daim babasını ve ona dair hatıraları zevkle dile getirmiştir. *İbtidânâme* adlı eserinde yer yer babasına, babasının gönül verdiği Şemseddin Tebrîzî'ye, Selâhaddin Zerkubi'ye, Çelebi Hüsâmeddîn'e, Kerimüddin'e yer vermiştir. Onların ululuklarını, velîliklerini, ibadetlerini, uzletlerini, irşadlarını can-ı gönülden anlatarak ölü gönülleri ihya etmeyi gaye edinmiştir (Gölpınarlı, 2006: 46-47 Sultan Veled, 2014:208).

Diğer karakteristik özelliği teşkilatçı ve girişken bir yapıya sahip olmasıdır. O, babasının sahip olduğu reformist, idealist, ibda yönüne, tefekkür ve heyecanına mukâbil, temkinli, mantıklı ve özellikle zamanın gerektirdiği şartları görüp gözetken birisiydi. Hz. Mevlânâ, zamanını aşan reformlar yapması hasebiyle çağdaşları tarafından tam manasıyla idrak edilememiştir. Sultan Veled ise Mevlânâ'yı idrakleri ölçüsünde anlayanlar içerisinde, zamanın şartlarına göre Mevlânâ yolunun esasında bazı feragatlarda bulunarak ve bu yolu sistemleştirerek Mevlevîlik tarîkatı haline

getirme hedefine ulaşmıştır (Gölpınarlı 1959; 191-214; Gölpınarlı, 2006: 47-48). Sultan Veled'in eserlerindeki bilgiler ışığında diyebiliriz ki o girişken yapıya sahip olması yönüyle yaşadığı devirdeki idarecilerle iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Zaman zaman onlara övgü içerikli kasideler yazmış, bazı kasidelerinde ise idarecilerden dilek ve temennilerine yer vermiştir. Vezir Fahreddin Sâhip- Ata, Sultan 4. Rükneddin Kılıç Arslan, Mühezzebeddîn ve oğlu Muîneddîn Pervane, Sultan 2. Gıyâseddîn Mes'ûd'u bu idareciler arasında zikredebiliriz. 2.Gıyâseddîn Mes'ûd'un Moğollar tarafından tahta çıkarılmış kukla bir sultan olduğu söylenir. (1283-1298 ikinci kez,1303-1308). Sultan Veled ise “ *Zulüm ve sitem bitti, adalet ve kerem meydana çıktı, işin sonu övülecek hale geldi. Şu dünya yeniden dirildi, iyi ve kötü kişiler yeniden kul oldu*”. Şeklinde 2.Gıyâseddîn Mes'ûd'u öven, “*Yeniden kutlulukla bahtla padişahımız Mes'ûd*” redifli bir medhiye,15 beyitli bir kaside, 11 beyitlik bir gazel yazmıştır. O, bu övgü içeren sözleriyle belki de olanı değil olması gerekeni bir temenni niteliğinde yazıyordu (Küçük, 2005: 35-36; Sultan Veled, 2016: 543-549-550-551-567-568).

Eflâki bize Sultan Veled'in Moğol idarecilerinin teveccühünü kazandığını ve bazı idarecilerin Sultan Veled'e mürid olduğunu aktarır. Bunlardan birisi Anadolu'yu idare ile görevli Moğol Emiri Abişga Noyindir. Temkinli, kerim mizaçlı ve sünni bir müslüman olan Abişga Noyin Sultan Veled'e ziyarete geldiğinde Sultan Veled'in sohbetinde bulunanların nârâ atmaları dikkatini çekmiş Sultan Veled'e bunun sebebini sormuştur. Sultan Veled'in mantıklı ikna edici örneklerle cevap vermesi üzerine Abişga Noyin ona mürid olmuştur. Moğol Beyi Emir İrencin Noyin de Sultan Veled'e ziyarete gelmiş kendi inançlarına göre “dünyanın kırk sahibi olduğu” fikrinin hakikatte geçerliliğini sormuştur. Sultan Veled de bu tanrıların “en büyüğünden” söz edildiğini diğer otuzdokuz tanrının en büyük tanrının hükmü altında olduğunu kendisinin de kırkıncı tanrıya âşık olması ve onu araması gerektiğini ifade ederek yine tatmin edici örneklerle İrencin Noyin'i ikna eder ve İrencin Noyin müslüman olur (Eflâkî,1973: 206-221;Küçük2005:38).

Sultan Veled'de mistik zihniyet ön plandadır. Rüyalara ve kerâmetlerin onun fikir hayatında önemli bir yere hâizdir. Mevlânâ'da pek rastlayamadığımız mistik yön, Sultan Veled'de fikir, ruh ve gönül dünyasında tatminsizlik olarak kendini göstermekte ve onun maddî hayatıyla mânevî hayatında tezât teşkil etmektedir. Mistik düşünceye sahip olması, onu merasime bağlı kılmıştır. Nitekim yirmi yaşında halvete

girmek istemesi, merasime bağılı olmayan babası Hz. Mevlânâ'nın bunu kabul etmemesine rağmen kararını ısrarla kabul ettirmesi buna örnektir (Eflâkî, 1973: 203-204; Gölpınarlı; 2006: 51-52).

Sultan Veled'de derin bir Anadolu sevgisi hâkimdir. O, doğup büyüdüğü, sevdikleriyle hemhâl olduğu ve yine sevdiklerinden ayrıldığı Konya'ya olan muhabbetini yer yer dile getirmiş ve yazdığı iki şiirle de Konya şehrine övgüde bulunmuştur. Ayrıca *Dîvân*'ında Aksaray ve Kütahya şehirleri hakkında övgüye yer vermiştir (Eflâkî,1973: 209; Gölpınarlı, 2006: 52-53; Sultan Veled, 2016: 566-567).

1.4. Sultan Veled'in Âyet ve Hadislere Getirdiği İşâri Bazı Yorumlar

Sultan Veled'in eserlerinde özellikle Rebâbnâme'sinde işâri tefsir ve hadis yorumlarına rastlamaktayız. Örnek olması bakımından birkaçına yer vermek istiyoruz.

Kur'an âyetlerinin keşf ve ilham yoluyla açıklandığı tefsire işâri tefsir denir. Aynı zamanda "remzî tefsir" veya "tasavvufî tefsir" olarak adlandırılan işâri tefsir, tutarlı olmayan bâtinî tefsirden ayrılır. Bu tefsiri yapanlar çoğunlukla zâhiri manaya karşı çıkmamış, açık nasla ortaya konan hükümleri reddetmemişlerdir. İşâri tefsir gönül ve iç dünyasının yansıması ve âyetlerin iç yorumu olarak kabul edilir. Sultan Veled'in de bazı âyetlerin işâri yorumuna yer verdiğini görmekteyiz.

Örneğin o: "وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ" "Beni Âdemi (ilimle) mükerrem kıldık, sair mahlûka vermediğimiz ilmi onlara verdik" (İsra, 17/70). Mânâsını ihtiva eden âyette geçen ilimden kastedilenin insana faydalı olan ilim; yani mârifet-i İlâhiye'olduğunu beyan eder. Ona göre her kim bu ilme sahip değilse bütün eşyanın ilmine vâkıf olsa da yine câhildir. İlim, Hakk'ın sıfatı olduğu için insanın rütbesi ilimdir; yani insan sahip olduğu ilimle değer kazanır. Dolayısıyla kimin ilmi (mârifet-i İlâhiye) fazla ise o, daha mükerremdir (Sultan Veled, 2010: 444).

Sultan Veled: "إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ" "Biz zikri gönderdik, o zikrin muhafızı biziz". (Hicr, 15/9). âyetinde geçen zikirden maksûdun enbiyâ ve evliyâ olduğunu ifade eder. Enbiyâ ve evliyâ ayn-ı zikirdir, zira zikir (Kur'ân) enbiyâ ve evliyâdan muncelî olur, onların mânevî varlıkları zikir, vücudları ise elbisedir. Hıfzdan murad ise bu mânevî varlıklarının korunmasıdır. Nitekim sıkıntılar çeken, öldürülen enbiyâ ve evliyâ olmuştur. Mânevî varlıklarına zarar gelmediğine delil olarak şu âyetlere yer verilir: "Allah yolunda maktul olanları ölü sanma! Onlar Rablerinin

yanında sağdırlar, yerler içerler”. (Âl-i İmrân, 3/169). “Haberiniz olsun ki Allah’ın dostları için hiç korku ve keder yoktur”. (Yûnus, 10/62). (Birişik, 1998: 287; Sultan Veled, 2010: 433-434-435).

Sultan Veled Cenab-ı HakkIn **أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ** “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (Araf, 7/172). Sorusuna mukabil ruhların **بَلَى** “evet” (Araf, 7/172).). Cevabının, zâhirde müsâvi görünse de hakikatte müsâvi olmadığını, “belâ”ların sırrının âyân olmasını ve bütün varlık tarafından bilinmesini murad buyuran Hak Teâlâ tarafından ruhların **اهْبِطُوا** “ininiz” nidâsıyla yeryüzüne gönderildiğini ifade eder. “Belâ”nın mânâsı ise: “Evet, matlûbumuz ve mahbûbumuz Sensin”. Demektir. Ona göre Rûhlar, mekânsızlık âleminde yeryüzüne nefisle mücadele ederek mertebelerini yüceltmek bir tane iken yüzler, binler olmak için gönderilmiştir (Sultan Veled, 2011: 44- 61-62-63-92).

Hadis, Hz Peygamber’in(sav) söz, fiil, takrir yaratılış veya huyla ilgili vasıf ve özelliklerini inceleyen ilimdir. Tasavvufî hayatın temelini oluşturan Hz Peygamber’in (sav) ruhî ve zühdi hayatı ile bu konudaki sözleri tasavvuf ile hadis ilmini birbirine yaklaştırmıştır. Mutasavvıfların başlangıcından beri hadis ilmi ile meşgul oldukları zâhid sûfîlerin çoğunun muhaddis olduğu bilinmektedir. Mutasavvıflar hadisleri irşad vesilesi ve ahlâkî öğüt şeklinde değerlendirmişler, tefsir ilminde olduğu gibi hadisleri de işârî üslupta şerhetmişler ve farklı tasavvufî konularda 40 hadis mecmuaları oluşturmuşlardır. Şimdi ise Sultan Veled’in işârî olarak yorumladığı hadislerden birisine yer verelim:

Sultan Veled, “Saadetli, daha anasının karnında iken saadet ile idi. Şâki de böyle”. (Aclûnî,2000, Keşfü’l-hafa, I, 515.). hadîs-i şerîfinin şerhinde zâhir ulemâsının hadiste “Annenin cisminin kast edildiğini” ifade ettiklerini evliyâ ve muhakkiklerinin de kastedilenin “elest ahdi” olduğunu belirttiklerini ifade eder. Sultan Veled de hadisteki “Ümmü’den kasıt elast ahdidir”. Der. Ona göre zikredilen anne, benzetmedir. Onun ifadesiyle “...giyinip, kuşanıp süslenmekle iftihar eden kadın” değildir. O halde insanın himmet atını ve talebini elast (vatan-ı asli) yönüne çevirmesi gerekir. (Sultan Veled, 2011: 249; Yılmaz, 2013: 60-61).

Sultan Veled Rebâbnâme’sinde, Hz. Peygamber’in: “Allah Teâlâ’nın bir sofrası vardır ki, onun mislini ne gözler gördü ne kulaklar duydu ne de bir insanın hatır ve hayalinden geçti. O sofraya oruç tutanlardan başkası oturamaz”. (kaynak

bulunamadı). Hadisini izah ederken: Buradaki oruçtan maksadın Hak'tan gayrisından geçmek olduğunu belirtmiştir. Ona göre oruç; sadece yeme ve içmeden, şehvî arzulardan uzak durmak değil; mal, makam, şöhret, kibir, yeme, içme, uyku, atalet, gaflet gibi Hakk'a vuslat yolunda engel olan her şeyden yüz çevirmektir. Rahmân'ın rahmet sofrasına mahrem olanlar ise varlığından geçenler ve oruçlulardır. Sultan Veled, Hz. Peygamber (sav) in “الجماعة رحمة” (Münâvî, 1972 Feyzu'l-Kadîr, III, 357). ifadesinde kastettiği mânânın zikir olduğunu ifade eder. Ona göre bu cemaat insanların gönüllerinden sudûr olan zikirlerden müteşekkil mânevî bir cemaattir. Bedeni ise cami hükmündedir. (Sultan Veled, 2011: 324).

1.5. Mevlevîlik Tarîkatına Tesiri

Allah'a giden yolların, mahlûkatın nefesleri sayısınca olduğunu ifade eden Necmeddîn-i Kübrâ, bu yolları üç ana grupta ele alır: ibadet ve amel-i salih ile Allah'a vâsıl olmayı hedefleyen Tarîk-i Ahyâr; bu yolda vuslata erenlerin sayısı azdır. Mücâhede ve Riyâzet ile kalb ve bâtınını tasfiye ederek ve iyi huylar edinerek vuslatı hedefleyen Tarîk-i Ebrar; bu yolda Hakk'a erişenlerin sayısı bir önceki yola göre daha fazladır.

Aşk, cezbe ve muhabbet ile Allah'a seyr ve seyahat edenlerin yolu Tarîk-i Şuttar; bu yolda sâlikin başlangıçta ulaştığı mertebe, diğerlerinin sülûk hayatlarının sonunda ulaştıkları mertebeden daha yüksektir (Küçük, 2005: 75; Gökbulut, 2010: 213-214).

Bu minvalde diyebiliriz ki: Mevlevîlik aşk, cezbe, semâ ve sefa üzerine kurulmuş bir tarîkattır. Mevlevîye'nin kolu yoktur, her ne kadar Şems kolu, Veled kolu olarak gösteriliyorsa da bunlar daha çok bir meşrep ve neş'edir. Şems kolu rinddir. Veled kolu ise zâhiddir ve ehl-i Sünnete bağlıdırlar (Kara, 1998: 294). Sultan Veled'in Temsil Ettiği Gelenek ve Takipçileri Tasavvuf tarihinde Hicri 1. ve 2. asırda Hasan Basri'nin temsil ettiği korku ve hüzne dayalı zühd ve takva geleneği, Râbiatü'l-Adeviyye' nin öncülüğünü yaptığı “ Allah'ı zâtından dolayı severek dünyadan el- etek çekme ve yalnız O'nun cemâlini temâşâyâ gönül verme” esasına dayalı muhabbet ve aşk geleneği ortaya çıkmıştır. Sözlerinde ve şiirlerinde sevgi kavramına ilk kez açıkça yer veren Râbiatü'l- Adeviyye olmuştur. Aşk ve cezbe geleneği olarak adlandırılan bu gelenek daha sonraki dönemlerde korku ve hüzne dayalı tasavvufî telakkiden daha

fazla yaygınlaşmıştır. 3. asırda korku ve hüzne dayalı tasavvuf telakkisi yerini aşk ve muhabbete bırakmıştır. Bu mektepte Allah ile kulları arasındaki ilişki “*Allah onları onlar da Allah'ı severler*”. (el-Mâide5/54). âyetinden hareketle muhabbet/ sevgi; “*o mü'minler Allah'ı daha yoğun/ güçlü/ şiddetli severler*”. (Bakara 2/165). âyetindeki “eşeddü hubben” ifadesinin aşk olarak anlaşılması ile beraber muhabbetin coşkun hali ise aşk kavramı ile ifade edilmiştir. İlk dönem sûfileri daha ziyade muhabbet kavramını kullanıp aşk kavramına ihtiyatla yaklaşmışlardır. Daha sonraki dönemlerde ise birçok sûfi aşk kavramına daha fazla yer vermiş, aşk hakkında bazı ileri seviyede felsefi- tasavvufî yorumlar yapmışlardır.

Râbiatü'l- Adeviyye ile başlayan bu süreç devam etmiş hicri 5.asırdan itibaren aşka dair eserler yazılmış Orta Asya'da ortaya çıkan birikimin Anadolu'ya geçmesiyle aşk sosyal bir muhteva kazanarak daha seyyal bir aşk felsefesine dönüşmüştür. Nitekim İbn Hazm (ö.456/ 1064) ile başlayıp Ahmed el- Gazzâlî (ö.520/ 1126), Aynu'l Kudât Hemedâni (ö.525/ 1131), Ruzbihan Baklî (ö. 606/ 1209), Feridüddin Attâr (ö. 618/ 1221), Fahredin Irâkî (ö.688/ 1289), ibn Fârız (ö.632/ 1235), İbn Arabî (ö. 638/1240) gibi sûfiler tarafından tasavvufî aşkın teorik temelleri atılmıştır. Mevlânâ (ö. 670/ 1273) ve Yunus Emre (ö.720/ 1320) ile birlikte aşk sosyal bir muhteva kazanmıştır.

Mevlânâ aşk ve âşıkları anlattığı bir gazelinde kendinden önceki aşk ve cezbe geleneğine şöyle atıfta bulunur:

Ebu Said'in arayıp bulduğu saadete karşı bu dünya saadetleri bir hiçtir.

Bayezid'in aktarıp elde ettiği bolluğa ve bu bolluğu verene karşı bu dünyanın bolluğu bir darlıktır.

Senâî'nin anlattığı o ışığı, Attârlar içinde Ferid buldu da, onunla eşsizliğe ve tekliğe ulaştı.

Eserlerinde Mevlânâ, Senâî ve Feridüddin Attâra isimlerini zikrederek atıfta bulunan Sultan Veled aşk ve cezbe yolunu takip etmiş Mevlânâ'dan almış olduğu bu mirası süsleyerek zenginleştirmiştir (Sultan Veled,2010: 196-276-277; Yılmaz,2013: 105-106-109; Küçük,2016: 72-73; Karadayı, 2017:164).

Mevlânâ'nın tesiriyle bir nüve (tohum) haline gelen Mevlevîlik, henüz sistemleşmemişti. Sultan Veled, Çelebi Hüsâmeddîn'den sonra babasını temsil etmeye başlamış, teşkilatçı ruha sahip olmasının etkisiyle de farklı bölgelere gönderdiği halifelerle, babasının yolunda Mevlevîlik tohumunu filizlendirmiş, bilfiil

Mevlevîlik'in başına geçmiştir. Nitekim *İbtidânâme* adlı eserinde, babasının makamına geçtikten sonra kadın erkek birçok kişinin mürid olduğunu, uzaklardaki şehirlere bile halifeler gönderdiğini; böylece Anadolu'nun halifelerle dolduğunu, onlara şecerele yazdığını ifade eder:

*“Halifelerin hepsi de uyulmaya lâîk oldu; her biri bir şeyh olmaya,
kılavuzluk etmeye liyâkât kazandı.
Ta ki onlara icâzet-nâmeler yazdık”.*

Bu sözlere istinaden diyebiliriz ki tayin edilen halifeler iyi bir eğitimden geçmekte ve liyâkat sahibi olanlara “icâzetnâme” verilmektedir. Nitekim Çelebi Hüsameddîn zamanında da halkı irşad için görevlendirilenlere icâzet veriliyordu. Onun bu davranışı, babasına ve onun yoluna olan sevgi ve bağlılığının neticesidir (Küçük, 2005: 77; Gölpınarlı, 2006: 46-47). Sultan Veled, Amasya, Erzincan ve Kırşehir'e halifeler gönderip Mevlevî tekkeleri açtırmıştır. Halifelerden birisi Mevlevî Şeyh Huseyn oğlu Şeyh Süleyman-ı Türkmâni'dir. Kırşehir'in doğu tarafında bir Mevlevî zaviyesi kuran Şeyh Süleyman-ı Türkmâni civarda, hatta Hacıbektaş nâhiyesinde birçok tarlayla yirmiye yakın köyü, bu zaviyenin imarına, konukların doyurulması ve artan paranın mütevellî ile şeyh arasında paylaşılması şartları ile vakfetmiştir. Diğer halife; Hüsameddin Hüseyin el Mevlevî Sultan Veled'den icâzet alarak Erzincan'da halife olarak görevlendirilmiştir. Sipehsâlâr'a göre halife Amasyalı Alâeddin, Çelebi Hüsameddin ile Sultan Veled'e mensuptur. Eflâkî ise bu zâtın Çelebi Hüsameddin'in halifesi olduğunu söyler. *Menakibu'l-Ârifîn*'de isimleri geçen halifelerin bir kısmı Sultan Veled'e mensuptur (Küçük, 2003: 29; Gölpınarlı, 2006: 55-56; Sipehsâlâr, 2011: 177).

Hiz. Mevlânâ'nın ahirete irtihalinden sonra Alâeddin Kayser, Sultan Veled'in izni ve Muineddin Pervâne ve Gürcü Hâtun'un da maddi desteğiyle benzersiz bir mezar yaptırır. (Burada Sultan Veled'in teşkilatçı yönünü ve tesirini görmekteyiz). Nitekim Sultan Veled, bundan hoşnud olmuş ve Alameddin Kayser'i gazeliyle övmüş, gazelinde türbenin yapılışına ve medresenin tamirine bilhassa yer vermiştir. Türbenin bulunduğu mekân, Mevlevîlik'in ilk merkezi kabul edilir. Merkez âsitanesi Konya'daki dergâhtır (Eflâkî,1973:202-203;Kara,1998:293; Gölpınarlı, 2006: 72; Öztürk, 2013: 163). Teşkilatçı ve girişken kişiliğe sahip olması hasebiyle Sultan Veled, zamanında görevde olan idarecilerle kurduğu yakınlık neticesinde dergâhı

kurduğu vakıflarla yükseltmiş vakfın gelirlerini ise Çelebilerin kontrolü altına almıştır (Küçük,2003: 29; Küçük, 2005: 80-81).

Yaklaşık otuz yıl halifelik makamında kalan Sultan Veled, bu zaman içerisinde babası Mevlânâ'nın tarîkını yaymakla, tarîkın usûl ve esaslarını oluşturmakla iştigal etmiştir. O, kendi mistik zihniyetinin de tesiriyle vecd ve semâ, cezbe ve aşk, müzik ve raks unsurları, Mevlânâ'nın aşkın insan sevgisi ekseninde bazı eklenti ve tadillerle inanç, menasik ve töreni değişmeyecek şekilde belli bir şekle büründürmüştür. Nitekim Mevlevîlerin günümüzde de kabul gören semâ'daki ekser ayinlerini, giyim tarzlarını Sultan Veled oluşturmuştur. Mevlevîlik XV. asrın ilk yarısında Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1319) ile beraber teşkilatlanmasını tamamlamış, sonraki dönemlerde bu makama geçen Pîr Adil Çelebi (ö. 864/1460) tarafından tarîkatın usûl ve erkânı, semânın son hali değişmemek üzere yerleştirilmiştir (Küçük, 2003: 30; Küçük, 2005: 80).

Kaynakları incelediğimizde Sultan Veled'in Mevlevî âyin ve erkânına katkısının tartışmalı olduğunu görmekteyiz. Gölpınarlı'ya göre Sultan Veled, semâ esnasında rubailer okumuştur; fakat Sultan Veled'in *Dîvân'ında*, mesnevîlerinde, *Sipehsâlâr*'da ve *Menakıb*'de naatten, taksimden, Devr-i Veledden, post duasından, selamlardan ve mukabeleden bahsedilmemiştir. Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi zamanlarındaki semâ, Mevlânâ zamanındaki semâ ile aynıdır. Bir tören halinde değil, vecd halinde gerçekleşmiştir. Sadece Devr-i Veleddi ismine ve bu konudaki Mevlevî rivayetlerine dayanak göstererek semâyı mukabele haline dönüştürenin Sultan Veled olduğunu söylemek ilmî olmaktan uzaktır.

Eski Mevlevîler ise semâda “Sultan Veled devrinin” Sultan Veled tarafından oluşturulduğuna ve yine mukabelinin de Sultan Veled tarafından düzenlendiğine inanırlar. Sultan Veleddi “Pîr-i sanî-ikinci Pîr” olarak kabul ederler (Fürûzenfer, 1963: 233-234; Küçük, 2005: 80; Gölpınarlı, 2006: 85-87).

Hız. Mevlânâ, şekilcilikten uzak, merasime tâbi olmayan tasavvufî hayata sahipti. Ona nisbet edilen tek merasim; kendisine intisap edenleri saç, bıyık, sakal ve kaşlardan makasla birkaç kıl keserek tıraş etmesidir. Bunun da saç, bıyık ve sakallarını usturayla tıraş ettiren Kalenderîlerden geçtiği düşünülür. Mevlânâ zamanında Emir Tâceddin Mu'tez el-Horosanî, medresenin yanına birkaç oda (Âşıklar evi) yapmak

isteyince Mevlânâ, Âd ve Semud gibi binalar yaptırmak istemediğini söylerek isteğini reddetmiş, babasını bu konuda Sutan Veled ikna etmiştir (Küçük, 2005: 75-76).

Sultan Veled babasından farklı olarak merasime bağlı biriydi. Sultan Veled'in merasim olarak uyguladığı esasları, halkı irşada mezun olanlara icâzet vermesi, Mevlânâ'nın türbesinde; imam, hâfız, müezzin, mesnevîhan, şeyyâdân gûyendegân ve hüddâm bulundurup bunlar için düzenli ödeme yapması, dergâhta mesnevî okutması, okunmasını gerekli gördüğü *Mesnevi*'nin muhakkak kendi eliyle yazılmış ve Mevlânâ'nın tashihinden geçmiş bir nüshadan kopya edilmesini şart koşmuş olması, sema'ı, Cuma namazından ve Kur'an tilaveti, *Mesnevi* ve *Dîvân*'dan na'tların okunmasından sonra yaptırması olarak zikredebiliriz. O babasının adet üzere yaptıklarına da sımsıkı bağlı idi (Gölpınarlı, 2006: 51; Öztürk, 2013: 263). Örneğin:

Sultan Veled hayatta iken, bir büyüğün oğlu vefat eder. Merhumun ana babası, gûyendelerin cenazenin önünde hâzır bulunmalarını ve gazeller okumalarını ister. Âhi Ahmet: “Bu, şeriatte bid’attır, caiz değildir”. Düşüncesiyle gûyendelerin gazel okumalarına izin vermez. Sultan Veled gelince: “Bizim kavvallerimiz niçin bir şey okumuyor! Ruhların ve cennetin Rıdvan'ının birbirleriyle buluşmalarından dolayı sevinç göstermiyorlar”. Der. Âhi Ahmet'in elini sıkıca tutarak ona; bu âdetin temelini büyük bir adamın (Mevlânâ) attığını ve bunu caiz gördüğünü, âdetin kaldırılması için Mevlânâ'dan daha büyük birinin gelmesi gerektiğini ve bu âdetin âşıklar tarafından kıyamete dek uygulanacağını ifade eder (Eflâkî, 1973: 224).

Mevlevîlik tarîkatında Halvet uygulaması tamamen farklıdır ve genellikle “çile” adı kullanılır. Farsça kırk anlamına gelen چهل çihil veya çil kelimelerinden dolayı çille denilmiştir. “Rıza” kelimesinin ebced karşılığı olan 1001 günlük (hiçbir yere ayrılmadan yapılan) mutfak hizmeti bunu takip eden on sekiz güne ek olarak üç günlük hücre halveti, Mevlevî Çilesi'nin esaslarıdır. Mevlânâ, Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi zamanlarında çileye rastlanmamaktır (Artam, 2007: 76; Küçük, 2016: 182). Nitekim Sultan Veled, yirmi yaşlarında iken diğer tarîkatların uyguladığı kırk günlük halvete girip çile çıkarmak ister. Babası Mevlânâ, halvetin Hz. İsa ve Hz. Mûsâ'nın dininde olmasına karşın İslâm dinine göre bid'at olduğunu ifade ederek izin vermek istemez. Sultan Veled'in ısrarı üzerine bu isteğini kabul eder. Mevlânâ, Sultan Veled'e halvet sonunda halvette vâki olan keşf ve sırrından birkaç örnek verir ve bu sırrı kimseye anlatmamasını söyler (Eflâkî, 1973: 203-204; Küçük, 2016: 182-183.)

Sultan Veled döneminden (1284-1312) başlayarak Mevlevîler Anadolu'da hüküm süren beyliklerle yakın temasa geçmiş özellikle bey ailelerine nüfuz etmişler ve

gayr-i sünnî unsurların tesirlerini hafifletip dengeleyerek beylikler merkezlerinde Mevlevîhaneler kurmuşlardır (Küçük, 2003: 29-30). Sultan Veled döneminde daha çok toplumun üst kademelerine hitap eden, beyliklerle sağlanan irtibat neticesinde siyasi alanda da etkinlik gösteren Mevlevîlik toplumsal birlik haline gelmiştir. Mevlevîliğin teşkilatlanması Sultan Veled zamanında başlamış olup 16. Yüzyılda kesin şeklini almıştır. Sultan Veled'in yaşadığı dönem; tarikatlaşmanın hızla devam ettiği dönemdir. Merkezîyetçi bir yapıya sahip olan Mevlevîlik tarikatı Sultan Veled'in Konya Mevlânâ Âsitane postuna geçmesinden sonra, 13. asır sonlarında tarikatın yönetimini üstlenen Çelebilik makamı kurulmuş dolayısıyla her türlü idari yetki, bu makamı temsil eden Mevlânâ soyuna mensup erkek üyelerin, babadan oğula veya büyük kardeşe devrettikleri bir aile tipi yönetim kasti tarafından kullanılmıştır. Mevlevîliğin merkezîyetçi karaktere bürünmesini sağlayan Çelebi ailesi, Mevlânâ Celâleddin'in mânevî kişiliği ve Osmanlı hanedanına nispetle daha köklü bir geçmişe sahip olmaları hasebiyle sarayın gözünde her zaman itibarını korumuştur. Saray nezdindeki bu itibarın neticesinde ise Çelebilik makamı siyasi yönden güçlendirilmiştir (Küçük,2003:328).

Sultan Veled'in Çelebi Hüsâmeddin'in vefatından sonra Şeyhlik makamına geçerek Mevlevîlik'te "Çelebilik" makamını tesis etmesiyle, şeyhlik konusunda çıkabilecek tefrikaların önüne geçilmiştir. Uzluk'a göre Sultan Veled, bu sistemleştirmeye Mevlevîlik'te birliği sağlayarak Mevlevîlik'in Türk-İslâm dünyasına ifa ettiği büyük hizmetlere zemin hazırlamıştır. Gölpınarlı, Sultan Veled'in Mevlevîlik'i sistemleştirme ve yayma gayretini babası Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışıyla bağdaştırmaz. Fakat Sultan Veled, Mevlevîlik'in yayılıp gelişmesi için bunu gerekli görmüştür (Küçük, 2005: 76-77).

Sultan Veled'in; babası Mevlânâ'nın, Bahâeddin Veled ve Burhâneddin Muhakkık Tirmîzî'den aldığı kübreviliği, Şemseddin Tebrîzî'den aldığı vecd ve coşkuyu, İbn-i Arabî'den aldığı Vahdet-i Vücudu ile yoğurarak yeni bir mektep ortaya çıkardığını söyleyebiliriz (Küçük,2005: 79).

İbtidânâme adlı eserinde Mevlânâ ve hemdemleri (dost) hakkında en sahil bilgileri bize aktaran Sultan Veled, böylece kendisinden sonraki kaynakların dayandığı birinci el bir eser ortaya koymuştur. Mevlânâ'nın fikirlerinin, eserlerinin günümüze kadar ulaşmasını, menkıbelerinin tesbitini, ana kaynakların oluşmasını ve Mevlânâ'yı

olduğu gibi doğru şekilde anlamamızı sağlayan Mevlevîlik tarîkatı ve bu tarîkatı sistemleştiren Sultan Veleđ olduğunu söyleyebiliriz (Fûrûzenfer, 1963: 233-234; Gôlpınarlı, 2006: 72)

İKİNCİ BÖLÜM

2. SULTAN VELED'İN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde Sultan Veled'in İbtidânâme başta olmak üzere Rebâbnâme, Maârif, İntihanâme ve Dîvân adlı eserleri ışığı altında önce tarîkat mes'elelerine bakışı, akabinde bazı tasavvufî hâller ve tasavvufî düşüncelerle alakalı görüşleri, son olarak da din, ibâdet ve ahlâkla ilgili fikirleri ele alınacaktır.

2.1. Tarîkat Mes'eleleriyle İlgili Görüşleri

2.1.1. Tâlib

Lügatte; ism-i fâil olarak isteyici, hahende manasında olan tâlip (Âsım Efendi, 2013: 1522). Tasavvuf ıstılahında ise; vuslat yolunun ilk derecesidir ki matlûbu bulmak ve murada nâil olmak için O'nu aramaktır (Uludağ, 2012: 342; Cebecioğlu, 2014: 472).

Sultan Veled *İntihânâme* adlı eserinde: “*Dünyada tâlibler, sâlikler ve vâsıllar üç kısımdır*”. Derken tâlibleri birinci sırada zikreder. Ona göre tâlibin tek matlûbu Hakk'ın rızası ve O'nun dîdarıdır. Tâlib, her daim nefsiyle mücadele halindedir. Nefsî, şehvî arzularından geçer. Sevmesi ve beğenmesi, bütün işleri Hakk'ın rızasına matuftur. Tâlibe talep duygusu Hakk'tan gelir. İster ki tâlib matlûbuna ulaşsın. Kendisine talep duygusu gelmeyen kişiyi hayvan olarak nitelendiren Sultan Veled, talep duygusu ihsan edilmiş tâlibe şunları öğütler:

*Ne vakit ki tâlibsın, şükret, sevin, o lezzetle mest ol!
Hudâ'dan dâima sıdkla niyâz et ki seni talebsiz bırakmasın.
Hudâ'dan her zaman aşkı taleb et, ama dilden değil, candan!
Hudâ'nın lütfundan bundan başkasını isteme. Taki o visâl deryasında
müsteğrak olasın* (Sultan Veled, 2010: 454).

Talib dünyada ektiği iyilik tohumlarının, taatın semerelerini ahirette elde eder. Onun yeri cennetü'l me'vâdır (Sultan Veled, 2010: 324).

Sultan Veled'e göre tâliblerin hedefinde vuslat olduğu ve o yolda bulundukları için tâlibler de vâsıl cinsindendir. Sonunda onlar da vâsıl olacaktır. O, aralarındaki farkı tay ve at benzetmesiyle açıklar: Tâlib tay, vâsıl attır. Tay sonunda at olacaktır.

(Sultan Veled, 2010: 482). Talep etmenin önemine vurgu yapan Sultan Veled'e göre talep ile matlûb birdir. Tâlib ise matlûbun elinde alettir. Rûzgârın toprağı havalandırması gibi tâlibi harekete geçiren de matlûbdur. Sultan Veled *İntihânâme*'sinde babasına şöyle atıfta bulunur: “Hz. Mevlânâ buyurdu:

Anlamı: Tevhid yolunda tâlible matlûbu ayrı ayrı vasıflarda gören, ne tâlibdir ne de matlûb”. (Sultan Veled, 2010: 181).

Söz üç kısımdır: Bunlardan birincisi olan söz, tâliblere benliklerinden, nefislerinden kurtarmak için söylenir (Sultan Veled, 2010: 173). Sultan Veled, Hakk'ın sırlarının şerh ve beyanının zor olmasına rağmen O'nun zikrine dair sözlerin söylenmesini gerekli görür. Bu sözlerden etkilenen tâlibde yeni yeni şevk ve rağbet husul olur. Sürekli terakki eder, yeni bilgilere vâkıf olur. Sözlerin tekrarıyla zinciri gevşer, dünya esaretinden kurtulur. Vahdet âlemine geçer (Sultan Veled, 2010: 289).

Tâliblere Hakk'ın zikrinden bahseden rehber evliyâdır. Tâliblerin yolu, fenâyâ ermekten geçer ve sınırlıdır. Bu durağı geçtikten sonra artık mânâ âlemine vâsıl olurlar. Havf ve recadan geçerek cehennemden âzâd olurlar.

“الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون” “*Bilin ki Allah'ın velileri için korku ve keder yoktur*”. Beşaretine mahzar olurlar (Sultan Veled, 2010: 329).

Tâlibin bu beşaretle müjdelenebilmesi için seyrinde sürekli terakki edebilmesi gerekir. Ulaştığı makâm, bir önceki makâmdan yüksek olmalıdır ve bunu kendi derununda müşâhede etmelidir. Terakki ettiğine delil ise şudur ki: Ulaştığı her menzilde yeni yeni bağlar, bahçeler, ağzsız yenilen sebze ve meyveler görülür. Mana âlemine vâsıl oluncaya kadar ulaşılan menzil, son menzil sanılır. Tâlib, terakki etmediğini anladığı takdirde talebinde samimi ise tazarru ve niyaz etmelidir. Yine de terakki ettiği görülmezse korkulur ki dünya pazarında kaybedenlerden olur (Sultan Veled, 2010: 359-360-361). Tâlibin talebi candan olursa muhakkak matlûbuna ulaşır. Talepte sadakatin nişanı ise namaz, oruç, devamlı yapılan zikir ve niyazdır. Aksi halde talep, sözden ibaret olur (Sultan Veled, 2010: 512).

Sultan Veled: “...Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri kendilerine sevgi göstererek dost edinmeyin”. (Mümtebine 60/1). Âyetine istinaden tâlibin Hak yolunu katedinceye kadar münkirlerle, kötülerle oturup kalkmaması, onların sohbetinde bulunmamasını öğütler. Zira onların inancı tâlibe sirayet eder ve o da dininden olur. Ne zamanki vuslat menziline ulaştı, o zaman münkir ve kötülerle

sohbet edebilir (Sultan Veled, 2010: 364-365). Velî ay, tâlib yıldız gibidir (Sultan Veled, 2010: 461).

Sülûkta bulunan tâlibler birbirinden farklı makamlarda seyrederler, dereceleri aynı değildir. Vuslat menziline ulaştıkları zaman aralarında fark kalmaz. (Sultan Veled, 2010: 481).

2.1.2. Seyr u Sülûk

“Seyr” kelimesi sözlükte yürümek, yolda gitmek, seyahat anlamındadır. Tasavvuf ıstılahı olarak seyr-u sülûk; Allah’a vusûle kabiliyet kazanmak maksadıyla sâlikin cehaletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel ve iyi ahlâka, kendi vücudundan Hakk’ın vücuduna doğru yapmış olduğu mânevî bir yolculuk demektir (Şimşek, 2005: 93; Uludağ, 2012, 316).

Sultan Veled, insan ruhunun seyr-u sülûkunu diğer varlıkların seyrini örnek vererek anlatmıştır. Nitekim buğday filizlenir, başak olur; samandan ayrılarak değirmende öğütülür, un halini alır. Sonra su ile karıştırılarak hamur, fırında pişirilip ekmek olur. Bütün bu seyirden sonra insan midesine giderek orada ayrı bir seyre başlar. Midede mahvolan ekmek, zulmetten nura döner. Aynı can olarak akıl ve ilim tarafına seyre koyulur. La’l taşı da seyr yaşar. Şöyle ki: La’l, önce değersiz adi bir taş iken güneş ışınları sayesinde renk almış, içindeki sır meydana çıkınca güzellik ve letâfet sahibi olmuş, kirden pastan kurtulmuştur. Bunun gibi üzümün koruk iken olgunlaşarak kendi hâlini alması, diğer meyvelerin olgunlaşması, kendi kabiliyetlerine göre bir seyirdir.

Cenâb-ı Hak, vücud libasımıza birçok nimetler ihsan eder ve vücud azaları ihtiyacı ne ise alır. Zâhirî cisme böyle atâlarda bulunan Hudâ, elbetteki ruha nice atıyyeler ihsan eder. Bunların başında fikir, ilim, aşk gelir. Sultan Veled’e göre müminler Hudâ’dan ilm-i gayb alma istidadındadırlar. Süt gibi o ilim ruhlarına nüfûz eder ve kuvve-i mânevîyelerini güçlendirir. Artık ruh, fânî bedene galebe çalarak onu Hakk’ta yok eder. Bu, la’l taşının renk kabul etmesi gibidir (Sultan Veled, 2010: 177-178). “Aşk-ı Hak’la mütemadiyen terakki ederler. Ruhları Hak’tan yeni yeni ders alır”. (Sultan Veled, 2010: 178). Akl-ı külli cihanında, lâmekândaki seyr ve sefer, başsız ve ayaksızdır. O yolun eli ayağı tefekkürdür. Maksuda fikirle vâsıl olunur (Sultan Veled, 2010: 177).

Sultan Veled'e göre seyr u sülûk iki aşamadan oluşur:

Seyr-i illallah kara, seyr-i fillah deryâdır. Ancak “ölmeden önce ölmek” (Aclûnî, 2000, Keşfü'l-hafa, II, 346.) sırrına erenler Hak'tan ebedî hayata nâil olabilirler. (Sultan Veled, 2010: 235).

1- Seyr-i illallah: Bu yolda zulmet perdeleri mevcuttur. Zulmet perdeleri ise insanın kendi varlığıdır. Burada kalmak şevk ve neşeye engeldir. Fânî bedeninden geçerek Hudâ'nın nuruna gark olan kişi, artık zulmet perdelerini aşmış, ayn-ı nur olmuştur. Katrenin deryâya ulaşınca deryânın kendisi olduğu gibi. Zulmet içinde zulmet olan bu seyrden sonraki seyrler, menzildedir ve nur içinde nurdur.

2- Seyr-i fillah: Bu yolda nurdan perdeler vardır. Vuslat içinde vuslat yaşanır. (Sultan Veled, 2010: 186). Bu seyr sonsuzdur. Burada ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn olur (Sultan Veled, 2011: 251). Vâsıl olan velîlerin seyrî buradadır.

Sultan Veled seyr-i fillah için şöyle der:

Didâr-ı Huda'ya vâsıl olduğun vakit, sana başka bir seyr seyr fillah yüz gösterir.

Çünkü vuslattaki seyr başka türlüdür. Bu türlü pervanenin kuşu başkadır.

Vuslat âleminin seyri böyledir. Bunu anlayan kâmil insan olur.

O sefer ayn-ı Hak'da seferdir. O yola ne melek sığar ne de beşer. Orada benimdir senindir gibi şeyler yoktur. Hudâ-yı Ehad, adedden ve cihetten münezzehdir.

Öyle değil mi ki “benim” ve “benimle” gibi tabirler ta'dâd anlatır. İkiden geç ki müşkil hallolsun. (Sultan Veled, 2010: 200-201).

Cenâb-ı Hakk'a seyrde yüzlerce menzile ulaşılır. Her menzilde mânevî sofralar, meyve sebzeler vardır ki ağızsız yenilir. Varılan menzil son menzil zannedilir. Ta ki Hakk'a vâsıl oluncaya dek. (Sultan Veled, 2010: 200). Seyr-i evvel olan bu seyrin sınırı bellidir. Keyfiyeti malumdur. (Sultan Veled, 2010: 234). Vuslattaki seyr de Hakk'ı müşâhede vardır ve Dîdâr-ı İlâhî'de yeni, birbirinden farklı kudret eserleri seyr edilir (Sultan Veled, 2010: 200). Bu seyrdeki hâl târif olunamaz, çünkü keyfiyetsizdir (Sultan Veled, 2011: 251). Bu hâli ise ancak yaşayanlar anlayabilir. Sultan Veled, Seyr-u sülûk yolcusunun bu yolda feyzlenmesi ve terakki etmesi için itikadının doğru ve sağlam olması gerektiğini ifade eder.

Sultan Veled *Maârif* adlı eserinde وَمَا رَمَيْتُ إِذْ رَمَيْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى “Lakin onu Tanrı attı” (Enfal,8/17). Olduğu gibi ‘Kul sülûkun sonunda öyle bir dereceye gelir ki

yaptıklarını Hakk'ın emriyle yapar. Ondan sudûr olan iyi kötü her şey Hak'tandır. ' düşüncelerine yer verir (Sultan Veled, 2011: 209).

2.1.3. Sâlik

Sözcük olarak Arapçada bir yola girmiş olan, mesafe kateden anlamında olan sâlik; ıstılahta ise menzil-i maksuda varma azmine sahip, hedefe ulaşma kararıyla tasavvuf yolunu tutan, bu yolun gerektirdiği hususları maddi ihtiyaçlardan önde tutan, tasavvufu meslek edinen insanlar demektir. Üç tabakadır: vâsıl-kâmil; tâlib, sâlik, kemal yolunu tutanlar; mukîm, yerinde duran ve kımıldamayanlar. Sâlik dört çeşittir: zahitler, fukara, hâdimler, âbidler (Cami, 1995: 72; Uludağ, 2012: 306; Şimşek, 2015: 299).

Sultan Veled, sâlikin vasıflarını şöyle zikreder: Sâlik, terki dünya eylemiş, yüzünü emin olan âlem-i bekâya yöneltmiş olup seyrleri devamlı Hakk'a vuslat yolundadır. Bu yolda korkusuz ve zararsız, kâr üstüne kâr elde ederler. Surur içerisinde hayatları devam eder (Sultan Veled, 2011: 267).

Saf gümüş nasıl maden toprağının maden ocağında kaynamasıyla topraktan ayrılarak ortaya çıkar. Sâlik de Hakk yolunda ibadetin meşakkatine severek katlanma neticesinde cevher hükmünde olan canı, cisim toprağından ayrışır ve Allah'ın hoşnut olduğu has kullarından olur (Sultan Veled, 2011: 215). Sultan Veled'e göre baş kulağı herkeste vardır. Fakat sır kulağı sadece sâliklere aittir (Sultan Veled, 2011: 315).

Sâni'-i Hakîkî'nin sanat eserlerinin teşhir edildiği dünyada insana düşen görev; bu harika sanatları görüp hayrette kalarak tefekkür etmek, sanattan sanatkârı bulmaktır. Hiçbir şeyin başıboş, gayesiz yaratılmadığını anlayanlar bu eserlerden faydalar, hikmetler elde eder. Elde edemedikleri faydaları ararlar. Sonra bunlardan da faydalanırlar. Böylelikle mârifet bilgi ve görüşleri artar. Bir önceki günden bir sonraki günü daha kazançlıdır. Zira Hz. Peygamber: "İki günü bir olan kimse aldanmıştır". Buyurmaktadır (Sehâvî, 1979, el-Mekâsidü'l-Hasene, s.402). Yani ikinci günün feyzi, bereketi, faydası birinci günden fazla olmalı ki bu dünya hayatında ahiret adına iyi bir ticaret yapmış olsun. Sâlike lazım olan şey, her an ve her dakika terakki etmesidir. Eğer kişi kendisini hep aynı hal üzere görürse o katiyyen bilsin ki zarardadır ve keyfiyetsiz olan Hazret'in huzurundan kovulmuştur (Sultan Veled, 2011: 46).

Bu dünya ebedî âlemin bir gölgesi, numunesi ve yansımasıdır. Hakk'ın isim ve sıfatlarının tecelligâhıdır. Bu yönüyle dünya temaşa yeri ve Hakk'a ulaşmada bir vasıtaadır. Kim gölge ve akse dilbeste olmadan (gönül bağlamadan) aslını arar ve bulursa bâkî ve sermedî olarak dünya nimetlerine nâil olur. Gölge hükmünde olan dünyaya tâlip olanlar ise kazançsız ve ziyan içinde bu âlemden göçer. Sultan Veled, dizelerindeki bu düşüncelerini anlatırken sâlikin kim olduğunu da beyan eder. Şiir:

*Dünya hayalden başka bir şey değildir.
Fakat o hakikatte Hakk'tır.
Kim bu hakikati bilirse o, tarîkatta eşi bulunmayan bir sâliktir. Tanrı
daha iyisini bilir (Sultan Veled, 2011: 87).*

Sultan Veled'in *Maârif* adlı eserinde ifade ettiğine göre Bâyezid'in bulunduğu mertebeden sonra sâlike üç mertebe daha vardır:

1. Sâlike kendi ihtiyarı, dahli olmadan bir hâl gelir. Sâlik, bu durumda başına kuş konan, küçük hareketinde kuşun uçup gitmesinden korkan kişinin durumuna benzer.
2. Sâlik, artık kuşu alıştırmış, istediği zaman da yanına çağırıp getirecek şekilde eğitmiş insanın vaziyetine benzer. Hakk'ın adını zikrettiğinde gönlünde gayb âleminin perileri belirir.
3. Gayb âleminin perileri hiç ayrılmazlar (Sultan Veled, 2011: 205).

2.1.4. Derviş

Sözlük manası; fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişi anlamındadır (Cebecioğlu, 2014: 124). Istılâh-ı meşâyıhta ol kimseye derler ki kalbi mehbit-i envâr-ı tecelliyât-ı ilâhî (İlâhî tecellilerin nurlarının iniş yeri) ola. Tâb-ı nur-ı tecelli-i İlâhîde kendinden fâni ve bekâ-yı Hak'la bâkî ola (Şimşek, 2017: 90).

Derviş, zâhiren (görünüşte) fakir olduğu gibi mânen de fakir olmalıdır. Sûreten fakir olduğu halde gönlünde dünya sevgisini barındırıyorsa o sûreten fakir, mânen dünyaya tâlip bir emir; sûretten idris, fakat manen iblis olur. Bütün ibadetlerde amellerde olduğu gibi bu kutlu yola giren dervişin de niyeti büyük önem arz eder. Nitekim Hz. Peygamber (sav): “*Ameller niyetlere göredir*” buyurmuşlardır (Buhârî, 1400, Bedü'l-Vahy, 1; Ebu Davud, Talak, 11).

Her işimizde sadece onun rızasını talep etmeliyiz. Sultan Veled'e göre mal, mülk, makam, şan, şeref gibi dünya nimetleri için dervişliğe meyledene derviş

denilmez. O, ehl-i dünya olur ve dünyayı fakirlikle elde etmeye çalışır. İnsandaki dünya sevgisi ayanın içindeki yağ gibi gizlidir. Kalbinde var olduğu halde bu sevgi silinmiş, tamamen yok olmuş gibi görünür. Bundan dolayı sadık ve Hakk'ı arzulayan kullar, ihlas sahibi olmalarına rağmen Rabblerine karşı kalplerinde saflığı muhafaza etmek adına her daim mücâhede ve riyâzattedirler.

Şiir: “*Sen candan ve yürekten ne kadar riyâzet etsen yine emin olma!*”

Çünkü nefs-i emmare, daima gizlide, pusudadır” (Sultan Veled, 2011: 245-246).

Sultan Veled, dervişin velîlik makâmında olmayıp diğer sıradan insanlardan da üstün olduğunu beyan eder. Şöyle ki: Dünya tuzak zevkleri ise danedir. Halk kendini bu tuzağa kaptırır, asıl matlûbunu unuttur. Dervişin gönlü ise Hudâ'nın nuruyla doludur, dünya metâna tenezzül etmez (Sultan Veled, 2010: 390-391). Dervişlerin temiz yüreklerinden halka atıyyeler ulaşır. Ezelde fenâ olanlar onların nefesleriyle kurtuluşa ererler (Sultan Veled, 2010: 228).

Sultan Veled şöyle der: “*Dervişler gizli definelerdir, onlarla düşüp kalkana ne mutlu*” (Sultan Veled, 2010: 124). Hudâ, devamlı yarattıklarıyla beraberdir. Fakat dervişlerle olan beraberliği farklıdır. Onları uykularında ve uyanık iken besler. (Sultan Veled, 2014: 153).

2.1.5. Abdâl

Sözlük anlamı olarak bedel kelimesinin çoğulu olan abdâl kelimesi, tekil kabul edilerek Türkçede abdâllar (evlatlar gibi), Farsçada abdâlân şeklinde çoğul yapılır; bir bakıma çoğulun çoğulu olmaktır. İstilahî olarak ise; sayıları yedi, yetmiş ya da kırk olarak gösterilen bir evliyâ zümresidir. Abdâl ismi, kötü huylarını iyi huylarına tebdil ettiklerinden ya da bir anda birçok yerlerde görünebildiklerinden veya kutbun ölümünden sonra yerine kutb erenden biri, onun yerine evtâddan biri, evtâdın yerine de abdâldan biri geçtiğinden verilmiştir (Uludağ, 2012: 19; Cebecioğlu, 2014: 13).

Sultan Veled, *İntihânâme* adlı eserinde vuslata giden yolları, akabinde kayıtsızlık yurdunu izah ederken “*Orada başsız, ayaksız koşar; dilsiz, ayaksız söylersin. Şevk ve tarab içinde hem var hem yok olursun, her dem acayib âlem seyredersin*”. Buyurur. Hem var hem yok olmayı ise şöyle örneklendirir: Nasıl ki bakır külçesi kimyanın tesiriyle tamamen altın olur ve bakırdan hiç eser kalmaz. Zâhiren bakıldığında tamamen altın olarak mevcuttur; yani hem var hem yok. Öyle de,

abdal kendisini Hakk'ta yok ederek Hak'la inâyet-i İlâhî ile kaim olurlar. Tebeddül ederek (değişerek) zulmânî (bakır hükmünde olan bedeni) altın misali nurânî olur ve ölmeden önce ölümlük korkusundan kurtulurlar (Sultan Veled, 2010: 365).

Değiştikleri için evliyâyâ “Ebdal” denilir (Küçük, 2010: 57). Onlar da hem var hem yokturlar. Sultan Veled, bu görüşünü babası Hz. Mevlânâ'nın şu dizeleriyle destekler:

*Evliyâ-ı kiram kendilerinden fâni ve Dost (Allah) ile bâkîdirler.
Şurası gariptir ki onlar hem yokturlar hem vardılar.
Cennette ise en yüksek makamda, Hak'la görme makamındadır ve
cennet ehli onlardan uzak ve habersizdirler.* (Küçük, 2010: 57).

2.1.6. Sûfî

Arapça bir kelime olan sûfî sözlükte, [es-sûf] (yüne denir. Ve hâ ile [sûfet] [sûf]tan ahasstır. [es-sûfânet] Bir türlü me'kül nebât adıdır ki kasîr ve hürde tüyleri olur (Âsım Efendi, 2013: 697-698). Tasavvuf ıstılahında ise; ulu ve yüce olan Allah'ın huzurunda “ilk safta” bulundukları için bu isim verilmiştir. Sûfî, Allah'la olan muamelesini sâf hale getirdiği için Azîz ve Celîl olan Allah'ın sâf ikramına ve kerâmetine nâil olan kimsedir” (Kelâbâzî, 2016: 59).

Nefsinden fâni, Hak ile bâkî olan sûfî, Hakk'a ermiştir. Sâhib-i vusûl'dur. Sükût ettiği halde muhatabın sırrını okuyan, nefsinde ölen, hâl ile diri kalan; zâhirde halk ile ve bâtında Hak ile olandır (Uludağ, 2012: 322-323). Sultan Veled, İntihanâme ve *Rebâbnâme* adlı eserlerinde velîlerle sohbetin önemine değinirken sahih olduğunu ifade ettiği, Hz. Peygamberin: “*Allah ile oturup kalkmak isteyen sûfî ile otursun, kalksın*”. (Kaynak bulunamadı) beyânına yer verir. Ona göre Allah ile teklifsiz arkadaş olmak isteyen kişi Hak erinin hizmetine devam etmeli. Saf kalpli sûfîlerle oturmalı, hemdem olmalıdır ki Mahbûb-ı Hakîkî'yi bulsun. Zira Hakk'ın cemâli, sûfîlerde tezâhür etmektedir. Onlar Rabbimizin cemâline, esmâsına âyinedir. O halde onlarla sohbet, Vuslat-ı Hak olur. Bu görüşlerine istinaden diyebiliriz ki Sultan Veled, velî ile sûfîyi eşdeğer görmektedir (Sultan Veled, 2011: 168).

Tarîkatta yapılması gerekli olan ilk şey; Hakk'ın otağı olan kalbin temizlenmesi, saflaştırılmasıdır. Nasıl ki toprakta, bağda, gül, çemen, gıda verici sebzeler yetiştirebilmek için öncelikle toprağı taştan, dikenden zararlı otlardan, ayrıktan temizlememiz elzemse nazargâh-ı ilahi olan kalbimizi de kötü duygu ve düşüncelerden, şehvî arzulardan, mâsivâdan arındırmamız gerekir. Bedendeki ruh

suyu temiz olduğunda Cenâb-ı Hak'tan gayrisine meyletmez. Sultan Veled'e göre sûfiler, kalplerini Hakk'ın gayrisinden arındırarak saflaştırmış gayb âlemini müşahade etmektedirler. Gönül deryalarında maddî sûretlerden (anâsır) perdelerden soyutlanmış mana âlemini seyrederek.

Gönlündeki nur arttıkça kendinden geçerek Hakk'ın nurunda fenâ bulur ve sahip olduğu nur dışa akseder. Artık yanında içi ile dış aynı olur. Semâdaki dolunayın açıkça görünmesi gibi onun bakışında Hakk'ın nuru parlar. Ruhlar semâsında seyr eder. Yer ve gök o nurun şuasına gark olur. Âlem ise güzelliğinden zevk duyar. Kim onun huzurunda olur, ayağının altına başını koyarsa onun sırrını alır, sayısız atıyyelere ulaşır, ruhu terakki eder, yokluğu olmayan ebedîliğe kavuşur (Sultan Veled, 2011: 274).

2.1.7. Mürşid

Kelime anlamı rehber, delil, kılavuz, yol gösteren olan mürşid tasavvuf ıstılahında; sırât-ı müstakîmi gösteren, dalâletten önce hak yola ileten şeyh, velî, er, eren, pir demektir. Mürşid, merdiven gibidir, başkaları ona basa basa yükselir; mum gibidir, kendisi yanar; ama çevresindekileri aydınlatır (Uludağ, 2012: 263).

Sultan Veled'e göre şeyhliğe giden yol, yok olmaktan geçer. Ona göre gerçek şeyh, nefsânî ve şehvî arzularından arınmış, Hak'tan gayrisini (mâsivâyı) terk etmiş, kendinden ve varlığından geçmiştir. O, benlik ve bizlikten geçerek birlik konağına ulaşmıştır. Bu vasıflara sahip olmayan kişi şeyhlikten dem vursa da onun şekerinde acılık eseri vardır; yani gerçek şeyh değildir (Sultan Veled, 2014: 121). Vâsıl olmuş kâmil mürşid, Cenâb-ı Hakk'ın mazhârıdır, onda zuhur etmiştir. Kim böyle bir mürşide rastlarsa onu bırakmamalı, eteğine sımsıkı yapışmalı, ona râm olmalıdır. Sohbetinden dûr olmamalı, feyzinden müstefid olmalıdır. Zira onunla oturan Hakk'la oturmuş demektir (Sultan Veled, 2010: 182).

Onda fânî olan Hak'ta fânî olmuştur. Nasıl ki ovada toprak, nehirde su aramak, bulduğun şeyi tekrar bulmaya çalışmak abesle iştigaldir. Öyle de, mürşid-i kâmile intisab eden matlûbunu bulur. Allah'a kavuşur ve ebedî olur. Artık başka aramalara ihtiyaç yoktur (Gölpınarlı, 2014: 244).

Sultan Veled'e göre mürşid, yer ve gökyüzünde Cenâb-ı Hakk'ın halifesidir. Yeryüzünde yaşayanların nasıl ona tabi olması gerekiyorsa, semâ ehlinin de tabi

olması gerekir. “Bu sûretle yeryüzünde şeyhin ve Tanrı’nın halifesinin vücudu ile bâtil haktan; eğri doğrudan; kötü iyiden; yakınlar uzak olanlardan; tortu saftan; kalp nakitten; yar ağyardan ayrıldı”. Dolayısıyla nurunu Hakk’ın güneşinden alan mürşid, ay misali gece zulûmatını aydınlatarak birbirinin aynı ve gizli olan her şeyi ortaya çıkardı. Mürşid burada Huda’nın vasıtasıdır; yani bu işleri yapan hakikatte Hudâ’dır (Sultan Veled, 2011: 44).

İnsanın cüz’î ruhu, ulûhiyet denizinden bir damla hükmündedir. İnsanın asıl vazifesi Rabbini tanıyarak kendi âcizliğini idrak etmesi, ubûdiyetiyle onda fâni olarak ebedîlik sırrına ermesi, bütün zorlu engelleri aşarak ulûhiyet denizine yeniden ulaşmasıdır. Ona bu zorlu yolda bir rehber gerektir ki o da mürşid-i kâmilidir. Nasıl ki deniz suyundan alınmış bir miktar su, bir yere konulduğunda rengi, kokusu ve tadı zamanla kaybolur. Toprak, suyu çekerek azaltır. Güneşin harareti çeker, rüzgâr alır, götürür. Bu engellerle mücadele eden deniz suyunu, bir sel gelir ve denize (asıl vatanına) tekrardan ulaştırır. İşte bu sel, mürşid-i kâmilidir (Sultan Veled, 2011: 41-42). Sultan Veled, *İbtidânâme* adlı eserinde insanların kâmil mürşide olan ihtiyacını, gerçek şeyhi başa; diğer insanları ise insan vücuduna benzeterek açıklar. Başsız ayaklar gideceği yere gidebilir mi? Baş olmadan el, ayak, kol kısa bir süreliğine hareket etse de sonunda yok olmaya mahkûmdur. Öyle de, dinsiz, şeyhsiz millet, başsız bedene benzer ve böyle insanlar zâhırde insan görünse de batınî olarak insan olma hususiyetlerinden uzaktırlar. Sultan Veled’e göre Kâmil Mürşid gerektir ki feyziyle o milleti insanlığın zirvesine çıkarsın. (Sultan Veled, 2014: 114).

2.1.8. Mürid-Mürşid İlişkisi

Kelime anlamı; irade ve talep eden, ehl-i irade, isteyen, arzu eden manasında olan mürid, tasavvuf ıstılahında ise; irâdesi bulunmayan, iradesinden soyutlanan, şeyhini emir ve iradesini yerine getiren bir alettir. Kelâbâzî’ye göre mürid, Allah Teâlâ’nın, hakkında: “Bizim için mücâhede edenleri biz yollarımıza iletiriz”. (Ankebut, 29/69). Buyurduğu kimsedir (Kelâbâzî,1904:140; Uludağ, 2012:263; Kuşeyri, 2016: 283).

Sultan Veled, *Rebâbnâmesi*’nde müridi toprağa benzetir. Ona göre kör için güneş bir anlam ifade etmez ve kör, güneşin aydınlığından istifade edemez. Mermer de sudan etkilenmez ve fayda elde etmez. O halde toprak olmak gerektir ki, sudan istifade

ederek enva-ı çeşit meyveler bitkiler versin. Üzerinde guna gun (çeşit çeşit) çiçekler açsın ve semeredar olsun (Sultan Veled, 2011: 163). Kibir, insanı taş yürekli yapar. Gurur ve bencillik bu kişiye hâkim olur ve kalbi mermer gibi kaskatı kesilir. Katı kalpler hakkında Rabbimiz:

Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı; artık kalpleriniz taş gibi, hatta daha da katıdır, taşın öylesi var ki ondan ırmaklar kaynar; öylesi de var ki çatlayıp bağrında su fişkirir; bazı taşlar da var ki Allah korkusuyla yuvarlanıp düşer. Allah yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.

Buyurmuştur (Bakara 2/74).

Mürid, toprak olmayı tercih etmeli, toprak gibi mütevâzi olup şeyhine ram olmalıdır. Sultan Veled, Selâhaddin'in mürşid-mürid münasebetiyle ilgili şu meyanda açıklamalarına yer verir: Kendisinin gerçek şeyh olduğunu vurgu yaparak, gerçek şeyhin nazarının güneş, müridin ise taş olduğunu, kabiliyeti olan taşın güneş ışığıyla la'l olacağını; fakat diğer şeyhlerin nazarlarının gölge mesabesinde olduğunu, kabiliyeti olsa dahi bir taşın gölgede la'l olamayacağını vurgulayarak müridi, bağlanacağı şeyhe dikkat etmesi hususunda uyarır (Sultan Veled, 2014: 132).

Sultan Veled, *İbtidânâme* eserinde mürid-mürşid ilişkisine değinirken gönül akışından ve meybinden bahseder. Şöyle ki, ona göre her gönül akışı gönlün aktığı şeyin cinsinden değildir. Bazı meyiller menfaatten, yani dışa bağlı sebeplerden oluşur. Bazıları ise özden gelen meyildir. Menfaatsızdır ve yalnız onu ister, ondan gayrı muradı yoktur. İşte bu tür meyil, aynı cinsten olan oluşa delil olan meyildir. Buna da en güzel örnek şeyhle mürid arasındaki meyildir. Şeyhine yürekten bağlanan mürid için artık can, dünya, mâsivâ hiçbir şey yoktur. Sevgi ve sadâkatla bağlandığı şeyhin uğruna hepsinden de vazgeçer. Başını da verir, sırrını da. Böyle bir mürid, şeyhin cinsinden olup bu bilgiye halk vâkıf değildir (Sultan Veled, 2014: 379.)

Sultan Veled'e göre müridin vuslat yolunda dikkat etmesi gereken bazı hususlar da vardır ki şunlardır:

1- Cenâb-ı Hak (cc) insanın gönlünde önce ihtiyaç duygusunu yaratır. Bu duyguyu can-ı gönülden idrak edenleri maksuduna ulaştırır. Muhtaç ve âciz olduğunun şuurunda olanlar Allah'ın lütuf ve keremine mazhar olurlar:

*Hâcet ol değildir ki can ve dilden olmayarak lisânla söylensin,
Hâcet odur ki olmazsa cihânda bir an bile yaşayamazsın.
Enbiyâdaki ihtiyaç, böyle ihtiyaç idi. Şüphe yok ki maksûdları da bu
ihtiyaç ile hâsıl oldu. Onların gönlü neyi arzu ederse, Hakk'ın keremiyle ona
nâil olurlar.*

*Böyle ciddî talep kimde olursa, Hakk'ın inâyeti ona muhakkak olarak
yetiştir.*

*Gerek visâl, gerek cemâl, gerekse kemâl, her ne isterse derhâl vücûd
bulur (Sultan Veled, 2010: 161).*

2- Dünya sevgisinden kaynaklanan nefsin heva ve arzuları, kulun Rabbine kavuşacağı yolda büyük bir engeldir. Bu engel, onlarla daimi mücadele ile aşılmalıdır:

*Nefsin hevâ ve heveslerinden geç, yüzünü ondan mirâz tarafına çevir.
Bu dünyanın hevesleri bütün rehzendir; aldatmak, mekr ve hîle yapmak
hususunda kadın gibidir.
Her hevesin kadınca derin (kurnazca) bir mekri, bir hilesi vardır. Her
dânesinin altında mühiş bir tuzak saklıdır.
Ey oğul! Senin yolunu bağlamışlardır ki sen o güzellikten, o zînetten geri
bırakalar.
Bu hevesler birer şeytana benzer; senin gibi yüz binlerce insanın yolunu
kesmişlerdir (Sultan Veled, 2010: 175).*

Bu mücadeledeki düstur ise sıdk ve ihlastır:

*Haydi! Sıdk ve ihlâs kılıcıyla boyunlarını devir ki kadın gibi onların
altında kalmayasın.
Mü'minlerin harbi böyle düşmanlarla olur. Onlara bu düşmanların kanı,
şekerden tatlı gelir.
Her birinin katliyle bir mükâfata erer. Yeni yeni zindelik ve hayâta kavuşur.
Her birinin katlinde yüzlerce hayât vardır. Öyle hayâtlar ki hastalıktan ve
ölümünden uzaktırlar.
Cenkte her sırdan bir sır edin! Ta ki derûnunla tortusu saf şarap olsun (Sultan
Veled, 2010: 176).*

3- Rabbe vuslat, sabır ile gerçekleşir. İnsan yemek, içmek, uyku, şehvî arzular gibi dünyanın câzibedarlığı karşısında gösterdiği sabır mesabesinde bu yolda ilerleyebilir:

*Her kimin kalbinde kuvvetli sabır bulu(nu)rsa, o, ibâdetle sâbit-kadem
olur.*

*Sabır ve tahammül, cana karîn olursa dîn yolunda candan ameller îfâ
edilir.*

*Bil ki imânın merkebi sabırdır. Dünyâda sabırsız imân olmaz
(merkepsiz yoluna devam edemez).*

*Sabri olmayan kimsenin imânı yoktur. Sabırsız kimse kâfirden başka
değildir (Sultan Veled, 2010: 316).*

Sabır, dini kuvvetlendirir. İmânı ziyadeleştirir:

*Din yolunun rehberi olan Hazreti Peygamber, "Sabrı olmayanın
imânı yoktur" buyurdu.*

Nefsin arzusu, lezzet ve şehvet tarafındadır. Ona mâni olacak şey, ancak sabırdır.

Her kimin sabrı ziyâde ise, dînî de ziyadedir. Kalbindeki îmânını artıracak şey, sabırdır.

Dîn yolunda Allah rızası için mihnete katlan; ta ki sana bu yolun faydaları hâsıl olsun.

O zaman, mekânsız mekâna başvurursun. (kavuşursun el ayak olmayan yere ayak basarsın) (Sultan Veled, 2010: 316).

4- Tasavvufi görüşe göre âlemlerin yaratılış sebebi aşktır. Eserlerinde aşk temasına çok yer veren Sultan Veled, insan vücudunu bir ırmağa, suyunu aşka benzettir. Nasıl ki su olmadan ırmak beslenemezse, aşksız beden de gıdasız kalır (Sultan Veled, 2011: 40).

*Sende Tanrı aşkı oldu mu, bu çeşit batıp çıkmaktan baş çıkarır, kurtulursun.
Aşk yalımı perdeleri yakar; aşk boyuna gönü aydınlatır.
Aşksız kişi ölü canlıdır; o yüzden de beden mezarında kalmıştır.
Beden canla diridir, cansa Tanrı'yla; pörsümüş canı arama, kendine gel.
Canı diri olan, iki dünyâda da Tanrı eridir; sende Tanrı derdi varsa onu ara.
Aşk ateşi kılavuzdur, yol gösterir; aşk bütün ışıkların üstündedir.
Kime, Tanrı aşkı eş dost olursa, sonunda Tanrı katında seçilmiş olur.
Aşk, Tanrı'ya kılavuzun olursa ulaşırsın; durup kalmazsın, kendine gel.
Sen, toprak içindeki gümüşe benzersin; kaynayıp coşmadıkça nasıl arınırsın?
Yahut da gönül taşına benzer, aşksa güneşe; taşı lâl yapan güneş ışıdır.
Aşk kimya gibidir; bedeninde bakıra benzer. Her aşağılık bakır, kimya ile altın olur (Sultan Veled, 2014: 103).*

Sultan Veled'e göre aşk, herkese nasip olacak bir pâyeye değildir. Ancak, ten kafesinden kurtulanlar bu pâyeye mazhar olabilir ve nefisle mücadelede başarı kazanabilir:

Senin varlığın, Allah ile senin aranda perdedir. Bu perdeyi yırtacak, aşktır. Ey oğul, perdeleri aşk yırtar. Âşık olunca sana kapılar açılır. Kapı nedir ki? Evini sahra kadar genişletir, varlık dağını kökünden söker atar. Eğer aşk atına binersen, küfürden, dinden, zühdden, fısıktan her şeyden geçersin.

Renk, koku kaydı olmadan, arayıp taramak ihtiyacı duymadan, kanatsız olarak mekânsızın tarafına uçarsın. Arayıp sormak senin değil, aşkın vazifesidir. Aşk ile yürüyenlerin âdeti budur. Eğer seni benliğinden soyutlanarak arşa kadar götürürse, seni bu fâni dünyanın kavgasından kurtarır. Aşk geldikten sonra git, rahatına bak! O senin hesabına düşmanlarınla cenkleşir (Sultan Veled, 2011: 58).

Vuslata tâlib olanlar, Hudâ'dan, onun aşkından başka bir şey istememeli. Zira aşk atına binmeden o yola gidilemez ve aşk atından başkası, o yola gidemez. (Sultan Veled, 2011: 51).

5- Yaratılış gayemiz Hakk’a kulluktur:

*Boyuna ibâdetle coş, kulluğa giriş, dudaksız damaksız aşk şarabını iç.
Hak sana oturmak gücünü, kendiliğinden bir ev kurup düzesin diye verdi.
O kudretle ululanmışsın sen; kulluk etmeden onun tapısına nerden, ne vakit
erişeceksin ki?
Dünyâda birkaç gün diriye, kullukla kendini dünyâ tuzağından kurtar.
Dünyâda uğradığın darlık, sıkıntı, şunu bil ki tuzağın derdindendir.
Haydi, Tanrı’yı anarak, namaz kılarak, seher çağlarında ah ederek kendini
cehennem ateşinden kurtar (Sultan Veled, 2014: 105).*

6- Dünya işlerinde ve nefisle mücadelede akla (akl-ı meaş) büyük önem veren Sultan Veled, gayb âleminde bu aklın (akl-ı meaş) terk edilmesi gerektiğini vurgular: “Bura iş yeridir; söz yeri değil. Bî-hûşluk istersen akıldan geç! Akıl, fikir, renc (acı) ve mihneti mûcib olur. Akılsızlık (kendinden geçip mest-i lâ yâkil olmak) ise bir hazînedir. Akılsızlığı tercih et ki akıl renc ve elemdir”. (Sultan Veled, 2010: 258).

7- Sâliklerin (vuslata ermeleri için uğradıkları) menzillerden ilk menzil ve tâliblerin (ulaştıkları) makamlardan birinci makam olan tevbeye büyük önem veren (Uludağ, 2016: 187). Sultan Veled, tevbe kapısının açık olduğunu ve maksuda ulaşınca kadar ümitvar bir şekilde o kapıdan ayrılınmaması gerektiğini öğütler:

*Tevbe kapısına otur, oradan ayrılma. O kapıdan “kün” emri sâdir olarak
maksudun hâsıl oluncaya kadar ayrılma!
Muhakkak bil ki: Eğer gufrâna lâıyk görülürsen, çaren o kapıdır.
Nezd-i Hak’da dâima açık olan tevbe kapısıdır. Fırsatı kaçırma bir yerde
durmadan git!
Günahlarından durmadan istiğfâr et! Yüzünü Hazret-i Gaffâr tarafına döndür.
Mâdemki sen câhilsin, yüzünü esrâra vâkıf olan tarafına çevir, can ü dilden
ağla!
Cenâb-ı Hak “Sen içlerinde oldukça Allah onlara azap etmez, tövbe edip
dururken de Allah onlara yine azap etmeyecektir”. (Enfal 8/33). Buyurmuştur
Onlar istiğfara devam ettikçe azaptan masun kalırlar (Sultan Veled, 2010:
358).*

8- Her şeyi yaratan Sâni’i Hakiki O’dur. Her şeyde O’nu görmeliyiz. Zira O, yarattıklarına isim ve sıfatlarıyla tecelli etmiş, mevcudâta âyinedarlık vazifesini yüklemiştir:

*Her şeyin sâni’i O’dur. Biz masnû’larız. O olmazsa hepimiz
hiçiz, “lâ şey”’iz
Şu halde hep O’dur. Uyan! Dâima o dîdara müsteğrak ol!
Yerde gökde Hak’tan başka mevcut görme ki bu görüşle dînin
kuvvetlensin. (Sultan Veled, 2010: 341).*

*Cihanın sûreti onun nakşıdır onun çehresini gör
Ondan başkası yoktur ey gören gönül bak*

*Felek, yer ve cihan beden gibidir ve o cana benzer
Eğer kör değilsen onu âşikâr ve açıkça bak. (Sultan Veled, 2015: 160).*

9- Gaflet uykusundan âgâh ol ki, kurtuluşa eresin:

Gaflet uykusu, cehennem tuzak kurduğu yerdir. Cehenneme giden yola yüzünü döndürme!

Bu ağır uykudan kalk! Uyan, kendi can ve teninden bîzâr ol (onları terk et)!

Dünyâya arkânı döndür! Yüzünü Hakk'a çevir, dâima Hakk'ı ara!

Beldi bahtın yâr olur da doğru yolu bulursun, menzile erişirsin, mesûd olursun. Yol kesenlerden kurtulur, emniyetle Hakk'ın penâh-ı lütfunda sâkin olursun.

Ebedî hayata nâil, Dâr-ı bekâda mes'ûd ve kâmrân olursun.

Hadsiz, nîmetlere, sayısız hurilere mülâkî olursun.

Süt, bal, şarâb, su ırmaklarına (cennet-i a'lâya) karışırısın (Sultan Veled, 2010: 241).

10- Allah Rasulü'nün tebliğden sonra en önemli görevi temsil (hâl) idi. Hâl ile insanları zulmetten nura, sâhil-i selamete çıkarmıştı. Sultan Veled de sözden ziyade halin tesirli olduğunu ve hal ile ahlâklanmak gerektiğine salık verir. Ona göre: Yaşanmadan söylenen söz, susuz testiye benzer.

İhraz ettiği kazanç, dîl ile tarîf olunmaz. Kîl u kâlî bırak da hâle bak! Hâle tâlib olmak, Hak yolunda ölmekten metâını ifnâ etmek demektir.

Hâle karîn olmayan söz yalandır. Öyle sözden ne sûretle faydalanabilirsin. Hak erlerinin ahlâkî söz değil, davranıştır. Onların huzurunda perişan sözler söylenmez.

Mert olanlar faydasız söz söylemekten utanır, onların işi eylemdir, söz değil

(Sultan Veled, 2010: 265-266-397; Sultan Veled, 2011: 42).

11- Sohbette insibağ (manevî boya) vardır. Mürid, mürşidin boyasıyla boyanır. Ondandır olan feyz, müridin iradesiyle, cehd ve gayretiyle elde ettiği amelden daha faziletlidir:

Şeyhin sohbeti her amelden iyidir; kim onunla oturursa, ibadettir.

O ibadet gizli sırta benzer; sevgiliye ulaşman için kılavuz olur sana.

Yokluğa ermek için en büyük vesîle sohbetir; şeyhin bakışı da, sana dosta kavuşmayı bağışlar.

Çalışır çabalarsan, bu da iyidir; ama sohbet denizdir, çalışıp çabalamaksa ırmak.

A bilgili er, kulağını aç da dinle: Çalışıp çabalamakla elde edeceğin şeyin, iki yüz mislini sohbetle elde edersin; canla, gönülle pîrin eteğini tut.

Şeyhin bakışı, çalışıp çabalamakla yüz yılda elde edeceğin şeyi hemencecik verir sana.

Şeyh, görür, onun izini izlersen hoş bir halde, onun ışıyla kuyudan, ırmaktan kurtulursun.

Şeyhin sohbeti, çalışıp çabalamaların canıdır; onu bulan kişi, Tanrı haslarındandır (Sultan Veled, 2014:121- 409).

12- Sultan Veled, eserlerinde mevt-i irâdîyi zorunlu görür. Ona göre ıztırarî ölüm gelmeden ihtiyârî olarak ölmek insanı ebedîleştirir. Nefs, her daim şehvî arzuları ve dünya hayatına meyli artırmaktadır. İnsan nefesine karşı kuvve-i mâneviyesini güçlendirmek için azim ve kararlılık içerisinde ibadet, taat, zikir, cehd ve gayrette ısrarcı olmalıdır. Ancak bu sayede melekleşebilir. Nefsin köleliğinden azad olarak ölümden ve ademden halâs olur:

Ey oğul! Ecel gelmeden önce yokluğa karış ki temizlik bulasın. Bana yoldaş isen gidecek yol budur.

Git iradenle öl ki ebedî hayâta kavuşasın. Irâdenle ölmezsen sonunda yine öleceksin fakat yok olacaksın

. Bu yolda Hazret-i Halîl gibi ol; âfilleri bırak ki Rabb-i Celîle vâsıl olasın. Her ne ki sonunda yok olacaktır, onu evveliden yok say! (Sultan Veled, 2010: 258; Sultan Veled, 2011: 71).

Sultan Veled, iradeyle ölmenin yolunu şöyle açıklar:

Git, irâdenle öl ki emir olasın. Can cihânında cihângir olasın. Bilir misin irâdenle ölmek nasıl olur? Sözümlü dikkatle dinlersen mes'eleyi halledersin. O hırıs nefsin arzularını terk eyle! İsterse nefsin hayâtı ona bağlı olsun. Bütün şehvâtı ondan kes, Hakk'a kul ol ki hür olasın.

Git, gece gündüz Hakk'ın rızasını taleb et!

Ta ki Hak dergâhında makbul olasın. Kendinden geç, Hakk'a sıkı sarıl ki seni inayetiyle kurtarsın.

Nefsi Hak yolunda kurban et! Kur'an neyi emrediyorsa onları yap!

Gönlünden dünyâ hırsını çıkar. Allah aşkını artıracak işler yap! Bil ki nefsi öldürmek böyle olur. Mü'minler gibi dinini kuvvetlendir.

Ta ki nefis ateşi sönsün. Ondan sonra Allah'ın inayetiyle nur olursun (Küçük, 2010: 146).

2.1.9. Velî

Arapça bir sözcük olan velî lügatte; bir kişinin dostuna (muin), yâr ve sâdıkına aynı zamanda yardımcısına denir. (Firuzabadi, 1305/1888: 951). Istılâhî mana olarak ise; mümkün olduğu vechile taata müvâzebet (ısrar) ederek günahlardan ictinab, lezzet ve şehvattan îraz eden (yüz çeviren) ârif-i billah ve ârif-i bi-sıfâtillah olan kimsedir (Şimşek, 2017: 378).

Sultan Veled'e göre velîler üç nevdir: tâlibler, sâlikler ve vâsıllar.

Tâlibler, onların her hal ve işleri Hak içindir. Hakk'ın varlığında yok olmuşlardır. Birçok rahmete mazhardırlar. Ahiretin mezrası olan dünyada attıkları tohumların semerelerini dünyada değil, ahirette alırlar. Sâlikler, din yolunda ihlas ile yürümüşler ve dünyada iken Cenâb-ı Hakk'ın dîdarıyla şerefyâb olmuşlardır. Vâsıllar,

dünyadaki işleri mücâhede değil temaşadır. Zira ezelden mücâhedesiz olarak ilim ve ferasette kâmindirler. Vâsılın inayeti, her daim sâlik ve tâlip üzerinedir. Onların işlerini düzenler. Halkı da kabiliyetine göre hakikate uyandırır. Baharın; ot, bitki ve ağaca, istidadına göre yaprak, çiçek, meyve vermesi, tabiatı canlandırmaya vesile olması gibi bu velîler de âlemin dirilişi için rahmet olarak gönderilmişlerdir (Sultan Veled, 2010: 324, 325).

Velîler derecelerine göre Hakk’a vâsıl olmuşlardır. Velîlerin hepsi “*helmin mezid*” sırrınca bulundukları makamdan başka üst makama tâliptirler. Kutbun ulaştığı visale ermek için vuslat içinde vuslat ararlar (Sultan Veled, 2011: 50-51).

Sultan Veled’e göre Hz. Âdem, sahte para ile geçer parayı birbirinden ayıran; yani iyiyi kötüden ayıran mihenk taşıdır. Bu yönüyle Hz. Âdem’in varisleri velîler ve sâliklerdir. Zira onlar Rablerine verdikleri sözde vefalı olup elest ahdinin zevkiyle sarhoşturlar (Sultan Veled, 2011: 91).

Sultan Veled, *Rebâbnâme* adlı eserinde enbiyâ ve evliyânın bir nurdan olduğunu, aralarında bir fark olmadığını beyan eder. Ona göre kesin bilgi sahibi olan kişi, onları birbirinden üstün görmez. Enbiya ve evliyâ farklı sûretlerde görünse farklı dillerde konuşsalar da hiçbiri birbirinden üstün değildir. Suyu, farklı renk ve şekildeki bardaklara koyduğumuzda su özelliğinden bir şey kaybetmez ve biz ona yine de su deriz. Ekmeğin mahiyetini ve tadını bilen kişi, farklı şekillerde ekmek gördüğünde onun ekmek olduğunu anlar. Enbiyâ ve evliyâ da aynı madendendir. Ama bu hakikati herkes kavrayamaz (Sultan Veled, 2011: 161). Sayıları fazla ve farklı sûrettedirler. Bu gerçeği Hz. Mevlânâ şöyle ifade eder:

O kırmızı elbiseli ki, geçen yıl ay gibi görünmüştü, bu sene mavi renkli hırka içinde zuhûr etti.

O Türk ki, o sene onu renksiz görmüştüm, aynı Türk’tür, bir sene Arap kıyafetinde gelmişti.

O bade aynı badedir kadehi değişmişse de. Bak! Şarapçının başı üstünde ne hoş görünüyor (Sultan Veled, 2011: 94).

Evliyâdan biri yüzünü gösterse ve halkta velîlerin âlemini görme kabiliyeti olsa ne şirk kalırdı ne küfür. Küfürle iman bir olurdu. Sultan Veled, dünya hayatını geceye, ahiret hayatını gündüze benzetir. Orada her şey iyi-kötü, doğru-yanlış, nur-zulmet ayan beyandır. Velî ise gündüz hükmündedir. Onun âleminde iyi kötü, arı duru, tortu saf ortadadır. Fakat bunu herkes göremez. Onun sırrı halka gizlidir. Tıpkı güneşe maruz kalan taşın zamanla değerli mücevher olduktan sonra herkesin onu hala taş

zannetmesi gibi (Sultan Veled, 2014: 311-312). Hakk’a vâsıl olan velîler, Cenâb-ı Hak’ın isminde zâtını müşahade ederler. Çünkü Hakk’ın zâtı, isminden ayrı değildir. (Sultan Veled, 2010: 160).

Sultan Veled’in velî kavramına dair görüşlerini, velînin özellikleri başlığı altında kapsamlı bir şekilde ele alalım.

Sultan Veled’e göre velîlerin özellikleri şunlardır:

1- Velîler ezelde seçilmişlerdir:

“Rahmetim gazabımı geçmiştir” (Nevevi, 1992: 387). Hadis-i kudsîyi şerh eden Sultan Veled’e göre; Cenâb-ı Hak, sonsuz lütuf ve kerem sahibidir. Kâinattaki bütün mevcudâta ihtiyacına göre lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Evliyâyâ olan ikram ve ihsanı daha fazladır. Ezelde seçilmiş olan evliyânın ruhu haktandır. Yaratılış gayesi olan kulluk vazifesini hakkıyla ifa eden evliyâ, Hakk’ın maksudu olmuştur. Evliyâ, ibadet, taat, zikir ile vücut hükmünde olan âleme candır. Can ise vücut gibi fenâyâ kalbolmayacaktır, bâkîdir (Sultan Veled, 2011: 244).

2- Vuslata ermiş velîler Hz. Âdem mesabesindedir:

Nasıl ki ilk insan ve ilk peygamber Allah’ın halifesi Hz. Âdem (as) yeryüzünde insanlara, gökyüzünde meleklerle rehberlik etmiş; insanları, Rablerini tanıma, bilme ve ona kulluk noktasında irşad etmiştir. Rabbisinin öğrettiği ilim ile de melekleri aydınlatmış, tezyin etmiştir. Vâsıl olan velîler de böyledir. Yeryüzünde Hz. Âdem gibi Allah’ın halifesidir, yer ve gök ehline rehberdir ve Hakk’tan gayrı değildir (Sultan Veled, 2011: 254).

3- Evliyânın nazarı daima Hakk’ın nuruna yöneliktir:

Sultan Veled’e göre, “*Cenâb-ı Hak insanı kendi gölgesinde yaratarak, üzerlerine kendi nurundan serpti*”. Hakikatine istinaden zâhirde methe layık görünmeyen kişilere övgü yapsa da o övgü kişiye değil, Hakk’ın nurunadır. Zira Evliyâullah her şeyde Hakk’ın nurunu apaçık görmektedir. Hakk’ın nuru Hak’tan gayrı değildir. O’nunla mevcuttur. Bakış nura olunca yapılan medh-ü senâlar, O’nun (cc) özelliklerine mükemmelliğinedir. Velînin gözü, Hudâ’nın nuruyla doludur. O’nun nuruna bağlanmıştır (Sultan Veled, 2011: 27).

4- Hakk’ın velîleri gizlidirler:

Bazı velîler vardır ki şeriat ve takva yolundadır. Zâhirde bakıldığında da herkes doğru yolda olduklarını hükmeder. Bazı velîlerde vardır ki batınları nurludur. Hak

yolunda sebat içindedirler. Fakat zâhiren isyan, fisk u fücür içerisinde zulmette görünürler. Cenâb-ı Hak, bu kullarını milletten korumak için onlara hoş olmayan istenilmeyen huylar verir. Böylece onları yırtık, yamalı elbise içerisinde halktan gizler. Onlar halk içerisinde tebdil-i kıyafet ile dolaşan padişah gibidirler. Onları ancak kalplerindeki sırlara vâkıf olan evliyâullah tanıyabilir (Sultan Veled, 2011: 28). İntihanâme adlı eserinde de bu düşüncelerine yer veren Sultan Veled, *أولياء تحت قبابي لا يعرفهم غيري* (Velîlerim, kubbelerim altında saklıdır. Onları benden gayrı kimse bilmez.) Hadis-i kudsiye (Kaynak bulunamadı) istinaden Cenâb-ı Hakk'ın vâsıl olan velîlerin Hak katında aziz olduğunu, sakınıp gizlendiğini vurgular. Aynı zamanda velîler, Hakk'ın nuru olması hasebiyle mevcudâtın bu nura dayanacak tâkâti olmadığı için velînin vücudunu nuruna perde yaparak gizlemiştir (Sultan Veled, 2010: 232).

5- Velîlerin namazı vücutsuz ve daimdir:

Cenâb-ı Hak, bilinmeyi murad ederek yoktan var ettiği eşyadan, mahlûkattan uzak değildir. Eşyanın perde arkasına vâkıf olanlar bilirler ki onların varlığı ve varlığının devamı, zindeliği Hakk ile kaimdir. Her şey yüce yaratıcısı ile vuslat halindedir; ama çoğu bundan habersizdir. Kendilerini Rablerine uzak görmeyen, her daim O'nunla olan deryanın dışında yaşamlarını sürdüremeyen balık misali, Hakk'ın varlığıyla gıdalanan yaşamını devam ettiren velîler, O'nun huzurunda olmanın şuuruyla mesrur olurlar. Sultan Veled'e göre, bu hal üzere olan velîler rûkûsuz, sücûdsuz, kıyamsız ve vücutsuz olarak sürekli namazdadırlar. Çünkü onlar devamlı Hakk ile mevcut ve zindedirler. Bir an bile Hak'tan cüda değildirler. (Sultan Veled, 2011: 441). Her işleri kusursuz olduğu gibi ibadetleri de ekmeldir. (Küçük, 2011: 161). Sultan Veled, *Maârifinde "Namazlarına devam ederler"*. (Mearic,70/23). âyetindeki daimi salâtın evliyânın vasfı olduğunu, onların fâsılasız namazda olduklarını vurgular (Sultan Veled, 2011: 152).

6- Evliyâ rahmet bulutları gibidir:

Sultan Veled'e göre evliyâ, rahmet bulutları gibi yeryüzüne canlılık verir. İnsan bedeni toprak, ruhu ise deryaya benzer. İnsan bedeninde Ahirete iman, taat, sabır, sadakat, sıdk, takva, sözünde durma, marufu yayma gibi güzel davranışların ortaya çıkmasına vesile olan evliyâ, yağmur damlalarının deryada inci meydana getirdiği gibi insanın derya hükmünde olan ruhuna ilahi nimetler, sırların keşfi, vuslat gibi

bağışlarda bulunarak nice inciler deler. Yeryüzü ve gökyüzü ehli, onlarla diridir. Nâçar kalan, çareyi onlarda bulur (Sultan Veled, 2011: 187).

7- Velîlerin zâhirde aykırı görünen hâl ve sözleri de rahmettir:

Gâye-i hayalleri Hakk’a vuslat olan velîler, sadece Hakk’ı talep ederler. Öyle ki onlar için ibadetlerin zâhirî görüntüsü (çirkin veya güzel olması) mühim değildir. Örneğin; Hallac-ı Mansur ان الحق Ene’l Hak dediğinde zâhire göre hükmeden nâdanlar onu anlamamışlardır, münkir ve kâfir ilan etmişlerdir. Hâlbuki Mansur’un dillendirdiği tek hakikat; her şeyde Hakk’ı görmesiydi. Mansur’un gönlüne nıgehbân olan halk, sohbet meclislerinde onu her zaman rahmetle yâd etmiştir. Takdirle karşılaşmıştır ve her şeyde onun gibi Hudâ’yı görmeye cehdetmişlerdir. Firavun da aynı sözü söylemiştir. Fakat herkes tarafından lanetle anılmaktadır. Şöyle ki kendisinde velînin nurundan bir parça olan kişiler, velîlerin davranış ve sözlerindeki sûretlere göre hüküm vermemelidirler ki onlardaki hikmet ve rahmetten istifade edebilsinler (Sultan Veled, 2010: 509-510).

8- Hakk’ın velîsi Hakk’ın zuhûrudur:

Sultan Veled, eserlerinde velîden bahsederken onların Hakk’ın aletleri olduğu tezini savunur. Şöyle ki; Evliyâullah benlikten, bizlikten ve mâsivâdan geçerek nefsini öldürmüştür. “موتوا قبل ان تموتوا” “ölmeden önce ölünüz”. Sırrına ererek Hakk’ta fânî olmuştur. Fenâdan sonra velî hakkın aleti (vasıta) hükmünde olup ondan ortaya çıkan davranışlar Hakk’tan sudur etmektedir. Sultan Veled, “veme rameyte” âyetine atıf yapar. “Attiğin zaman oku atan bizdik, sen değil”. (Enfal, 8/17). Velînin yaptığı fiilleri hal ve hareketleri, söyledikleri ve sükûtu hep Hudâ’dan olup kendinden değildir (Sultan Veled, 2010: 220).

9- Evliyâ kalp ve dinin hekimleridir:

Fâtır-ı Hakîm (hikmetle yaratan), insanı beden ve ruhtan müteşekkil kılmıştır. İnsanın bedenî hastalıkları olduğu gibi ruhî (mânevî) hastalıkları da vardır. Nasıl ki bedenindeki hastalık olan kişi iyi bir hekime gider ve hekimin dediklerini yaparak marazdan kurtulur. Öyle de, ruhî hastalıklara (Hudâ’dan gayrısını talep itaatsizlik, tembellik, cehalet) duçar olan insan, ruhunu çirkinleştiren bu marazdan kurtulmak için ruhun ve ruhu besleyen dinin hekimi olan evliyânın kapısına gidip onun emrine amade olmalıdır. Yap dediklerini yapmalı, yasaklarından ictinab etmelidir. Velîler öyle hekimlerdir ki dünyevi ve uhrevi hayatı etkileyen hastalığın devası için hastalara yüz

türlü çare, mânevî reçete sunarlar. Onların ilacı, her hastaya dermandır. Onların söyledikleri, enbiyânın sözlerinden uzak değildir. Kim evliyânın söz nasihatlerini can-ı gönülden dinler ve kabul ederse hastalığından şifayâb, iki cihanda aziz olur. (Sultan Veled, 2010: 244). Evliyânın fikirleri candır, ruh hastalıklarına devadır. Nakış görünse de ruhun rengidir (Sultan Veled,2011: 29).

10- Velîlerin gıdası, Hakk'ın dîdâridir:

Mün'im-i Hakîkî (hakîkî nimet veren) herkese yaratılışına göre lââyıkınca gıdasını verir. İnsan, ilimle gıdalanır ve arpa, saman yiyen hayvandan bu yönüyle farklılık arz eder. Velîlerin gıdası ise sadece onlara münhasır olan Hakk'ın dîdâridir, başkası elde edemez. Canları ancak mâşukların cemal, kemal nuruyla zindedir (Sultan Veled, 2010: 455).

11- Velî kurtarıcı sefinedir:

Sultan Veled, dünya hayatını tûfana, evliyâyı ise tûfanda gark olanları kurtarmak için gelen gemiye benzetir. Dünya cazibedarlığıyla insanları kendine çeker. Tûl-i emel, hubb-u cah duygularıyla nefsin esiri olup günah deryasına gark olan insan, ancak evliyânın sözleriyle kurtuluşa erer, sahil-i selamete çıkar. Kim ki nasihatleri dinlemeyip dünya hayatını tercih ederse ziyandadır, akıbeti fenâ olur (Sultan Veled, 2011: 471).

12- Velîye düşman olan Allah'a düşman olur:

Bütün mevcudâtın varlığı Cenâb-ı Hak'tandır. Dolayısıyla Hakk'a kimse zıdd ve düşman olamaz. Cenâb-ı Hak, su ve çamurdan bir kul yarattı. O ki gönlü nazargâh-ı İlâhî'dir. Hakk'ın mahbubudur. Onun Hakk'a kurbiyeti fazladır ve Hakk'ın sırrına vâkıftır. Artık ona düşman olan, Allah'ın düşmanıdır. Ona dost olan, Allah'ın dostudur (Sultan Veled, 2010: 474-475).

Sultan Veled, bu meyandaki görüşlerine *Maârif* adlı eserinde şöyle yer verir:

Birtakım kullar yarattım ve onlara bana ulaşmaları için yol gösterdim. Onların varlığı benim aynam oldu. Benimle onlar arasında keyfiyeti meçhul bir münasebet peyda oldu ki, zıddiyet ve düşmanlığı girebilmesi için orada bir ayrılık, gayrılık yoktur. Her kim, onlara yabancılık, düşmanlık ederse bana etmiş olur. Her kim, Tanrı ile beraber olmak ve konuşmak isterse "Doğru sofiler, "Sofî-i rastin" ile oturur". (Sultan Veled, 2011: 93).

13- Allah'ın nuru veliden aydınlanır:

Hazreti Peygamber buyuruyor ki:

“Yüksek ve celil olan Tanrı, yerin ve göğün nurudur. O'nun nuru, içinde mum ve kandil koymak için manastırın bir köşesinde bulunan dipsiz bir hücre gibidir. Kandilin bulunduğu bu yerde (Mişkât) bir parlaklık olur ve o parlaklık billûr kandilde parlak bir yıldız gibidir. Ne şarkî ve ne de garbî olan zeytin ağacından yapılır. O kandilin yağı, kandilin ışık vermesi gibi parlaklık verir”. (Hadis-i Kudsi) (Kaynak bulunamadı).

Sultan Veled'e göre bu hadisteki mişkâtan kasıt velinin vücudu, zeytinyağı ise velinin mâsivâdan temizlenmiş gönlüdür. Hudâ'nın bu gönüle muhabbeti, ilgisi vardır. Âlemin vücudu, velinin gönlünden yansıyan nurla canlı ve tazedir. Bu nur ise Hakk'ın nurudur. Lambanın ışığının dediği gibi: *“Beni, suda sert taşlarla dolu yerlerde, dağda aramayınız. Onlar beni kabul etmezler ve yansıtamazlar. Beni zeytinyağı bulunan lambada arayınız”*. Rabbimiz de: *“Ben ki Tanrı'yım. Göklere ve yere sığmadım. Ancak mümin kulunun gönlüne sığdım”*. Beyânıyla kâinatta hiçbir yere değil, sadece mümin kulunun gönlüne sığdığını ifade etmiştir. Hakk'ın nuru, Evliyâullah'ın gönlünden parlar, yeri göğü aydınlatır (Sultan Veled, 2011: 68-69).

14- Velîlerden âhiret talep edilir:

Cenâb-ı Hak, meşiet-i İlâhi olarak her bir varlığa farklı görevler tevzi etmiştir. Kâinat fabrikasındaki her bir çark kendi görevini yapar ve birbirinin işine karışmaz, aralarında muavenet ve imtizac vardır. Velîlerin görevi de halka, dünya hayatının kendini genç gösteren acûze çirkin kadın misali aldatıcı, insanı gayesinden alıkoyan bir tuzak olduğunu anlatmak, mârifetullahla donatarak insanları ebedî saadet yurdu cenneti ve rıza-i İlâhi'yi kazandırmaktır. Velî'den ancak ahiret istenilebilir. Onlardan dünya hayatı talep edilmemelidir. Gerçi Cenâb-ı Hak istese velî dünyayı da vermeye kâdirdir; fakat bu âdet-i sübhaniyeye uygun değildir (Sultan Veled, 2011: 238).

15- Hakk'ın velîleri iki nevidir:

Sultan Veled'e göre bazı velîler kibirli, korkunç, heybetli bazıları ise mütevâzi ve sevimlidir. Azamet ve heybet sahibi, büyüklüğü seven, tercih eden velînin kibrine “Kibriya” denilir. Çünkü velî, *“Ölmeden önce ölünüz”*. (Aclûnî,2000, Keşfü'l-hafa, II, 346..) emr-i mucibince nefsinin, dünyayı terk ederek hakta fâni olmuş; dolayısıyla beşeri vasıflar onda mahvolmuştur. O halde diyebiliriz ki velînin kibri Hakk'ın sıfatı

olan Kibriyâ'dandır. Buna kibir demek doğru olmaz. Bazı velîler halkın yüzüne gülmez, onlara iltifat etmez, padişahlara karşı da büyüklük gösterirler, gerektiğinde muahezede bulunurlar. Onlar bu şekilde emr-i bil ma'ruf yaparlar. Bazı velîler ise tevâzu kanatlarını yerlere serer. Herkesle selamlaşır, konuşur, onlarla iç içe yaşar, kimseye itiraz etmez. Bu velîler, halkın üzerinde heybet, korku hâkim kılmazlar. Vazifelerini farklı sûretlerde icra eden bu velîler, icraatı sübhaniyedir. Zira onlar nefislerinin değil, Hakk'ın aletleridir (Sultan Veled, 2011: 57-58).

16- Velîler her daim taat üzeredirler:

Sultan Veled'e göre velî, her halde taat üzeredir. Çünkü o, yaptığı her şeyi Allah için yapar. Yemesi, içmesi, uyuması, konuşması, sükûtu, sulhu, cengi emirdir. Sevmesi ve nefret etmesi de Allah içindir. Evlilikleri de Allah Rasulü'nün (sav) sünnetine temessük etmek ve rıza-ı Bâri'yi kazanmak içindir. Velîlerin, Rabbimizin: "Evleniniz, içinizden evli olmayanlar, köle ve cariyelerinizden nikâha layık olanları evlendiriniz" (Nur,24/32). Beyânına, Hz. Peygamber'in ümmetine nikâhı ve çoğalmayı tavsiye etmesine uygun hareket ettiğini vurgulayan Sultan Veled: "*Bu, senden bir oğul meydana gelmesi ve senden sonra Tanrı'nın bendeliğini yapması niyetiyle verilen bir emirdir*". Buyurur. Onlar nefisleri için evlenip çoğalmazlar (Sultan Veled, 2011: 153-154).

17- Âlimler nebilerin varisleridir:

Âlimlerden murad velîler, âşıklardır. İlim onların sıfatıdır ve kendiliğinden bilinmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Her kim, kırk sabah Tanrı'ya ihlâs ile kulluk ederse onun yüreğinden hikmet pırıltıları, diline doğru akar". (Sehâvî, 1979, el-Mekâsidü'l-Hasene, 395.).

Onların ilmi kitaptan, halktan, kalemle kâğıtla öğrenilen taklidi ilim değildir. İçlerinden kaynayan Rableri tarafından öğretilen ilimdir. Ancak böyle bir ilim insanların gönüllerini diriltir, Hakk'a nigezbân eyler. Taklîdi ilim ise ölü ve cansızdır, şekilden ibarettir. Gönülleri aydınlatıp canlandıramaz. Tıpkı mihraba yapılan kandil resmi gibi gece olunca kendilde kandilde bir ışık hüzmesi göremezsin, faydasızdır. Sultan Veled'e göre kim nebilerin velîlerin ilmine vâkıf olursa onların vârisleri olur (Sultan Veled, 2011: 186-187).

18- Velî zikirdir:

Kur'an-ı Kerim'de “إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ” “Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik. Onu koruyan da yine biziz”. (Hicr-15/9). Zikirden kast olunan enbiya ve evliyâdır. İkisi de mânen aynı nurdandır. Üstlendikleri vazife birdir. İnsanlar onlar vasıtasıyla sırat-ı müstagîme ulaşırlar, Kur'ân onlarda zâhir olur. Varlıkları tamamen zikirdir. Nasıl ki zikir olan Kur'ân, Hak tarafından kıyamete kadar muhafaza edilecektir. Öyle de, velînin libas hükmünde olan bedenlerine zarar gelse de zikir olan varlıkları Hudâ tarafından muhafaza edilecektir.

Evliyâullah ser a per (baştan aşağı) zikirdir; çünkü her daim onunla meşguldür. Zikir bir katre, velî ise zikir deryasıdır. Halka zikirler velîden zuhur eder, aydınlanır (Sultan Veled, 2010: 433).

19- Velîlik aşktır:

Sultan Veled'e göre peygamberler içerisinde nasıl ki padişah, yönetici (Hz. Muhammed (sav), Hz. Süleyman (as), Hz. Davud (as) gibi) zengin, fakir olanlar var ise velîler arasında da dünya malı itibarıyla zengin veya fakir olanlar da mevcuttur. Velîlik öyle bir payedir ki hiçbir şey mal-mülk, makam, şân buna engel değildir. Velâyet aşktır. Velî, zâhinde dünya nimetlerine sahip olsa da onun gönlünde bu dünya nimetlerinin zerre miskal değeri yoktur. Çünkü o, ateşten denizi geçerek aşk oduyla yanmış, gönlü Hakk'la dolmuş, dâima O'nunla meşguldür (Sultan Veled, 2010:501).

Hakiki evliyâyâ Huda'dan gayrı her şey eziyet verir. Onun sermayesi aşktır. Onlar aşk ile doludur. Gönüllerinde Hakk'ın nurundan başka hiçbir şey yoktur (Sultan Veled, 2011: 240).

20- Velî mücâhedesiz vuslata erer fakat kesbi terk etmemelidir:

Sultan Veled'e göre Cenâb-ı Hak, Evliyâullah'a cehdsiz, gayretsiz, zahmetsiz vuslat ihsan eyler. Fakat bu anlayış insanı tembelliğe itmeli, herkes ibadet, taat, cehdle meşgul olmalı, kesbi terketmemelidir. Zira cehdsiz Hakk'a vâsıl olanların sayısı nadirdir, nâdir ile de hüküm verilmez (Sultan Veled, 2010: 336-337).

İbadetler Hakk'a kurbiyet sağlar. Kişinin ibadetle meşgul olması Hakk'ın kulunu kendisine çekmesine işarettir. Meşguliyetlerin Hakk'ın rızasına karîn olması O'nun lütfudur; çünkü her şey O'nun dilemesiyledir (Sultan Veled, 2010: 340).

21- Velîlerin şiiri Kur'ân tefsiridir:

Sultan Veled'e göre, Kur'ân-ı Kerîm'de âhirete müteallik hususlar zikredilmektedir. Dünyada iyi hayat yaşayıp rızaya tâlip olanlar övülerek ebedî yurtları

olan cennet, yaratıcısını ve yaratılış gayesini idrak edemeyenler zemmedilerek varacakları yer olan cehennem tasvir edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bu meyan üzeredir. Velîler, şiirlerinde âhiret âlemini ahvâlini beyan ederler. Onların şiirleri Kur'an'ın tefsiri, şerhi hükmündedir. Zira onlar diğer şairler gibi yalana, mübalağaya yer vermezler. Söyledikleri Kur'ân hakikatidir. Ayrıca velîler sahip oldukları bilgileri ve seyr u sülûkta elde ettikleri hal ve sırları şiirlerinde nakış nakış işlemişlerdir. Sultan Veled'e göre bu sırlardaki manaları ancak sırlara aşına gönüller anlayabilir (Sultan Veled, 2010: 400-401).

22- Âlem var oldukça velîler de var olacaktır:

Âlem, ehl-i dil için vücuda gelmiştir. Onun için ayaktadır. Sûret âlemi (yer, gök) var olduğu müddetçe halkın velîleri de var olacaktır. **يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ** **لِنُكْتِبَ** “Biz semâyı kitap sahifeleri gibi büküp katlayacağımız günde...” (Enbiya-21/104). Âyeti delil gösteren Sultan Veled'e göre, vâsıl olan velî, suret âleminden çekildikten sonra (son velî vefat edince) gökler ve zemin dürülüp bükülüp kaldırılır. Nitekim Hz. Mevlânâ şöyle buyurmuştur:

Şu kadar şeyi düşünemiyorsun ki eğer padişah yoksa bu padişah çadırı (da) ne oluyor?

Herkesin malumudur ki çadır, padişah için kurulduysa bir padişah vardır demektir. Padişah gidince çadırı da kaldırılır.

Bunu gibi kâinat çadırı var olduğu müddetçe Allah'ın velî kulları var olacaktır ve insanları bu kasvetli hayattan nura yönlendirme gayretleri devam edecektir (Sultan Veled, 2010: 424-425).

23- Mevcûdâtın zikrine şahit olan velîlerdir:

Cemadât, nebetât, hayvânât hepsi de Rabb-i Rahîm'lerini lisân-ı hâllerıyla gizli, âşikâr tesbih eder. O'na hamd ü senâda bulunurlar. Fakat bu zikri herkes duyamaz. Ancak Hakk'ın sırrına ermiş velîler Hakk'ın nuruyla duyar, hissederler. Çünkü onlar Hak'ta fâni olmuşlardır. (Sultan Veled, 2010: 362).

Sultan Veled'in velîlerle sohbet konusuna da temas ettiğini görüyoruz. Ona göre, Hz. Peygamber (sav): “*Din nasihattir*”. (Müslim, İmân, 95). Buyurmuşlardır. Efendimiz (sav), tebliğ ettiği hakikatleri temsil ile bütünleştirerek, âleme ve bütün insanlığa hayat bahş olmuştur. Dini anlatmada hâlden sonra etkili yöntemlerden birisi sohbetir. Sohbet, Allah Rasulü'nün arkadaşlarını sahâbe yapan iksirdir. Onun (sav)

oturup kalkması, konuşması, sükûtu, bakışı, hali etrafındakileri kendi iklimine alarak onlara insanlığın ve kulluğun zirvesine çıkarmıştır. Hz. Ebubekir de, Ebu Cehil de bu lal ü güher (cevher) sözleri işitmiştir. Fakat Hz. Ebubekir “Sadakte” deyip siddıklardan olmuş, Ebu Cehil ise gönlünü hakikate kapatıp en aşağı derekeye düşmüştür. Böylelikle Allah Resulü, zâhirde eşit gibi görünen “said” ve “şâki”yi birbirinden ayırmıştır.

Enbiyayla aynı madenden olan velîlerin sohbeti de bu meyandadır. Herkes kendi kabiliyetine göre velînin boyasıyla boyanır, haliyle hâllenir. Velî de nebi gibi iyi ile kötüyü, elmas ile kömürü birbirinden ayıran mihenk taşıdır.

Bu hakikat yolunun erleri, hiçbir zaman sohbetteki feyzden dûr olmamışlardır. Hakk’a giden yollardan biri olan Mevlevîlik’te de sohbet esastır (Sultan Veled, 2011: 102). Bu konuda Ankaravî şöyle der:

Derviş olan kimse, (manevî) kokusu güzel olan azizlerle sohbet ederse, mânen onlar gibi hoş kokulu olur. Güzel huylu âriflerin meclisinde bulunursa, onların hoş ve güzel huylarına ait hususiyetlerini alır. Her tarîkin bir şanı vardır. Kimisi halvetî, kimisi ise uzletîdir. Bizim tarîkimiz olan Mevlevîyye tarîki ise; sohbetîdir. Bizim dışımızdaki fukaraya halvetten ve uzletten hâsıl olan şey, bize sohbetten hâsıl olur (Ankaravî, 2011: 102-103).

Sultan Veled’e göre tarîkatın esası sohbettir. Müride gerektir ki kendisine faydalı olan sohbet halkasını tercih etsin ve diğerlerini bıraksın. Evliyâullah’ın makbulü olmak çok mühimdir. Zira evliyânın sohbeti itaatlerin en büyüğü olup ibadetlerin en faydalısıdır. Sürekli ibadet taat ehli olan kişi velî tarafından kabul görmezse reddedilmiş demektir. Sohbette insibağ (manevî boya) vardır ve ruhlar etkileşim halindedir. Sohbetteki tesir hiçbir şeyde yoktur. Sâlihlerle, siddîklarla oturup kalkmak lazım gelir. Çünkü sâlih ve siddîkların sohbetinde bulunan sâlihlerden, siddîklardan; şâki ve fâsıklarla oturup kalkanlar ise şâki ve fâsıklardan olur.

İnsan bedeninde bulunan bazı hastalıklar nasıl bulaşıcı ise (alaca ve uyuz hastalığı vb.) her ruhta, ruhtan ruha sinsice geçen gizli hastalıklar mevcuttur. Temiz ruhların, habis ruhların tesiri altında kalmaması için perhiz yöntemi kullanılmaktadır. Sultan Veled’e göre, emanet olarak verilen cana geçici mesken olan, sonunda aslına dönerek toprak olacak olan vücudumuza hastalık bulaşmaması için bulaşıcı hastalıklara sahip olan bir kişi sırmalı, şâşalı kıyafet giyse de yine de ondan uzak

dururuz. Maraza mübtela olduğumuzda da şifa için Rabbimize gece gündüz tazarru ve niyazda bulunuruz. Hâlbuki vücut sadece dünya içindir. Vücut keçeye, ruh aynaya benzer. Keçe üzerinde toz, toprak olsa da çok mühim değildir. Fakat ayna; toz, kir ve pas olursa onda hiçbir renk, şekil, sûret görünmez. Ruh iki cihanda da bize dost olacaktır. Onu temiz tutmak gerek. Bunun için kişi, cahillerden, onların sohbetinden uzak durmalıdır. Her kim velîlerle oturup kalkarsa onların haliyle hâllenir, ruhu onların nuruyla nurlanır (Sultan Veled, 2011: 102-103).

Nasıl ki anka kuşunun yanında sivrisinek; deryanın yanında bir testi su, bir katre önem ifade etmezse Allah'ın has kulları ile yapılan sohbet yanında ehl-i dünyayla yapılan sohbet bir değer ifade etmez (Sultan Veled, 2011: 156). Velînin sohbeti, sıhhat ve şifadır. Sağlığı bulan hiç derman arar mı? (Sultan Veled, 2011: 145). O sohbette öyle bolluk ve hediyeler ulaşır ki insana, yüz yıl gece gündüz namaz kılsa, zikir ve dua etse; Hz. Nuh ömrünce ibadet etse, nefsî ve şehvî arzulardan geçse yine de sohbetteki o bolluğa erişemez (Sultan Veled, 2011:177).

Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz âlemleri vardır. Bu âlemleri, sırrına sahip olan evliyâsına göstermiştir. Yaşadığımız âlemden gördüklerimiz, o sonsuz âlemin nurunun yansıması, gölgesidir. Verilen nimetler birer numûnedir. Yapmamız gereken ise gölgelerden geçip asılları talep etmektir. Asıl ise Cenâb-ı Hak'tır. Evliyâ bu aslı istemiş ve bulmuştur. O halde bir velî sohbetine rastlarsan bil ki görünen her şey senin yansıman olur. Çünkü sohbetle beraber asl'a; yani Cenâb-ı Hakk'a ulaşmış olursun.

Sultan Veled, *Rebâbnâme* adlı eserinde nefs-i emmâreyi terk etmeyi, günahlardan uzak durarak itaate sarılmayı; gücü yetmeyene velînin sohbetine dâhil olmayı öğütler. Sohbet erlerine tâlip olan onlar gibi vâsıllardan olur. Nefsinden kurtularak Hak'ta fâni olur, ebedî vuslata erer (Sultan Veled, 2011: 271-272). Velîye intisabı, velî ile sohbeti gerekli gören Sultan Veled'e göre velînin aracılığı olmadan Hakk'a vuslat mümkün değildir. Hak'la ve O'nun zikri ile meşgul olmak güzeldir, doğru harekettir, dini güçlendirir. Fakat en iyi ve kısa yol; velî ile beraber olmaktır (Sultan Veled, 2011: 334).

Sultan Veled, velî ile sohbetin önemini şöyle örneklendirir: Bir kimse kendi düşüncesi, gayreti, imkânlarıyla bir sanatı belleyemez. Bir hayli zaman geçtikten sonra öğrense bile bilgisi eksiktir. Ustadan öğrendiğini yıllarca çabalasa elde edemez. Evliyâ ile sohbet de böyledir. Bir iki yıl cehd ve gayretle elde edilemeyen, sohbetle elde

edilir. Cenâb-ı Hak, “*Rahman, Kur’an’ı öğretti*”. Hükmünce birisine vasıtasız bir şey öğrettiyse de bunların sayısı çok azdır. Hüküm galibedir. Zâten velî elinde yetişen kişiler daha olgun ve pişkindir (Sultan Veled, 2014: 382). Sultan Veled, velî ile sohbet eden, Hak ile sohbettedir, hakikatini şöyle ifade eder:

*Her kim, Tanrı ile oturmak isterse, evliyânın huzuruna oturmalıdır.
Eğer evliyânın huzurundan ayrılırsan, külden ayrılmış bir cüz gibi
helak olursun.
Her kim daima Tanrı’yla beraber bulunmak onunla konuşmak isterse
sofiyan-i rastin ile oturmalıdır* (Sultan Veled, 2011: 93).

Nitekim Ebubekir Tamesetâni Hazretleri de şöyle buyurmuştur: “*Ey fukara topluluğu! Allah’la dost olunuz. Eğer buna güç yetiremiyorsanız, Allah’la dost olanlarla dost olunuz ki, sizi onların sohbetinin bereketi; Allah’ın dostluğuna götürsün*”. (Ankaravî, 2011: 102).

Sultan Veled, *İntihânâme* adlı eserinde velînin sohbetini gemiye benzeterek şunları söyler: Velî, insanı maksuda kolayca ulaştırır. Onun bakışıyla gelen feyz, taş gönülleri la’l eyler. Velînin didarı, taatlerin aslıdır. Veliye ulaşan mücâhedesiz maksûda ulaşır. Sohbetin neticesi Cenâb-ı Hakk’ın cemâlidir. Hakkın rahmet güneşi insanlara velîlerden yansır. Onun için gerçek velîye rastladığımızda ona hizmetten geri kalmamalı, onun rızasını aramalıyız (Sultan Veled, 2010: 367).

2.1.10. Ârif

Sözcük olarak Arapçada, sabûr, sâbit ve mütehammil adama ıtlak olunur ki sabır manasında olan irf’ten gelir. Ârif, münkerin mukâbilidir. Tasavvuf ıstılahında, ârif kimdir sorusunu Cüneyd, şöyle açıklamıştır: “*Suyun rengi kabının rengidir*”. Bu sözün manası O her vakitte, o vakit için en uygun olan hareket tarzını icra eden kişidir. Bu sebeple hâli değişir. Bu yüzden “O İbn-i vakttır”. (vaktin oğludur) denilmiştir. Zunnûn’a göre ârif, halkla beraber bulunan; fakat onlardan ayrı olan adamdır (Firuzabadi, 1887: 3793; Kelâbâzî, 1904: 138-139).

Ârif, benliğinden geçerek Hak’ta yok olmuş, O’nun aşk deryasına dalmıştır. Onun bakışı sürekli Hakk’adır. Hudâ’nın sırrıyla dolarak mârifet iklimine kanatlanmış olan ârif, Rabbinin ululuğu karşısında bihuş olmuştur. (Sultan Veled, 2014: 73). Artık onun için zühd, riyâzet, namaz, hac, niyaz vb. gibi taatlerle meşguliyet Hak’tan fırak anlamındadır. Çünkü ârifte “*Dünya ahiretin tarlasıdır*”. (Aclûnî, 2000 Keşfu’l-Hafa,

I/467) hadisi emri mucibince tarlayı biçmek, maksûda ulaşmak (vuslat) hali vardır (Sultan Veled, 2011: 286).

Sultan Veled'e göre ârif, mana ehlidir; surete, zarfa bakmaz. Bu hakikati, iradeyi Hakk'a vermenin ve sûrete değil de mânâyâ değer vermenin gerekliliğini izah ederken şöyle der:

“Hakk’ın denizinde yok olunca hareketin de Hakk’ın hareketi sayılır. Ondan sonra insanoğlu görüntüsünde Hak sen olursun, sende başkası değil. Su, eğer kanal içinde akarsa yolunu yanıltmak ihtimali kalmaz. Ârifler kanal içinde akan suya bakarlar. Ona kıymet verirler, kanala değil. Aktığın vakit enginlere ak!” (Sultan Veled, 2011: 194).

Ârif, havf ve recadan sıyrılmıştır. Gözünde ne cennet sevdası ne de cehennem korkusu vardır. Onun himmeti yüce arşın sahibinin katındadır (Sultan Veled, 2014: 73). Ârif olmayan kişi mârifete dair ne kadar söz söylerse söylesin faydasızdır. Çünkü o, Allah'ın zâtından gafildir. Doğru yoldan sapmıştır (Sultan Veled, 2014: 179).

2.1.11. Eren

Sözlük olarak ulaşan, varan anlamına gelen eren, tasavvuf ıstılahında; vâsıl, ehl-i vusul, vuslatı gerçekleştiren, velî, ermiş, kâmil insan manasındadır (Uludağ, 2012: 125).

Sultan Veled'e göre erenler peygamberlerle aynı can ve nurdandırlar. Erenler dünyanın cazibesine kapılmayıp varlıklarından kurtulup, Hak ile var olurlar. Sadece Hakk'ın zikriyle ve onu yüceltmekle meşguldürler. Nasıl ki şekere farklı isimler verilse de şekerin tadı damakta aynıdır. Erenlerin de isimleri farklı olsa da hepsi de aynıdır. Ama yolları çeşit çeşittir, neliksiz niteliksizdirler (Sultan Veled, 2014: 25).

Eren, dosttan gayrısından yüz çevirmiştir. O, kabiliyeti ve istidâdı olanları Hak yoluna davet eder. Kâbiliyeti olmayanları da sevmez ve onlardan uzak durur. Eren, kendisi gibi aşk sarhoşu bir âşık arar ki gönlünün sırrını ona açabilsin. Nitekim Hz. Mevlânâ'nın da bu meyanda sözleri vardır. Şöyle ki:

*Ayrılık derdinden lime lime olmuş bir sine isterim ki
Hasret ve özlemin ne anlama geldiğini ona anlatabileyim* (Yılmaz, 2011: 35).

Erenler de ancak Hakk'ın has kullarına sırları beyan etmek isterler (Sultan Veled, 2014: 26). Erenler, eşyanın perde arkasına nüfuz etmişlerdir. İşlerin zâhirî yönüne bakmazlar. Bâtınında sırlara vâkıftırlar. Öyle ki sevdiğimiz olmasını arzu

ettiğimiz bazı işler vardır ki hakikatte şerdir. İstemediğimiz de hayırdır. Onların gözünde iyi kötü, güzel çirkin ortadadır. Kur'an bu gerçeği şöyle ifade eder. “...Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilemezsiniz” (Bakara, 2/216)

2.1.12. Kutb

Lügatte, değirmenin deliğine takılan uzun demire denir ki, değirmen onun üzerine deveran eder (Âsım Efendi, 2013: 611). Tasavvuf ıstılahında ise; mânevî derecesi büyük velî bir kuldur ve âlemin ruhu olarak değerlendirilir. Kâinat idare bakımından kutbun etrafında döner. Kutb, tasarruf sâhibidir ve o, bu tasarrufunu kader-i İlâhî programı dışında kullanamaz. Halkı Hakk’a götürmekle görevli en büyük velîler olup; kutbü’l-aktâb, kutbü’l-ekber, kutbü’l-irşâd ismiyle zikredilir (Cebecioğlu, 2014: 295-296).

Sultan Veled’e göre kutb, öyle büyük bir sırra mazhârdır ki diğer bütün velîlerden yücedir. Makâmı, bütün yüce makâmların üstünde olması hasebiyle kimseden atıyye almaz ve başka haller ona tesir etmez. Onların Rabbe kurbiyyetlerinin yanında diğer velîlerin yakınlığı uzaklık sayılır. Zira o “hâssu’l-hâs”tır (Sultan Veled, 2014: 210).

Her velî başlangıçta bir katre iken gönlünde var olan sonsuz muhabbet, aşk, Hakk’a vuslat iştihakı sonucunda Hakk’ın denizinden coşan dalgalar olarak deniz haline gelir. Denizden kastedilen duraklardır. Bu duraklar, dalgaların büyüklüğüne göre farklılık arz eder. Sultan Veled’e göre Mevlânâ, en ulu dalgadır. Ululuk ise sahip olduğu himmete bağlıdır. O, hasların hasıdır. Onun eşi benzeri yoktur. Cihana onun gibisi gelmemiştir. Diğer velîler onun yanında güneş karşısındaki mum misalidir (Sultan Veled, 2014: 328-329).

Canın sûretini insan bedeninde görebiliriz. Şöyle ki: Kişinin konuşması, gülmesi, hüznlenmesi, işitmesi, vücut azalarının hareket edip ihtiyaçlarını karşılaması bütün bunlar can ile mümkündür. Can olmayınca bedenin tazeliği, diriliği, varlığı kalmaz. Yer ve gökler de bir can ile diridir ki o can Hakk’ın nurunun, Hakk’ın halifesinden yansımasıdır. “كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ” “Her şey helak olacaktır”. Ona bakan müstesna diyebiliriz ki her şey fenâ bulacaktır. Ancak onun nuruyla canlı olanlar bâkî olacaktır. Tıpkı ateşteki demirin sıcaklık ve kıızıllığı ateşten alması gibi demiri ateşten

ayırduğumuzda sıcaklık ve rengi kaybolur. Ateş ise sıcaklık ve renge maliktir. Kutb da böyledir, sahip oldukları kendinden ayrılmaz.

Sultan Veled'e göre kutb, yerin ve göğün nurudur. Güneşin önce dördüncü kata, sonra sırasıyla üçüncü, ikinci ve birinci kata, oradan da yeryüzüne yansması gibi. Kutb da akılların ve ruhların güneşidir. Yerin ve göğün yedi tabakası gibi nuranî ve zulmânî mânevî perdeler vardır. Nurani perdeler; melekler, evliyâ ve kutbun zâtları gibidir. Zulmânî perdeler ise şeytan ve periler misalidir. Hepsi de kabiliyetine ve mânevî cevherine göre kutbdan istifade eder. Her velînin gönlünde Hak'tan bir nur vardır. Artık velî vuslata erince, katre deryaya ulaşınca, cüz külle bütünleşince nur üstüne nur olur. Yansıttığı şualar artar, kemal bulur, böylelikle asrın kutbu olur (Sultan Veled, 2011: 77-79-80). Sultan Veled, *Rebâbnâme* adlı eserinde kutb; evliyanın, bütün dervişlerin önderidir diyerek evliyânın hepsinin ona bağlı ve kutbun bir olduğunu belirtir. (Sultan Veled, 2011: 45).

Ay ve yıldızların ışığını güneşten alması gibi evliyâ da derecelerine göre Hakk'a vâsıl olduktan sonra vuslatta ilerleme çabasındadırlar ve kutbun mazhar olduğu vuslata erinceye kadar kutbdan yardım talep ederler. Vaktin kutbu, vâsılların rehberidir ve canları (ruh) olgunlaştırır, pişirir. Kutbun bendeleri; vâsıl ve kâmil ermişler, ilmiyle amel âlimlerdir (Sultan Veled, 2011: 50-51). Velîler için kutbluk yüksek makamdır. Daha yüksek makam yoktur. Çünkü o kimya ile altına dönüşmüş bakır misalidir. Tekrar bakır olma ihtimali yoktur. Altın özelliği kendinde kalıcıdır.

Sultan Veled, kutbun makâmının üstünlüğünü şöyle dile getirir: *“Kutba yeni mürid olan kimse, şeyhlerin şeyhidir ve âlemde eşsizdir. Her kimin üstadı hünerli olursa bil ki onun şakirdi de kudretlidir. Ona göre kutb, nimetlere Hak'tan vasıtasız olarak ulaşır”* (Sultan Veled, 2011: 211-234). Kutbluk cehd ve gayretle elde edilmez, Cenâb-ı Hakk'ın ihsanıdır, Cezbe-i Rahmânî'dir (Sultan Veled, 2010: 330). Kutb, Hak ile avam-havas arasında râbîta oluşturur. Söze hacet olmadan müşkülli çözer, can yoluyla ilm-i ledün bahşeder ve yaptıklarını vasıtasız yapar. (Sultan Veled, 2010: 482). Sultan Veled, *İntihânâme* adlı eserinin hitamında kutba işaret ederek Allah aşkının kutbun sohbetinden hâsıl olacağını vurgular (Sultan Veled, 2010: 545).

Kimin me'vası yedinci kat semâda olursa o zamanının kutbu olur (Sultan Veled, 2011: 136). Evliyâ arşında kutb bir olur, herkesin gözüne sürmeyi o çeker (Sultan Veled, 2011: 49).

2.1.13. Nefs ve Nefsle Mücâdele Yolları

Sözlükte ruh; can, kan ve ceset manasında olup tasavvuf ıstılahında kulun kötü ve illetli vasıfları ile yerilen (ve zemm edilen) huy ve fiilleridir. Nefis, muhtemelen şubeden kalıbına tevdi edilen ve kötü huyların mahalli olan bir latife (sır) dir (Firuzabadi, 1305/1888: 299; Kuşeyri, 2007: 120-121).

Sultan Veled, insanî ve hayvanî nefsten bahseder. İnsanî nefsin gıdası candır. Hayvanî nefsin gıdası ise ekmektir (Sultan Veled, 2011: 183) Biz burada Sultan Veled'in özellikle hayvanî nefis hakkındaki görüşlerine yer vereceğiz ki nefisten kastettiğimiz de odur. Sultan Veled'e göre nefis, ekmek ve yemekten gıdalanır. Bu gıdalarla nefsi besleyen kişide makam-mevki isteği ortaya çıkar. Nefsin bu istekleri yılanın gıdası olan toprak ve yele benzer; ekmek, yemek, toprak olur gider. Makam-mevki ise yel gibi savrulur gider. Mevki aynı zamanda kuyu misalidir, kuyudan uzak durmak gerek. Kişi ilim ve hikmetle gıdalanmalıdır ki aşka layık bir hal kazansın, iman kılıcıyla nefisini öldürsün (Sultan Veled, 2014: 36-37).

Nefis fânidir, yokluktan var olmuştur ve yine fenâyâ kalbolacaktır. (Sultan Veled, 2014:110). Sultan Veled, eserlerinde akıl ile nefsi karşılaştırır. Ona göre aklın sıfatı, sonu görmektir. Akıl, gaflet perdesini yırtar. Akılla yapılan her iş dine aittir. Nefis ise sonu görmez ve anı yaşar, isteği şehvettir. (yeme, içme, mâlâyâniyat) Bu arzuların altında ezilir, kalır. Kötü nefis, insanın can düşmanıdır. Şeytanın sütünü emdiği için onun cinsindendir (Sultan Veled, 2014: 190-191). Nitekim Allah Resulü (sav): *“Düşmanlarının en çetini, iki yağırının arasındaki nefsidir”*. Buyurmuştur (Aclûnî, 2000, Keşfu'l-hafâ, I, 168). Onun için nefis ne isterse onun aksini yapmalı ve çirkin bir dala benzeyen nefsi kökünden kesip atmalıyız (Sultan Veled, 2014: 200).

Nefsin bir diğer özelliği ise dünya hayatını tercih etmesi, bekâ âlemini unutturmasıdır (Sultan Veled, 2011: 200). Nefis, hileci ve tuzak kurandır. Onun mekrinden binlerce insan zarar görmüş, ebedî hayatını kaybetmiştir (Sultan Veled, 2011: 189). Nefsanî arzular, heva, şehvet insanı cehenneme götürür (Sultan Veled, 2010: 385).

Akıldan doğan düşünceler erkeğe, nefisten doğan düşünceler kadına benzer. Erkek, hekim gibi dertlere devadır; kadın ise zarar. Nefsin düşünceleri şeytanların ordusudur ki nefsin peri ve şeytandan oluşan ve insanların gönlüne nüfuz eden,

saldıran, vesvese veren sayısız orduları vardır. Hz. Süleyman'ı (as) gönüle benzeten Sultan Veled, Hz. Süleyman'ın (as) padişahlığı ve buyruğunun yüzükle devam ettiğini şeytan ve perilere de hükmettiğini anlatarak insanın buyruk yüzüğünü şeytana kaptırmamasını, gafletten uzak durarak tevbe-i nasuhla Hakk'ın kapısında emirlerine ittiba ederek İlahi aşka yol almasını öğütler (Sultan Veled, 2014:192- 193).

Sultan Veled'e göre akıl, arştan gelmiştir, menşei orasıdır. Nefis ise yerdendir, dünyevîdir. Kimin akli nefsine galip olursa o galiptir ve bahtiyardır. Burada nefsin galibiyeti söz konusudur. Çünkü hüküm, galibedir. Kimin akli, nefis-i emmaresine mağlub ise o akıl yere aittir, ondan fayda gelmez. İnsanda bulunan akıl ve nefis kuvvetinden hangisi galip ise o tarafa gidilir ve galibin gücü artar. Eğer nefis üstün ise kişi gittiği yolda iblis olur, sahip olduğu dinini de kaybeder. Akıl üstün ise kişinin nuru artar ve Hudâ'nın aşkına mazhar olur. Hak'tan yeni yeni dersler alır. (Sultan Veled, 2011: 68). Sultan Veled, aklın önemini şöyle ifade eder:

“Nefsi dinleme ki senin düşmanındır. Akla kulak ver ki samimi ve candan dostun odur. Aklın öğütleri (lezzet itibariyle acı ise de) sen onları şeker gibi tatlı tatlı ye! Çünkü onda zühd ve takvanın tadı karışıktır. O yemekte ruh için yüzlerce gıda vardır. Her deminde sayısız aşk ve zevk, her nefesinde baş ağrısı vermeyen şaraptan bir kadeh neşesi vardır. Sana acı göründüğüne bakma, şekerden daha tatlıdır” (Sultan Veled, 2011: 69).

Sultan Veled akli, Hz. Mûsâ'ya (as), nefsi Firavun'a benzetir. Akıl, nefisten önce gönderilmiş peygamber gibidir. O, nefse ten kuyusundan çıkmasını, şeytana meyletmeyerek, akla tâbi olup yücelere ağmasını öğütler (Sultan Veled, 2011: 108).

Sultan Veled, Hz. Peygamber'in şu sözüne yer verir: *“Bir şahsın dini galib olursa, nefis onun esiri olur. Eğer akli mağlub olarak esir olursa, kendi kul, nefsi emir(efendi) olur”*. (Kaynak bulunamadı) İnsan bedeni büyük bir şehir, düşünceleri ise halktır. Düşüncelerin niteliği önemlidir; zira bedeni düşünceler harekete geçirir. Beden binektir; düşünceler ise binicidir ve bineği yönlendirir. Sultan Veled, şehrin halkının (düşüncelerin) yarısının iyi huylu (akıl), yarısının kötü huylu (nefis) olduğunu vurgular. Hakk'ın naibi olan akıl galib olursa şehirde halk köşkler, saraylar, ter-ü taze bağlar ve Hakk'ın rayihasının olduğu gül bahçeleri içinde yaşarlar. Hepsi de Hakk'a yönelmiş, O'na ibadetle meşguldür. Eğer nefis hâkim ise halk gaflet içerisinde lanetlenmiş şeytanın emrine uyarak içki, zina, taam, makam, şöhrat gibi kötülöklere meyleder, din ve imandan olur. Şehirde (beden) iyi (akıl) kötü lütûf, yarısı kahr olur

(Sultan Veled, 2014: 201-202). Kimin nefsi akla galib olursa o, aldatıcı dünyaya meylederek rahmetten uzak kalır (Sultan Veled, 2010: 167).

Sultan Veled'e göre kişi zaruri ölüm (ecel) gelmeden önce ölümü tatmazsa yani bedeninden geçerek Hak'ta fâni olmazsa, onun davranış ve sözleri nefsin aleti olur. Çünkü nefis, Hakk'ı umursamaz. Kim de ecel gelmeden önce ölürse (Hak'ta fâni olursa) o artık Hakk'ın aleti olmuştur. Bütün hal ve hareketleri, sözleri Hak'tandır. Bu mazhâriyete ermek için kişiye gerektir ki ahiret için sıkıntı ve zahmete katlansın, cehaletten gelen ataletle düşmeden önce ibadet ve taat ile Hak yolunun sadık yolcusu olsun. Sultan Veled, *“Nefse ağır gelen her şey, cennet yoludur, bütün rahatlıklar da (nefsin hoşlanacağı şeyler) cehennemdir”*. Diyerek bu vuslat yolunda nefsin arzularına karşı gösterilmesi gereken sabrın önemini vurgular (Sultan Veled, 2011: 74). Büyük sufi Hâtem-i Esem hazretleri şöyle buyurur:

Tarikatimize giren kimsenin nefsinin dört ölümle öldürmesi gerekir; beyaz ölüm, siyah ölüm, yeşil ölüm ve kırmızı ölüm. Beyaz ölüm açlık, siyah ölüm insanların yaptığı eziyetlere sabretmek, yeşil ölüm hırka giymek, kırmızı ölüm nefis heva ve hevese muhalefet etmektir. Her kim nefesine bu ölümleri uygularsa Cemâlullaha kavuşur (Ankaravî, 2012: 195).

Sultan Veled'e göre nefsi öldürmek ancak Hakk'ın yardımıyla olur. *“La havle vele guvvete illa billahil azim”* Nefisten Allah'ın havl ve kuvvetine sığınmadır. Sultan Veled, bu hakikati şöyle örneklendirir: Küçük bir çocuk, yırtıcı bir hayvan karşısında aciz, savunmasız olduğu için gücü yetenlerden yardım ister ki yırtıcı hayvandan kurtulsun. İnsanın ibadeti, taati, gayreti, yırtıcı nefsin elinden kurtulmak için Cenâb-ı Hakk'ın yardımını talep eden mânevî bir feryattır. Sultan Veled, talep ederken kavli duanın yeterli olmadığını, fiilî olarak ibadet ve gayretin gerektiğini ve bunun mânevî bir dua olduğunu; ancak bu şekilde yapılan talebin Hakk tarafından cevap verileceğini söyler. Zira ona göre çabayı terk etmek duayı terk etmektir. Dua olmazsa ibadet de olmaz” (Sultan Veled, 2011: 279).

İntihânâme adlı eserinde nefis düşmanının herkesi mağlub ettiğini bu konuda kişinin acizliğini anlayarak Hakk'ın kuvvetine dayanması gerektiğini; ancak O'nun tevfik ve inayetiyle nefsi ayaklar altına alabileceğini ifade eder (Sultan Veled, 2010:189).Sultan Veled, nefsi öldürmenin zorluğunu ifade için nefsi öldürmeyi iğneyle Kafdağı'nı delmeye benzetir. Ona göre insan, aciz bir koyun; nefis yırtıcı bir

kurt misalidir. Hiç koyun kurtla baş edebilir mi? İnsana ancak Allah'ın yardımı ulaşırsa nefis ortadan kaldırılabilir (Sultan Veled, 2014: 411).

Sultan Veled'e göre nefis, şeytandır. O öyle bir varlıktır ki şehveti dünya sevgisini artırır, Hakk'tan uzaklaştırır. Böyle bir nefsin elinden kurtularak melek sıfatı kazanmak hatta onlardan da daha yüce mertebeye ulaşmak için zikir, ibadet, taat, tazarrû ve niyaz ile dini kuvvetlendirmek lazımdır. Başta dini kuvvetlendiren ibadet, taat, cehd ve gayret nefse ağır gelse de çekilen zorluklar sonunda rahmet hazinesi olarak insana geri döner (Sultan Veled, 2011: 71). Dolayısıyla insan, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini nefse, şeytana, günahlara karşı kullanması için verdiği inat duygusunu harekete geçirir. İrâdenin hakkını vererek şeytana galip gelir. (Sultan Veled, 2011: 71). Ehl-i dilin, hak erlerinin yanında ibadetten gelen zorluk, yorgunluk, şekerden daha tatlıdır (Sultan Veled, 2011: 72-73).

“Aklı dost edin, nefsi koğ! Nefs perdedir. Onu çabuk yırt”. (Sultan Veled, 2010: 347). Diyen Sultan Veled, insanın varlığı olarak nitelendirdiği nefsi canın önünde perde olarak görür. Zâhirde nefis ve can birdir. Fakat hakikatte ayırırlar. Can, elbise; nefis ise elbise üzerindeki kirdir. Kişi bu kiri, mücâhede suyuyla yıkamadıkça makbul kullar zümresine giremez (Sultan Veled, 2010: 348).

Nefisle mücâdelenin devamlı olmasını söyleyen Sultan Veled şunları öğütler:

Namazı zikri, orucu artır. Kâfir nefisle mücâhede ederek kılıcı boynuna indir.

Gece gündüz deme, onunla muradına savaş, onun uğursuz kökünü dibinden kaz.

Onu daima arzularından mahrum bırak! Onunla cenk böyle olur. Bunu iyi bil!

Onu dinlemediğin zaman, galiben bekâ âlemine tâlipsin demektir.

Eğer cehline uyarak nefsinin dinlersen bil ki o seni aldattı. Bu sözü hor görme! (Sultan Veled, 2010: 347).

Nefsi arzularından mahrum bırakmak, mağlub etmek ve Hakk'a vuslat nasıl olacak? Daha önce zikrettiğimiz üzere nefsin gıdası yemek içmektir. Yapılması gereken nefsin gıdasını kesmek ve onu açlıkla gıdalandırmaktır. Derdin dermanı da budur. Sultan Veled'in sözleriyle ifade edecek olursak:

Hiçbir sûrette muradını verme onun, dileğini kavuşturma onu, boyuna gamdan eziyetten başka bir şey verme.

Onun gıdasını mihnetten, meşakkatten düz koş da yalvarıp yakararak namaza koyulsun.

Aç kal, işin sonunda birçok nimetlerle doyarsın...

*Yemeden, içmeden uykudan vazgeç, uyanık dur da sonunda o yüzü
(Hakk'ın dîdarını) göresin, o kavuşmaya eresin.*

*Tanrı gıdasını açlıkta ara da geri döndüğün vakit gözü tok dönesin
Şu ince yolda dikkatli yürü de gerçekleştire tek kişi ol.
Yola riyâzetsiz adım atma da peygamberler gibi yücel* (Sultan Veled, 2014: 495).

Rebâbnâme'sinde zühd ve takvadan bahsederken huşuyla ikame edilen namazdan sonra "*bilhassa açlık*" diyen Sultan Veled'e göre açlık, ibadetlerin anasıdır. İnsanın canına huzur, vücuduna sıhhat, gönlüne sekine verir. Hücvi'ye göre de ruhun arınmasında açlık büyük önem arz eder. Ona göre fakirlik (açlık) insanı bencilce düşünce ve davranışlardan ruhunu ise mânevî kirlerden korur. Böylece insana, dinin emirlerini ifa etme kabiliyeti kazandırır. Az yemek evliânın şiarı, tıbbın esasıdır. Çok yemek hırsın neticesidir ve hırs ise nefsin en kötü huylarındandır. Nefsin isteklerini yerine getirmesek o bizim esirimiz olur ve öl dersek ölür (Hücvi, 1911: 25; Sultan Veled, 2011: 264).

Sultan Veled, kişinin kâfir nefsin tuzağından kurtulmanın yolunun taat olduğunu, eğer kişinin buna gücü yetmezse Huda'nın aşkıyla sarhoş bir mürşid-i kâmil araması gerektiğini ifade eder. Zira mürşidi kâmilin hali, Hakk'ı talep duygusu kişiye sirayet eder ve onun cismi can, zulmetten ibaret olan nefsi yok olur. Kişide bulunan zulmet nura kalbolur ve kişi ebedî vuslata nâil olur (Sultan Veled, 2011: 271-272).

Sultan Veled, nefisten kurtulmak için bir mürşid-i kâmile intisabı gerekli görür. Çünkü cehd ve gayretle nefisle mücadele uzun sürer ve çoğu zaman başarısız olunur. Nefs, bin çeşit hilesiyle zühd ve takvaya karşı koyar. Madeni ateş ve cehennemden bir cüz olan nefis, şeytan gibi insana nüfuz eder. Onun nârını ancak şeyhin nuru söndürür ve şeyhin bakışıyla nefis ölür (Sultan Veled, 2011: 180). Kişide bir mürşid-i kâmile karşı meyil oluşursa onu nimet bilmeli, ondan başkasına gönül vermemelidir. Her kim bu payeye ererse berbat nefsi kahrolur (Sultan Veled, 2011: 179).

Cenâb-ı Erhamürrahim'in merhametinin enginliğinden kullarının kendisine ulaşmada engel teşkil eden yol kesici olan nefis ve mallarını, karşılığında cennet vererek satın almıştır. Her şeyin mâliki olan Cenâb-ı Hak, nefis ve malın da sahibidir. Kulları dünyada sıkıntı, mihnet yaşamassın diye onlara bu teklifi yapmıştır. Nefis ve malı Allah'a satmak; O'nun karşısında insanın acizliğini idrak ederek taat içerisinde kulluğunu hatırlaması, nefsin isteklerinden uzak durmasıdır. Böyle bir ticaret, kârlı bir ticaret olur. Şöyle ki: Zâten mal, mülk, makam, beden arzu ve hevesler hepsi fânidir ve

dünyada yok olacaktır. Eğer kişi sahip olduğu nimet ve imkânları Cenâb-ı Hak adına onun rızasına uygun kullanırsa dünya zindanından kurtulur, cennet misal bir hayat yaşar. Ebedî âlemde ise bâkî semereler, mükâfatlar elde eder. Öyle ki Hak Teâla cemal-i kereminden kötü ağaçları söküp yerine iyilerini dikeyor ki güzel, gıda verici, lezzetli ebedî meyveler versin. Sultan Veled'e göre bu lütûf ve keremi saymaya söz yetmez (Sultan Veled, 2011: 305). Bu mânevî ticaretten uzak duran kişi ise müminlerin bu alışverişten elde ettikleri nimetleri gördükçe gaflet ettim, diyerek nedâmet ve pişmanlık içerisinde kıvrılır (Sultan Veled, 2011: 305).

Kişi, önce kendisi akıl ve fikrine tabi olarak Hakk'ın emirlerini yerine getirmeli, aksi takdirde nefesine zulmetmiş olur. Önce kendine adaletli davranmalı ki başkalarına da adaleti anlatabilsin. O, bu düşüncesini şu sözlerle ifade eder:

Kendine adalet yapmayan kimse, bil ki mazlûmlar hakkında adalet icra edemez

Bardaktaki neyse elbette dışına sızan da odur. Öyle ise önce git, önce kendi ahlâkını düzelt de iyilikten sonra dem vur!

Eğer halk ile meşgul olursan, sözlerin halk yanında candan makbul olur. Ondan sonra serverlik sana yakışır. Çünkü, bu tuzak cihanından kurtulmuş olursun (Sultan Veled, 2010:486-487).

2.1.13.1. Mücâhede

Kelime manası olarak mücâhede; düşmana karşı savaşırıp mücâdele etmek, üstünlük kazanmak manasınadır (Firuzabadi, 1305/1888: 593). Tasavvuf ıstılahında ise; nefsi meşakk-ı bedeniyeye (bedeni eziyetlere) düşer etmek ve her halde heva ve hevese muhalefette bulunmaktır (Şimşek: 2017; 250).

İnsanda esas olan mânâdır, sûret değil. Zâhirde görünmese de, iyilik, fenâlık, doğruluk, eğrilik, küfür, iman hepsi insanda mevcuttur. İnsan yaşantısıyla, olaylar karşısındaki tutum ve tavırlarıyla gizli olan bu yönlerini ortaya koyar. İnsanın topraktan müteşekkil kalıbının içinde bulunan insanlık cevherini ortaya çıkarmak için toprak (beden), mücâhede kupasında şevk ateşiyle eritilerek cevher (insanlık), topraktan ayrılır. Sarı tortusu birbirinden ayrılarak cevher ortaya çıkar. Böylece insan kendini bilir, kendini bilen ise Rabbini bilir (Sultan Veled, 2011: 247).

Dünyanın geçici hevâsı, mal, mansıp, şöhret sevgisi her ne kadar kalpten silinmiş gibi görünse de ayranın içindeki yağ gibi gizlidir. Bunun içindir ki sâdık, ihlâslı ve Hudâ'yı talep eden kullar, Rableri içindeki yerlerini muhafaza etmek adına

taatte ihlası, mücâhede ve riyâzeti aralıksız sürdürürler. Bütün kuvvetlerini bu yola sarf ederler.

*“Sen candan ve yürekten ne kadar riyâzet etsen yine emin olma!”
Çünkü nefs-i emmare, daima gizlide, pusudadır. (Sultan Veled:
2011:245-246).*

Cenâb-ı Hak, kullarına cehd ve gayret olmadan da aşk ve vuslatı ihsan etmiştir. Fakat mücâhedesiz maksuduna ulaşanlar nadirdir. Nadir ile hüküm olunmadığından kesbi, mücâhedeysi bırakmamak gerekir. Zira her işte olduğu gibi maksûd-ı İlâhî'ye ulaşmak da cehde bağlıdır. Kişinin nefsin arzularından sakınması, nazargâh-ı İlâhî olan kalbi kötü duygulardan arındırması, ibâdet ve taati artırarak devam ettirmesi için mücâhede etmesi inâyet-i İlâhî'nin ona yâr olduğunu gösterir. Sultan Veled, cehd yolunda da ihlâsı esas alır ve riyânın, sum'anın, araz olan cehdin gerçek cehd olmadığını, o yüzden *الْمُسْتَقِيمُ الصِّرَاطُ إِهْدِنَا* “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet”. (Fatiha, 1/5). Duasıyla Ma'bûdu bi'l-Hakk'a iltica edildiğini ifade eder.(Sultan Veled; 2010: 336-337).

Ona göre mücâhede yolunda çekilen meşakkatler karşılıksız kalmaz, kul çok büyük ecre, mükâfata, gönül huzuruna cennet nimetlerine nâil olur. İbâdet ve mücâhedeysi terk edenler yaptıkları fenalığın farkındadır, her daim sıkıntı yaşarlar ve çektikleri ızdırabı her ne kadar gizleseler de rihlet ve mihnet zamanında hissettikleri ortaya çıkar, nedâmetle tevbe kapısına yönelirler; fakat ömrünü mücâhedeyle geçirmiş kişi hiçbir zaman elem ve nedâmet duygusunu yaşamaz (Sultan Veled, 2010: 338).

İntihânâme'sinde nefisle mücâdeleden bahsederken canı elbiseye, nefsi elbisenin üzerindeki kire benzeterek bu kirin ancak mücâhede suyuyla temizleneceğini, böylece insanın makbul kullar zümresine dâhil olacağını ifade eder. Aynanın pası mücâhede ile temizlenmeli ki oradan Hakk'ın cemâli müşâhede edilsin (Sultan Veled, 2010: 348). Sultan Veled'e göre din yolunda mücâhedeysi asıl itibariyle pâk olanlar yapar, zira onun kirleri ârızîdir. Necâset bulaşmış elbise yıkanabilir; fakat aslen necaset olan temizlenemez (Sultan Veled, 2010: 489).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Sultan Veled, mücâdeleyi ve mücâdelenin devamlılığını zorunlu görmektedir. Zira ona göre mürşid-i kâmile intisap etmek onun sohbetinde bulunmak daha mühimdir, deryadaki gemi gibi tâlibi, maksuduna çabuk ulaştırır. Cehd ve taat ise karada yaya olarak menzilden menzile yürümeye benzer, bu yolda endişe ve meşakkat fazladır. Cehd ve taatte devamlılık bir

mürşid-i kâmile kavuşmak için elzemdir (Sultan Veled, 2010: 367). Zira mürşid-i kâmilin bir gün sohbetinde bulunmaktan hâsıl olan fayda, aylarca yıllarca yapılan mücâhedeyle elde edilemez (Sultan Veled, 2011: 258-259).

2.1.13.2. Riyâzât

Riyâzât, riyâzet kelimesinin çoğuludur. Riyâzet; sözlükte idman, eğitme, terbiye ve ıslah etme, boyun eğdirme; çekici ama zararlı şeylerden uzak kalma, zor ama faydalı şeyleri yapma, kendini alıştırmaya anlamlarında olup tasavvuf ıstılahında ise; nefsin arzularını kırmak maksadıyla bedeni zor ve çetin işlere koşma, diğer taraftan sürekli olarak zihni ve düşünceyi mâsivâdan uzaklaştırıp Allah üzerinde yoğunlaştırmaktır Şeyh Hazretleri Fütûhat'ta riyâzetin nefsi zelil etmek, kulluk yuları ile yularlamak, kendi katında da riyâzetin nefsi toprak gibi yapmak olduğunu iyi kötü ona ayak koyulduğunda elem çekilmeyeceğini bildirir (Uludağ, 2012: 297-298; Ankaravî, 2012: 221).

Nefsi terbiye etmede açlık ve perhizin (riyâzet) önemine dikkat çeken Sultan Veled, hayat yolculuğunun sonunda pişman olmamak için yemeği bırakıp açlığı tercih ederek taate devam etmek gerektiğini ifade eder. Ona göre, velîlerden başkasının ihtiyacından fazla yemesi haramdır. Fazla yemek, kalbi aydın olanın kalbini karartır. Nurlu olan canı, nârî olur. Az yemek, kalbi güneş gibi nurlandırır. Kötü gıdaları terk eden riyâzet çeşmesinden enva-ı çeşit rızıklara nâil olur. Ölmeden önce ölmek sırrına riyâzet ve mücâhede ile erilir. Dünyaya ait işler de gönül aynasını paslandırır. Bu pas; riyâzet, aşk, sıdk ile cilalandığı zaman oradan Cemâlullah ve eserleri zuhur eder. Oruç ve perhiz (riyâzet) gibi açlıklardan din gıdalanır ve güçlenir. Zahmet ve meşakkate katlanarak mânevî atıyyelere nâil olunur (Sultan Veled, 2011: 72; Sultan Veled, 2011: 36; Sultan Veled; 2011: 195-197).

Sultan Veled'e göre insanın kalbi riyâzetle temizlenir, cilalanır; böylece gayb âlemiyle bağlantı oluşur, gönül aynasında o âlemin hali ona görünür. İnsân-ı kâmil olan evliyâ, Hakk'ın makbul kulları ve yardımcıları olmalarındandır ki bu kerâmetler evliyâdan riyâzetsiz ortaya çıkar. Ona göre papazlar bile riyâzetle (az yeme içme, açlık ile az uyumak) kişinin ne yediğini, ne yaptığını, ne yapmak istediğini gayb âleminde görüp haber verebilirler (Sultan Veled, 2011: 235- 236).

2.1.14. Can

Lügat olarak ruh; nefis, hayat manasında olan can, tasavvuf ıstılahında rûh-ı insanîdir ve nefes-i Rahmânî ve Hakk'ın tecellilerinden kinâyedir. Tarîkatlarda özellikle Mevlevîlik'te dervişler birbirlerine “can” tabirini kullanırlar, isimlerinin akabine “can” eklerler, “Velî can, Ali can” gibi. İhvanlardan söz edilirken de “canlar” tabiri kullanılır (Şimşek, 2017: 69).

İnsanda bedenî hastalıklar olduğu gibi rûhî hastalıklar da vardır. Bedenin hekimleri “Şunu ye, bunu yeme, şu ilacı kullan” der. Can ve gönlün hekimleri olan peygamberler ve erenler de canın (rûh) arı (duru) olması için yol gösterir: Yalan söyleme, kanaatkâr ol, haramlara yaklaşma, az ye, az iç, övmekten nefsini uzak tut, namazı ve zikri artır, gece gündüz mücâhedede bulun, diyerek Yûsuf olan canları beden kuyusundan çıkarmak için gayret gösterirler. Zira Cenâb-ı Hak, canı, beden kuyusunda hapsedmiştir. İnsan Hakk'ın canıdır, canını canâna kavuşturmak için ten kafesindeki canını kurtarmalıdır, dünyaya gönderiliş gayesi de budur (Sultan Veled, 2014: 165, 220-221, 223). İnsanın canı dünyadan sürekli kaçır, Hakk'a meyleder; çünkü O'ndandır. Beden ise dünyadan var olmuştur (Sultan Veled, 2014: 231). Ne mutlu tamamen can olan cisme, can gibi mesut bahtiyârdır. Yazık olur o cana ki ten tarafına meyledip ten gibi belâ ve mihnet içinde kalır (Sultan Veled, 2011: 130). Canın (rûh) ızdırabı, elemi, araya nefsin girmesiyle Hudâ'dan ayrı düşmesidir. Dünyaya ait hiçbir şey onu huzura erdirmez. Izdırab ve elemden kurtulmanın çaresi Hakk'ın nuruyla birleşmektir (Sultan Veled, 2011: 327). Ten eksildikçe canın nuru artar, nur arttıkça da can tenden uzaklaşır (Sultan Veled, 2011: 315). Sultan Veled canı (rûh) suya, bedeni ise testiye benzetir. Su, her ne kadar testide hoş, tatlı olsa da olması gereken yeri ırmaktır; çünkü ırmakta yüzlerce kat daha hoş ve tatlı bir hal alır (Sultan Veled, 2014: 303). Her can, deryadan (asıl) ayrılan katre misalidir. Katre, yalnız kaldığında güneşin harareti onu kurutur, toprak ve yel onu yok eder; ama katreler birleşince güçlenir, sel olur, deryaya kavuşur. O halde canını kurtaran, velîye intisap edilmelidir ki diğer canlarla kuvvet bulsun. Can şehrine yol alsın (Sultan Veled, 2014: 327).

Sultan Veled, *Rebâbnâme*'sinde rûhu (can) saf ve berrak suya, kötü fikirleri suyun üzerindeki çer çöpe benzetir. İnsan kötü fikirlerden, dünya meşgalelerinden, mâsivâdan kendini temizlediğinde canın (rûhun) üzerinde canânın cemâlini görür. Ona

göre can nakşının aynası, mü'mindir ve onda canın (rûhun) yüzü görülür (Sultan Veled, 2011: 29). Sultan Veled'e göre canların bazıları âli, bazıları ise dûn (alçak) olup sayısız mertebeleri vardır. Her canın Hak'la olan irtibatı farklıdır. Her bir vücut, canla zindedir. Zâhirde kâmil insan olarak görünen kişi, hakîkatta nâkıs olabilir. Cenâb-ı Hak, iyi ve kötünün dünyada gizli olması için bir perde açmış, böylece gaybın sırları halktan gizlenmiştir (Sultan Veled, 2010: 395).

Sultan Veled, can şehrinden, can âleminden bahseder şöyle ki, orası lâmekândır; orada enginlik, yükseklik yoktur. Orada üst ve alt keyfiyetsizdir. Can âlemi, baş gözüyle değil; can gözüyle görülebilir. Can iklimindeki âsmân, cihân âsmânını hükmü altına almıştır. Bir de can mescidi vardır ki âşıkların mescididir. Tavansız ve kapısızdır. Secde ve rükû, başsız ayaksız yapılır. Çünkü orada artık vücut yoktur. Sultan Veled, *İntihânâme*'de can Kâbe'sine de vurgu yapar. Müntehâ olan can Kâbe'sine vâsıl olan katre can, derya olur (Sultan Veled, 2010: 327-335-386-442-517).

2.1.15. Nur

Lügat manası olarak nur; aydınlık ve ziya manasında olup zulmetin zıddıdır (Firuzabadi, 1305/1888: 134). Tasavvuf ıstılahında; Allah'ın isimlerinden biri; Allah'ın zâhir ismiyle tecelli etmesi, tüm eşyanın sûretlerinde kendini gösteren İlâhî varlık. Maddenin kalpten uzaklaştırdığı İlâhî feyz ve dinî bilgileri açığa çıkarmada araç olan ışıktır (Uludağ, 2012: 280).

Sultan Veled'e göre Fâtır-ı Hakîm (Hikmetle yaratan), insanı zulmette yaratmış, sonra zulmet üzerine nurundan serperek nur ve rü'yetini bahşetmiştir. Kimin üzerine Hakk'ın nuru isabet ettiyse kimya gibi o nur damlası, bakır olan cismini altına tebdil eder (Sultan Veled, 2010: 286). Âdi taş hükmünde olan bedeni nurun etkisiyle la'l olur ve bu nurdan herkes emeline nâil olur (Sultan Veled, 2010: 287).

Sultan Veled, *Rebâbnâme*'sinde nurun iyi kötü herkese isabet ettiğinden fakat niteliğinin farklı olmasından bahseder. İsabet eden nurun miktarına göre mertebe elde edilir (Sultan Veled, 2011: 129). Bunun içindir ki enbiyâ ve evliyânın Hakk'a (Hakk'ın nuruna) kurbiyetleri derece derecedir. Enbiyâ ve evliyânın hepsi de vuslatta kendinden ileri olan bir velî ile mülâki olmayı arzulamıştır. Hz. Mûsâ'nın Hz. Hızır'ı arzu etmesi bundandır. Yine Cüneyd, Şiblî, Bâyezid Hazretleri de vuslatta

kendilerinden önde gizli bir merd-i Hudâ'ya tâlibdiler. Zira Hakk'ın nuru, onlarda daha fazla parlamaktadır. Böyle bir merd-i Hudâ Hakk'ın nurunu neşreden nurlu mekânlardır. Asıl talep edilen ise Bâri-i Teâlâdır (Sultan Veled, 2010: 184).

Sultan Veled, ezel ve ebed sultanı Zât-ı Bâri'yi anlattığı satırlarda bütün mevcûdâtın, âlemdeki varlıkların Hakk'ın nuruyla diri olduğunu ve O'ndan feyz aldığını ifade eder. (Sultan Veled, 2011: 4). Her mahlûkata O'ndan bir nur damlamıştır (Sultan Veled, 2011: 128) . Ona göre yaratılış vücuda benzer, Cenâb-ı Hak ise o vücudun canı mesabesindedir (Sultan Veled, 2010: 175). Sultan Veled, tekrarların sebebinin insanların unutmak hâssasına sahip olması olarak açıklarken "...insanda diyorum; Hakk'a tâlib olan 'şâhidde' demiyorum". Cümlesinde şâhid olarak isimlendirdiği velinin, Hakk'ın kendisi olduğunu, Hudâ'nın nurunun can gibi bedenini kaplayarak ayn-ı nur olduğunu vurgular (Sultan Veled, 2010: 400). Evliyânın nazarı daima Hakk'ın nuruna yönelmiş ve o nura bağlanmıştır. Halk ise kendinde var olan nurun farkında değildir, dünyaya meylederek gönüllerini candan ve Hakk'ın nurundan uzaklaştırmışlardır (Sultan Veled, 2011: 27).

Sultan Veled nurun ezelî olduğunu şu sözleriyle ifade eder: "*Ceddimiz Bahâeddin Veled ki nurun nuru ve Hakk'ın gizli sırrıdır. O, merdân-ı Hudâ'nın serveri idi. Sultanlığı burada verilmiş değil, ezelîdir*". (Sultan Veled, 2010: 383).

Güneşin nurunun güneşten ayrılmayıp onunla gelip onunla gittiği gibi evliyânın nuru da Hudâ'nın nurundan ayrı değildir. Evliyâ, o nurun anâsır âlemindeki aksidir (Sultan Veled, 2010: 287). Gökler, bu aksten aldığı güçle direksiz durmakta arz ise su üzerinde sâbit kalmaktadır. Bunun gibi anâsır âlemine ait her şey, bu nur ile gerçekleşir. Lâmekânda ise nurun aslı olan Sâni-i Hakîm'in enva-ı çeşit icadları vardır. O halde fer'i bırakıp asla tâlib olmak gerektir. Zira aksin bekâsı yoktur. (Sultan Veled, 2010: 287). Dünyadaki fâni eserlerden Hâlîk-ı Kerîm'e yol bulmalı ki asla vâsıl olunabilinsin (Sultan Veled, 2010: 288). Her kim anâsır dünyasından, beden zindanından kurtulup cihetsiz âleme yönelirse Hakk'ın nuru olur, artık Hudâ'yı onun nuruyla görür (Sultan Veled, 2010: 375).

2.1.16. Gönül

Lügatte gönül; bir nesneyi geriye döndürmek, çevirmek ve bir kimsenin yüreğine vurmak yahud dokunmak mânâsındadır; gerek hakiki olsun ve gerek mânevî

olsun ki gönüle dokunmak tabir olunur. Akl ve hûş mânâsına da istimal olunur. Ve her şeyin lübbüne, mahz ve hâlisine denir (Âsım Efendi, 2013: 616-617). Kökeni Türkçe olan gönül kelimesinin Arapça karşılığı kalb, Farsça karşılığı dildir. Mevlânâ ve diğer mutasavvıflara göre gönül-kalb, insan göğsündeki kan pompalayan et parçası olmayıp ruh beden arasındaki ilişki gibi o et parçasına keyfiyetsiz taalluk eden nuranî bir latifedir. Aynı zamanda gönül, insan varlığında melekût âlemindeki arşın insan varlığındaki mukâbiliydi (Küçük, 2015: 188-189).

Sultan Veled, gönlü aynaya benzetir. Riyâzet ve taatle, gönül aynasının gaflet pası temizlenir. Ona göre sıradan insanlar da riyâzet ile gönlü saflastırır ve halkın sırları bu cihanın nakışları onda ayan olur. Evliyânın saf olan gönlü ise bulunduğu her bir makâmdaki nakışlara, sırlara ayinedârlık yapar. Önemli olan gönlün nereye bağlı olmasıdır (Sultan Veled, 2011: 236).

Gönlün içi maddî unsur itibariyle görünmez ve sûretsizdir (Sultan Veled, 2011: 256). Sultan Veled, kâmil şeyhin hallerinden, insana lütuflarından bahseder, akabinde bu sözleri ancak gönül kulağına yani akıl ve mânevî bilgilere sahip olanların anlayabileceğini ifade eder (Sultan Veled, 2011: 315).

Sultan Veled, *İbtidânâme*'sinde gönlü Süleyman'a (as) benzetir ki cinlerden sayısız askerleri mevcuttur. Gönlün de onun gibi sayısız kulları, askerleri vardır. Süleyman'ın (as) pâdişâhlığı gibi gönül de insanın özünde pâdişâhtır. Pâdişâhlık buyruğu ise yüzükle devam eder. Dolayısıyla gönül, yüzüğü korumalı ki bedene, nefsin ve şeytanın ordularına karşı durabilsin. İnsan, Allah'ın kendisine vermiş olduğu cüz'î iradesini kullanarak nefsin ve şeytanın ordularıyla mücâdele etmelidir. (Sultan Veled, 2014: 191-192).

Gönül ehlini hor görmemeli, ona değer vermelidir. Zira gönül, Hakk'ın hazinesidir (Sultan Veled, 2010: 311). Gönül ehli, Kafdağı'na ulaşabilen huma kuşudur (Sultan Veled, 2010: 352). Gece gündüz, gizli açık, can-u dilden gönül ehli aramalı, ona tâlib olmalıdır. Nitekim Hz. Mûsâ, kendi büyüklüğüne rağmen bir ehl-i dile (Hızır) tâlip olmuştur. Onlar Hakk'ın matlûbu ve sırrıdır. Gâye-i hayalleri, Hakk'a vuslattır (Sultan Veled, 2010: 426; Sultan Veled, 2014: 191-192).

Merd-i Hudâ'nın gönlü, Cenâb-ı Hakk'ın otağıdır ve Hakk'ın cemâli bu gönül aynasından zuhûr eder, müşâhede edilir. Bunun içindir ki; bir ehl-i dil aramalı, ona meyletmeli ve onda Hakk'ı bulmalıdır (Sultan Veled, 2010: 531). Hakk'ın tahtgâhı

olan gönlü levsiyattan, mâsivâdan temizlemeli, gönlün arzusu olan ibâdet zevkini ona tattırmalı, Hak'tan gayrisına gönül vermemelidir. Zira Hakk'ın olmadığı gönle şeytan otağını kurar. Mü'min bu konuda teyakkuz içinde olmalıdır (Sultan Veled, 2010: 377, 385). Kişi bir konuda tereddüt ettiğinde doğru olanı yapması için gönül ona yardım eder, bu gönle ait güzel bir vasıftır (Sultan Veled, 2014: 190-191).

2.1.17. Zikir

Lügatte zikri lisanidir ki anmak ve yâd etmek anlamındadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'e ıtlak olunur. Ezberde tutma, anma, hatırlama manasındadır. Kuşeyrî zikri şöyle târif eder: Hakk Sübhânehu ve Teâlâ'ya giden yolda (riâyeti lüzumlu) kuvvetli bir esastır, hatta bu yolda temel şart zikirdir. Devamlı zikir müstesna, başka bir şekilde hiçbir kimse Allah'a ulaşamaz. Zikir iki nevidir: dilin zikri, kalbin zikri. Kalbin daimî zikri mertebesine kul, lisan zikri ile vâsıl olur. Tesirli olan kalp zikridir. İmdi kul, hem dille hem kalple zikir hâlinde olursa sülûk hâlindeki vasfı itibariyle kemâle ulaşmış olur (Firuzabadi, 1305/1888: 869; İbn Manzur, 1707-1507; Kuşeyri, 2007; 253).

Semâ ve yeryüzü ehli, cematat, nebatat, hayvanat âlemi (yırtıcı hayvanlar, kuşlar) dört unsur (toprak, hava, su, ateş) zerreden şemse bütün mevcudât, kendilerine has hâl ve dilleriyle Hakk'ı zikrederler. Fâtır-ı Hâkim'in verdiği görevleri de bihakkın yerine getirirler ki bu da bir nevi ibadettir. Varlık içerisinde insan zümresi vardır ki bir kısmı akıl ve şuur sahibi olmasına rağmen yaratıcısından ve yaratılış gayesinden bîhaber; geçici dünya zevklerine meftun, tefekkür, zikir ve ibadetten yoksundur. Bir kısmı da isteyerek ve şuurluca ibadet ve taat içerisinde. Bir kısım daha vardır ki zorla ibadet eder ve bundan da mükâfat umar. Dost, düşman, canlı, cansız bütün varlık ibadet ve zikirdedir (Sultan Veled, 2014: 294-295).

Sultan Veled, dünyanın aldaticılığı ve bedeninin cehenneme sürükleyen arzuları karşısında zikir ile korunulması gerektiğini şöyle ifade eder:

*Hakkın adını an da ona üfle böylece onun azgınlığını yatıştır;
Allah'ı kal'a edin de canını onun düzeninden kurtar.
O sebepten merhametli Tanrı, onu def'etmek için Kur'an'da bize
buyurdu ki beni çok anın da o düzencinin cefasından kurutulun.
Beni anış onun elini, ayağını keser; saç gibi onun sırrını başından
kazır, tıraş eder.
Beni anış; ona karşı keskin bir kılıçtır; şüphe yok ki onun damarını,
iliğini keser.*

Böyle yaparsan ondan kurtulursun; düşman sana karşı kör olur muradsız kalır (Sultan Veled, 2014: 458).

Sultan Veled, ebedî âlemi, cenneti tasvir ederken Hudâ'nın ihsan ettiği bütün güzelliklerin, cennet nimetlerinin, dünyada atılan tohumların birer semeresi olduğunu şöyle ifade eder: *“Hepsi de yapılan işlerden var olmuş; her köşkün taşı, kerpiçi zikirle dirilmiş, zikirten var olmuş. Zikir, vird, namaz diriliktir; gerçeklik, yanış, niyaz, hayattır”*. Dolayısıyla dar-ı dünyada kulun Hakk'ı zikretmesi, O'nu hatırlayıp anması, cennet nimetlerinin neşv-ü nema bulmasına vesiledir. Ondaki her bir nimet, kuru da olsa yaş da zikirle diridir (Sultan Veled, 2014:145).

Sultan Veled, Yûnus'un (as) balığın karnından Allah'ı anışla, zikirle kurtuluşunu örnek gösterir: Âlem deniz, lisanın bedeni balık, canı, özü ise Yûnus (as) misalidir. İnsan da Hakk'ı noksan sıfatlardan tenzih ederek, O'nu anarak beden balığından kurtulmalı, her şeye sözü geçen Zât-ı Zülcelâl'e sığınarak o âlemin denizinden sahil-i selamete ermelidir (Sultan Veled, 2014: 459). *“Hakk'ı zikir, O'na muhabbet ve vefadan kaynaklanır”*. (Sultan Veled, 2011:141). İnsanın bedeninden kurtulması, O'nda ölmesi, yok olması da Allah'ı anıştır (Sultan Veled, 2014: 459).

Hak tarafından gelen koku, kişiyi o âleme çağırır. Koku (şevk ve neşe) tarikat esasında vuslatın ta kendisidir. Dolayısıyla koku elzemdir. Sultan Veled, kokuyu (Hak'tan çağırışı) elde etmek için kişinin zikir ve ibadetle meşgul olması gerektiğini ifade eder (Sultan Veled, 2010:180).

“Çünkü zikir, mezkûrdan ayrılamaz, öyleyse sen de zikirde mezkûru gör!” diyen Sultan Veled'e göre Hakk'ın ismi kendi Zâtından ayrı değildir. Bunun içindir ki evliyâ O'nun isminde Zât-ı Bârî'yi görür. Zikirde aslolan, isimde müsemmayı görmektir. Ancak bu şuurla yapılan zikir ve taat insanı diri kılar. Rabbe kurbiyet sağlar (Sultan Veled, 2010:263). Zikirde ihlas ve samimiyet esastır. Ancak riyasızca yapılan zikir ve taat, insanı makbûller zümresine ilhak eder; la'l taşının güneşten renk aldığı gibi insan da zikir sayesinde Allah'ın boyasıyla boyanır. Zira Kur'an *“صبغة الله”* buyurdu (Sultan Veled, 2010:463).

Sultan Veled'e göre; halk-cemaat insanın kalbindeki zikir, bedeni ise cami hükmündedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in *“الجماعة رحمة”* ifadesinde kastettiği mana zikirdir. Hz. Peygamber'e tabi halk topluluğu değil, bu cemaat insanların gönüllerinden sudûr olan zikirlerden müteşekkil mânevî bir cemaattir. Kemmiyet

planında zikir arttıkça cemaat artar (Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, III, 357; Sultan Veled, 2011: 297-298). Zikredilen şey kalpte iz bırakır; “İyilerin zikrinden iyilik, kötülerin zikrinden kötülük meydana gelir”. (Sultan Veled, 2011: 324).

2.1.18. Tefekkür

Arapça bir kelime olan tefekkür, sözlükte “düşünmek” manasındadır (Firuzabadi, 1305/1888:71). Tasavvuf ıstılâhında ise tefekkür; kalbin kandilidir. Tefekkür giderse kalbin ışığı söner. Tefekkür, seyr ilellah, seyr fillah ve seyr billâhtan ibâret olup, mevânî’inden (engellerinden) tecrîd-i zâhire ve Hakk’ın temyizinden tefrîd-i bâtına mevkuftur. Aradığını elde etmesi için şeylerin anlamları ve kavramları arasında kalbin faaliyette bulunması muhakeme, hayrı ve şerri görmeye yarayan ışık; vicdan manasınadır (Uludağ, 2012: 348-349; Şimşek, 2017: 349).

Fikir, kalbin ameli, aklın ve ruhun neticesidir. Hakk’ın lütf-u ihsânı olması hasebiyle amelden üstündür. Nitekim Hz. Peygamber (sav) bu konuda şöyle buyurmuştur: *تفكر ساعة خير من عبادة سنة* “Allah’ı tafekkür (Onun kudretini düşünmek), yetmiş yıllık ibadetten hayırlıdır”. (Aclûnî, 2000, Keşfu'l-Hafa, I/356). Vücut ile yapılan ibadet iradidir ve hakikatte fikir için vardır, fikri harekete geçirir. Amel ağaç, ağacın meyvesi ise ille-i gaye olan fikirdir. Fikir ebedîdir; çünkü tefekkür ettiği canın yolculuğu canan tarafınadır (Sultan Veled, 2011: 20 -24).

Zikir merkezli fikir, cismi hayra yönlendirir. Beden, fikir elinde alettir. Zikirle fazla meşgul olanın fikri, canı zindedir. Hak katında zikir ile fikir eşittir. Zira ikisi de sevgi ve vefa timsalidir (Sultan Veled, 2011:297). Sultan Veled, fikri, Hakk’ın insan ruhuna bağışladığı atıyye olarak ifade eder (Sultan Veled, 210: 178).

Sultan Veled, mekânsızlık âleminden ilâhî sırlardan bahsederken akıl ve fikirden geçilmesi gerektiğini şu sözleriyle ifade eder: *“Akl ve fikri bırak da sıdkını artır! Ta ki her lahza bâkir bir lütfâ tecelliye nâil olasın”*.

Yukarıda zikrettiğimiz gibi cisim, fikir elinde alettir. Sultan Veled, fikirleri şahıslara, insan vücudunu şehre benzetir. Bu şehirde iyi fikirler din askerleri olup aklın emrindedir. Kötü fikirler ise şeytandandır ve nefsin emri altındadır. Hangi fikir galib gelirse beden o hale bürünür. Hakkın inayetiyle akıl yoluyla nefse galib olunursa fenâ fikirler tamamen yok olur. Artık meleklerle benzeyen iyi fikirler vücuda hâkim olur.

İnsan, artık can âsumânı olur ve meleklerle arada seyran eder (Sultan Veled, 2010:298-299).

İnsanın rûhu temiz, saf suya benzer. Kötü fikirler de suyun üzerinde bulunan ve onun görünmesine engel olan çer çöp gibidir. İnsan, hayat suyunda canın güzelliğine ulaşmalıdır. Tenden ve nakıştan doğan fikirler ırmak üzerindeki pislik, süprüntü gibidir. Canın güzelliğini görmede engeldir. Bu fikirleri gönülden atmak gerek; fakat havassın (seçkinler), abdalın (evliyâ) fikirleri canın kendisidir. Nitekim ırmağın üzerindeki nakışlar (dalga, kabarcık, çizgi) suyun bizzat kendisidir (Sultan Veled, 2011: 29).

2.1.19. Samt (Susmak)

Sözlük manası; killet-i kelâm. Sükût; susmak, hamuş olmaktır. Sessiz olmak, konuşmamak, bilâ-kelâm manasındadır. Tasavvuf ıstılahında ise samt; sükût etmek ve bir mecburiyet olmadan konuşmamak, konuşunca da gerektiği kadar konuşmak esastır. Samt iki türlüdür: Birincisi zâhiri sükût olup lisanın konuşmamasıdır. İkincisi ise bâtinî sükûttur ki zihnin ve kalbin konuşmamasıdır. Dil, sükût olsa dahi zihin mâsivâ ile meşgulse bu susma makbul değildir. Zira tefekküre dalmak için sükût edilir (İbn Manzur, 1707:2493; Uludağ, 2012: 306-307).

Tahkiki imanı elde edememiş, gönül kulağıyla dinlemeyen kişilere karşı “Vazgeçtim bundan: Gene susmayı anlatışa döndüm. Susmak denize benzer söylemekse balığa” der (Sultan Veled, 2014: 22). Sultan Veled’e göre susmak, söylemekten üstündür. Bu üstünlük, susan kişinin hususiyetlerine bağlıdır. Bilgisizleri bilgilendiren, bilginleri ise göğün yücesine çıkaran sözüyle ölü gönülleri diriltiren ve birçok inciler delen Hakk’ın ledün ilmine mazhar olan kişilerin susması, sözden daha iyidir. Onlar susarak da nice gönülleri ihya ederler. Kastedilen bilgisiz, hakikate kapalı, Hakk’ın nurunun olmadığı gönle sahip olanların susması değildir.

Hücviri Keşfu’l Mahcub adlı eserinde şöyle ifade eder:

Söz iki nevidir. Sükût da iki nevidir. Sözün bir kısmı hak, bir kısmı da bâtıldır. Sükûtun bazısından maksat bazısından gaflet hâsıl olur. O halde her insanın konuşma halinde de susma halinde de nefsinin yakasına sarılması lazımdır. Şayet söyleyeceği söz hak ise o halde sözü sükûtundan üstündür; batıl ise bu durumda susması konuşmasından efdaldır. Susmak, maksadın hususu veya müşahede için olursa sükût sözden daha iyidir. Susma sebebi hicap ve gaflet ise bu takdirde söz sükûtta üstündür (Hücvirî,2016: 417).

Sultan Veled, Mesnevî’de de geçen Hz. Osman’ın susmasını örnek gösterir: *“Osman gibi susan nerede ki susuşu sözle, sesle, ünle dopdolu olsun. Gönlü hikmet pınarları gibi coşan evliyânın susmasıyla hikmet, bilgi, akıl, fikir, zevk, şevk insanın gönlüne akar”*. Hz. Osman halife olunca hutbe irad etmek için minbere çıktığında bir şey söyleyememiş. Ebu Bekr ve Ömer burada hutbe okurlardı, ben de okurum elbette; Allah’ın beni de sizi de yargılamasını dilerim, diyerek minberden inmiş, namazı kıldırması. Onların susuşu da birçok hikmete mebnidir. Hz. Peygamber de vahiy esnasında susardı, ruhu ve bedeni vahyin ağırlığından etkilenirdi. O hâl geçince artık sıra söze gelirdi. Denizin suyunun kaplara doldurulması gibi ilahi mesaj da harflere bürünerek insanlara hayat bahş olurdu (Sultan Veled, 2014: 23-24).

Bazen susmayı tercih eden Sultan Veled, susmayı neliksiz, niteliksiz, ucu bucağı olmayan, içinde bereket barındıran denize benzetir: *“Susmak; gönlünde bir denize benzer, içten içe harfsiz söz söylemektir”*. (Sultan Veled, 2014: 20).

2.1.20. Semâ-Ney-Rebâb

Semâ, sözlükte; işitmek, kulak vermek ve dinlemek mânâsındadır (Âsım Efendi, 2013: 3380). Tasavvuf istilâhında; raksetme, devrân etme, dinlenen dinî mûsikinin tesiriyle coşup dönmeye denir (Uludağ, 2012: 312). Semâ, hâl sahiplerinin teneffüs yapmaları, meşguliyeti olanların sırlarını hazır vaziyete getirmeleri, (mürîd ve mücâhede sahiplerinin) vaktin getirdiği yorgunluktan uzaklaşıp hoş bir zaman geçirmeleri maksadıyla yapılır (Kelâbâzî, 1904: 160-161). Necmeddîn Kübra’ya göre semâ yapan kişiye bast hâli mâlik olur, onu hâkimiyeti altına alır. Şeyh ise bu durumdan uzaktır, aksine o halleri kontrol edebilir (Gökbulut, 2010: 249).

Semâ, bir raks değildir. Semâ halinde insan aşk, şevk, vecd ile kendi varlığından geçer. El, ayak ve akıl gibi cihazâtını artık hissetmez ve tamamen mahvolur. Bu yönüyle semâ, nübüvve benzer. Nitekim Zât-ı Akdes dağa tecellî edince dağ, Hakk’ın azametinden paramparça olmuş, bu olay karşısında Hz. Mûsâ bîhuş olarak yere yuvarlanmış ve o halde eve götürmüşlerdir (Araf, 7/143). Bununla beraber her görülen semâ değildir, asıl semâ kendinden geçmektir. Sultan Veled’e göre semâdan sarhoş olmayan hoşluktan, zevk ve şevkten nasipsiz demektir. Mânâ bakımından yücelmiş olsa da bu kişi münkirdir ve sözlerinin dinlenilmemesi gerekir (Sultan Veled, 2014: 84).

Sultan Veled, semâin başlangıcını *İntihânâme* 'sinde şöyle zikreder:

Hız. Mevlânâ, bulûğ zamanından beri üç gün oruç tutar, üç günde bir iftar açar ve bunu da istifrağ ile çıkarırdı. Gecelerini sabaha kadar evrâd ve ezkâr, namazla ihyâ ederdi. Sahip olduğı makâmât ve tecelliyâta ibâdet, zühhd ve takva ile nâil oldu. Hız. Mevlânâ, evliyânın mâşûku ve sultanı olan Şemseddin Tebrîzî'yi basiret gözüyle görüp, onun fevkinde kimsenin olmadığını fehmederek ona âşık bir mürid oldu. Onun emirlerine can-ı gönülden itaat ederdi. Şemseddin Tebrîzî: "Semâ'a gel! Semâ et! Talep ettiğın semâ ile artacaktır". Diyerek Hız. Mevlânâ'yı semâ'a dâvet edince, daha önce semâ'a hiç şurû etmeyen Mevlânâ, semâ'a başladı. Semâ ile birlikte gönlünde inşirah ve inbisat hâsıl oldu. Hâlinin ziyadeleştığını gören Hız. Mevlânâ, artık semâ'a sıkıca bağlandı, hiç terk etmedi. Semâ onun tariki ve âyini oldu. Müridleri de aynı feyze ıtıla'a nâil olmak için semâ ile meşğul olup, hepsi de semâ'dan müstefid oldular. Peygamber Efendimiz'in (sav) ümmeti, namazı, Hız. Peygamber'in namazındaki huşû ve hudû ile edaya güç yetiremese de Peygamberlerine olan muhabbet ve bağlılıklarından dolayı namazı şeklen de olsa muhafaza ederler ve namazın rûhu olan mirâcı yaşamaya çalışırlardı. Öyle de, tarikat ehli yaranlar, semâ'ın sûretini şeyhlerinden gördükleri üzere muhafaza ediyor, semâ'a devam etmek sûretiyle maksudlarına ulaşacaklarını ümid ediyorlardı.

Sultan Veled'e göre semâ, âşıklara can gıdası, rehber; âşık olmayanlara rehzendir (engel). Nefsin hevâ ve arzularına uyan halka semâ haramdır. Çünkü semâ ettiklerinde kötü halleri ziyadeleşir. Hakk'a tâlib olan kulların semâ etmesi ise taleplerini artırır. Bu durumda semâ câizdir. Semâ, günümüze kadar tarikatın âdeti olarak devam etmiş, yâranların toplanmasına vesile olmuştur (Sultan Veled, 2010: 417-418).

Sultan Veled, *Dîvân* 'ında semânın keyfiyetine dair şu dizelere yer verir:

Dün gece âşıkları sıra olmuş gördüm semâda; hırkalarını göbeklerine kadar raks ederek yırtmışlardı semâda.

Çalgıcıların Dâvûdî nağmesi bizim içimize kadar işledi; onunla Süleyman kuşların sırrını işitmişti semâda.

Her taraf onun aşkında kıyametti sanki neyzenler neyi sûr gibi üflemişlerdi semâda. Gönlü cezbeden sâkilerden hayat veren şaraplar; âşıklar o şarapları içmişlerdi semâda.

Onun arzusunda yapraklarını dökmüşlerdi, sonbahardaki asmalar gibi; boyları posları taze dal gibi eğilmişti semâda.

Bazen Tanrı'nın yeryüzünde secde ediyorlar, bazen canânın arşında kanat çırpıyorlardı semâda.

Arş ve yeryüzü, her biri canın içindedir; bütün gayb lezzetlerini gönülden tatmışlardı semâda.

Hem meleği hem arşı hem de bu yeryüzünü dışarıda aramışlar; ama kendi içlerinde görmüşlerdi semâda.

Canları taş gibiydi; ama güneş ışığıyla lâl olmuş ve kendi varlıklarından kurtulmuşlardı semâda.

Ham meyveler gayb âleminin dallarında ezeli güneşle iyice olgunlamıştı semâda.

Veled, Hakk'ın güzellik gülistânındaki vuslat bahçesinde yüz binlerce çeşit nimet yemişti semâda (Sultan Veled, 2016: 236).

Neye gelince, sözlük mânâsı olarak üflenerek çalınan nefesli bir çalgı olan ney, tasavvuf ıstılahında; ince bir perde içindeki sevgilinin makâmı, sevgiden haber vermek, sevgilinin sunduğu kadeh, mürşid-i kâmil anlamlarına gelir. Esas vatani olan rûhlar ve kutsiler âleminden ayrılarak bu dünyaya gelen insan rûhu; gurbet ellerindeki beşer ruhudur (Uludağ, 2012: 277).

Ney, tasavvuf kültüründe özellikle Mevlevîlik'te çok önemli yeri hâizdir. Ney, kamış ağacından yapılır. Kamışlıktan koparılarak iki ucu kesilip yaprakları sıyrılarak temizlenir. Biri altta, altısı üstte olmak üzere, dağlanarak gövdesinde yedi delik açılır, başına başpâre, ayağına paravzana takılır ve üflenince yanık yanık sesler çıkarmaya başlar. Neyin sesinde sadece bir inleme söz konusudur. Mevlânâ'ya göre ney, kamışlıktan kesilip dostlarından ayrılarak garip kaldığı için inlemektedir. Bu görüşünü şu beyitte ifade eder:

Dinle ki ney nasıl şikâyet ediyor

Ayrılık derdinden hikâyet ediyor

Ona göre ney, insan-ı kâmilî sembolize eder (Sultan Veled, 2011: 2; Yılmaz, 2011: 11-17). Mesnevî şârihlerinden İsmail Ankaravî, neyi sûret, lafız, zât yönünden insan-ı kâmile benzeterek şöyle izah eder: Sûret olarak, insan-ı kâmilin siması riyâzetten dolayı sarıdır, neyin de rengi sarıdır. Ney, birkaç yerinden kemerlenmiş, insan-ı kâmil de Allah'a has kılarak yaptığı ibâdetlere ve Rabbine bağlanmıştır. Lafız olarak ney kelimesi Farsçada olumsuzluk yani nefy ifade eder, bir şeyin yokluğunun ifadesi için kullanılır. İnsân-ı kâmil de kendisinde vehmettiği varlığından geçerek Hakk'ın varlığında yok olur, beşerî varlığından soyutlanıp İlâhî sıfatlara âyinedarlık makâmına yükselir. Zât açısından benzerliği ise şu örneklerle açıklar: Nasıl ki neyin içi çer çöp boşaltılmıştır. Nağmelerin neyden çıkmasına sebep neyzen dir ve neyzenin nefesi olmadan ney, bir şey ifade etmez. Aynı şekilde insan-ı kâmilin bânîni mâsivâdan boşaltılmış, İlâhî nağmeler ve Rabbânî nefeslerle doldurulmuştur. İnsân-ı kâmilden sudûr olan her şey İlâhî kelâmın, hakikatlerin dilde tecellisidir. Ankaravî, neyi istiare olarak kaleme benzetmiş ve faziletli bir mürşidin varlığına izafe etmiştir. Nasıl ki kalemin hareket etmesi veya durması yazarın elinde ise mürşidlerin de davranışları,

konuşma ve susmaları, kemalleri vâcibü'l-vücut olan Allah'ın elindedir (Ankaravî, 2008: 85-86).

Sultan Veled'e göre de ney ile def, Hay ve Kayyûm olan Hudâ'nın huzuruna götüren rehberdir. Ney, tıpkı rebâb gibi âşık ve tâliblerin sembolüdür. Âşıkların müezzinleri mutriplerdir (Sultan Veled, 2010: 419). Ona göre semâ gibi ney ve ney cinsinden olan sazlar, âşıklara helâldir. Bu konuda şüpheyeye yer yoktur. Ney, âşıklara kâm (lezzet) ve murad verir. Gönülleri kabz hâlinden basta tebeddül eder. Neydeki vatan-ı asliye, iştiyak derdini anlayan sineler, dünyadan soyutlanarak ukbâ âlemine kanat çırpır (Sultan Veled, 2010: 418).

Rebâb ise, dervişlerin raks ve semâ esnasında kullandıkları bir çeşit çalgı aletidir (Seccadi, 2007: 375). Deri, kıl, tel ve ahşaptan meydana gelmiş bir mûsiki âleti olan rebâb, İslâm âleminin hemen hemen her yerinde genellikle birbirine yakın şekillerde kullanılan bir grup telli musiki aletinin genel adıdır. Aynı zamanda hem ayaklı kemane hem de lavta türünden tamamen ya da yarı yarıya deri göğüslü çalgıların ismi olarak kullanılır. Ayaklı kemane türünden olan rebâbların ilk örneği Orta Asya ıklığıdır (rebâb). İranlılar ıklığa, keman veya kemañçe; Araplar ise rebâb adını vermişlerdir. Ayaklı kemane türünden rebâb, İslamiyet'le birlikte Endonezya, Cava, Malezya gibi ülkelerde de benimsenerek birtakım bölgesel ölçü ve biçim farklılıkları olan bir çalgı tipine dönüşmüştür. Organolojinin (enstrüman) “ayaklı kemane” diye adlandırdığı çalgıların en tipik örneği Türk rebâbıdır. Çalgı tarihçilerine göre kökeni, Orta Asya Türklerinin yaylı sazı olan ıklığa dayanır. Hindistan cevizi kabuğundan yapılan bu çalgının kesik küre biçiminde bir gövdesi (ses kutusu), ince deriden veya zardan bir göğsü (ses tablası), metal ya da ahşap bir mil aracılığı ile gövdeye takılan uzun silindirik bir sapı vardır. Göğsün sapa yakın kesiminde yer alan hareketli eşik, boynuzdan veya ağaçtan olabilir. İki veya üç telli olan rebâbın burguları, iri olması sebebiyle burgu (tel) sayısına ve sapın uzunluğuna oranla büyüktür. Sap, burguluktan sonra gelen, genellikle soğan biçiminde, bazen de Mevlevî sikkesi şeklinde bir figürle son bulur. Mevlevî musikisinde rağbetle kullanılan rebâba bu adın Mevlevîler tarafından verilmiş olduğu kabul edilir. (Karakaya, 1998: 493-494). Rebâbı oluşturan deri, kıl, tel ve ahşap malzemelerin her biri kendi vatanından ve cinsinden ayırdıkları için inlemekte ve feryad etmektedir. Dolayısıyla rebâbın iniltileri çok ve çeşitlidir. Neyin sesinde ise bir tek inleme söz konusudur. Ney,

kamışlıktan kesilip vatanından ve dostlarından ayrılığının ızdırâbını terennüm eder. Rebâb ve neyin inlemeleri benzetme ve mecâzdır.

Sultan Veled, rebâb ve neyin inleme ve şikâyetlerinin hakikatte sebebini şöyle açıklar: Ezeli bilgi içerisinde olan rebâb ve ney, sanatkârın mânevî birlikteliğinden ayrılarak bir eser olarak sûret âleminde vücud bulmuşlardı. Ayrıldıkları mânevî birliktelik ve bütünlüğe kavuşma arzu ve iştiyakından dolayı inlemekte; bulundukları durumdan şikâyet etmektedirler. Rebâbın derisi: *“Etten ayrıldım, n’olur acıyın bana, beni germeyin”*. Şeklinde serzenişte bulunmakta, atın kuyruğundan ayrılan kılları ise: *“Ben kuyruktan kesileli beri hicran atının ayakları altında çiğneniyor, mahvoluyorum”*. Diyerek hicranını dile getirmekte. Telleri ve çubukları (demir).

Ben madenden çıkarılıp, uzaklaştırıldıktan sonra gam ateşlerine atıldım, ateşten çıkınca başım sırtım ve ensem çekiç darbeleriyle döğülmekte. Bâri ben de deri gibi rebâb üzerine gerileyim de dostlardan ayrı kaldığımız için firâktan gelen hüznümüzü, kendi cinslerimize kavuşma arzumuzu derileriyle beraber dillendirelim ki Hudâ’dan bize inâyet ulaşsın.

Şeklinde nidâ etmektedir (Sultan Veled, 2011: 10).

Rebâbın ahşap kısmı da: *“Biz ağaç üzerinde her sene meyve veren taze dal iken şimdi o hâlimizden uzağız, garibiz. Ağlayıp inlememiz ondandır”*. Demektedir (Sultan Veled, 2011: 10).

Rebâb, âşıkları ve tâlibleri simgeler (remzidir). Rûhlar âleminde Zât-ı Ulûhiyet’in huzurunda bulunmanın zevkini yaşayan, o âlemin güzelliklerini müşâhede eden rûhlar “ihbitu” (Bakara, 2/61). Emriyle maddî âleme gönderilerek Hakk’ın (âşık tâlib) huzurundan, vatan-ı aslîden ayrı düşmüşlerdir. Firâkın elemiyle vatan-ı aslîlerine kavuşma arzusuyla her daim ağlayıp inlemektedirler. (Sultan Veled, 2014: 2-3). Çünkü âşık ve tâlibler, cemâlullaha hayran ve meftûndur. Aşka dâir ifade ve beyâna sığmayan öyle sırlar ve sözler vardır ki bunlar rebâb gibi sazların seslerinden fâş olur ve bu esrârı anlayan âşıklar dertlerine dermân bulur (Sultan Veled, 2011: 9).

Rebâb da tıpkı ney gibi ayrılık ve özlem ateşiyle yanmış bir sine ve bu serzenışı, iştiyak ateşinin şerhini dinleyecek bir kulak ister ki derdini ona anlatabilsin. Böyle bir sine ve kulak (gönül kulağı) ancak kendinden geçip hakta fâni olanlarda bulunur (Sultan Veled, 2011: 10). Sultan Veled’e göre rebâbın nağmesini dinleyen herkes, onda kendi kabiliyetine bulunduğu hâl ve makâma göre mânâlar bulur. O bir tek nağmeden âşıkın gönlüne, birbirine benzer yüz binlerce mana gider. Herkes (halk)

rebâbın sesinden ayrı bir hisse alır, o sesten kendi mutluluğunu hüznünü dinler, kendi emelini anlar (Sultan Veled, 2011: 15).

Rebâb, her nefeste farklı hikâyeler anlatır. Bazen nağmelerde firâkın acısı bazen de vuslatın zevki duyulur. Bazen aşk ateşiyle yanar kavrulur, bazen de aşkın verdiği zevkle müteselli olur. Bazen ziyan ve hüsrandan dem vurur bazen de kârla zararın imtizâcından bahseder (Sultan Veled, 2011: 18). Bazen büyüklüğün nimet, bazen de cehennem ve belâ olduğunu söyler. Bazen der: “*Şan ve büyüklükte ben Süleyman gibiyim*”, Bazen de der: “*Karıncadan da değersizim*”, Bazen der: “*Hakikatta iki âlem benden ibaret*”, Bazen der: “*Ben fâni bir vücûdum*”, Bazen der: “*O’ndan (Cenâb-ı Hak’tan) iki yüz hazineye sahibim*”, Bazen de der: “*Çeyrek hazineye bile sahip değilim*”, bazen der: “*Ben suyu tatlı bir ummanım*”, Bazen de der: “*Susuzluktan ölüyorum*”. Rebâbın böyle bin türlü serzenişi vardır (Sultan Veled, 2011: 10). Sultan Veled’e göre bu sırları, serzenişleri anlamak için duyma kabiliyetine sahip kulak olmak gerek ki duyup icâbet etsin. Sırlar ona yük gelmesin. Zira bu sırları anlamak kolay değildir. Ancak iyi ruhlu kişiler bu sırlardan nasipdâr olur. Süleyman (as) olmak gerekir ki kuşların sırrı anlaşılabilirsin (Sultan Veled, 2011: 18).

Yüce Rabbimizin: “*Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah’ı tesbih ederler. Her şey O’nu hamd ile tesbih eder, ancak siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, hâlimdir (hemen cezalandırmaz mühlet verir), çok bağışlayandır*” (İsra, 17/44). Beyanlarına göre kâinatta bulunan bütün mevcudât ve bütün zerreler Hakk’ı zikretmektedir. Rebâb da bir şey olduğu için o da Hakk’ı tesbih eder ve gizli gizli kendine has diliyle Hudâ’yı zikreder. O’nun zikrini ancak ârifler duyabilir. Zâhir ehli ise rebâbı eğlence ve çalgı kabilinden dinlerler.

Mutlu olma, eğlenme ve sevinme vaktidir; bizim çalgıcı, tef çal; neyzemiz sen de neyi üfle ve yüzlerce feryat figân et.

Sen de rebâbcı, oturma, kalk, bir sesle çal, zevki ve eğlenceyi artır, arttır da göğsümüzden üzüntüler gitsin.

Ey güzel yüzlü oğul, yardım için daha öne gel; o bekâ davulunu güzelce çal da yırtsin bizim perdemizi.

Sen kadehlerle şarap iç sâkiden; semâ ve rahatlama zamanıdır ruh bedenden daha iyidir; vazgeç bu beden varlığından (Sultan Veled, 2016: 329).

Dizelerinde de görüldüğü üzere Sultan Veled semâ, ney, def ve rebâb unsurlarına önem atfetmiştir.

2.1.21. Vuslat

Vuslat sözlükte; vusul, ulaşmak, erişmek, ermek manasında olup tasavvuf terimi olarak ise; Hakk'a ermek, kemale ermek, olgunlaşmak; seyr ve sülûku tamamlamaktır. Kelâbâzî, vuslatı şöyle tanımlar; Vuslat hali şudur: Her hususta beni sevk ve idare eden Ulu ve Yüce Allah'tır, kendi fiillerimde olan ben değilim. O, Allah Teâla'dır, ben değildir (fiilimin fâili Allah'tır, tevhid-i ef'al) (Uludağ, 2012: 382; Kelâbâzî, 2016: 199).

Sultan Veled'e göre Hakk'a vuslat, zikrin visali kişinin bedeninden, benliğinden, nefis zulmetinden uzaklaşmasıyla dünya ve mâsivâyı terkle mümkün olur. İhlas ve samimiyetiyle bu yola başlayan tâlipte cehd ve gayret esastır. Nefis zulmeti, aşkın nurunda mahv olunca kişi artık kayıt âleminden kurtularak mekânsızlık âleminde sultan olur (Sultan Veled, 2010: 233-256-308).

Sultan Veled'e göre tâlibin duyduğu koku mesabesinde olan zevk ve neş'e, Hak yoluna davet ve bu yolun başlangıcıdır. Kimde bu koku mevcut ise bu kişi kokuyu artırmak için gayret göstermeli ki maksûduna erebilsin. Zira koku, aynı visâldir. Kişinin kokuyu duyması ve artırması için namaz, oruç, zekât vb. ibadet, taat, zikir, tazarru ve niyaz ile mücâhede yolunu tutması elzemdir (Sultan Veled, 2010: 179-180).

Sultan Veled, insanın gönlündeki ızdırabın, tatminsizliğin sebebinin cediti Bahâeddin Veled'in yaşadığı şu olayı iktibasla izah eder. Şöyle ki: Bahâeddin Veled'in gönlü gam, mihnet ve belaya dûçar iken Bahâeddin Veled niye böyle bir hal içinde olduğunun hayretiyle çare olarak gönlünü âlemden soyutlayıp kendinden geçerek fenâ bulur ve böylelikle kendisine Hak Teâla tecelli eder. Artık onda ne gam kalmıştır ne keder. O yakînen şahit olmuştur ki gönlündeki ızdırıp, gam ve mihnet ayrılıktan kaynaklanıyor. Sînesi, firak ateşinden teellüm içerisinde iken Dîdar'a vuslatla beraber huzur ve sükûnete eriyor (Sultan Veled, 2010: 325).

Visalsiz firakın yaşanamayacağını ifade eden Sultan Veled'e göre kişi, gördüğü, bildiği, meftun olduğu şeye karşı arzu ve iştîyak duyar (Sultan Veled, 2010: 451). Mâşuk görünmeden aşktan söz edilebilir mi? Ezelde Hudâ'nın aşkıyla yanan O'nun cemalini müşâhede eden ruhlar deni dünyaya geldiklerinde sürekli ezelde tattıkları aşk şarabını, müşâhede ettikleri Cemâlullah'ı talep içerisinde olurlar. Bu firaktan doğan eleminden kurtulmanın yollarını arar, vuslat der inlerler. Firaktan sonra

talepte ısrar ederek vuslata tekrar mazhar olurlar. Seyr u sülûkla Hak'ta vuslatı elde eden kişi ise artık insan-ı kâmil olur ve o artık vâsıl velidir (Sultan Veled, 2010: 201-202).

Seyr u sülûk bahsinde de mezkûr olan Hak'ta vuslatın (seyr fillah) keyfiyetini o hali yaşayan bilebilir, oradaki sırların izahı mümkün değildir. Burada ikilik, benlik, bizlik yoktur. Zira Hak Teâla, sayıdan ve cihetten münezzehtir (Sultan Veled: 2010: 200-201).

Sultan Veled'e göre vâsılların vuslattaki makamları, vasl cihetiyle müsavi olmasına rağmen makam ve derecat itibariyle farklılık arz eder. Cenâb-ı Hakk'ın nazarı, herkese başka türlüdür. Fakat her vâsıl ulaştığı mertebeyi en son mertebe olarak bilir, halinden memnun ve sürurludur (Sultan Veled 2010: 521-523). Örneğin; Bâyezîd Bistami Hakk'a vâsıl olunca "ليس في جبتي غير الله" "*Cübbemde Allah'tan başkası yoktur*". Diyerek bulunduğu makamdan ziyade vuslatın olmadığını zannetmiştir ve halinden hoşnuddur. Zât-ı Zü'lcaleli müşahedede "سبحاني ما اعظم شائي" "*Kendimi teşbih ederim şanıma ne yücedir*". Diye nida etmiştir. Aslında kastettiği Zât-ı Hak'tır. Fakat bunu Hakk'ın sırrına mazhar olamayanlar idrak edemez. Hz. Peygamber (sav) nihayetsiz vuslat yolculuğunda ulaştığı her mertebeden sonra Cenâb-ı Hak, kendisine ayrı bir visâl göstermişti. O da (sav) sonu olmayan vasl-ı Hudâ'yı görerek "ما عرفناك حق معرفتك" "*Seni gereği gibi bilemedik*" (Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, II, 410). Sözlerini ifade buyurmuştur. Hz. Peygamber'in ulaştığı makam çok yüce "ما عرفناك" sözü ise çok mütevâzidir. Habibullah olması itibariyle Cenâb-ı Hak, habibine bütün vuslat derecelerini tahsis buyurduğundan O (sav), hâtemu'n-nebiyyîn, imâmu'l-enbiyâ olmuştur (Sultan Veled 2010: 412-413).

Sultan Veled'e göre vâsıl, velîdir ve onlar nadirlerdendir. Ezelde mücâhedesiz bir şekilde ilim, basiret ehli olarak kemale ermişlerdir. Kendi mülkleri hükmünde olan dünyaya mücâhede değil müşâhede için gelmişlerdir. Derecesi itibariyle herkese can bağışlar. Onların yüzlerini Hakk'a tevcih ederler (Sultan Veled, 2010: 325). Vâsılların rehberi, bütün evliyânın fevkinde olan Kutb'dur. Vâsıllara yeni mertebeler onun atıyyesidir. Her vâsıl, bir kutbdan inayet almak ister (Sultan Veled, 2010: 329). Sultan Veled'e göre dünyada vâsıl velî olduğu müddetçe âlem de var olacaktır (Sultan Veled, 2014: 414).

2.2. Bazı Tasavvufî Hâllerle İlgili Görüşleri

2.2.1. Hâl

Lügatte nihâyet-i mazi, bidâyet-i müstakbel manasınadır (Şimşek, 2017:139). Zıddı kâl olup “Dedi” anlamındadır, kâl dili olarak kullanıldığında zâhirî ve şerî hükümlerden söz etmek manasındadır (Uludağ, 2012: 204; Cebecioğlu, 2014:264). Âriflerin nezdinde tarîkat yolunun yolcusunun temiz kalbine sâlik istemeden varid olan nefsanî sıfatları ortadan kaldıran ilahî vergilerin her birine hâl denir (Seccadi, 2013: 171).

Sultan Veled, yaşanmadan söylenen sözü susuz testiye benzetir ki kimse ondan müstefid olamaz. Hak erleri, abesle iştigal etmediği gibi faydasız sözlerde onlardan sudur olmaz. Enbiyânın ahlâkıyla ahlâklanmış Hak erleri, kâl ehli değil, hâl ehlidirler. Benliğinden tamamen soyutlanıp kendinden geçtiği zaman tâlibin şekli hâl olur (Sultan Veled, 2011: 40- 41-42-51).

Sultan Veled, gönül bağının temaşasındaki zevkten bahsederken “*Susayım da onu hal diliyle anlatmaya özeneyim*”. Diyerek o hâlin sözle şerhinin mümkün olmadığını ifade eder. Hâl dilinden ise cana sahip olanlar mânevî koku sezebilir. Böyle bir hâle nâil olan ise daima Hak’ın koruması altındadır ve korkusuzca, emniyet makâmında bulunur. Artık o, havf ve recâ kanatlarına ihtiyaç duymadan tayeran eder (uçar) (Sultan Veled, 2010: 213) Ancak hâl sahibi olanlara Hudâ’yı, Hudâ’nın nuruyla görmek müyesser olur (Sultan Veled, 2010: 375) Sultan Veled’e göre bütün taatlerin gayesi, Hak’tan istenilen büyük mertebe, dîdârı müşâhede hayranlığıdır. Hak’tan talep edilmesi gereken ilim değil “hayret”tir. Çünkü Hak yoluna gitmek için gerekli olan şey hâldir, kâl değil. Meyvenin, güneşin ısı ve ışıyla halinin tegayyür edip (değişerek) kemâle ermesi, olgunlaşması gibi sülûk erbâbı da noksandan kemâle doğru hâlden hâle geçerek seyreyler (Sultan Veled, 2010: 396-397)

Bir kişinin ağzında misk olduğu halde sarımsaktan bahsetse sözleri yine de misk kokar. Eğer ağzında sarımsak bulunsa ve miski anberden dem vursa onun sözleri sarımsak kokar. Sultan Veled, hâlin önemini şu sözlerle anlatır:

“*Bizim sözlerimiz zâhiren fasih değilse de hâlimiz, o huzurda melih (güzel) ve makbuldur*”. Âgah olan bir kişi, dünyaya dair bir mes’ele hakkında konuşsa halkın o sözlerden âhirete meyli oluşur. Nefsin tuzağından kurtulamamış gafletteki bir kimse Cenâb-ı Hak’tan bahsetse de halka, o sözden hevâ ve levsiyata dair koku gelir. Çünkü

evliyânın sözleri, gördükleri, hissettikleri ve yaşadıkları halden neş’et eder (Sultan Veled; 2010: 510). Evliyâ söze, ibâdetin zâhirine bakmaz, onların gâye-i hayalleri sadece Hakk’a vuslattır ve sürekli Hakk’ı talep ederler, didâra müştâktırlar. Böyle ulvî gayesi olmayan halk ise dünyevî meşakkatten dolayı ibâdetin zâhiriyle (güzellik ve çirkinlikle) meşgul olup, zâhirî ilimle ömrü telef ederler. Evliyânın sözlerini belagâtli bir şekilde söyleseler de kendileri o hâllerden uzak oldukları ve o hâlleri görmedikleri için mukalliddirler (Sultan Veled, 2011: 509) Dolayısıyla hiçbir gönle te’sir edemezler. Gönlü âgah olan kimse zâhire bakmaz.

Evliyânın aykırı görünen hâl ve kâlleri bile halk için rahmet ve diriliktir. Örneğin; “Ene’l-Hak” (Ben Hakkın kendisiyim) diyen Hallâc-ı Mansûr’un ismi, ilim meclislerinde hayırla yâd edilmesine rağmen aynı sözü söyleyen Firavun lanetle anılır. Çünkü Mansûr, Hakk’ın râzı ve hoşnut olacağı hâl üzereydi. O halde söze değil, sözü söyleyene bakılmalıdır (Sultan Veled, 2010: 509).

2.2.2. Mahv

Kelime olarak; yok etmek, ortadan kaldırmak anlamına gelen mahv (Şimşek, 2017:219). Tasavvuf ıstılahında; alışılan sıfatları (yani huyları) ortadan kaldırmak olup bir kimsenin kendi hâl ve hareketlerinden zemmedilen huyları uzaklaştırmasıdır. Mahv; zâhirden ve bedenden hataları mahv etme (izale etme, silme), kalpten gafleti mahvetme ve ruhtan illeti (Allah’tan başka bir şey görme hâli) mahv etme gibi kısımlara ayrılır (Kuşeyri, 2016: 167).

Sultan Veled’e göre rûhânî seyr, deryaya dalmak gibidir ve bu deryada aşılması gereken rûhânî dalgalar vardır, bu dalgalardan biri de mahv (yok olma)’tır (Sultan Veled, 2011: 115).

Seyrde farklı makâmlar ve makamın ayrı sırları vardır. Cihetsiz âleminde de Rabbe vuslatın gerçekleştiği son makâmına kadar sayısız, hayretengiz makâmlar bulunur. En son makâma erişenin cismi ve rûhu tamamen mahv olur. Sultan Veled burada “mahv olmayı” yok olma mânâsında değil, seyr âlemindeki kişinin, bütün vücudların aslı olmasını ifade sadedinde kullanmıştır. Boncuk gibiye inci, toprak gibi ise altından da kıymetli, zerre ise güneş olur (Sultan Veled, 2011: 238).

Yine Sultan Veled’e göre, varlığı (teni) mahv etmek için sarhoşluğu artırmak gerektir. Varlığı eritmenin başka yolu ise ibâdet, taat, zikre devam ederek küfür ve

fısktan nefsin isteklerinden uzak durmaktır. Varlık perdedir, varlık perdesi yanınca Vâhid-i Hak, perdesiz tecelli eder (Sultan Veled, 2010: 308).

2.2.3. Fenâ-Bekâ

Kelime olarak fenâ; hiçlik, ölümlük, yokluk mânâsınadır. Tasavvuf ıstılahında ise; kulun (nefsânî ve behîmî) haz ve arzularından fâni olması (kendinden geçerek) temyiz özelliğini kaybetmesi, daima içinde kendini yok ettiği varlıkla meşgul olduğu için eşyadan da fâni olması mânâsına gelir (Kelâbâzî, 1904: 123; Uludağ, 2015: 134; Şimşek, 2017: 118).

Varlık ve benlikten arınan kişi Hudâ'nın tecellisini temaşa eder (Sultan Veled, 2014: 8) Sultan Veled, burada fenâfî'ş-şuhûd mertebesinden bahsetmektedir (Uludağ, 2012: 135).

Varlık, dîdâr-ı Hudâ'ya engeldir. Ancak varlığından fenâ bulanlar vuslata, seyr fillâh makâmına erer (Sultan Veled, 2010: 200). Bunu da kâmil insanlar idrak edebilir (Sultan Veled, 2010: 201-208). Yüksek ve fehimlerden uzak, dile ve söze sığmayan sırlar fenâyâ erince dilsiz ve sözsüz işitilir (Sultan Veled, 2010: 174). Sultan Veled'e göre hayret, en yüce mertebedir. Her kim hayret makamına ererse fenâ bulur ve fenâ âleminde iken bekâyâ nâil olur (Sultan Veled, 2010: 194).

Sultan Veled, eserlerinde asıl varlığın yok olmakla elde edileceğini, varlığından yok olup, kendinden geçenlerin bekâ bulacağını ifade eder. Nasıl ki sıhhat gelince hastalık, nurun gelmesiyle zulmet son bulur. Öyle de, fenâ, bütün gam ve kederleri meserrete kalb eder. Bakır mahiyetinde olan duyguları altın yapar. Ser-â-per mahz-ı nur olur (Sultan Veled, 2010: 197) Fenâ makâmında yalnız Hak kalır, artık sâlikin fiilleri Hakk'ın fiilleridir. O Hak'la zinde ve ebedî olur (Sultan Veled, 2011: 209). Sultan Veled'e göre O'nun tuzlasında eriyip fâni olan şekten şüpheden kurtulur, ayn-i yakîn olur (Sultan Veled, 2010: 380). Elbette ki bir şeyden haberdar olmak onu gözle görmek gibi olmaz. Gözle görmekten murad, ayn-i yakîndir. İnsan hakikatte mahz-ı candır. Fakat o, kendisini tenden ibaret sanır. Fâni olan benliğinden geçerek hodperestliği bırakır, Hakperest olursa mevt-i irâdîyi gerçekleştirir ve necât bulur (Sultan Veled, 2010: 464).

Sultan Veled'e göre fenâyâ ermek için mürşid-i kâmilin huzurunda onun nurunun tesiriyle anbean değişerek la'l olmak gerekir (Sultan Veled, 2010: 404).

Mürşid-i kâmilin bakışı, Hakk’a vuslatı bağışlar (Sultan Veled, 2014:409). Varlıktan geçince, mukâbilinde nice nimetlere mazhar olacağını bilen kişiye benliğinden geçmek daha kolay gelir (Sultan Veled, 2014: 268). Artık o, katre iken derya olur (Sultan Veled, 2014: 269). Benlikten tamamen yok olmak gerekir. Kişide benlikten bir kıl kadarı kalsa Hudâ’nın vuslatı yüz göstermez (Sultan Veled, 2014: 439). Sultan Veled, bu gerçeği şöyle ifade eder:

*Kemâlle sıfatlanmış bir kimse fenâ yolunu tuttu.
Ansızın vücûd deryâsından geçerken,
Onda varlığından bir kıl parçası kalmıştı ve bu kıl,
Fakrın gözüne zünnâr göründü (Sultan Veled, 2011: 26).*

Dolayısıyla maddî varlığından tamamen kurtularak fenâ buluncaya kadar insanın kendisinden emin olmaması gerekir. Nefse karşı teyakkuzda olmalıdır (Sultan Veled, 2011: 26). Nefsini (varlığını) tamamen öldürmelidir. Sultan Veled’in burada varlıktan muradı nefistir. Can ile ten (varlık) tortusundan arınan vuslata lâayık hal kazanır. (Sultan Veled, 2010: 463). Yine *İntihânâme*’de Hakk’ın cemâlini müşâhede edecek olanların tenden geçenler olduğunu ifade eder. Her kim nefsin isteklerinden vazgeçer, Hudâ’nın emir ve nehiylerini yerine getirmeyi ahlâk edinirse “Ölmeden evvel ölünüz” (Kaynağı bulunamadı). Sırrına mazhar olur ve velîler sırasına dâhil olur (Sultan Veled, 2011: 203).

“Sen varlığını mahvetmedikçe, mutlak yoklukta kanatlı bir kuş olamazsın”. Diyen Sultan Veled, buradaki benlikten maksadın vücud değil; bu vücuddaki benlik, varlık ve bilgi zannı olduğunu belirtir. Kar ve buzun güneşle birlikte eriyip mahvolması gibi benlik, varlık ve bilgi mana güneşiyle eriyip mahvolursa artık onlar tamamen asıl ve öz olur (Sultan Veled, 2011: 17).

Bekâyâ gelince, kelime olarak, ebedîlik ve kalıcılık olan bekâ tasavvuf ıstılahında; fenâdan sonra gelen bekâ, kulun nefesine ait şeylerden fânî, Hakk’a ait olan şeylerle bâki (nefsinden fânî, Hak ile bâki) olmasıdır (Kelâbâzî, 1904: 123; Şimşek, 2017: 59).

Kâinattaki bütün mevcûdat fânidir. *“Ancak yüzünü bâki olan Allah’a teveccüh edenler müstesna”.* “كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ” (Kasas,28/88). Sûret fânî, mânâ bâkidir. Bekâyı arzulayanlar cisimden geçip mânâyâ meyletmelidirler (Sultan Veled, 2011:250). Sultan Veled, talibe, şân şöret için makâm sahibi olmanın, hırs duygusunu tatmin etmek ve herkesin onun hükmü altında olması için reisliği talep etmenin büyük

günâh olduğunu belirterek reisliğin, makâmın mayasının benlik (kibir) olduğunu, benlik (kibir) duygusundan hadsiz kötülüklerin neşet ettiğini, dolayısıyla benlikten kurtulmak gerektiğini öğütler. Hak yolunda benlikten tamamen kurtulmadıkça bekâ âlemine yol bulunmaz (Sultan Veled, 2011:290-291).

Sultan Veled, *Rebâbnâme*'de aynı hakikati şöyle ifade eder:

Dünya ve içindekiler iğretidir, fenadır. Her kim sadece bâki olan Allah'a gönül bağlarsa bekâ bulur. Hakk'a bağlılık ise namaz, oruç, zekât gibi ibadetler; tatlar ve haramlardan, ahlâk-ı seyyieden ictinab ile gerçekleşir (Sultan Veled, 2011: 324-325). Sultan Veled, bekâya erenlerin cennette, rûhu gibi cisminin de bekâ bulacağını ifade eder (Sultan Veled, 2011:327). Ona göre fenâdan da fâni olmadıkça bekâ saltanatına ulaşamaz (Sultan Veled Küçük, 2010: 251). Sâlik, hiçbir zaman me'yus olmamalı, seyr u sülûkta ale'd-devâm mücâhede etmelidir. Zira bâki olan Cenâb-ı Hak, fâniyi bâki yapmaya kâdirdir (Sultan Veled, 2010: 371). Evliyâ, rûhlara bâki ve zevalsiz, sayısız gül, reyhan, ağaç ve meyve gibi mânevî atıyyeler bahşeder. Her kim gönlünü bâkiye rabtedip mânevî sofradan rızıklanırsa fânilikten kurtulur, bâki can bulur (Sultan Veled, 2010: 491-492).

2.2.4. Cezbe

Kelime olarak cezbe; bir şeye çekme anlamındadır. Tasavvuf ıstılahında; celbetmek, çekmek, Allah'a koşmak, İlâhî inâyetin gereği olarak Cenâb-ı Hakk'ın, kendine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahşedip çabası ve çalışması olmaksızın onu kendisine çekmesi ve yaklaştırmasıdır. Cezbe, geçici olduğu gibi sürekli de olabilir (İbn Manzur, 1707: 573).

Aşk, yüzünü herkeste farklı şekilde gösterir. Sultan Veled'in aşkın parçaları olarak adlandırdığı aşkın dereceleri vardır ki en azına irâde, çok olana meyl, daha çok olana muhabbet, muhabbetin ifrat derecesinde olana ise aşk denir. Aşk, kemâle erdiğinde cezbe meydana gelir. Cezbe, Hak'tandır ve Hakk'ın fiilidir. Sultan Veled, cezbenin, kulu Hakk'a ulaştıran en kolay yol olduğunu ifade eder. Zira cezbe halinde aşk, Hudâ'dır. Hakk'ın nuru, meczûbun rûhuna sirayet eder. Fakat o, aşkı kendinin sanır. Hâlbuki aşk ve sıdk Hak'tandır. Rûhlar böylelikle fazilet ve kereme nâil olur ve dîdârın cemâli cezbeyle yan olur. Kulun kendi irâdesiyle yaptığı sâlih amelleri ile

cezbeyle ulaşılan paye elde edilemez. Çünkü o, kendi fiilidir (Sultan Veled, 2011:292).

Sultan Veled'e göre cezbe, kulu ayrılık noksanlığından kurtarır ve kulun ilmi açık (ayn) olur. İlme'l-yakîn, ayn'e'l-yakîn olur. Öğrenilen, duyulan şeyler müşâhede edilir. Sultan Veled cezbenin, ibâdetlerin şâhı, sırrın sırrı ve dinin özü olduğunu ifade eder. Cezbede ansızın öyle bir hâl gelir ki meczûb, lutf-i İlâhî ile aletsiz sanatkâr, kesbsiz mahz-ı ilim olur. Hz. Muhammed (sav), Hz. Mûsâ, Hz. İsa, Hz. İbrahim'in (as) gösterdiği mûcizeler bu nevdendir. Ma'rûf Kerhî, Cüneyd Bağdadi, Ebu Said gibi meşhûr evliyânın çok kerâmetleri vardır ki bunların hepsi de cezbe-i Hak ile vuslata ermişlerdir (Sultan Veled, 2011:293).

Cezbe neticesinde vuslat şarabını kadehsiz içmiş, birçok fazilete nâil olmuş kendilerine gaybın sırları tecellî etmiştir. Cezbe olmasaydı enbiyâ ve evliyâ, ahlâk-ı İlâhî ile ahlâklanamaz, bu kadar mûcize ve kerâmeti gösteremezlerdi (Sultan Veled, 2011:293).O hâlde cânâna tâlib olmak gerekir. Her kimde talep varsa bilmeli ki o talep, Hudâ'nın ihsânı ve kudretiyledir. Tâlib ve talep edileni bir görmek gerekir, böylece maksuda erilir.

Sultan Veled, kutbluk mertebesinden bahsederken bu mertebeye cehdle erilemeyeceğini, ancak cezbe-i Rahmân ile mücâhedesiz olarak ulaşılabileceğini belirtir. O, bu hakikati şöyle örneklendirir: Evin damına çıkmak için merdiven yapılabilir, halkın cehdi merdiven misalidir. Fakat bu merdivenle göklere çıkmak mümkün müdür? Göklerin merdiveni ancak cezbe-i İlâhîdir. Hakk'ın cezbesi, kulu Hakk'a yaklaştıracak bütün ibâdetlerin fevkindedir. İnsanın fiili katre, Hakk'ın fiili derya misâlidir (Sultan Veled, 2010: 330).

2.2.5. Aşk

Aşk, Arapça "ışk" kökünden gelir. "Aşeka"dan müştaktır. Sarmâşık otuna derler. İfrat üzere muhabbet beslemek anlamındadır (Firuzabadi, 1887: 5/4102). Tasavvuf ıstılâhında aşk; muhabbetin muhibbi istilâ edip ona iltifâf etmesidir. Şöyle ki cümle eczâ-yı vücuduna karışmasıdır. Onu belâ ve şiddet müştamil olduğu gibi kılmasıdır. Pes aşkın, âşıkâ ziyâde iltifâfı olduğundan aşk derler. Bu ecilden ifrat-ı muhabbetle tefsir kıldılar. Kur'ân'da muhib vardır. Aşk nâmı yoktur. Velâkin şiddet-i hub ile aşktan kitâbet olundu. Nitekim Hak Teâlâ buyurdu: وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

(Bakara, 2/165). Yani kâfirlerin endâd (benzerlere) ve esnâma (putlara) muhabbetlerinden müminlerin Allah’a muhabbetleri eşeddir ki, müminler Rablerine âşıktırlar (Şimşek, 2017: 43).

Aşk, Hakk’ın bir ismidir. Mâhiyeti medârik-i akl ve fehimden müteâlidir. Aşk, hidayet yolunun aydınlatıcısı demektir. Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü’l-Arabî, aşkı şöyle târif etmiştir: “*Aşk, kalplerdeki ateştir ki mahbûb olan Allah’ın dışındakileri yakıp yok eder*”. Cüneyd Bağdâdî’ye göre muhabbet, kalbin meylidir. Yani muhabbet, kulun kalbinin tabi bir şekilde Allah’a ve O’na ait olan şeye meyletmesi ve yönelmesidir (Kelâbâzî, 1904:109; Şimşek, 2017: 43-44).

Sultan Veled: “*Ben gizli bir hazine idim bilinmekliği murad ettim ve bu halkı halk eyledim ki bilineyim*”. (Acluni, Keşfü'l-Hafa, II/156). Hadis-i kudsiine istinaden bütün mevcûdatın menbainin muhabbet olduğunu, kâinatta var olan alt, üst, gök, yer, ön, arka, cemaât, nebatât, hayvanât ve insan âleminin aşktan vücud bulduğunu ifade eder. Zât-ı Zül-Cemâl bilinmeyi talep etti. Zira o, sonsuz güzellik ve mükemmelliyet sahibi idi. Elbette ki güzelliğini ve mükemmelliğini görmek ve göstermek isteyecekti. Bu talep, aşk denizinden bir damladır. Her cüz külle kavuşur, hakikatince talep, aşkın aslıdır. Hakikatte asıl olan aşktır ve âlem, aşkın parçalarının sonucudur. Bâkî olan asıldır, o halde gölge gibi gelip geçici olan parçaların parçalarına değil, bâkî olan aşka ve aşk ile yaratan sanatkâra tâlib olunmalıdır. (Hadis ilmi kriterlerine uygun olarak naklen sâbit olmayan bu söz, tasavvuf literatüründe kudsi hadis olarak kabul görmüştür. Nitekim Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn-i Arabî (638/140) bu rivayet hakkında “*Keşfen sâbit fakat naklen sâbit değildir*” . İfadesine yer verir. İsmail Hakkı Bursevî’ye (1137/1725) göre ise bu rivayet hadis ilmiyle meşgul olanlara göre sahih olmasa da keşf ehline göre sahihtir. Zira ehl-i keşf bizzat Hz. Peygamber’den (sav) alır söylerler, hadis ezbercileri ise nakil yoluyla aktarırlar. Ayrıca o bir şeyin belli bir senedinin olmamasının onun sâbit olmadığını gerektirmediğini ifade eder (Ögke, 2004: 11; Sultan Veled, 2011: 7-8).

Sultan Veled bu konuya dair *Aşknâme*’de ise şu dizelere yer verir:

“*Aşk hanüman cihana sığmaz*

Aşk, mekânsızlık şâhbazıdır ve ‘Ol deyince hemen oluverir.’ sırrının nüktesidir”.

Aşk, öyle yüce ve nâmütenahîdir ki cihana sığmaz; çünkü hâdis olan cihân sınırlıdır. Âlemde “ol” emriyle vücûd bulan her şey aşktan doğmuştur. Aşktır bütün

âlemin zuhûruna sebep olan, ancak candır aşk şâhbazının mekânı. (Sultan Veled, 2015:108).

“Aşk gözlerden gizlenir, dâima canının içinde olur”.

İyi kötü her şeyi rahmet ve cömertliği ile yaratan, herkesin rızkını verip besleyen mün‘im-i hakîkî O’dur. Rızık verip beslemek ise muhabbetin temelini temelidir. Bunun içindir ki genç, ihtiyar, herkes ve bütün varlık ona âşıktır (Sultan Veled, 2011: 168-182).

İnsanın kalbindeki sevgi, heyecan, aşk, Hudâ’dandır. Zira muhabbet, Hakk’ın sıfatıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de “*Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler*” (Mâide, 5/54). beyânı bu mânâyı ifade eder. Önce Cenâb-ı Hak kullarını sevmiş, talep etmiştir. Bu sevgi ve talebin tezâhürü olarak insan da Hudâ’yı sever ve talep eder. Kulun Allah’ı sevmesi Hakk’ın sevgisinin inikâsıdır. Hudâ kendi sevgisi ile kulunu kendine çeker; dolayısıyla her iki halde de faal olan Cenâb-ı Hak’tır (Sultan Veled, 2010: 340; Sultan Veled, 2011: 110-292).

Sultan Veled, Hakk’a duyulan sevginin dinin aslı, imândan muradın ise sevgi olduğunu söyler. Ona göre amelsiz sevgi, insana fayda verir. Fakat sevgisiz amelin hiçbir değeri yoktur. Sevgi (aşk) at ise amel eğerdir, eğere değil ata tâlib olmalı. Ama ikisi bir arada olursa daha mükemmel olur (Sultan Veled, 2014: 319-329).

Beni kamışlıktan kestiklerinden beri aşk feryadımdan erkek kadın inlemektedir.

*İştîyak derdinin şerh edebilmem için
Ayrılık acılarıyla şerha şerha olmuş bir kalp isterim.*

Sultan Veled’e göre aşkta sadâkat mühim ve elzemdir. Aşkında sadakat üzere olan ve aşka tâlip her kişinin dertli olması ve hicran ateşinde yanması gerekir. Âşıkın kalbi, ney gibi ayrılık acısıyla yaralıdır. O, her lahza ayrılık ateşiyle lime lime olmuş bir kalp ister ki derdini ona şerh edebilsin. Zira dertsiz ve aşksız kişiye aşktan bahsedilmez. (Yakub-i Çerhî, 2015: 54; Sultan Veled, 2016: 343-432).

Aşk, öyle bir iksirdir ki ister hakikî ister mecâzî olsun âşığı, vahdet deryasına götürür. Âşıktan aşktan başka bir şey yoktur, kişi gerçekten aşka sahip ise Hudâ’ya ya da bir insana karşı olması, safâ ve menzil yönüyle farksızdır. Niyet ve isim teferruatıdır. Nitekim şâir Sabrî de şöyle der:

“Aşk ko dursun mecâzî ise de gönlünde

Âb-ı engur hum içre durarak bâde olur”

Hz. Mevlânâ da İlahi aşk gibi mecâzi aşka değer verir. Dünyada var olan bütün aşklar, İlahi aşkın bir yansımasıdır. Zira âşık olunan varlığın güzelliği, bir yansımadır. Umulur ki kişi, bunu bir gün idrak eder ve mecâzi aşkı ilahi aşka ulaşmada merdiven yapar (Küçük, 2016: 173).

Sultan Veled'e göre aşk rehberdir, aşk deryasının dalgaları arasında yüzlerce cihân vardır ve âşık istediği yere yuvarlar, artık âşıkta irade kalmaz, aşkın elinde alet olan ise aşk sarhoşluğu içinde bîhuş olur. Artık âşık, mazhâr-ı Yezdân ve kutb-ı hakikîdir (Sultan Veled, 2011: 259).

Sultan Veled, aşkı şeyh-i kâmile benzetir. Tâlib, o ne verirse onu kabul etmeli ve ondan ayrılmamalıdır. Aşka tâlib olmalı ve dualarda aşktan başka bir şey istememelidir, aşktan âşıkâne bahsetmelidir. Çünkü dîdârı gören göz, ancak aşk gözüdür (Sultan Veled, 2010: 204). Âşıklar, sınırsız aşk deryasının balıkları gibidir. Aşktan doğmuşlardır, aşksız yaşayamazlar. (Sultan Veled, 2011: 265-271).

Balıktan başkası onun suyuna kandı

Nasipsiz olanın da rızkı gecikti

Balıktan başka her şey suya kanmış, sadece balık suya doymamıştır. Zira su, balığın varlığının devamı için gereklidir. Âşıklar da balıklar gibidir, aşk deryasından cudâ düşemezler ve irfan hayatının suyuna kanmazlar. (Yakub-i Çerhî, 2015: 72).

Dede Ömer Rûşenî de dîdâra ulaşmanın aşk yolundan geçtiğini, aşk ile aşkı talep edilmesinin gerekliliğini ve bir an bile aşktan dîr olmadan sadakatle mâşûkun yolunda olunmasını şu dizeleriyle ifade eder:

Aşk iletür âşıkı bu menzile

Pes yüri aşk ile âşıklık dile

Tâlibâ terk etme sen ger varını

Aşk kande gösterür dîdârını

Bir nefes terk etme aşkı âşık ol

Yüri ma'şûkun yolunda sâdık ol (Rûşenî, 2014: 148).

Vasf-ı Hudâ'yı işitmekle başlayan aşk, gönülde Hakk'ı zikretmekle neşv-ü nemâ bulur, Hakk'ın cemâlini müşâhadeden sonra muttali olunan (bilinen) cemâle aşk, kesintisiz artar. Dolayısıyla iştihak duygusu da artar. Vuslat halindeki âşıkların feryâdu figânları, yanıp yıkılmaları daha fazladır. Bu hâl ise keyfiyetsizdir, yaşanılan güzellikleri tatmayan bilmez (Sultan Veled, 2010: 539-540).

“Aşk bir zâttır ki nihâyeti yoktur, aşkın sıfatlarının başlangıcı yoktur”.

Sultan Veled'e göre aşk, Hakk'ın muhabbetten dolayı zuhûruna isim olduğu için ezeli ve ebedîdir. Zira zât ve sıfatla muttasıf olan hâdis olamaz (Sultan Veled, 2015:175).

Sultan Veled, *Rebâbnâme*'de aşkın parçalarından da bahseder. Şöyle ki: İrâdeler, meyiller, muhabbetler aşkın parçaları olup az olursa irâde, çok olursa meyil, daha çok olursa muhabbet, ifrat derecesinde (aşırılığa kaçarsa) ise aşk adını alır. Aşkın kemâline ise cezbe denir (Sultan Veled, 2011: 292).

“Aşk hem Eyyüb ’ün -as- derdinin sırrıdır hem Pîr-i Yakub ’un hüznüdür.”

Aşk yolunda mihnet ve belalar çoktur. Âşıkların rehberi olan enbiyâ da bu yolda aşk ve muhabbetlerinin derecesi nisbetinde en çok sıkıntı ve belaya maruz kalanlardır. Onlar aşktan gelen belâya yine aşkla sabretmişlerdir. Eyyüb'ün (a.s) aşka mazhar olmasıdır, onun mal, evlad ve sağlığıyla imtihanına sebep. Zekeriyya'yı testereyle biçtiren, İbrahim'i ateşlere teslim eden, Yûnus'u balığın karnında eğiten aşktır. Dürr-i yektâ (benzeri olmayan inci) olan Habibullah'ı “kavminden çok çektim yâ Âişe” dedirten ve ızdırapla “*ümmeî, ümmeî*” diye iki dünyada da âh-u efgân ettiren aşktır. Hz. Mevlânâ'nın:

Cefa kadehinde sunulanı içmek zordur, ağırdır; ancak Dost elinden olursa hoştur”. Sözü bu mânâyı ne de güzel özetler. (Sultan Veled, 2015: 99-100-143-145).

Sultan Veled, aşka kahr ve lütfun, cefâ ve sefânın, firâk ve visâlin bir arada olduğunu şu dizelerde beyan etmektedir:

Benim yârim, zalim oldu; revâ değil; zulümden ve beladan elbise yaptı; revâ değil.

Şefkatle kendi aşğını (sevip) okşuyordu; (şimdi) açıkça şiddet uyguluyor; revâ değil.

Geçen yıl yabancılar (bile) o güzel sevgilinin dostu idi; bu yıl işler ters gitti; revâ değil.

Taze yanakları kırmızı gül gibi idi; (şimdi) niçin diken gibi çirkin oldu? Revâ değil.

Yakınım ve soydaşım olan ay yüzlü sevgili, yabancı gibi, düşman oldu; revâ değil.

(Gönül huzur veren) sevgilinin lütfu yaralının merhemiydi; (şimdi) gönül yaralı kahr oldu; revâ değil.

Bana sayısız inayeti vardı; bu günse hesaba bile katmıyor beni; revâ değil.

Ben onu her zaman kucaklıyordum, öpüyordum; şimdi benden kaçıyor revâ değil.

Onun ayrılığının haddi hesabı vardı; şimdi böyle hadsiz hesapsız oldu; revâ değil.

Onun yanında kıymetliydim, çok değerliydim; şimdi niçin hakir ve zelil etti beni? Revâ değil.

Onu bahar gibi olan vuslatıyla gülüyordum, mutluydum şimdi ise o bahar son bahar oldu bana; revâ değil.

Ondan bana (doğru hep) huzur incisi saçılırdı; şimdi belâ taşına döndü o baş; revâ değil.

Onun arkadaşlık konusunda bana verdiği sözü vardı, (şimdi) düşman ve yabancı oldu sevgili; revâ değil.

Onun vuslat şarabıyla sarhoştum hep; (şimdi ise) ayrılık böyle mahmurluğa bıraktı beni; revâ değil.

Veled'i kahr (ve cefa) yaralayınca, dedi ki: 'Yârin lütfundan böyle bir kahr' revâ değil. (Sultan Veled, 2016: 340; Sultan Veled, 2016: 109-110).

Âşıkların gözünde rahat ile mihnet, sefâ ile cefâ, lütuf ile kahr birdir.

Şimdi de Eşrefoğlu Rûmî'nin bu hakikate müteallik dizelerine yer verelim:

*Cana cefâ kıl ya vefâ senden o hem hoş hem bu hoş
Ya derd gönder ya deva senden o hem hoş hem bu hoş
Hoştur bana senden gelen ya hilat yahut kefen
Ger taze gül yahut diken senden o hem hoş hem bu hoş
Ger bâğ u ger bostân ola ger bend ü ger zindân ola
Ger vasl u ger hicrân ola senden o hem hoş hem bu hoş
Hâlimi bir soragel diler isen bağırmı del
Ey kahrı vü lütfu güzel senden o hem bu hoş hem bu hoş
Gelse celâlınden cefâ yahut cemelinden vefa
İkisi de cana sefâ senden o hem hoş hem bu hoş
Derdi cana yaraştırır hem merhemi ereştirir
Rumî yükün derviş dürür senden o hem hoş hem bu hoş (Rûmî, 1976:*

290).

Sultan Veled'e göre Hak âşığı; öncelikle kibri bırakmalı, mazlum ve merhametli olup kimseyi incitmemeli; ilimde, amelde mülk ve devlette, kerâmet ve makâmâtta benlik ve bizlik talebinde bulunmamalıdır (Sultan Veled, 2011: 90-91).

Akıl ve aşkın birbirine zıt olduğunu söyleyen Sultan Veled, aklın özgürlüğü sevdiğini, vücut ve sıhhate önem verdiğini; aşkın ise mâşûk yolunda harap olmayı, mihneti, tutsaklığı tercih ettiğini, rahatı, çekilen sıkıntılarda bulunduğunu söyler. Ona göre kulluğuyla, Rabbe kurbiyet ve ittisaliyle özgür olan, âşık; tutsak ise beden kuyusuna hapsolmuş âkildir. Nitekim duasında şu dizelere yer verir:

"Tutsak akıllı sensin, özgür âşık benim, senin canın boş bir heybe; dolu, dopdolu benim. Boş doluyu anlamaz; siyah kehribar inci değirmende değildir.(O) değersiz siyah kehribar sensin; parlak inci benim" (Sultan Veled, 2011: 257).

Sultan Veled'e göre akıl ve aşk birbirine zıttır:

"İyi bilin ki, akıl aşkın zıddıdır. Bundan dolayı aralarında dostluk bulunmaz" (Sultan Veled, 2016: 252).

Sultan Veled, aşkın akıldan üstünlüğünü ise şu dizelerle anlatır:

Sen akıllısın, âşık değil; şu hususa kulak ver. Akıl kargası oldukça, şahin ve hüma olamazsın (Sultan Veled, 2016: 460).

Akıl ve aşk, her ikisi birbirine zıttırlar. Aşk sanatında akıl, nasıl dâhi olur? Veled şöyle fetva verdi: Akıl, âşıktan ne söylemişse veya ne söylerse söylesin, o yanılmıştır (Sultan Veled, 2016: 104).

Bana saf şarap ver; çünkü iki dünyadan da uzağım ben; bu eski akılı azalt, (yok et); o yeni aşkı çoğalt. Nefret ediyorum o akıldan; hayatımı zehrediyorsun çünkü. Ya Rabbi ne tatlıdır delilik ve sevda (Sultan Veled, 2016: 129).

Aşk, içinde hadsiz sırlar barındıran, sefâ ve cefâyı, yara ve merhemi, rahat ve mihneti, kabz ve bastı aşığa yaşatarak aşk yolcusunu menzile ulaştıran hakikat ve nur deryasıdır ki ne tasavvuru ne de tasviri mümkün değildir. Aşk, inceden inceye araştırır ve sırlarını öyle izhar eder. Akıl ise aşkı anlamada âcizdir. Sultan Veled'e göre aşkın lafız ve ibarelerle târifi mümkün değildir. Aşk “ayın, şin kaf” harflerine ihtiyaç duymadan târif edilebilir. “*Aşk; ayn, şin, kafsız olur, aşk dâima kılı kırk yarar*”. Sözüyle bu mânâya işaret edilmektedir.

Hız. Mevlânâ'nın bu meyândaki “*Aşk nedir öyleyse? Yokluk denizi. Aklın ayağı orada kırıktır*”. Sözü de aşkın akılla kavranılamayacağını yine: “*Aşktan dolayı dil, hayret içinde kalır. Artık olayı anlatacak cesareti kalmaz*”. Sözleriyle, sözün bu konuda kifâetsiz olduğunu belirtmektedir (Sultan Veled, 2015: 171-172).

Aşkın târifinde dil yetersiz kalır, sükût eder. Aşk, şerhe ve beyana sığmaz. Aşkı fâş eden kimse, dilsiz olur. Aşkı anlatmak kelimelerle mümkün değildir. Aşk ancak hâl diliyle anlatılabilir, dil susar hâl konuşur. Fakat yine de aşk sırrını fâş etmek ne mümkün? Zira o, bir hâldir; tatmayan bilmez. Balı hiç görmeyen ve tatmayan kişiye bal târif edilse ve lezzeti anlatılmaya çalışılsa da o kişinin balın lezzetinden uzak olması gibi. Sultan Veled: “*Aşkı şerh etmeye nasıl kudretim yeter? Aşk cevherini nasıl anlayabilirim?*”, “*Aşk, nâm ve nişandan münezzehtir. Aşk bahsinde her ne dersin aşk onun ötesindedir*” (Sultan Veled, 2015: 194).

Hücvîrî de muhabbetin (aşk) yaşanan ve tadılan bir hâl olduğunu, hâlin ise kâl ile ifadesinin mümkün olmadığını beyan eder (Hücvîrî, 1911: 309). Aşk, insanı ihlâsın zirvesine çıkarır. Ancak Hak âşığı, dünyada yaptığı her işi sadece Hak için yapar ve rıza yörüngeli yaşar (Sultan Veled, 2011: 154). İnsan, yokluk bağından bir dal, yokluk denizinden bir köpüktür. İradesi ve aşkın saikasıyla aslına, yokluk denizine kavuşmaya çalışmalıdır (Sultan Veled, 2010: 237; Sultan Veled, 2011: 159).

Sultan Veled: “*Aşk kendiliğinden insana gelir, çalışmakla elde edilmez*”. Buyurarak âşıklığın kesbî değil vehbî olduğunu belirtmiştir: Kulluki insanın irâdesi dâhilindedir; fakat aşk kendiliğinden doğar (Sultan Veled, 2011: 154 230). Aynı meyânda düşünen Hücûvîrî de muhabbettin mevâhibden olup mekâsibden olmadığını ifade eder. Ona göre muhabbet isteyen kişiye bütün mevcudât, muhabbeti celbetmek isteseler buna muktedir olamazlar ve yine muhabbete ehil olan birisinden muhabbeti uzaklaştırmak isteseler buna da güçleri yetmez. Zira muhabbet, lütf-i İlâhî’dir (Hücûvîrî, 1911: 310).

Sultan Veled’e göre kesb, çalışıp kazanmak ayak; aşk ise kanat hükmünde olup tâlibi maksuduna daha çabuk ulaştırır (Sultan Veled, 2014:496). Ayakla yüzyılda aşılacak yolu âşık, aşk kanadı ile bir solukta kat eder. Aşk kanadına sahip olmayan ayakla yürümeye devam etmeli ki Rahmân’ın rahmeti ona ulaşsın (Sultan Veled, 2011: 135; Sultan Veled, 2014: 436).

Nitekim Hz. Mevlânâ şöyle buyurmuştur: “*Eğer sende aşk yoksa kulluk vazivesini yerine getir; çünkü Cenâb-ı Hak, ecirlerinin ücretini verir*”.

Âşığın sözü, insanı âşık eder. Nitekim: Mecnûn'un cerraha “*Haksız yere Leylâ'nın kanını dökeceksin*” sözüne mukâbil cerrah, “*Nerede Leylâ? Uyuyor musun? Yoksa cin çarptı da sara mı tuttu?*” sorusuna karşılık Mecnûn: “*Ey Usta! Burada hayal nerede? Sen aşkların hâlini hayal tasavvur etme! Benim vücudumda Leylâ'dan başka kimse yoktur. Ben Leylâ'nın ta kendisiyim, benden akacak kan Leylâ'nın kanıdır*”. (Sultan Veled, 2011: 258). Bu sözlerden cerrahın gönlüne, Mecnûn'un aşkının tabiatında öyle bir aşk ateşi düşer ki cerrah artık sevgilisini arar durur, dağlara ve sahralara yol alır (Sultan Veled, 2011: 258). Hak aşkından gayrısı yok oldu mu insan o zaman Rabbânî seraper (baştan ayağa) can olur. Mutluluk, cennet ve kevser mazhâr-ı aşktır (Sultan Veled, 2011: 117).

Sultan Veled’in *Dîvân’ında* İlâhî aşkı terennüm ederken çeşitli sembol ve benzetmelere yer verdiği de görülür. Bunlar; mey (şarap), meyhâne, kadeh, sâki, derya, semender, anka, Kafdağı, sevgili, sine, zülf, servi boy, yüz, dudak, buse, kûy-i yâr gibi teşbihlerdir.

Tasavvufta kuvvetli aşk ve bu aşkın verdiği şevk anlamına gelen mey; dostların sohbet meclisi, tekke, mürşid-i kâmilin kalbi mânâsında olan meyhâne; âşığın kalbi ve mânevî hâl anlamında olan kadeh; mutlak feyz sahibi olan, sevgi ve feyz sahibi Allah,

mürşid, mürşid-i kâmil mânâlarını ihtiva eden sâki sembollerine sıkça yer vermiştir (Cebecioğlu, 2014: 335-336-415; Şimşek, 2017: 188). Şimdi bu sembollerle mecâzî anlatımın geçtiği dizelere yer verelim:

Meyhâne senin tasarrufundadır; can ve dünya senin sarhoşundur; can sâkisi senin sıradan (uşağ)ındır. Senin aşkın bizim şaraplarımızdır. (Sultan Veled, 2016: 4).

Ver (ey) şefkatli sâki, ver kadehi sen kadehi; o ebrâr şarabından (ver) kadehi sen kadehi iyiliksever dostlara ver ateş gibi (kırmızı) şarabı; yabancılara asla verme kadehi sen kadehi.

Mahmur olduğumuzda, üzgün olduğumuzda, bize getir, bize getir kadehi sen kadehi. Bu yeryüzü şarabından değil, o arş şarabından, bu meyhânede çok (ver) kadehi sen kadehi.

Biz, bazen şarap bağımlısı oluruz bazen de ney üfleriz; içki satan (pire) bağışla kadehi sen kadehi.

Ne güzel şarap ne güzel ney çalmak; çünkü Zeyd'siz ve Amr'sız verdin sırlar için kadehi sen kadehi.

Sen göster kadehi, artır neşeyi; sen şarap içene sun kadehi, sen kadehi.

Bütün topluluk, Ey can! Bize şarap ver, diye feryat etmekte; bu işe çare bul, (ver) kadehi sen kadehi çık çabuk;

Veled! Sarhoş (olarak) içeri gir çabuk; bu alçaklıktan dışarı yüz gibi açıkça göster kadehi sen kadehi. (Sultan Veled, 2016: 55).

Derya tarafına ırmak gibi giden

Tez ve akarak baş üstü gider.

O bedeniyle yönden yöne gitse de

Onun canını daima yön­süz­lük­te bil.

Sonunda hepsi yok olur gider; onlara bekâdan nasib yoktur. Ama o canlar ki orada kadîm ve bu âlem yok iken o deryada mukîm idiler. (Sultan Veled, 2010: 408).

Sultan Veled, burada derya kavramını mutlak varlık olarak zikretmiştir. Nitekim her can deryadan ayrılan bir katre olup bu firâkı visâle ulaştırma gayesindedir. (Sultan Veled, 2015: 865).

Arapça karşılığı ankâ, “uzun boyunlu” olan simurg, hiç kimse tarafından görülmemiş bir kuştur. Ankâ, Arapların mitolojik kuşudur ve yuvası Kafdağı’ndadır. İranlıların simurg adını verdikleri tanrısal güç taşıyan ve murg-ı Âhûrâyî, Ahura Mazda’nın kuşu olarak da bilinen efsanevi kuşların yuvalarıysa El-burz dağındadır. İslâm sonrası dönemdeyse bu iki kuş birleştirilerek aynı kuş olarak bilinmiştir. Efsaneye göre anka, her kuştan bir özellik almıştır. Otuz kuşun özelliğini taşıdığı için simurg; otuz kuş ve otuz çeşit rengi bulunduğu için sireng; otuz renk diye de anılır. Rengin yeşil olduğuna inanıldığı için ona zümrüdüankâ da denilir; ama bu son adın simurg-u ankâ’dan geldiği de söylenir. Tasavvufta ise vücudda taayyünü olmayan

sadece zihinde vücut bulan heyûlâ, diye târif edilir (Yıldırım, 2008: 626-627; Cebecioğlu, 2014: 51).

Kafdağı, dünyanın etrafını çevreleyen ve bütün dağların köklerinin yerin derinliklerinde ona bağlı olduğuna inanılan, büyük kısmı suyun altında, okyanusların derinliklerinde bulunan, her sabah güneş doğduğunda güneş ışınlarının üzerine düşmesiyle yansımalarının yeşil görüldüğü, ankanında üzerinde yuva kurduğu kabul edilen efsanevi dağdır. Sûfiler de Kafdağı'nı gönül ülkesi, can ve gerçeklik dünyası, simurgun makâmı olarak kabul ederler. Sâlikin tek ve en büyük hedefi oraya erişmektir; ama bu yolculuk alabildiğine zorlu, engebeli yollardan geçer ve tüm bu sıkıntıları aşmak için sabır, dayanma gücü ve gayret gerekir. Mevlânâ da Kafdağı'nı bazen Allah'ın yüce sıfatlarının tecelli şekillerinden biri olarak nitelendirir (Yıldırım, 2008: 444-445).

Eğer ahvâlimin saltanatını görerseniz (yanında) bir zerre görünür (bu) âdem; ne gökyüzü kalır ne güneş ne tatlıdır bu sarhoşluk.

Ey ankâ kafesi kır, gökyüzünde uç hakkın yakını kafdağında yaşa; ne tatlıdır bu sarhoşluk.

Veled! Aşk yolunda git, can ol; cananın denizinde git bu bedende haps olma; ne tatlıdır bu sarhoşluk". (Sultan Veled, 2016:472).

Ankâ'nın çocuğu baykuşla çift olmaz

Belki uçarak Kaf tarafına gider (Sultan Veled, 2015: 875).

Tasavvuf ıstılahında sevgili, hakikî mahbûb olan Cenâb-ı Hak; sine, ilâhî ilim, tâlib ve matlûb arasında gizli bir perde ve alâka; zülf, hiç kimsenin ulaşamadığı gaybî hüviyet, zât-ı ehadiyetin sıfatı ve imkân mertebesi; servi, tefekkürden hâsıl olan ilimler ve istikamet, vahdet ve Hak, Hakk'ın her şeyi istilası ve mertebenin yüceliği; yüz: keyfiyeti bilinen hakkındaki bilgilerin kalıcı olduğu tecelliler; dudak (leb), nefes-i rahmâniyeye işaret eder; bûse, nefh-i rûh ve ihyâ, kemâlde yükselmek ve visâl zevkini tattırmak mânâlarını ihtiva etmektedir (Uludağ, 2012: 94-333; Şimşek, 2017: 65-398-318-309).

Sultan Veled, yukarıda mânâlarını verdiğimiz bu kavramlara *Dîvân*'ında sıkça yer vermiştir. Şimdi kullandığı sembollerin yer aldığı dizelere bir göz atalım:

(Ey sevgili!) senin ay gibi olan yüzünden utanmakta sabah ışıği.

Senden dolayı ruhlar şaşkın, bedenler sarhoş;

Senin o lâl dudaklarından ve kâfir zülfünden dolayı herkeste takva ve kurtuluş görünmekte (Sultan Veled, 2016: 638).

Senin zülfün gibi kıvrım kıvrım dağınığım. Zülfün gibi ayağını ne zaman öpeyim

Ey yüzü güneşten daha güzel olan ben senin Hintliye benzer zülfünün kölesiyim.

*Her ne kadar cihânda çokça güzel görmüş olsam da
Bütün bunların hepsi senin bir zülfüne değmez* (Sultan Veled, 2015: 780-781-782).

Gönül onunla sınırsız kucaklaşır, sarmaş dolaş olur, o öpüceğe senin dudağın sığmaz dikkat et (Sultan Veled, 2016: 219).

O mahmur gözünden şarapsız sarhoşuz; o parlak la'l dudağından gülsuyu içti canımız.

Üzümden şarap istemem, karga gibi karanlık istemem; çünkü vuslatta onun dudaklarından saf şarap içmişim (Sultan Veled, 2016: 457).

Niçin güzel ve endamlısın ey sevgili? Niçin ay (yüzünün parlaklığını) arttırırsın ey sevgili?

Niçin o gözün, kaşın ve dudaklarınla bizi deli divâne ediyorsun ey sevgili?

Niçin sonsuz nazınla bizi öldürür, salınarak bize doğru gelirsın ey sevgili.

Bütün güzeller ve gençler şaşkınlıklarından sana derler ki: "Ne (kadar) güzelsin ey sevgili?"

Ben güzellikte nerede bulabilirim bir benzerini? Çünkü güzellikte teksin ey sevgili!

Ay nedir ki bir kimse desin: Ay gibi güzel yüzlüsün ey sevgili!

Servi de nedir ki ben diyeyim: Düzgün ve güzel servi boylusun ey sevgili! (Sultan Veled, 2016: 67).

2.3. Tasavvufî Düşünceye Dair Görüşleri

2.3.1. Akıl

Kelime olarak akıl; yasaklayan, kalp, ahmaklığın zıddı anlamında olup (İbn Manzur, 1707: 3046) tasavvuf ıstılahında; Hak ile bâtılı birbirinden ayırt etmeye yarayan nur demektir. Rabbânî latife, kalp, Allah'a ibâdete ve cennete girmeye vasıta olan düşünce, kulluk yapmaya âlet olan fikir, ibâdetin yolunu gösteren ışıık anlamlarında da kullanılmıştır (Uludağ, 2012: 32-33).

Sultan Veled, Hak katında en değerli ve en sevgili varlığın akıl olduğunu sebepleri ile şöyle ifade eder: Allah, akılı yaratmış ve akıl, Rabbinin kendisinden yapmasını istediği emirleri yerine getirmiştir. Akıl, insanların doğru yolu bulmalarında bir rehberdir. İnsan, akılı ile düşünür, tefekkür eder ve yaratıcısına yol bulur. Said, akıl sayesinde mükâfata nâil olacak ve şakî ise yine akıl yüzünden mücazâta müstahak olacaktır. Bu yönü ile akıl, insanın değerini ortaya koyan bir mihendir. Kim aklına tabi olarak yaşarsa onun hayatı mahz-ı din olur. Çünkü akıl, sonu görüşle muttasıftır ve onun bakışı âhirete; cennete, sevaba, yargılanmayadır (Sultan Veled, 2014: 32-33-104-190).

Hız. Mevlânâ'nın bu meyanda sözleri olduğunu biliyoruz:

Şu hakir âlemin güzel tabiatlı âdil sultanı, Tûr-i Sina'nın nâru, her müşkülün düğümünü açan bir cevher Yüce Yaratıcı'ya karşı rûhların kılavuzu, insanın değerini gösterecek yegâne terazi, O'ndan başka yoktur tapacak, hükmü ile bildirilen padişahın rahmet gölgesi (Küçük, 2006: 102).

Sultan Veled, akli nefisle karşılaştırarak da izah etmiştir. Aklın menşei arş, nefsin ise ferş (dünya) olup mahiyet itibari ile birbirlerine zıttırlar. Kimin akli, nefesine hâkim (emir) olursa o bahtiyârdır ki onun akli arşîdir. Kimin nefsi emmâresi, akli emir altına aldıysa o da bedbahtır ve onun akli dünyadandır. Nitekim Hız. Peygamber (sav) buyurmuşlardır: *“Saadet o kimsenindir ki, akli emir (hâkim), nefsi esir (mahkûm) dir. Hüsrân da bunun aksine olan kimsenindir. Gene saadet, akli erkek, nefsi dışı olanlarındır. Felaket de bunun aksine olan kimseyedir”*. (Kaynak bulunamadı) (Sultan Veled, 2011: 68).

Sultan Veled, âdemoğlunun biri hakir diğerinin aziz olan iki unsurdan (ceset ve rûh) oluştuğunu belirtirken rûhu akıl olarak zikreder. Ona göre kişi, aklın (rûhun) kılavuzladığı yolda ilerlerse arşî, ten kafesinden kurtulamazsa ferşî olur. (Sultan Veled, 2011: 69). O akli, öğütleri ile doğru yola sevkeden babaya, nefsi ise hilekâr lûtiye benzetir (Sultan Veled, 2011: 69). İnsana nefisinden önce gönderilmiş peygamber gibi olan akıl Mûsâ (a.s), nefis ise Firavun'dur (Sultan Veled, 2011: 68-69-108; Sultan Veled, 2014: 200).

Sultan Veled, Hız.Peygamber'in (sav) Hız. Ali'ye hitaben buyurduğu: *“Halk, yaratıcılarına ibadetlerin herhangi biriyle yakınlaşmak isteği içerisinde. Sen de akıllıların sohbetiyle yakınlaşmaya bak ki dünyada insanların katında, ahirette de Allah'ın katında derece ve yakınlık açısından onları geçesin”*. İfadesindeki “akıllılar”dan murâdın merd-i Hudâ olduğunu söyler. Zira akıllı, Hak'tan gâfil olmayan, Hak'tan gayrı her şeyden (mâsivâ) uzaklaşıp bakışını Zât-ı Bârî'ye hasreden, dersini ale'd devam O'ndan alandır. (Sultan Veled, 2011:178-179). Ona göre aklının artmasını isteyen, akıllı (merd-i Hudâ)larla oturup kalkmalı, onlarla sohbet etmelidir (Sultan Veled, 2011: 167; Sultan Veled, 2014: 382, 383).

Sultan Veled: *“Melek ve akıl ikisi de bir nurdandır; şeytanla nefisse karanlıkların sarhoşudur”*. Sözüyle aklın melek cinsinden olduğunu, nefis ve şeytana karşı, insanın melekî yönünü temsil ettiğini ifade eder (Sultan Veled, 2011: 200; Sultan Veled, 2014: 191). O, diğer insanların zâhirî gözle göremediği birtakım şeyleri

görebilmesini izah ederken akıl örneğine yer verir. Uzuvarlar, aklın âleti olup kimin akli fazla ise temyiz gücü de o nispette fazla olur. Nitekim insan, çocukluğunda sahip olduğu aynı göz ve kulakla göremediği ve işitemediği şeyleri ihtiyarladığında ve akli kemâle erdiğinde sahip olduğu temyiz ve nazarla görür ve işitir hâle gelir. Artık olayları muhâkeme gücü artar, işittiği sözlerin fayda ve zararını tefrik eder. Davranışlarını ona göre şekillendirir. (Bunun gibi bütün azalar, aklın hükmü altına girince insanın görüşü değişir.) Nasıl ki akli fazla olanın temyiz hassası da ona göre fazla olursa Cenâb-ı Hakk'ın kuluna alakası ne kadar çok ise kulun da Rabbine olan ilgisi o derecededir. Hak ehli, Rabbine olan yakınlığı ölçüsünde gayb âlemine dair bazı sırlar ve acibelerden haberdar olur. Hakk'a kurbiyeti sona erer ise Hak dostunun nazarındaki acibeler yok olur (Sultan Veled, 2011: 279).

Yüce Yaratıcı'yı muhâkeme yoluyla bulmada, ubûdiyet vazifesini ifada, nefis-i mücâdelede ve dünya işlerinde akli gerekli gören Sultan Veled, vahdet deryasını anlatırken bu aklın (akl-ı meâş) terk edilmesi gerektiğini ifade eder. Şimdi buna dair sözlerine yer verelim:

*Bura iş yeridir; söz yeri değil. Bî-hûşluk istersen akıldan geç!
Akıl, fikir, renc ve mihneti mücib olur. Akılsızlık (kendinden geçip mest-i lâ yâkil olmak) ise bir hazinedir. Akılsızlığı tercih et ki akıl renc ve elemidir (Sultan Veled, 2010: 258).*

Ona göre mürşid-i kâmilin gözetiminde vuslat yolundaki seyrde, akıldan ve ilimden geçmek gerek. O, bu düşüncelerini şu sözlerle dile getirir:

Merdânın işine akıl ermez. Akıldan ilimden geç de gözünle görmeye çalış. Eğer talep yolunda öyle bir göze mâlik değilsen bu sırrı ondan duyduğun gibi kabul et.

Çünkü o fehimden, akıldan hariçtir. Haydi! Bu yolu sadakat ayağıyla katetmeye gayret et.

Akl ve fikri bırak da sıdkını artır! Ta ki her lahza bâkir bir lûtf, tecelliye nâil olasın (Sultan Veled, 2010:166- 211; Sultan Veled, 2014: 104).

Bu zıd, bu nid, bu adet burada olur. Vâhid tarafına vahdetten başkası yol bulamaz.

Bu nakıştan, bu adedden temizlenmedikçe, sen oraya akl u fikrinle yol bulamazsın.

Mâdem ki aklın sana ikal (ayakbağı) oluyor, onu koparmak lazım.

Ta ki canın rûh gibi ayaksız, başsız, vücudsuz olarak vahdet sahrasına revân ola. (Sultan Veled, 2010: 461-462).

2.3.2. Rûh

Lügatte Kur'ân; vahiy, Cibril ve Hz. İsa'ya ıtlak olunur. Nefh mânâsındadır ki nefes ile üflemdir. Rûhun hakikati bir latîfe-i Rabbâniyedir ki ulvî âlemden bir unsur-ı şeriftir. Rûh; hayvânî, tâbiî ve nefsânî olmak üzere üç çeşittir. Rûh-ı hayvânînin merkezi kalp, rûh-ı tâbiînin dem (kan), rûh-ı nefsânînin merkezi dimağdır (Firuzabadi, 1305/1888: 472). Aynı zamanda ferah, Kur'ân, emir ve nefis mânâsındadır. Tasavvuf ıstılahında rûh; öyle bir latifedir (sır) ki, bedende bulunduğu müddetçe Allah Teâlâ, rûhun mahalli olan beden kalıbında hayat yaratır. Tabiattaki İlâhî kanun böyle cereyan etmektedir. İnsan (rûh ile değil) hayat ile diri ve canlıdır, uyku hâlinde (rûh maddî âlemden) yükselir, bedenden ayrılır, sonra ona döner. Cüneyd'e göre rûhla ilgili bilgileri Allah kendisine tahsis etmiştir. Yarattıklarından hiçbirini buna vâkıf kılmamıştır. “*De ki: Ruh, Rabbinin emrindendir*”. (İsra, 17/85). âyetine göre rûh hakkında: “O vardır”, demekten fazla bir şey söylemek mümkün değildir (İbn Manzur, 1707: 3/1768; Kelâbâzî, 1904: 67; Kuşeyri, 2007: 121).

Sultan Veled, mürşid-i kâmilin sohbetinde bulunmanın önemine değinirken, kişilerin bilmeden iyi kötü herkesle oturup kalktığını, bu konuda teyakkuz içinde olunması gerektiğini ifade eder. Bilinmelidir ki her rûhta gizli hastalıklar vardır, bu hastalıklara sahip olan ruhtan, kendisine yakın olan ruha hastalıklar sinsice geçer. Sultan Veled, ruhların birbirlerinden etkilendiklerini; görüşülen, konuşulan, aynı ortamda bulunan kişilerin görüşlerinin kişi fark etmeden kendisine geçtiğini ifade eder (Sultan Veled, 2011: 101). Hastalıkların ve kötü görüşlerin temiz rûhu kirlletmemesi adına perhiz (riyâzet) kalkanına sahip olmak gerektir. Zira rûha vurulan damga geçmez. Rûh aynadır, pas tutarsa ayinedârlık vazifesini yapamaz; hiçbir renk ve şekil onda zâhir olmaz. Rûh, insana iki cihanda da yârdır. Dolayısıyla onu temiz tutmak gerektir ki güzelliğini onda seyredibilsin. Mürşid-i kâmilin sohbetinde bulunanın ruhu, onlar gibi nurlanır (Sultan Veled, 2011: 102-103). Rûhun gıdası hikmettir, gücü ondan alır; öyle mertebeye yükselir ki kesrette vahdete ulaşır (Sultan Veled, 2011: 127).

Cisimler dört unsurdan müteşekkil olup hepsi de birdir. Sûretlerdeki farklılık ise mananın farklı olmasından kaynaklanır. Çünkü mânâ sûrete nüfuz eder (Sultan Veled, 2011: 19). Cisimler, rûh ile zindeğidir (hayat bulur) ve değer kazanır, ruhtan

ayrılan sûret çürür ve yok olur (Sultan Veled, 2011: 212-213). Cisim, rûha nisbeten deryada damla gibidir (Sultan Veled, 2010: 223).

İnsanın kalbinde yetmiş iki millet (akideleri-rûhî hâlleri) gizlidir. İman-küfür, cehâlet-ilim gibi vasıfları gam ve meserret gibi rûhtan zuhûr eder. Kişi, hangi vasfı zuhûr ettiyse o isimle anılır; mü'min, kâfir, câhil, âlim gibi. Evliyâ bu hallerden uzaktır; çünkü o Hakk'ı, aynel-yakîn müşâhede etmiş, şekten kurtulmuştur (Sultan Veled, 2010: 223-224).

Sultan Veled'e göre rûh iki nev'dir: Birincisi rûh-i hayvânîdir. Bu rûh, vücudun oluşumunun neticesidir. Ten cinsinden olup sonunda o da ten gibi yok olacaktır. İkincisi rûh-i Rabbânîdir ki beş vakit namaz, oruç, zikir, tefekkür, emirlere itaat, nehiylerden ictinab ile bedende vücud bulur. Bu can (rûh), Cenâb-ı Hakk'ın nurudur. Rûh-i Rabbânî, fâni olan rûh-i hayvânîyi bekâya kalbeder (Sultan Veled, 2010: 467-468).

Ruhlar, yokluk âleminde farklı madenlerdendi. Her biri Hâlık-ı Kerîm'i dilsiz dudaksız zikreder, tazimde bulunurdu. Sahip oldukları mertebeler vardı (Sultan Veled, 2011: 62). Rûhlar, mekânsızlık âleminde yeryüzüne nefisle mücâdele ederek mertebelerini yüceltmek bir tane iken yüzler, binler olmak için gönderilmiştir. (Sultan Veled, 2011: 61). Ayrıca Rablerinin اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (Araf, 7/172). Sorusuna ruhların بَلَى “evet” (Araf, 7/172). Cevabı, zâhirde müsâvi görünse de hakikatte müsâvi olmadığından rûh اِهْبِطُوا “ininiz” nidâsıyla yeryüzüne gönderildi ki, “belâ”ların sırrı ayan olsun (Sultan Veled, 2011: 62-63).

Mekânsızlık âleminde aynı madenden olan ruhlar, dünyada birbirlerine dost olurlar. Cenâb-ı Hak, ezelde onların arasına yakınlık koymuştur. İki rûh arasını telif etmek ancak Kâdir-i Mutlak'a mahsustur. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Mü'minlerin gönüllerini birleştiren de O' dur. Dünyanın bütün servetini harcasaydın onların gönüllerini birleştiremezdin; fakat Allah onların aralarını düzeltti. O, izzet ve hikmet sahibidir”*. (Enfal, 8/63).

Ruhlar, cisimlere nazaran latiftir; fakat Hakk'a nazaran kesif sayılırlar (Sultan Veled, 2011: 212). İnsanın ruh hakkında bilgi sahibi olmadığını Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle beyan eder: *“Sana rûh hakkında soru sorarlar. De ki: rûhun ne olduğunu ancak Rabbim bilir, size ise pek az bilgi verilmiştir”*. (İsra, 17/85). Sultan Veled'e göre asıl rûh evliyâdan gelen, vahye ve ilhâma mazhar olan rûhtur. Bu rûh âb-

ı hayattır ve insana nasip olan rûhtur. Başkalarından gelen rûh ise tulumdaki yel misali yanıp gitmeye mahkûmdur ve hayvanların nasibidir. Nefse dost ve köle olanların hayatları, hayvanî ruhlardır (Sultan Veled, 2014: 360- 414).

Rûhun hâssası, vücudun bütün eczasını beslemek ve her birini kendi yerinde diri tutmaktır. Rûh, âliyi sâfil, sâfilî âli yapma gücüne sahip değildir. “*Sen dilediğin kimseyi aziz, dilediğini zelil edersin. [Hayır] Şer Senin elindedir. Muhakkak ki Sen, her şeye kâdîrsin*”. (Al-i İmran, 2/26). Beyânında da görüldüğü gibi her şeyde tebdil ve tasarruf kudreti, Kudret-i Sonsuz’a aittir (Sultan Veled, 2010: 527-528).

Beden, rûhun zindanıdır ve rûh orada canâna olan hasretinden, iştiyâk derdinden dolayı perişandır (Sultan Veled, 2014: 448). Tâlib, mânevî mi’râca urûc ederken anâsır âleminde kurtulup tamamen rûh olur (Sultan Veled, 2010: 175).

Sultan Veled, *İntihânâme*’nin sonunda öğütlerinin son bulduğunu, artık bundan sonra rûhlar âleminde sükûta dalıp halkın dine rağbetinin artması, her tâlibin canının makbul olması için dua edeceğini, zira Cenâb-ı Hak murad etmedikçe hiçbir işin tamam olmadığını ifade eder (Sultan Veled, 2010: 545).

Cenâb-ı Hak, rûh-ı gaybîyi insanın vücuduna koydu, çamur ile aynileşti. Su gibi yumuşak iken burada taş oldu. O âlemde haberdar iken bu âlemde bîhaber oldu. Gıdası olan rûhânî zevklerden zevk almaz hale geldi ve gıdası hayvanların gıdası olan otlar vs. oldu. Rûh, bu edna dünyaya gelince aslını, o hoş cihanı ve güzellikleri tamamen unutarak hiç hatırlamadı. Dünyanın değersiz zevkleri ruhu sermest etti ve ezelde verdiği ahdi unuttu (Sultan Veled, 2011: 57). Nasıl ki insan, uykuya daldığı zaman altmış yıllık hatıraları sıkıntıları hatırlamaz; öyle de, rûhlar âlemindeki hatıralar dostlar, sonsuz nimetler, garur (aldatıcı) olan dünyada hatırlanmaz. Zira dünya hayatındaki uyanıklık, gayb âlemine nazaran uykudur, gaflet uykusudur (Sultan Veled, 2011: 57).

Rûh için zühd ve takva yemeğinde yüzlerce gıda sayısız aşk ve zevk vardır (Sultan Veled, 2011: 69). Sultan Veled, Âdem’in (as) beden ve ruhtan müteşekkil olduğunu anlatırken ruhtan akıl olarak söz eder (Sultan Veled, 2011: 69).

2.3.3. Sır

Kelime olarak sır; gizli şey, kök, kıymetli, vadinin orta yeri, asıl mânâsıdır (Cebecioğlu, 2014: 436). Tasavvuf ıstılahında sır; insanın vâkıf olduğu şeydir. Sırrın

sırrı ise Hak'tan başkasının muttali olamadığı (bilemediği) şeydir. Sûfîlerin ıstılahına ve esaslarına göre sırrın rûhtan daha latif, rûhun da kalpten daha şerefli olması icap etmektedir. Kul ile Hak Sübhânehu ve Teâlâ arasında saklı ve gizli kalan (mektûm, masun) hâllere de sır denilir (Kuşeyrî, 2007: 122).

Sûfîlerin esasları ve prensipleri, sırrın müşâhede (ulûhiyeti seyr ve temâşa) mahalli olduğunu icap ve ifade eder. Sûfîlere göre sırlar, Allah'tan başka hiçbir şeye meyletmez, hiçbir şeyin kulu ve kölesi olmaz. Kul ile Hak Teâlâ arasında saklı ve gizli kalan (mektûm, masûn) hallere de sır denilir. Sırlarımız bâkîredir, hiçbir kimsenin vehmi, bu bekâreti bozmamıştır, sözü de bu mânâyı ihtiva eder (Kuşeyrî, 2016: 182).

Sühreverdî'ye göre İlâhî hakikat ve sır, aklın ötesi ile alakalıdır. Dolayısıyla sır, aklı-ı me'âşla (dünyevî işleri anlayan akıl) anlaşılabilir. Çünkü akıl, görünen âlemi anlayacak şekilde donatılmıştır. Gayb âleminin derinliklerini anlamak onun değil rûhun işidir (Küçük, 2010: 90-91).

Sultan Veled de “Bu sözlerden de herkes bir nasib alır. Tamamını kimse anlayamaz. Onda çok yüksek sırlar vardır ki oraya fikir kemendiyle çıkılamaz”. Sözleriyle sırrın akıl ile idrak edilemeyeceğini vurgular (Sultan Veled, 2010: 512-513).

Zâhir ve bâtın ilminde koca derya olan Sultan Veled, bazen sessiz ve durgun bazen de heyecanlı ve coşkulu bir hâle bürünür. Vâkıf olduğu sırları ve tecrübelerini anlatma arzu ve gayretini *İntihânâme* adlı eserinde ve az da olsa *İbtidânâme*'sinde görmekteyiz. O vaaz ve nasihatleriyle, ifşa ettiği sırlarla, gönül kulağına sahip insanları hak yoluna kılavuzlamayı gaye edinmiştir. Nitekim *İntihânâme*'sine şu nüktelerle başlar: “Hak Teâlâ'nın adıyla yine nâdir ve esrârlı olan nüktelerle başlıyorum. Çünkü bizim bu sözümüz bu vaaz ve nazmımız halkı Hak tarafına kılavuzlar”. (Sultan Veled, 2010: 159).

Sırları beyân zor olmakla beraber Sultan Veled'in sırları anlatmada istek ve hırsı, ona bu çetin işi kolay göstermektedir. O, gönül hazinesinden daha önce hiç delinmemiş nice inciler delectir:

Kalbimde meknûn olan muhabbet dolayısıyla sırları daima beyan etmek emelindeyim!

İsterim ki bence âşıkâr olan bu sır, benimle beraber olanlarca da bilinsin.

*Bu maksada olan hırsım bana güçten güç olan bu işi kolay gösteriyor.
Ta ki rûhu ibareye getireyim.*

*Nuh'un ruhunu şerh edeyim
Her ne kadar o sır gözle görülemezse de o inciye ibare ile delen
olmadıysa da.*

Başka bir ifadesiyle emelini söylemeye şöyle devam eder:

*Bu sırların izahı güçtür; fakat ben bu çetin yola adım atacağım.
Kimsenin söylemediği sırrı söyleyeceğim, kimsenin bilmediği inciye deleceğim.
Eğer izni olursa bundan sonra o sırlardan haber vereceğim ki evvelkilerden
hiç kimse onları beyâna tasaddi etmemiştir, iki âlem halkına da gizli kalmıştır
(Sultan Veled, 2010: 288-289).*

Burada Sultan Veled'in sır olarak bahsettiği konulara yer vereceğiz:

Bütün mevcudât gizli âşikâr, Sâni-i Hakikî'yi tesbih eder. Bu sırrı ise ancak Hudâ ve Hudâ'nın nuruyla zindegi (hayat bulan) Hakk'a mahrem velîler işitebilir. Ona göre velîler, Hak'ta fânî oldukları için, o sırrı işiten yine beşer değil Hudâ'dır:

*Yerin göğün bütün eczası, gizli âşikâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ
ederler.*

*Onların tesbihini Hudâ'dan başka veyahud Hakk'a mahrem olan
velîlerden başka kimse işitemez.*

*O sırrı, o sessiz sesleri Hakk'ın nuruyla velîler işitebilir (Sultan Veled,
2010: 362).*

“Ene'l-Hak” sözünün sırrını beyân eden Sultan Veled'e göre benliğinden geçerek Hak'ta fânî olan Hallâc-ı Mansûr: “Ben yokum, sadece Hak vardır”. Ânlamını ihtiva eden “Ene'l-Hak” sözünü fenâ makâmında söylemiştir (Sultan Veled, 2010: 267).

Sır, söze sığmaz; zira sır derya, söz testi misalidir. Güneş zerreden, derya lüleden akan sudan bilinir mi hiç? Sırrı söze dökmek; rüzgârın dağı, saman çöpü gibi titretmesi kadar zordur. (Sultan Veled, 2014: 490). Bütün âlem birdir, ikilik yoktur, hakikati sırrın özüdür (Sultan Veled, 2014: 324).

Sultan Veled, orada anâsır ve aded yok, orası vahdet-i mahzûr, diyerek mekânsızlık âleminden bahsederken: “O hâlin şerh-i, lisâna sığmaz. Binaenaleyh bu sözün ağzını kapıyorum”. Buyuyarak ve “Gayb âleminden az bir şey söylüyorum, çünkü ilim deryasının kenarı yoktur”. İfadesiyle de sırrın sözle beyânının zorluğundan dem vurarak sözünü kısa kesmektedir (Sultan Veled, 2010: 171).

Varlık âleminde hakikatte her şey Hakk'ın kendisidir. Bu ise “Lâilâhe illallah” sırrının ayan olmasıdır. Bu sırta erenler, gönül gözleriyle gören velîlerdir. Onlar

dünyada Hak'tan gayrı bir şey görmezler. Yerde, gökte, gece gündüz, hayırda ve şerde hep Hudâ'yı temâşâ ederler (Sultan Veled, 2010: 398-399).

Sultan Veled, zikr-i Hudâ olan Kur'ân-ı Kerim'i zevk duyulmadan okunduğu takdirde okuyana lanet etmesinden ve zevk ile tilâvetinden elde edilen mânevî terakkiden bahsederken bu hakikati remz ifadesiyle sır olarak verir. Zira o, *“Akıllıya bir işaret kâfidir”*. Diyerek bazen düşüncelerini veciz ifadelerle anlatmayı tercih eder: *“Onun pâk nuru, o serverliğin kılavuzudur. O nurun yanında bu nur, sermedîdir. Aklın varsa sana küçük bir remz söyledim; o akl seni mesrûr eder, gamdan kurtarır”* (Sultan Veled, 2010: 216-217-410).

Evliyânın Hakk'ın nuru ve sırrı, Hakk'ın sırrının ise Hak'tan gayrı olmadığını ifade ederken: *“Söz buraya gelince dudaklarımı kapadım, gayret ateşi dilimi yakmasın diye”* sözüyle de sırrın beyânını, Hudâ'nın gayretinden (kıskanmasından) dolayı bıraktığını anlamaktayız (Sultan Veled, 2010: 235).

Merd-i Hudâ'nın müridlerine fevâidlerinden, Hudâ'yı bilâ-hicâb müşâhededen bahsederken: *“Sözle bu kadar anlatılabilir. Bu sırrın hakikati ise öldükten sonra anlaşılır”*. Diyerek sâlike mevt-i irâdiyi öğütler (Sultan Veled, 2010: 238). Müşâhede hâlinde merd-i Hudâ'nın aşk-bâzlığı kendisiyledir. Ve kutb gibi kendi etrafında döner, diyen Sultan Veled: *“Bu mânânın sırrı dile sığmaz, o olmadan (onun aynı olmadan) anlayamazsın”* Sözüyle sırrın, hâl ile anlaşılabilirliğini vurgular. (Sultan Veled, 2010: 258).

Cemadât âlemi, irâde sahibi olup irâdesinin hakkını vermeyerek hayatını dalâlette geçiren sonra da: *“Keşke toprak gibi irâdesiz olsaydım, bu azab bana irâdemden geldi”*. Diyerek hüsrânını dile getiren fena insanlardan daha bahtiyârdır. Zira onda elem, kahr ve sitem yoktur derken: *“Bunun tafsili uzun sürer. Bu kadar yeter. Âkil olan bu kadarıyla esrâra vâkıf olur”*. Sözüyle de veciz ifadeleri tercih eder.

2.3.4. İlm-i Ledün

İlm-i Ledün; ders ve okuma yoluyla elde edilemeyen ilimdir. Mutasavvıflara göre bütün ilimler Allah katından gelir. Şer'î ve zâhirî ilimler, melek ve resul aracılığıyla gelir. İlham ise aracısız olarak doğrudan Hak'tan gelmektedir. Bunun içindir ki ilhâma, ilm-i ledün denilmiştir. Bu ilim, kişiye özgü mahrem ve gizemli bir bilgidir (Seccâdî, 2007: 229; Uludağ, 2012: 185).

“Ölmeden önce ölünüz”. (Aclûnî, 2000, Keşfü'l-hafa, II, 346.). Emr-i mucibince beden kafesinden kurtularak, gönlü aşk-ı Hak ile dolan evliyânın kalpleri, Hak ilminin (Îlâhî sırlar) menbaıdır. Onlardan sâdır olan sözler, Îlâhî sırlar (ilm-i ledün) olup her biri etrafına nice inciler saçır (Sultan Veled, 2011: 90-306). Nitekim âşıkların şâhı Sultan Veled, mekânsızlık âleminde bahsederken nice inciler deler. Ve akabinde bu hakikate şöyle vurgu yapar: “Bir cihandaki hayatın aslı odur, oraya giden kurtuluş bulur. Bunun sonu gelmez. Bu gece bu kadarla yetinelim, Hak’tan başkasını gönülden atalım. Yarın gene Mesnevî’den yeni bir mevzu bulmaya çalışırım. İlm-i ledünden yardım gördüğüm takdirde yarınki sözlerim daha mânâlı olur. Çünkü bu ırmağın (gönül ırmağı) suyu o deryadan geliyor, o arttıkça bu da artar”. (Sultan Veled, 2011: 301).

Sultan Veled’e göre ledün ilmi, yönsüzlük yönünden kaynarak gelen ebedî hayat suyudur. Öyle ki testisi evliyâdır ve su kuşlarını (hakikat teşneleri) deryaya çekmekle muvazzaftırlar (Sultan Veled, 2011: 323).

O *İntihânâme*’de nasihatlerinin Hak’tan mülhem olduğunu beyan eder (Sultan Veled, 2010: 517). O, Hudâ’yı tanımanın, merd-i Hudâ’yı tanımaktan daha kolay olduğundan bahsederken mes’eleyi Hz. Mûsâ’nın Hz. Hızır’ın esrârını fehmedemediğine yer vererek izah eder. Ona göre Sâni-i Zü’l-Celâl’in sanatı ve kudreti âşikârdır ve o, bütün âlemin sevgilisidir, onun kulluğundan habersiz olan yoktur. Fakat merd-i Hudâ’nın işareti mânevî’dir, ilmi ledün kaynağından gelen sözlerdir, onu ancak saf ve incelikleri görebilen bir rûh anlayabilir (Sultan Veled, 2011: 332-333).

Öyle evliyâ da vardır ki (kutb) sözsüz ve savtsız can yoluyla ilmi ledün bahşeder. Her ne yaparsa vasıtasız yapar. Böylece abd ile Rabbi arasında râbıta oluşturur (Sultan Veled, 2010: 482; Sultan Veled, 2014: 98). Sultan Veled, ledün ilmine sahip olmak yolunda kesbe önem atfeder. Ona göre aczini itiraf edip kulluk şuuruyla gece gündüz taatte bulunmak, gözünü sadece Hakk’a hasretmek Allah’ın ihsanı olan ledün ilmini celb eder. İhsâna mazhar olan ise Hak’tan dembedem vasıtasız dersler alır (Sultan Veled, 2011: 97).

Öte yandan her ibadet ve taatte meşgul olan, ömrünü zühd ve takva ile geçiren kişiye ledün ilmi nasip olmaz. Zira o, bir lütf-u Îlâhî’dir. Kimin rûhu ezelde bu atıyyeye layık ise Hak Teâla ona bağışlarda bulunur, layıkını verir. Kısaca diyebiliriz

ki Cenâb-ı Hakk'ın ihsânı ezelîdir, amel vasıtasıyla elde edilen nimetleri de tamamen kısmettir. O, dilerse amelde ileri olmayan kullarına da atâda bulunabilir. Dilerse de lütfunu amelde bahşeder ki; kulu lütfâ layık olmak için atâletten zulüm ve cehâletten ihlâsla yaptığı amellerle uzaklaşsın. Nitekim Mevlânâ şöyle buyurmuştur: *“İnsan, yüz bin amel ve mücâhededden sonra Hakk’a vâsıl olduğu zaman gördü ki o taatler, kendisine erişen atıyyelere nisbetle hiçtir ve anladı ki saadet kısmettir, amel karşılığında değildir”* (Sultan Veled, 2011: 208).

Fenâfillah makâmında duyuların, mekân ve yönün olmadığı öyle bir cihan vardır ki bu semâ, oraya nispetle bulut gibidir ve o cihanda öyle ilimler öğrenilir ki dünyadaki kitaplar ona bir satır bile mukâbil olamaz. Lâhutî âlemdeki ilimden bir cüz, bu dünyaya gönderilmiştir ki bu ilimden ilmin asıl kaynağına yol bulunabilsin ve insan değerli, şerefli, rağbet edilen bir varlık olduğunu inâyet-i İlâhî ile ortaya koyabilsin (Sultan Veled, 2011: 277). Bu ilim, mü'minin rûhunu besleyici süt gibi kuvvetlendirir (Sultan Veled, 2010: 178). Ebedî hayatı etkileyen rûhî hastalıklardan ancak hikmet (ledün ilmi) sahibi hekimler kurtarabilir (Sultan Veled, 2011: 223).

2.3.5. Elest Bezmi

Elest bezmi, kelime olarak; meclis, muhabbet ve sohbet toplantısı mânâsındadır. Tasavvuf ıstılahında; Hakk'ın: *“Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?”* diye sorduğu, rûhların da *“Evet öyledir”*. (A'raf, 7/172). Şeklinde cevap verdikleri meclis demektir. Bu olay, insanlar yeryüzünde yaratılmadan evvel Allah ile insan rûhları arasında meydana gelmiştir (Uludağ, 2012: 75).

Sultan Veled, insanın, kâinatın yaratılış sebebini ve insanın dünyaya gönderilişini izah ederken ifadelerinde “elest bezmi”ne yer verir. Ona göre Fâtır-ı Hakîm, rûhları cisimlerden yedi yüz bin sene evvel yaratmıştır. (Sultan Veled, 2011: 99). Rûhlar, o âlemde (âlem-i ervâh), ten kaydı olmaksızın Hakk'ın nimetlerinden müstefiddiler (Sultan Veled, 2010: 169; Sultan Veled, 2011: 99). Onlara orada pâdişahlık, mülk, zevk ü sefâ ağzızsız, damaksız, sofrasız, tabaksız nimetler verilirdi (Sultan Veled, 2010: 169). Orada talepsiz arzulara erişilir, ağzızsız bâdeler içilir, elsiz avuçsuz kadeh tutulur, dilsiz nükteler söylenir, kulaksız nağmeler dinlenilir ve kalpsiz surûra erilirdi (Sultan Veled, 2011: 99). Elest ahdinde evliyânın rûhları izle, Rahman'ın şarabı ile sarhoştur (Sultan Veled, 2011: 91). Cenâb-ı Hak, ruhlarla: *“Ben*

sizin Rabbiniz değil miyim?” nidâsını buyurduğu zaman “Belâ (Evet)” (A‘raf, 7/172). Dediler (Sultan Veled, 2010: 169). “Belâ”nın mânâsı ise: “*Evet, matlûbumuz ve mahbûbumuz Sensin*”. Demektir (Sultan Veled, 2011: 44). Her ne kadar bütün rûhlar “evet” dese de sözlerinde samimi olmayanlar da vardı (Sultan Veled, 2010: 169). “Belâ” zâhirde eşit görünse de bâtında birbirinden farklıydı. “Belâ”ların mahiyeti, nitelikleri Cenâb-ı Hakk’a ayan idi. Fakat O (cc), “Belâ”ların mahiyetinin bütün varlık tarafından bilinmesini murad buyurarak (Sultan Veled, 2011: 92). “*Buradan yere ininiz*” (Bakara, 2/36). Emriyle ruhları, nur-ı cihândan zulmet âlemine gönderdi. Rûhlar orada topraktan müteşekkil vücûd libâsını giydiler; halis nakd ile kalp akçenin, a’lâ ile ednânın, vefâ ile cefânın, saf ile tortunun âşikâr olması için (Sultan Veled, 2010: 170).

Sultan Veled, “*Saadetli, daha anasının karnında iken saadet ile idi. Şâki de böyle*”. (Aclûnî,2000, Keşfü’l-hafa, I, 515.). Hadîs-i şerîfinin şerhine dair şunları söyler: Zâhir ulemâsı hadiste “*Annenin cisminin kast edildiğini*” ifade ederken evliyâ ve muhakkikler de kastedilenin “elest ahdi” olduğunu belirtmişlerdir. Sultan Veled de hadisteki “*Ümmüden kasıt elest ahdidir*”. Der. Ona göre zikredilen anne, benzetmedir (Sultan Veled, 2011: 249). Tâlib, himmet atını tarafsız cihetine, vatan-ı aslîsine sürmelidir (Sultan Veled, 2011: 249). Nitekim elest bezminin saf şarabıyla sarhoş olan sûfinin ruhu, ten kafesinde huzur bulamaz, âlem-i ervâhtaki saltanat zevkini, tâc ve tahtını, debdebe ve gösterişi, tattığı mânevî lezzetleri, bîhuşluğu unutamaz. İnsanda bir şeye arzu ve iştîyak gördükten sonra hâsıl olur. “*Visâlsiz firâk olmaz. Nikâhsız talak olmadığı gibi*”. Diyen (Sultan Veled, 2010: 451). Sultan Veled, cisme girmeden önce aşk şarabıyla mest olan canın, dünyada tâlib-i Yezdân olduğunu, herkeste Hakk’ı talep duygusunun olamayacağını belirtmiştir. Ona göre ancak elest ahdine vefalı olanlar vuslat yoluna sülûk edebilir (Sultan Veled, 2011: 248).

2.3.6. Halk-ı İnsan

Tasavvufî düşünceye göre insanın yaratılışı tekâmül ile gerçekleşmiştir. Sultan Veled *Rebâbnâme*’sinde bu durumu şöyle açıklar:

İnsan, yokluk âleminde varlık âlemine çeşitli menzillerden geçerek gelmiştir. Onun ilk menzili toprak idi (o katı bir cisimdi). Toprak olduktan sonra nebâta dönüşerek nebatât âleminde de bazı menzillerden geçti. Hayvan, otu yedi ve ot,

hayvan oldu; hayvanı ise insan yedi ve hayvan insana dönüştü. İnsan olunca da birtakım menzillere uğradı. Burada da tekâmül devam etti ve önce nutfe, sonra alaka, akabinde mudga oldu ve azaları oluşarak sûrete bürünüp insan oldu. Ana rahminden dünyaya gelince önce sütle sonra ekmek, enva-ı çeşit yemeklerle beslendi. Bu seyri esnasında da birçok menzillere uğrayarak bedeni, ahlâkı, tabiatı değişip gelişti; artık o olgunlaşmış, bütün yaşam şartlarına hâiz, mükemmel bir insan oldu. Âkil ve balığ olunca da emir ve yasaklardan sorumlu oldu. Nitekim kendisine irâde ve tercih kabiliyeti verilmişti (Sultan Veled, 2011: 12-83).

Sultan Veled, insanın ve dünyanın yaratılışı ile ilgili ise şunları söyler: Zât-ı Ezelî, yerle gök yaratılmazdan evvel var ve gizli idi. O zaman her şey nur ve aydınlıktı. Cenâb-ı Hak zâhir olmayı, bilinmeyi murâd etti, bir nurdan zulmet âlemini, yerle göğü yarattı. Zira her şey zıddıyla bilinir, açığa çıkar. Tıpkı sıcak-soğuk, aydınlık- karanlık, iyi- kötü, adalet- zulüm gibi. Öyle de, nuranî, nâmütenâhî, metafizik (melekût) âleminin bilinmesi için mukayyed olan eşyanın (maddenin), zulmetin varlığı elzemdi. Kudret-i Sonsuz, yerle göğü insan için gerekli birçok nimeti yarattıktan sonra sahip olduğu sonsuz güzelliği ve mükemmelliyeti, vahdaniyeti, lütuf ve kahır âşikâr olsun diye topraktan Âdem'i yarattı. Sonra kendi emânetini göklere, yere ve dağlara, deryalara vermek istedi. Fakat bu varlıklar: *“Bizim bu emanetleri taşımaya gücümüz yetmez”*. Diye feryat ettiler. Âdemoğulları ise bu varlıklardan cismen daha zayıf oldukları halde zâlim ve câhil olduklarından emaneti yüklenmeyi kabul ettiler (Ahzab,33/72). Cenâb-ı Hak, saf ve temiz nuru (emânetlerini) zulmetin içine koyarak zayıf bir kuşa (insana) Kafdağı'nı yükletti. Böylece insan ağır bir yükü taşımakla sorumlu oldu. Bu ağır yük, Hakk'ın emirleridir. Her kim emir ve nehiylere uyarsa câhillikten kurtulur, meleklerden daha üstün ve makbûller zümresine dâhil olur (Sultan Veled, 2011: 53-54).

Sultan Veled'e göre Hallâk-ı Kerîm, insanın yarısını ulvî, diğer yarısını süflî olarak yarattı. Ulvî yönü yüksek göklerdenidir ki akıl ve iman buna örnektir. Süflî yönü ise aşağı, yer toprağındandır; küfür ve ihtiras zulmetleri bu nev'dendir, bu farklı iki kuvvet insanı kendine çeker. Ancak Hakk'a tâlib olan can, ulvî yönü tercih eder (Sultan Veled, 2011: 246).

Ona göre Âdem'in varlığı İblis ile melekler arasında mihenktir ve bu mihenklik Âdemoğulları vasıtasıyla kıyâmete kadar sürdürülecek; böylece mü'min kâfirden, iyi

kötüden, sahte para gerçek paradan ayrılacaktır (Sultan Veled, 2011: 91). Yaratılanların en şerefli olan insanoğlunu diğer varlıklardan ayıran en bariz özellik irâde sahibi olmasıdır; nitekim şeytanın, meleklerin, cinlerin, cemâdâtın, nebâtâtın, hayvanâtın ihtiyârı yoktur ve hepsi neyle muvazzaf ise onu yerine getirirler (Sultan Veled, 2014: 266).

2.3.7. Vahdet-i Vücûd

Kelime olarak vahdet; yalnız kalmak manasındadır ki murâd biricik olmaktır. Tasavvuf ıstılahında; bir bilme, Allah'tan başka varlık olmadığının idrak ve şuuruna sahip olmak demektir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından sistemleştirildiği kabul edilen vahdet-i vücûdda, birlik bilgidir; yani sâlik, gerçek varlığın bir tane olduğunu, bunun da Hakk'ın varlığından ibaret bulunduğunu, Hak ve O'nun tecellilerinden başka hiçbir şeyin hakikî bir varlığı olmadığını bilir. Ancak vahdet-i vücûd ehli, bu bilgiye nazarî olarak değil, yaşayarak ve mânevî tecrübeyle ulaşır (Uludağ, 2012: 371-372).

Sultan Veled'e göre âlemde Hak'tan başka mevcûd yoktur. Fakat bu hakikati gaflet içinde olanlar göremezler. Bu sır, ancak Hakk'ın atıyyelerine mazhar olan velîler tarafından fehmedilebilir. Velî, vücûd âleminde sadece Zât-ı Vâhidi görür (Sultan Veled, 2010: 436). O, vahdet-i vücûd düşüncesinin hülâsasını ise şu cümlelerle beyan eder: *“Hakikatte Hak'tan başka mevcûd yoktur. Hep Hak'tır. O sırrı da velîden başkası seyredemez. Lâilâhe illellâhın sırrı ona ayan olmuştur. Dünyada Hak'tan başka mevcûd görmez”*. (Sultan Veled, 2010: 398-399). Cenâb-ı Hak, hiçbir şeyden uzak değildir. Aşağı, yukarı, sağ, sol, ön, arka, her şey Kudret-i Sonsuz'un kabza-ı kudret ve tasarrufundandır. Her şey O'ndan hayat bulur. Bütün eşya, her lahza Hak'la beraber olmalarına rağmen bu vuslattan bî-haberdirler. Tıpkı su ile dolu bardağın, inciyle dolu sedefin mazruflarından habersiz oldukları gibi. Eşyalar arasındaki ittisal ise muvakkattır, birleşmenin akabinde ayrılma gerçekleşir. Fakat Hâlık-ı Yezdân ile mahlûku arasındaki yakınlık dâimidir. O'nun görünmemesi ise ifrat derecesindeki yakınlığındandır (Sultan Veled, 2010: 439-440). Bu ifadeleri ile Sultan Veled, vahdet-i vücûdda sıkça müracaat edilen: *“Biz ona şah damarından daha yakınız”*. (Kâf,50/16). beyânındaki manayı tahattur etmektedir (Küçük, 2010: 127-128).

İnsan, perde hükmünde olan varlığından kurtularak evliyâ silkine dâhil olunca, melekût âlemindeki, arş, kürsi, levha ve sair acayibi ve onun fevkinde ne görürse hayrete düşmemelidir. Zira âlemde ne varsa Hakk'ın kendisidir. Bütün varlık, Zât-ı Zü'l- Cemâl'in isim ve sıfatlarına âyinedarlık yapar (Sultan Veled, 2010: 256). Sultan Veled, vahdet-i vücûd düşüncesindeki taayün-i sâni (Hakk'ın isim ve sıfatlarından ayrılığı) mertebesine şöyle işaret etmektedir:

İnsan ezelde Hak'la vahdet hâlinde idi. O, kadîm deryada bir nur idi, vahdet deryasına gark olmuş ve orada mukîm idi.

O can deryası ki kendi kendine aşkbâzlık etti ve bir cevheri yüzden ziyade farklı vechi ile gösterdi.

Zulmetten gunagun (türlü türlü) beşer yaratarak onlara zevk, şehvet, gam, sürur, hırs, tûl-i emel duyguları verdi (Küçük, 2010: 122).

Hakk'ın sırrını beyan mümkün olmasa da Hakk'a dair olan sözlerin tekrarı tâlibde yeni yeni şevk ve rağbet hâsıl eder ve tâlib işittiği sözlerin tesiri ile anbean mânevî terakkiyat elde eder. Böylece o, zindân-ı dünyadan kurtulur, kendinden geçerek bîhuşluğa erer. Artık iyilik-kötülük kayıtlarından uzaklaşır. Vahdet âlemine ayak basar. O âlemde zıt yoktur. İyilik-kötülük ise zıtlardır. Zıt, nid, (eş), aded, yaş-kuru, iyi-kötü gibi zıtlar dünyaya aittir. Vahdet âlemi, sûret ve nakış kabul etmez, orada her şey bir ve aynıdır. Bunun içindir ki vâhid tarafına varlığından fenâ bulmayanlar gidemez (Sultan Veled, 2010: 289-461). Varlık perdesinden kurtulan tamamen o olur ve vahdet sırrı, o kula âyân olur (Sultan Veled, 2011: 328). O, ikiliksiz Hak'la beraber olur (Sultan Veled, 2010: 479).

Sultan Veled, vahdeti Hallâc-ı Mansûr'un sözüyle şöyle izah eder: Mansûr "Ene'l-Hak" derken O'nun rûhu benim, benim rûhum O'nundur, hakikatini vurgulamıştır (Sultan Veled, 2010: 505).

Sultan Veled, *Mesnevi-i Şerif*'te: "*Vahdetin nasıl ve ne yolda açıklandığını babamın dilinden dinle!*" diyerek şu ifadelere yer verir: Evliyânın sayısının çok olmasına rağmen hepsi bir nurdandır, aynı can güneşinden hayat bulurlar. Sûreten birbirlerinden farklılık arz etseler de mana itibari ile hepsi birdir, aralarında ikilik yoktur, tıpkı denizin dalgaları gibi rüzgâr, denizin dalgalarını arttırır. Fakat dalgaların hepsi de denizin kendisidir. Biri iki görenler ise kesrette vahdet hakikatini idrak edemeyenler, beden perdesinden sıyrılıp çıkamayan nâdanlardır. *İbtidânâme*'de de bu

meyânda açıklamalar mevcuttur (Sultan Veled, 2011: 95; Sultan Veled, 2014:170-171).

Sultan Veled, kesrette vahdeti halkın anlayacağı şekilde şöyle örneklendirir: Kur'ân harflerinden olan “elif” harfinin bütün harflerde mevcûd olduğunu “*Ey aziz! İyi düşünürsen her harfte eliften başka bir şey olmadığını görürsün. Dikkatle bak ‘ba’ da üç elif vardır. ‘Ta’ ile ‘sa’ yı da öyle bil! ‘Cim’in nakşında (yazılışında) üç ‘elif’ gizlenmiştir*”. Sözleri ile belirtir. Ona göre elif harfi, Cenâb-ı Hakk’ı simgeler, varlık ise mânevî harflerdir. Bütün eşyada Cenâb-ı Hak zuhûr etmektedir. Bütün mevcûdât O’ndan ibarettir. Farklılık sadece sûrettedir, mânâyı ise yalnız görüş sahipleri anlayabilir. Sultan Veled, kesrette vahdeti bir başka açıdan şöyle örneklendirir: İnsanda eller, ayaklar, gözler, kulaklar, dişler, çene, yanaklar ve görünmeyen dâhilî organlar mevcûd olmasına rağmen biz insana bütüncül olarak bakarız ve hepsini bir görürüz. Zira birliğine adetler şahittir. Âkillere göre çokluğun tek olduğunu ifade eden Sultan Veled, bu örnekleri akıllılara ipucu olarak verdiğini belirtir (Sultan Veled, 2011: 48-49).

2.4. Din, İbâdet ve Ahlâkla İlgili Görüşleri

2.4.1. Din

Din, sözlükte; cezâ, mükâfat, cezâ günü, taat, İslâm, dönüş, dua anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî anlamı; telika (ayrılık) makamında ortaya çıkan inanç, aşk, sevgi şeklindedir (İbn Manzur, 1707: 2/1468; Cebecioğlu, 2014:132).

Din, müminlerin hânumânı (evi barkı), malı mülküdür. Sultan Veled, nefisle mücâdele yollarından bahsederken insanın apaçık düşmanı olan nefsin, din evinden uzaklaştırılmasını, onunla beraber oturulmamasını öğütler. Zira insan, her şeyini din sayesinde elde eder. Onun izzeti, değeri, saygınlığı dininden ileri gelir (Sultan Veled, 2010: 347). Şerîat bahsinde zikredileceği üzere Sultan Veled’e göre din, şerîat gibi kadeh ve kâse hükmündedir (Sultan Veled, 2011: 20).

2.4.2 İbâdet

Arapça bir kelime olan ibâdet sözlükte; boyun eymek, kulluk ve itaat etmek demektir. Tasavvuf ıstılahında ise; sâlikin gösterdiği gayret ve çaba, ibadetlerin edasındaki maksat, imanın hakikatı olan yakîn halini elde etmektir. Ve dahi derler ki

ibadet üç maksat için yapılır: cehennem korkusu ve cennete girme ümidi için, Allah emrettiği için ki bunlar ibadeti bir şeref sayarlar (İmâm-ı Rabbânî, 2013: I/268; Uludağ, 2012: 179; Cebecioğlu, 2014: 229).

Her şeyi hikmete mebni yaratan Cenâb-ı Hak, insan ve cinleri kendisine kulluk etsinler diye yaratmıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de: “*Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*”. (Zariyat, 51/56). Diye buyurulmaktadır. Dünyaya Rabbini tanımak ve O’na ibâdet, kulluk etmek için gönderilen, fakat gaflet içerisinde yaratılış gayesinden uzak, başıboş hayat yaşayarak dünya ve ahiretini zindana çeviren insanlara bu hakikati hatırlatmak elzemdır. İnsan, kısa ve süresini bilemediği ömür sermayesini ibadetle bereketlendirmelidir. Onun dışındaki malâyâniyatla meşgul olursa mücazât olarak azabı hak eder. Bazı müfessirler bu âyeti kerimede geçen, “*لَا يَعْْبُدُونَ*” “*Bana ibâdet etsinler diye*” ifadesinde “*لِيَعْفُونِي*” “*Beni tanısınlar diye*” şeklinde tefsir nakletmişlerdir. “*Beni tanısınlar diye*” den murad, “*Beni mabud tanısınlar*”dır. Yani sadece benim emirlerimi yerine getirerek bana ibadet, kulluk etsinler manasındadır. Bazı isyankâr insan ve cinlerin, kendilerinden istenilen ibadet ve kulluk vazifelerini yerine getirmemeleri, yaratılış gayesinin en yüce gaye olmasına engel teşkil etmez ve Cenâb-ı Hakk’ın muradının geri kalmış olması yerine getirilmediği manası çıkarılamaz. Zira fıkıh bilginleri bu gibi konularda: “*Hikmet, fertlerin her biri itibarıyla değil, cins itibarıyla göz önüne alınır*”. Der. Diyebiliriz ki, Allah (cc), cin ve insanları kulluk vazifesiyle mükellef kılmıştır. Herkesin salih kullardan olmasını (murad ettik, takdir ettik) manası çıkarılmamalıdır (Yazır, 2011: cilt;7 291-292). Sultan Veled de bu âyet-i kerîmeye istinaden insanların yaratılış gayesinin Hakk’a ibâdet olduğunu ifade eder. İnsanın ana rahmine düşüşü, sûret buluşu, rahimden çıkması, büyümesi, baliğ-mükellef olması farklı birer seyrdir. Ona göre hakiki seyr, kullukta seyrdir ve diğer seyrler bunun için gerçekleşir (Sultan Veled, 2010: 467)

Kulluk, dünyada ve ahirette geçer akçe kabul edilen büyük bir payedir (Sultan Veled, 2010: 338). Kişi, ibadet ve taat içerisinde Rabbin rızasını aramalıdır. Eğer rızasını kazanırsa O’nun maksudu olur. Sultan Veled, insanın ibadeti dünyada yapması gerektiğini aksi takdirde cehennemde bu vazifeyi yapmak zorunda kalacağını ifade buyurur (Sultan Veled, 2011: 244). Ona göre makbul olan kulluk, dünyada iken zâtını müşâhede etmese de onu eserleriyle tanıyarak yapılan kulluktur. Görmeden yaptığı

için bu kulluk, ona ayrı bir huzur verir. Zâten öbür âlemde Cenâb-ı Hakk'ın azamet ve kibriyâsını idrak eden kişi, kulluğunu korku içinde yapmak isteyecektir. Ama insanın dünyada havf ve reca arasında yaptığı ibadetler, O'nun huzurunda yapılan ibadetten daha faziletlidir (Sultan Veled, 2014: 195). İbâdetin sırrı, insanın dünya zindanından kurtularak yüzünü Hakk'a çevirmesidir. Bu da başta bedenine ağır gelen ibâdetlerden zevk almaya başlamasıyla mümkün olur (Sultan Veled, 2014: 103).

Hakk'a kulluk şuuruyla yaşayan kişi, cennet bahçelerinde öyle lütuflara mazhar olur ki şaşırır kalır ve 'Ey Rabbim, ben ne yaptım da bu ihsanlara gark oldum.' der. Yapılan iyilik ve ibadetlerin cennette sûret değiştirerek kendisine sunulduğunda hayret eden kişilere Sultan Veled, durumu şöyle izah eder: Nasıl ki insanın oluştuğu erlik suyu insana, tohum kendisinden filizlenen meyveler veren koca ağaca benzemez. Padişaha vefalı olan kişiye vefası neticesinde padişahın verdiği elbise, at, mevki, rütbe, vefaya benzemez ise öyle de, bekâ âlemine atılan tohum hükmünde olan dünyada yapılan ibadet, zikir, iyilikler, Hakk'ın rızasına matuf söz, bakış ve duyuların her bireri cennette bağlar, bahçeler, envai çeşit meyve ve çiçekler, köşkler, huriler olarak sûret değiştirip neşv u nema bulacaktır (Sultan Veled, 2014: 385-386).

Sultan Veled, babası Hz. Mevlânâ'nın Hak'tan birçok sırta mazhar olmasına rağmen hırs ve iştiaqla ibadeti ve talebi ziyadeleştirdiğini ifade eder (Sultan Veled, 2010: 414). Havf ve recâ arasında ibâdetleri artırma yolunda olunmalıdır. Rahmân'ın cûd ve keremini düşünerek ümitvar olmalıdır (Sultan Veled, 2010: 259). Sultan Veled: *"İbâdetsizlik insanı ızdıraba, huzursuzluk ve sıkıntıya duçar eder. Kişi her ne kadar bu gerçekten kaçmak istese de sonunda nedâmetle tevbe kapısına yönelir. Ama ibâdet eden kişiden hiçbir zaman pişmanlık duygusu sadır olmaz"*. Görüşü ile bedene sıkıntı ve eziyet gelse de ibâdetlerden dûr olmamak gerektiğini öğütler (Sultan Veled, 2010: 338). Çünkü benliği, ancak kulluk yok edebilir. Onun için de ibâdeti çoğaltmak gerekmektedir (Sultan Veled, 2014: 433). İbâdetde bedene zorluk, ruha gizli rahatlıklar vardır (Sultan Veled, 2011: 120). Zahmete katlanarak taata devam edilirse ondan hâsıl olan nur, gönül taşını la'l eder. Böylece gönül, kıymetdar bir hal kazanarak nazargâh-ı İlâhî olur (Sultan Veled, 2010: 366).

Sultan Veled, ibâdetin neticesinin cennet olduğunu, Cemâlullah'ı müşâhede için ise bir mürşid-i kâmile mürid olunması gerektiğini söyler. Eğer kişi, mürşid-i kâmile rast gelmezse ona gereken şey; ibâdet ve taatte ale'd-devâm olmasıdır. Umulur

ki Hak Teâlâ ibâdetin neticesinde ona bir mürşid-i kâmil lütfeder (Sultan Veled, 2010: 367).

İbadette istek ve samimiyyetin önemini vurgulayan Sultan Veled, sevmeden, aşksız, adat üzere yapılan ibâdetin münâfıklık olduğunu (Sultan Veled,2014: 435). Riyâsızca, ihlâsla yapılan ibâdetin kişiyi makbuller zümresine ilhak ettiğini söyler (Sultan Veled, 2010: 463). İbâdetler, dinin gıdasıdır. Kişi dinini onlarla güçlendirerek sırlara vâkıf olur. (Sultan Veled, 2010: 539). Her ne kadar cehd ve gayretsiz, sırlara vâkıf olan varsa da bu nadirdir. Nadirle de hüküm olunmaz. Velîler aşkla ibâdet, taata yönelir ve Hakk’a kurbiyeti bu şekilde elde ederler (Sultan Veled, 2010: 340).

Sultan Veled, ibâdetin kabulü için evliyâyâ muhabbeti, onların kabulünü zorunlu görür. Şöyle ki: Hz. Peygamber’in nübüvvetine inanmayanların yaptığı iyilik ve ibâdetler onlara bir şey kazandırmadığı gibi peygamberlerin varisleri olan velîleri inkâr edenlerin ibâdetleri de hiçbir değer ifade etmez (Sultan Veled, 2011: 307).

Cenâb-ı Hak, insana akıl, irâde, hürriyet vermiş; doğru yolu gösteren kitap ve bu kitaptaki hakikatleri kal ve haliyle anlatan peygamber göndermiştir. İnsana düşen vazife; aklını ve iradesini kullanarak hakikati bulması, önündeki birçok engeli, süfli arzuları, dünya sevgisini mâlâyâniyatı aşip ibadete meylederek melekleşmesi ve hatta iradesi olması hasebiyle meleklerden de üstün bir hal almasıdır (Sultan Veled, 2010: 507). Sultan Veled’e göre ibâdet, insanın kendi iradesiyle ve vücut âzâlarıyla îfa ettiği vazifesidir. İbâdet, aynı zamanda fikir ağacını besleyen su misalidir. Nitekim Hz. Peygamber (sav): *“Bir kimse kırk gün ihlas ile ibadet ederse kalbinden hikmet pınarları zuhûr ederek lisanından akar”*. (Sehâvî, 1979, el-Mekâsidü’l-Hasene, 395.) buyurmaktadır. Diyebiliriz ki gerçek amel, insanın gönlünden ve dilinden hikmet pınarlarını akıtır. Sultan Veled’e göre vücutla yapılan ibâdetler, vücut gibi son bulurken; gönül ibâdeti (tefekür) gönül gibi (can, ruh) sonsuzdur (Sultan Veled, 2011: 24).

2.4.3. Peygamber (Nebi)

Arapça bir kelime olan nebi sözlükte, peygamber manasındadır. Allah Teâlâ’yı haber veren zât-ı şeriftir (Firuzabadi, 1887: 238). Mutasavvıflara göre peygamberler, en üstün insanlardır. Derecesi ne kadar yüksek, kadr ü kıymeti ne kadar yüce olursa olsun insanlardan ne bir siddîk ne bir evliyâ ne de başka biri fazilet yönünden

peygamberlere denk değildirler. Nitekim Bayezîd-i Bistâmî: *“En büyük velîler olan “sıddîk”ların son hâlleri, peygamberlerin ilk hâlleridir. Peygamberlerin son hâlleri için ise ulaşılabilecek bir hudut yoktur”*. Buyurmuştur (Kelâbâzî, 2016: 114-115).

Sultan Veled, peygamberlerin gönderiliş gayesini şöyle açıklar:

Hz. Âdem’de var olan Allah’ın nurunu göremeyen iblis, kibrinden dolayı Âdem’e secde etmeyince huzûr-ı İlâhî’den kovulur. İblis, artık insana apaçık düşman kesilir ve Rabbinden insanları doğru yoldan ayırmak için kıyamete kadar mühlet ister. Bu isteğini kabul eden Cenâb-ı Hak, İblis’in desiselerine kapılıp doğru yoldan sapanların onun gibi cehenneme gideceğini buyurur. Rahmeti sonsuz, kullarına bir kez daha rahmet ve inayetini göstererek iblisin desiselerini, büyülerini, aldaticılığını, insana apaçık düşman olduğunu öğretmek için birçok peygamber göndermiştir. Böylece İblis’in yolunu takip ederek cehenneme ehil hale gelen insanlar: *“Biz İblis’in işlerinden, telbislerinden habersizdik”*. Diyerek bahane bulamayacaklardır (Sultan Veled, 2011: 113).

Peygamber, aynı zamanda insanı hilelerle aldatan, din yolundan saptırmaya çalışan kâfir nefsin tuzağından kurtarıp sâhil-i selâmete çıkarmak için gönderilen bir ihsân-ı İlâhî’dir (Sultan Veled, 2010: 281). İnsanlara düşen görev ise peygamberlerin getirdiği mesajları iyi dinlemek, doğru anlamak ve tereddüt etmeden eksiksiz yerine getirmektir. Böylece insan, bu dünyada misafir olduğunun fehmine vararak, vatan-ı aslîye iştiyak ile kulluk vazifesini yerine getirmiş olur (Sultan Veled, 2010: 346). Âdemoğlu aklıyla Sâni’-i Hakîkî olan Allah’ın eserlerine bakarak bir yaratıcının olduğunu idrak edebilir. Fakat o yaratıcının kendisinden ne istediği, O’na nasıl ibâdet etmesi gerektiği konusunda yetersiz kalır. Peygamberler ise insanlara tevhid akidesini bildirmiş, Hakk’a âşina gönüllere Yüce Yaratıcı’ya nasıl ibâdet edilmesi gerektiği noktasında sözleriyle ve uygulamalarıyla örnek olmuşlardır. Dünyaya gönderiliş gayesi, ölümden sonraki hayat, namaz, hac, zekât, oruç, Hakk’a yakarış, muhâsebe rûhu gibi hususlarda insanlara rehberlik etmişlerdir (Sultan Veled, 2014: 411).

Velî kavramını ele alırken zikrettiğimiz üzere Sultan Veled’e göre bütün peygamberler, velîler ve vâsıllar bir nurdandır, aynıdırlar. Birine rastlayan hepsini görmüş gibi olur. Birini reddeden hiçbirini kabul etmemiş olur. Peygamberlerin hepsini tasdik edip onlara imân etmek imanın gereğidir ki birine küfreden kişi kâfir olur. Diğer peygamberleri övüp yüceltmenin ise bir faydası olmaz.

Sultan Veled, bir peygambere adâvet besleyen kişiyi şaşî adama benzetir ki usta, şaşî olan çırağından içerideki şişeyi getirmesini ister. Çırac ise içeride iki şişe olduğunu hangisini getireceğini sorar. Usta içeride bir tane şişe olduğunu söyler. Çırac iki şişe olduğunda ısrar edince usta: “*Şişenin birisini kır diğerini getir*” der. Şaşî olan çırac, gördüğü şişenin birini kırınca diğer şişe de kırılmış olur. Bir peygamberi inkâr eden hepsini inkâr etmiş demektir. (Sultan Veled, 2011: 178; Sultan Veled, 2011: 161). Nitekim Cenâb-ı Hak, şöyle buyurmuştur: “*Allah’ın elçisi ve müminler, Rabbinden ona indirilene imân ettiler. Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandılar “O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız’ ve “işittik, itaat ettik bağışlamayı dileriz, gidiş sanadır” dediler...*” (Bakara, 2/285-286).

Peygamberler her hususta vazifelerine müdrik bir şekilde, ihlâs ve samimiyetle zirvede oldular. Onların ibadetlerindeki mükemmelliyet, Hak indindeki mertebelerini yükseltti. Cennetteki makam ve mertebeleri de havâssın bile fehmedemeyeceği kadar yücedir. Peygamberlerin duaları müstecâbtır, cevap bulur. Çünkü onlar riyasızca can-ı gönülden Hakk’ı talep ederler. İnsanlardan da hiçbir talep içerisine girmezler. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, “*اَتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ*” “*Sizden bir ücret istemeyen o kimselere tabi olun; onlar doğru yoldadırlar*”. (Yâsîn-36/21). Buyrulmaktadır (Sultan Veled, 2010: 161). Ona göre, peygamberler birçok ağır sıkıntılara katlanarak sabır ve sebat içerisinde insanların gafletten âgâh olmaları için tebliğ vazifelerine devam ettiler. Buna rağmen gaflet perdesini yırtıp hakikati görenlerin sayısı çok az olmuştur (Sultan Veled, 2010: 171).

Sultan Veled’e göre farklı cins olan şeyler birbirini iter, nefis ve beden ehli olan kâfirler de maddî mânevî füyuzât hislerinden feragat eden (uzaklaşan) peygamberlere her zaman düşmandır. Bir Arap atasözüne göre: “*İki zıt birleşmez*”. Bu düşmanlık, Hz. Âdem’in yaratılışıyla başlayarak Hâtemü’l-Enbiyâ olan Peygamber Efendimiz’e (sav) kadar devam etmiş ve peygamberlerin varisleri olan evliyâyâ karşı da kıyâmete kadar devam edecektir. Küfür ve zulüm, bütün dönemlerde farklı şekillerde kendini göstermiştir. Dâvâsı uğruna çile çeken peygamberler her olayda sebeplere riâyet edip sonucu müsebbibü’l-esbâba bırakmışlar. Sebeplerin sükût ettiği yerde de yine O’na dayanıp O’na güvenmişlerdir. İnâyet-i İlâhî ise her dâim imdâda yetişmiş, sayıları daha fazla ve daha güçlü olan kâfir topluluğunu daha az, zayıf, zelim olarak göstermiş; onların kalplerine korku salarak muttakilere muzafferiyet ihsan

etmiştir (Enfal, 8/12; Ahzâb, 33/26). Zira Cenâb-ı Hak, bir topluluğun helâkını dilerse düşmanların sayıları çok da olsa onları az gösterir: *“O, karşılaştığınız sırada da sizin gözünüzde onları az gösteriyordu. Onların gözünde de sizi az gösteriyordu Allah, murad ettiği şeyi gerçekleştirsin diye. Zâten bütün işler Allah’a döner”*. (Enfal, 8/44).

Sultan Veled, bu konuyla ilgili *İbtidânâme* adlı eserinde şu örnekleri serdedir: Hz. İbrahim (as) Nemrut’un emriyle yakılan devasa ateş karşısında zâhirde yalnız ve güçsüz iken, Hakk’a teslimiyetin neticesinde Cenâb-ı Hak, ateşe: *“يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا”* *“Ey ateş serin ve selametli ol”* (Enbiya,21/69). Emrini verdi ve ateş gül, gülistan oldu. (Sultan Veled, 2014: 55-56). Firavun’un niyeti Hz. Mûsâ’yı yok etmek iken kendisi denize gark oldu gitti. Hz. İsâ gizlice göğe yükseldi. Hûd ve Nuh kavimleri de zamanı gelince helâk oldu. Peygamber Efendimiz (sav) ve sâdık dostu Hz. Ebû Bekir’i, Sevr Mağarası’nda kâfirlere karşı koruyan da O idi. Öyle ki müşrikler eğilip baksa Resulullah’ı göreceklerdi. Cenâb-ı Hak, her şeyiyle kendisine teslim olmuş: *“Endişelenme ya Eba Bekir, ikinin üçüncüsü Allah’tır”*. Diyen Habîb’ini muhafaza etmiştir (Sultan Veled, 2014: 55; Tevbe,9/40).

Bütün peygamberler insanlara -Ahmed-i Muhtâr vasıflarını anlatmış- gelecek olan son peygamberin müjdesini vermişlerdir (Sultan Veled, 2014: 289). Dilleri, ırkları, görüntüleri farklı olsa da farklı zamanlarda ve bölgelerde gelseler de onlar Allah’ın, kulları arasından seçtiği seçkin insanlar olup bütün insanlığa müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmişlerdir (Sultan Veled, 2011: 161).

2.4.4. Kur’ân-ı Kerim

Arapça bir kelime olan Kur’ân sözlükte; okunan, Allah’ın keliması, Peygamber’e inen, yüce, şerefli ve kutsal manasınadır. Istılahta ise; Allah tarafından, Peygamber Efendimiz’e gönderilen son İlâhî kitaptır. Bütün sıfatların kendinde kaybolduğu İlâhî Zât, cem ve icmâl makâmıdır. Cümle hakâyıkı câmi olan ilm-i ledünnî-i icmâlîdir (İbn Manzur, 1707: 5/3563; Cebecioğlu, 2014: 294).

Kur’ân’ı söz olarak nitelendiren Sultan Veled’e göre Kur’ân’ın gönderiliş gayesi; Cenâb-ı Hakk’ın matlûbunun kullara ayân olmasıdır. İnsan niçin yaratıldı? Ruhlar âleminde bu anâsır dünyasına niçin getirildi? Rabbimiz bizden neler istiyor? Bütün bu sorulara Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân cevap vermekte, insanlara sırât-ı müstakîmi göstermekte, bu dağdağalı meydân-ı imtihanında insanı zulmetten nura

çıkarmaktadır. Kur'ân, insana Allah'a kul olduğunu, Allah'ın kendisine ihsan ettiği zâhir-bâtın nimetler karşısında dünyada iken şükür vazifesini yerine getirmesini, ibâdetlerle Rabbine yaklaşmasını öğütler (Sultan Veled, 2010: 438). Kur'ân-ı Kerim, a'lâdan esfele doğru uzanan bir ip misalidir. Dünya kuyusunda mahsur kalmış, kurtulmak için çare arayanlara bir rahmettir. Her kim bu ipe (Kur'ân'a) sınıksız tutunup yukarı çıkarsa dünya zulmetinden kurtulmuş olur (Sultan Veled, 2010: 471).

Sultan Veled, rehber olan amelin taat, engel olan amelinde masiyet olduğunu izah ederken Kur'ân-ı Kerim'i okumayı örnek verir. Kişinin Kur'ân âyetlerini okurken zevk almaması, şevk ve heyecan duymaması rûhunun, Kur'ân'ın ve Hudâ'nın ululuğundan bihaber olduğunun delilidir. Bu kişiye Kur'ân'dan lanet ve zahmet erişir. Dolayısıyla bu amel, Hakk'a giden yolda engel olur. Her kim Kur'ân'ı zevk ile okursa hakiki tilaveti gerçekleştirmiş olur ve Kur'ân onu kabul eder, ona yüzünü gösterir. Artık okunan Kur'ân, Hudâ tarafına götüren rehber olur. Okunulan kelâm, insana zindelik verir. Kimde bu hâl var ise o, Hakk'ın makbulü ve enisi olmuş demektir (Sultan Veled, 2010: 216).

Sultan Veled *İntihânâme*'sinde Kur'ân (zikir) ile enbiyâ ve evliyânın bir olduğunu ifade eder. Ona göre: “*Şüphe yok o zikri biz indirdik biz, her halde biz onu muhafaza da edeceğiz*”. (Hicr, 14/9). Âyetinde geçen zikirden murad, enbiyâ ve evliyadır (Âl-i İmran, 3/169).

Enbiyâ, zikrin menbalarıdır. Enbiyâ, dünyaya süflî ruhları ulvileştirmek, halkı enginden yükseğe çıkarmak için Hak Teâla tarafından gönderilmiştir. Evliyâ da halka olan şefkatinden gece gündüz nasihatle meşgul, onların hidâyet, zühd ve takvâ üzere olmaları için Hakk'a duacıdır. Evliyâ, Kur'ân'ın tercümanı olan Peygamber'den sâdır olan sözleri halka duyurarak yollarını aydınlatmıştır (Sultan Veled, 2010: 434-435).

Enbiyâ ve evliyânın isim ve sûretleri farklı olsa da manen hepsi de bir nurdan olup insanların saâdet-i dâreyne ulaşması için gayret ederler. Sultan Veled: “*Biz zikri gönderdik, o zikrin muhafızı biziz*”. (Hicr, 15/9). âyetinde geçen zikirden maksûdun enbiyâ ve evliyâ olduğunu ifade eder. Enbiyâ ve evliyâ ayn-ı zikirdir, zira zikir (Kur'ân) enbiyâ ve evliyâdan muncelî olur, mânevî varlıkları zikir, vücudları ise elbisedir. Hıfzdan murad ise bu mânevî varlıklarının korunmasıdır. Nitekim sıkıntılar çeken, öldürülen enbiyâ ve evliyâ olmuştur. Mânevî varlıklarına zarar gelmediğine

delil olarak şu âyetlere yer verilir: “Allah yolunda maktul olanları ölü sanma! Onlar Rablerinin yanında sağdırlar, yerler içerler”. (Âl-i İmrân, 3/169). “Haberiniz olsun ki Allah’ın dostları için hiç korku ve keder yoktur”. (Yûnus, 10/62). (Sultan Veled, 2010: 433-434-435).

2.4.5. Dünya Hayatı (Ehl-i Dünyanın Tasviri)

Sultan Veled, eserlerinde dünya hayatının aldaticılığına dikkat çekerek muhatabı uyarır. Dünyayı, kendini güzel ve genç göstermek için yüzünü allayıp pullayan ihtiyar ve çirkin kadına benzetir (Sultan Veled, 2014:265). Dünya, zâhirde güzel ve câzib, hakikatte ise çirkin ve merduddur. O, Allah’a giden yolda engeldir. Kötüyü iyi, çirkinini güzel, kalpı altın, yoku var gösterir. Onun tuzağından ancak peygamberler, erenler, zikir, namaz ve oruçla Allah’a sığınanlar kurtulabilir (Sultan Veled, 2014:262-263). Âcizliğinin farkına varıp dünyanın cazibedarlığından ancak Allah’ın inayetiyle kurtulabileceğine inananlar selamete erer (Sultan Veled, 2014:265). Ancak âkil olan kişi dünyadan boyuna kaçır, dünyaya kul köle olanlar ise kâfirdir (Sultan Veled, 2014: 298).

Kur’ân’da da ifade buyrulduğu gibi dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibarettir:

Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki bitirdiği bitki, çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah’ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldaniş metaından başka bir şey değildir (Hadid, 57/20).

Sultan Veled, burada bu âyete atıfta bulunur. Dünyanın güzellikleri eğretidir. Cenâb-ı Hak, iyi ile kötüyü, elmas ile kömürü ayırt edebilmek için dünya nimetlerini bezemiş, güzelleştirmiştir. Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah’ın katındadır (Al-i İmran, 3/14).

İnsanın dünya nimetlerine meyletmesinin sebebi de budur (Sultan Veled, 2014: 265). Bu güzellik ise sonsuzluk âleminde ve âriyeten (emaneten) verilmiştir (Sultan Veled, 2011: 112). Dünya hakikatte bakırdır, meze, lezzet vasıtasıyla altın görünmektedir; yani altın yaldızlı bakırdır. Cennet nimetlerinin içi ve dışı altın yani

meze ve lezzet olduğundan zevkleri mütemadi ve ebedîdir. *Rebâbnâme* adlı eserinde aynı konuya değinen Sultan Veled, dünya işlerinin ve nimetlerinin çirkin ve sevimsiz olduğunu; fakat verdiği lezzet nispetinde insanlara güzel göründüğünü, lezzet ortadan kalktığında ise kötü çirkin yüzünün ortaya çıktığını örneklerle açıklar. Şöyle ki:

Çocuk oyuna çok düşkündür, oyuna olan hırsından dolayı acıktığını, üşüdüğünü bile fark etmez. Oyundan bir an bile ayrılmak ona ölüm kadar zor gelir. Ama çocukta oyunun zevki bittikten sonra daha önce yaptığı şeylerden hoşlanmamaya başlar ve ona ayıp gelir. Oyun aynı oyundur, değişen tek bir şey vardır ki o da zevkin lezzetin son bulmasıdır (Sultan Veled, 2011: 87). İşte dünya hayatı da bu oyun gibidir. Gaflette olan insan çocuk gibi onun fenâlığından habersiz, mâlâyânî yaşamakta, ömrünü boşa geçirmektedir. Dünya, ateş cinsinden olup aslı cehennemdir. “*Her şey döner, ashına varır*”. Kâidesince, dünyaya meftun insanın gideceği yer de muhakkakki orasıdır (Sultan Veled, 2014: 297). Dünyaya tâlip kişiler cehennemın mayasındandır (Sultan Veled, 2011: 92). Dünyaya ait olan şehvet, zevk lezzetler ateştir, dikendir; ama gül görünür, sevinci de gamı da fenâ bulur (Sultan Veled, 2014: 298).

Sultan Veled, dünya ve dünya ehlini geceye benzetir. Şöyle ki: Ehl-i dünya, ağır bir gaflet uykusundadır ve onu bu uykudan ancak ölüm uyandırır. Gece hükmünde olan dünyada iyi-kötü, mümin-kâfir, cennetlik-cehennemlik birbirinden ayırt edilemez; ancak gündüz olan ahiret hayatında bu belirsizlik son bulur. (Sultan Veled, 2014: 313). Sınırsız âleme göre bu dünya bir zerre bile değildir. Cennetteki Tûbâ ağacının gölgesi ya da gül-i zârın bir yaprağıdır. Bu dünyanın hilkat-i sebebi halden hale dönmek, beden âleminden can âlemine geçmektir. Akıllı insan, geçici olan canı Allah’a verir, karşılığında binlerce can alır. (Sultan Veled, 2014: 422).

Sultan Veled, dünyanın değer verilmeden gönül bağlamadan sadece konaklanan bir menzil olduğunu, halkın seviyesine inerek şöyle izah eder: Âdemoğlu, yokluktan varlık âlemine gelinceye kadar ve sonrasında sayısız, çeşit çeşit menzillerden geçti. Kemâle erip akıl bâliğ olunca menzillerden çoğunu unuttu, hatırladıkları menziller önceden güzel görünen, sevilen, cihan değerinde olduğu halde şimdi ise sevilmeyen istenilmeyen oldu. Örneğin; ana rahminde, gıdası kanla karışık maddelerdi. Orada gelişip dâr-ı dünyaya gelince anne sütüyle gıdalandı, şimdi ise bu gıdalardan tiksindir, nefret eder oldu. Öyle de, geçici ve bir sonraki menzile köprü olan dünya menzilini hoş görmemeli, onun gösteriş ve güzelliğine aldanmamalı, dünyaya

gönül bağlamamalıdır. Çünkü daha büyük bir menzile ulaşıldığı zaman dünya menzili, istenilmeyen sevilmeyen olacaktır. O halde zaruri ölüm gelmeden dünya menziline geçip sınırsız âleme yol almak gerektir (Sultan Veled, 2011: 12-13).

Dünya, Sâni-i Hakîkî'nin yüce sanatıdır. Akıl ve şuur sahibi insanlar yaratılanlara, kendi yaratılışına, etrafındaki hadisata hayretle ve iman nazarıyla bakarak sanattan sanatkâra ulaşır ki dünyanın yaratılış sebebi de budur. Bu kişiye, Allah'a kurbiyet, vuslat ve kesin bilgi kazandırılır. Dünyadaki eserlerde Hakk'ı temaşa, onun için nimet ve rehber olur. Nitekim Bâyezîd Hazretleri buyurmuştur: *“Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ın sanatını seyretmeyeyim”*.

Ahmaklığıyla sanatta kalıp sanatı Hak'tan bilmeyen kişi için ise dünya bir yol kesicidir. Hak'tan uzaklaştırır, habersizlik ve perdedir. Bu konuya şu âyet açıklık getirir:

“Bilmeli ki Allah, bir sivrisineği hattâ daha üstününü bir mesel yapmaktan sıkılmaz, iman edenler bilirler ki o şüphesiz haktır, Rablerinden; amma küfre saplananlar, Allah böyle bir mesel ile ne murad etmiş derler. Allah, onunla birçoklarını şaşırtır, yine onunla birçoklarını yola getirir, hem onunla ancak o fasıkları şaşırtır”. (Bakara, 2/26). (Sultan Veled, 2011: 32-34).

Dünyanın bütün dert ve elemi Hak'tan cüda düşmekten daha kolaydır (Sultan Veled, 2011: 139). Dünya ve cennet nimetlerinin güzellikleri nâr ve nur gibi çok benzerdir; ama hakikatte ayırdır. Nâr ve nur ikisi de aydınlatır; ama nâr yakıcıdır, nur yakıcı değildir. Ateş, ağacı yakar; güneşin nuru ise ağaca zindelik, tazelik verir. Öyle de, dünya zevkleri, üzüntü ve cehennem tarafına götürür. Dünya zevklerine sabrederek, dünya rahatından ictinab edip ibâdet zevkini tadan kişi, cennet tarafına yol alır ve âhiret rahatını elde eder (Sultan Veled, 2011: 89).

Dünya malını leşe benzeten Sultan Veled, ona tâlip olanları ise kuzgun ve köpek olarak nitelendirir (Sultan Veled, 2011: 98). Dünya sevgisi gönle girdiğinde insan baştan ayağa gamla dolar; çünkü dünya, mahz-ı gamdır (Sultan Veled, 2011: 122). Dünya malının fazlası insanı ibâdet, tâat, samimiyet ve duadan alıkoyar. Dünyaya ait güzellikler, bağlar, zevk ve safalar, kadın, makam, saltanat, ihtişam, özellikle mal ve evlat, gönlü cezb eder; fakat sonunda ejderha olur. Nitekim Sultan Veled, bu hakikati şöyle örneklendirir: Hz. Mûsâ'nın asası, Allah'ın izni ile ejderha olmadı mı? İşte bu olay, bütün âleme örnek oldu ki; dünyada büyük küçük, iyi kötü her şey cennet gibi görünse de aslında cehennemdir (Sultan Veled, 2011: 140). Dünya mihenkter, kalp

akçe ile nakd-i hâlis burada ortaya çıkar (Sultan Veled, 2010: 190). Nakd-i hâlis ise Hakk’a taattir (Sultan Veled, 2010: 469). Bu dünya ketm-i Âdem’den gelmiştir ki (Sultan Veled, 2010: 242). lâmekân deryâsının en küçük dalgasıdır. (Sultan Veled, 2010: 188).

Sultan Veled, dünya sevgisinin gönülden kaldırılması ve gönlün âhirete meyl etmesi için Cenâb-ı Hak’a niyazda bulunulması gerektiğini söyler. Zira Cenâb-ı Hak, kulun talep ve ihtiyacına göre ihsanlarda bulunur. Burada tâat tohumları saçan âhirette semeresini, mükâfatını alır. Dünya; âhiretin tarlası, ibadet, taat, mücâhede yeridir. Kıymetli ömür cevheri iyi değerlendirilmeli, basit cam parçaları ile değiştirilmemelidir (Sultan Veled, 2010:275). Kişi neye tâlipse odur, matlûbuyla aynıdır (Sultan Veled, 2010: 260).

İnsanın tabiatında ne galip ise meyli ve gayreti de o yönedir. Dünya ehli, dünya tarafına koşar, dünyaya meyli çok olduğu için Hak yolunda tembellik eder ve der: *“Eğer din yolunda gösterdiğim gayretten muhakkak bir ticaret hâsıl olsaydı, bütün gayretimi bu yola sarf eder, başka hiçbir tarafa bakmazdım”*. Hâlbuki insan, dünyaya ait işlerde yüz türlü şüphe ve tereddüt içinde de olsa o işte candan çalışır. Çünkü meyli ve sevgisi o yönedir (Sultan Veled, 2010: 261). Sultan Veled’e göre halk (avam), faydasız işler yapan çocuklar gibi dâima dünyaya meyleder. Dünya ise sadece hüsrân, nedâmet ve hebâdır. (Sultan Veled, 2010: 320). Dünya hırsı insanı Allah’tan uzaklaştırır. Hem sıhhati bozar zaif düşürür, canı çirkinleştirir bozar. Fânî zevkler için bâkî zevkleri feda ettirir (Sultan Veled, 2010: 338-457).

Dünyanın hayretengiz güzellikleri bâkî hüsnün yansımasıdır. Dünya bir gölgedir, insana düşen vazife; gölgeden gölge sahibini bulmak, cansız sûretlerden oluşan nakışı bırakıp nakkaşı aramaktır (Sultan Veled, 2010:398). Âkil kişi, gölgeden Hakk’ın cemâlini görmüş taat yoluna baş koymuştur. Cenâb-ı Hak, dünya sevgisini gölgede takılıp kalan gözsüzlere, dünya malını ise kendinden uzak olanlara vermiştir (Sultan Veled, 2010: 454).

Sultan Veled, dünyayı zindana benzetir. Dünya zindanından ve dünyanın zincirlerinden kurtulmak için Cenâb-ı Hak, taat yolunu insanlara göstererek inayet elini uzattı (Sultan Veled, 2010:468). Bu âlem, insanları şerre gark eden tûfan misalidir. Bu tûfandan ancak kurtarıcı gemi hükmünde olan peygamberlerin dâveti ve evliyânın öğütlerine kulak verip onlara itaat edenler selâmete erebilir. *“Hep birlikte*

Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sımsıkı sarılın". (Bakara, 2/103). âyetin manası da bunu ifade eder (Sultan Veled, 2010: 471). Sultan Veled, ehl-i dünyayı yılanı benzetir. Yılanın gıdası toprak ve hava olduğu gibi ehl-i dünyanın gıdası da ekmek (toprak), makâm ve rütbedir (hava). Câhil güruhunun tercihi bunlardır. Bu gıda ile beslenen beşer, Firavun ve Şeddad gibi ejderhaya dönüşür. Bunlar zâhirde beşer; fakat bâtınen yılan olup, dinden uzak, küfür ve şirk içerisinde dirler. Mü'minlere zarar verirler, baştan aşağı şerdirler ve mekânları da sakar olacaktır (Sultan Veled, 2010: 376-377).

Dünya malı, mü'minler için Hakk'ın rızasını kazanmada vasıta, fakirlere sadaka, zekât vererek mescid medrese vb. hayır hasenat yaparak âhireti için tohum ekmiş olur. Gönülde Allah sevgisi hâkim olduğu müddetçe dünya malı, nurunu ziyadeleştirir. Tıpkı gemiyi, altındaki suyun yüzdürüp, içine giren suyun batırması gibi... Mal sevgisi gönle girmedikten sonra mü'min için kol kanattır, yardımcısıdır (Sultan Veled 2010: 377).

Sultan Veled, dünyayı tehlikelerle dolu bir köprüye benzetir. Dünyaya tâlip olan insanlara köprü üzerine ev kurmanın anlamsızlığını şöyle anlatır: Köprü'nün altından su geçmektedir ve sonunda Cenâb-ı Hak köprüyü yıkacak, orada mekân edinenler de tûfan misali suya gark olacaktır. Dünyanın güçlü bir büyüğü vardır ki binlerce kişiden ancak biri kurtulmuştur, diğerleri cehennem gibi ateşinde yanmıştır. Onun tuzak ve hilelerinin haddi yoktur. Aldatıcı dünya isteklerinden, nefisten kurtulmanın yolu şeyhe intisap etmek, "Lâ havle..." nin sırrını bilerek Allah'a sığınmak, boyuna kulluk yolunda ilerlemektir (Sultan Veled, 2014: 432-433).

2.4.6. Ömür

Arapça bir kelime olan ömür, sözlükte hayat anlamındadır (İbn Manzur, 1707: 3100).

Ömür, Cenâb-ı Hakk'ın insanlara din yolunda yaşamaları için ihsan ettiği en kıymetli nimettir. Öyle bir nimet ki, insanoğlu değil bir gününü, bir anını bile karşılığında altınlar ve dünya definesi verse elde edemez. Ömür sermayesi çok kıymettardır; insan, zamanla yakutlar satın alabilir; fakat yakutlarla zamanı satın alamaz. Sultan Veled, ömrün paha biçilmez kıymetini fahmedemeyen, ömrü değerlendirip mârifet ilmine yol alamayan insanın durumunu çocuğa benzetir ki; çocuğa yüz tane at hediye edilir, o ise atın kamet-i kıymetini bilmediğinden sevinmez,

atlara bakmaz. Kendisine verilen bir kuşçağızla sevinir, onunla oyalanır ve onu yeterli görür. Gaflet ve cehâlet içerisindeki insanoğlu da atları bırakıp kuşla yetinen çocuk misali; neliksiz niteliksiz âlemdeki zevklerden, mârifetullahtan bîhaber, dünyanın hakikatte kötü ve aşağı olan güzelliklerine meftun olarak aziz ömrünü yele vermiş, savurmuştur. Ömrü israf ederek, sonunda nedâmetle iki büklüm olup elini dişler durur. Dünya metâi olan bir kumaşı bile tâcir, para almadan satmaz iken ebedî hayatı kazanmak için değerlendirilmesi gereken ömrü karşılıksız vererek sonsuz ziyana ve hüsrana uğramak ahmaklıktır. Ömrünü şuurluca Rabbe kullukta ve canla, başla O'nda yok olmada harcarsa İlâhi nimet ve lezzetlere mazhar olur (Sultan Veled, 2011: 270-271).

2.4.7. Âhiret

Kelime olarak; dâru'l-bekâya ıtlak olunur ki sıfât-ı galibedir. Murad, neş'e-i saniyedir; nitekim dâr-ı dünya ile neşe-i uladan tabir olunur ve gâh olur ki lafzı terk olunur (Firuzabadi, 1305/1888: 301).

Sultan Veled, dünya hayatını gece, âhiret hayatını ise gündüz olarak nitelendirir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın "Din günü" dediği kıyametin kopmasıyla gece gündüze kalbolacak, artık başlayan âhiret hayatında; iyi-kötü, cennetlik-cehennemlik, kalp akça-geçer akça değişmeksizin âyân olarak sırlar meydana çıkacaktır. Ona göre âşışın ölmeden önce ölmesi büyük kıyâmet, kopacak kıyâmet ise küçük kıyâmettir. İki de sırları ortaya çıkarır; fakat küçük kıyâmet mücazât, azap için kopar, büyük kıyâmette ise (ölmeden önce ölmek) vergiler, bağışlar ihsanlar vardır (Sultan Veled, 2014: 313-314).

Sultan Veled, ölümden sonraki hayatı ise şöyle tasvir eder: Varlıkların aslı olan o âlemde, baş ağrısı ve mahmurluğu olmayan sarhoşluklar vardır. O cihanda zaman kavramı yoktur, ne ay vardır ne yıl. Ne zıtlık-eşitlik, ne yücelik-alçaklık, ne sağ-sol, ne ön-arka vardır. Sayısız şehirler, kaleler vardır. Ebedî bir hayat, zevk-sefa içinde yaşayış vardır (Sultan Veled, 2014: 148). Her kim namaz, oruç ve diğer ibadetlerini artırarak ifa ederse ahiret günü (din günü) Hakk'ın rahmetine nâil olur (Sultan Veled, 2010: 225).

Sultan Veled, tâlibe yüzünü, deni dünyadan asıl yurdumuz olan ahiret tarafına çevirmesini öğütler (Sultan Veled, 2010: 261). Çünkü âhiret hayatı ebedî, zevâlsiz ve Hakk'ın koruması altındadır (Sultan Veled, 2010: 346).

Herkes dirildiği zaman ameller mahiyetine göre sûretlere bürünür. Herkese layığınca mücazât ya da mükâfat verilir. “*O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, ‘İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın’ denilir*”. (Âl-i İmran, 3/106). âyetinde de beyan edildiği gibi bazıları zevk ve inbisat içinde yüzleri apaydındır. Kimi de ümitsizlik, nedâmet, matem içinde yüzleri kapkaradır (Sultan Veled, 2010: 456).

2.4.8. Cennet ve Cehennem

Kelime anlamı; bahçe, güzel bahçe anlamında olan cennet, tasavvuf ıstılahında ise; rûhânî cennet, yani bedenin aracılığı olmadan kalbin duyduğu mânevî zevk ve hazlardır (Uludağ, 2012: 76; Şimşek, 2017: 73).

Varlığından bahsettiğin cennet ve cehennemin yerlerini söyle ve göster, diyenlere mukâbil Sultan Veled, şöyle cevap verir: Allah, Kâdir-i Mutlak’tır. Onun her şeye gücü yeter. Latîf ismi ile kullarına lütuflarda bulunduğu gibi Kahhar ismiyle de kahrını gösterir. Dilediği şey hemen olur. Kur’ân’ın ifadesiyle, “*كُنْ فَيَكُونُ*” “Ol der oluverir”. (Yasin,36/82). O halde cennet ve cehennemin var olması için Allah’ın dilemesi yeterlidir. O dilerse istediği yeri cehenneme ve ateşi de bostan-ı cinana çevirebilir. Nitekim “*Ey ateş serin ve selametli ol*”. (Enbiya,21/69). Buyurarak İbrahim (as) için yakılan ateşi gülistana çeviren o değil midir?

İnsan öyle bir varlıktır ki halden hale geçer. Bazen gam ve kedere gark olur, bazen sevinç ve surûra. Bazen kabz halinde müzdarip olur, bast halinde ise mesrur. İnsan bu halleri bizzât yaşayıp kendisinde müşahade etmesine rağmen yerlerini bilememekte ve yerini tayin edemese de yaşadığı bu iki hali kabul etmektedir. Öyleyse insanın cennet ve cehennemin yerini bilmemesi onların mevcudiyetinin inkârını gerektirmez.

Cenâb-ı Hakk’ın yarattıklarında gayesiz ve başıboş hiçbir şey yoktur. Yaratılmışların en mükemmeli ve şerefli, akıl ve şuur sahibi olan insan da belli bir gayeye matuf yaratılmış ve başıboş olmayıp bütün söz ve fiillerinden sorumludur. Sultan Veled’e göre insan, mükâfat yeri olan cenneti, mücâzât yeri olan cehennemi dünyada iken kendisi inşa eder. “*Dünya, ahiretin mezarıdır*” . (Aclûnî, 2000, Keşfu’l-Hafa, I/467). Hadis-i şerîfi bu gerçeği ifade etmektedir.

İnsanın amelleri birer tohum mesabesindedir ki hayırlı amelleri, cennetin mevcudiyetine vesiledir. Namaz, oruç, zikir, hamd-ü sena, tefekkür, dua hepsi birer tohumdur. Her bir zikirden, namazdan; dallar, ağaçlar, bağ ve bahçeler, köşk ve saraylar; oruçtan enva-ı çeşit nimetler vücud bulur ve diğerlerini buna kıyas edebiliriz. Bu nimetler dünyada görünmese de âhiret yurdunda alenen görünecek ve insanı karşılayacaklardır. Orada insanın gönlünün istediği her şey kendisine verilir. Dikensiz gül bahçeleri, sarhoş etmeyen şarab, baştanbaşa zevk ve neşe vardır. Cennet ehli, korktuklarından emin olarak orada ebedî kalacaktır. Cennet nimetleri de ebedîdir. Kur'ân'da şöyle beyan edilir: *"Yemişleri ve gölgesi sürekliedir"*. (Rad, 13/35). Sultan Veled'e göre kavî ve fiil, ihlâs yörüngeli olmalı ki âhirette güzel nimetler neşv-u nemâ bulsun. İhlâs ise sırf Hakk'ın rızâsını gözeterek riya: "Kapılar sürmeli içeri giremezsin". Diyerek kazanılabilir (Sultan Veled, 2010: 264-265).

Cennet ehli, sâlih amellerine göre derece ve mükâfata nâil olur, ektiği tohumlar nisbetinde ihsanlara mazhar olur. Sultan Veled: *"Orada canların çektiği, gözlerin hoşlandığı her şey vardır. Siz orada ebedî olarak kalacaksınız"*. (Zuhuf, 43/71). âyetine telmih yapar. Cennet ehli, Hakk'ın makbul kulları olduğu için yüz türlü şân, şeref, izzet sahibi olurlar. Fakat cennet ehlinin makamı vasat derecededir. Öyle bir makâm daha vardır ki, o makâm ancak evliyâullahâ hasredilmiştir. Zira onlar, dünyada iken ölmeden evvel ölmüş, Hak'ta fânî olmuşlardır. Çok yüce olan bu nişansız cennete ulaşanlar çok azdır. Nasıl ki âlemin sûreti cennetlere perdedir. Öyle de, cennetler de bu âlemlere perdedir (Sultan Veled, 2010: 164-165). Cennetin nimetleri, itaat ve ibâdetten müteşekkîl olduğu için hayat sahibi ve natıktırlar. Köşkler, cennet ehlinin isteğine göre gezer, mekân edinir. Kişi, ağaç ve meyvelerin hamrsız şarabının sözlerinden sevinç ve neşeye bürünür. Sultan Veled, bu sözlerine inanmayanlara ise nasıl ki insan, dünyada vücut sarayını emri altında istediği yere götürür ve bu saraydaki beş farklı pencere hükmündeki beş duyu organıyla farklı manzaraları, çiçekleri, bağları, bahçelerin rengini kokusuyla ve dokusuyla hissedersin. Buna inanırsın da ne için ukbâ hayatında bu nimetlerin varlığını eşekçe inkâr edersin, diyerek şaşkınlığını ifade eder, Ukbâ hayatı, cennet nimetleri bir bağ ise dünya nimetleri o bağdan sadece bir daldır. Bir dalda bunca nimetler mevcut ise bu nimetlerin aslı ve kaynağı olan bağda nice güzel, latif, enva-i çeşit yüzlercesi insana sunulmaz mı? (Sultan Veled, 2010: 241-242).

Dünyada elde edilen mal mülk, makam, sıkıntı ve zahmet neticesinde elde edildiği gibi âhirette rahatlık, cennet nimetleri, cemâlullah için elbette ki sıkıntı, zahmet ve çileye katlanmak gerekmektedir. Cennetin etrafı, nefsin hoşlanmayacağı bedene ağır gelen ibadet, taat, günde beş vakit namaz, az yeme ve aç kalma gibi şeylerle çevrilidir. Sultan Veled, özellikle az yeme hususunda tâlibe ikazda bulunur; cennete, cemâlullaha tâlib kişi kandan, irinden deryaları, ateşten denizi, dikenli yolları ve her türlü çileye tâlib demektir. Ahiret azığını toplamak peygamber, evliyâ ve mü'minlerin işidir. Cehenneme giden yolda rahatlık, tenperverlik, tembellik ve sıkıntıdan kaçmak vardır; cehennemin etrafı yeme, içme, uyku, sarhoş edici içecek, kadın, para, makâm, şan, şöhrat, tûl-i emel gibi şehvet ve arzularla çevrilidir. Dünya zevk ve nimetlerinden, bedenden doğan rahatlık insanı cehenneme götürür. Taatten, dinden neşet eden rahatlık ise zâhirde bedene zahmet olsa da cennet-i a'lâyâ ulaştırır (Sultan Veled, 2010: 282). Sultan Veled'e göre gayba, Allah'ın vaadine inanan kişiye Hak Teâla karşılık olarak mutlaka cennet verecektir (Sultan Veled, 2010: 354).

Cehenneme gelince, kelime anlamı olarak, dibi derin kuyuya denir. Cennetin mukâbili olan cehennem “e’azenallahu minha” onunla tesmiye olundu (Firuzabadi, 1305/1888:421). Tasavvuf ıstılahında; rûhânî cehennem, yani beden aracılığı olmadan kalbin duyduğu elem ve ıztırlardır (Uludağ, 2012: 112).

Sultan Veled, Cenâb-ı Hakk'ın bütün varlıkların ihtiyaç duyduğu rızkı verdiğini, cehennemin rızkının da kâfirler olduğunu, böylece kâfirlerin de yanacağını vurgular. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

“Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir”. (A’raf, 7: 179).

Onların dalalette olmalarının sebebi akıl ve idrak sahibi olmalarına rağmen Cenâb-ı Hakk’a kavuşmayı arzulamamaları, ondan gayrısına yönelmeleridir (Yakub-i Çerhî, 2015: 56).

Büyük bir iştahla insin ve cinnin içine atılmasını bekleyen cehennem doymak bilmez, doydun mu sorusuna karşılık ise “*hel min mezid*” “daha yok mu” şeklinde

cevap verir. Kur'ân'da bu gerçek şöyle anlatılır: “O gün, cehenneme ‘Doldun mu?’ diyeceğiz, cevap verecek: ‘Daha yok mu?’ diyecek” ta ki Hâkim olan Allah'ın kudret ayağıyla cehennemin üzerine basmasına kadar. Böylece açlık hırsı yok olur ve cehennem ‘Yeter, doydum’ der. (Kâf, 50/30) . (Sultan Veled, 2010: 375- 376).

Âdil-i Mutlak olan Allah, meydan-ı imtihan olan dünyada küfür bataklığına saplanan, günah girdaplarında dolaşan kullarına kurtuluş olarak tevbe kapısını açık tutmuş, onlara mühlet vermiştir. Gerçi küfür ve günahıta ısrar edenler çok olsa da doğru yolu tercih edenler de olmuştur. Tövbe kapısına sığınmadan günah yüküyle Allah'ın huzuruna gelenler: “İşte o gün insanlar yaptıkları kendilerine gösterilsin diye (bulundukları yerden) farklı gruplar halinde çıkarlar. Kim zerre miktarı hayr yaparsa karşılığını görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse karşılığını görür”. (Zilzal,99/7-8). emri mucibince, dünyada attığı seyyie tohumlarından vücut bulan cehenneme atılır. Dünyada Rabbin tanımayan, unutan insanoğlu artık cehennemde unutulur ve onun feryat ve figanı dinlenilmez, yakarışlarına *قَالَ اخْسَوْوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُون* “Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!” (Mü’minun, 23/108). Nidâsıyla karşılık verilir. Onlara bin bir azap tattırılır, derileri yandıkça tazelenir ve bu şekilde azapları şiddetlenir. Onların yiyecek ve içecekleri hep ateştir (Sultan Veled, 2010: 282-283). İşlenen suçların, isyanın derecesine göre cehennem yedi tabakadır. Ateşin azabının şiddeti birbirinden farklıdır. Herkes hak ettiği cezayı müstahak olacaktır (Sultan Veled, 2011: 218). Orası; kaçışı, geri dönüşü olmayan yerdir. Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurur: “İnkâr edenlerin malları da evlatları da Allah’ın azabına karşı onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemin yakıtıdır”. (Âl-i İmrân, 3/10).

Sultan Veled’e göre Hak Teâla’nın velî kullarına düşmanlık edenlerin meskeni cehennemdir. Bunlara Kur'ân'ın ifadesiyle *العدو* düşman denildi ki bunlar; kâfir, murdar, müfsid vasıflarıyla anılmıştır (Sultan Velî 2011 168). Dünya hırsı cehennemden bir cüzdür, cüz ise er geç bütününe dâhil olacağından insan içinde var olan hırs duygusunu Hakk’a kullukta kullanmalıdır ki âhiretini kaybetmesin (Sultan Veled, 2011: 74-75). İlim ve zikirle donanmış gönlünde Hak’tan gayrısına yer vermeyen, Hakk’ın cemalini devamlı müşahade eden kişi Hakk’ın sırrıdır ve onun aletidir. Cemâlinin seyrinin lezzetini tadan, artık cenneti neylesin. Onun için cennet onun visâli, cehennem ise ondan firak ve hicrandır (Sultan Veled, 2010: 378 379).

2.4.9. Hızır-Mûsâ

Sultan Veled, eserlerinde Hızır (as) ile Mûsâ (as) buluşmasına şu şekilde yer verir: Mûsâ (as), Hızır'a kavuştuğu için gizli, âşikâr hamdeder ve Hızır'ın huzurunda tevâzu ile elini öperek temennada bulunur. Hızır ise Mûsâ'ya iltifatta bulunarak nazar eder. Hızır'ın, kendisi için meşakkat dolu yolculuğa katlanan Mûsâ'ya "Nicesin?" sorusuna mukâbil Mûsâ (as) aşk ile *"Senin uğrunda çekilen zahmet definedir, incidir; senin elinle sunulan zehir şekerden de güzeldir, tatlıdır"*. Diyerek teslimiyetini ifade eder. Hz. Hızır, bu teslimiyet karşısında sevgi ve lütufla gönlündeki ilm-i ledün sırlarını dile dökerek Mûsâ'nın gönül aynasını siler ve arıtır. Hızır'ın sohbetinden feyiz alan, müstefid olan Hz. Mûsâ, bulunduğu halin üstünde yüzlerce derece elde eder. Her ne kadar Hızır (as), benimle yolculuk yapmaya senin gücün yetmez, dese de Hz. Mûsâ, yüzünü görmezken seninle derdinle müzdarip idim, yüzünü gördükten sonra sensiz neyleyeyim, diyerek Hızır'dan ayrılmak istemez ve onunla yolculuğa devam etmek ister (Sultan Veled, 2014: 27-28).

Hızır, onu sohbetine kabul etti. Mûsâ'da (as) onun sohbetine tahammül, hal ve davranışlarına teslimiyet vardı. Birkaç gün sözlerle nice inciler delerek yolculuğa devam ederken; deniz kenarında büyük, görkemli, insanları barındıran bir gemiye rastlarlar. Hızır (as) kızgın bir halde büyük bir balta ile gemiye vurur. Zâhire göre hüküm veren Hızır'ın davranışını Hz. Mûsâ, akla ve şerîata zıt görmüştür. Hızır: *"Ben sana sabredemezsin benimle yoldaşlık edemezsin"*. Diyerek Mûsâ'dan (as) ayrılmak ister. Mûsâ'nın bağışlanma dilemesi üzerine yola devam ederler. Adada güzel yüzlü bir erkek çocuk görürler. Hızır, çocuğu dağın ardındaki dere kenarında yere yatırarak boğazını keser. Olaya şahit olan Hz. Mûsâ şaşkınlıkla: *"Masum bir çocuğu ağlatarak inleterek öldürdün"*. Diyerek itiraz eder. Hızır (as), ona: *"Sen bu sırrı anlayamazsın; zira sûrete bakmaktasın"*. Deyince Hz. Mûsâ, son kez ondan kendisini bağışlamasını diler. Devam eden yolculuklarında aç susuz ve bitap halde iken, içinde hiç fakiri olmayan bir köye gelirler. Köyde yetimlere ait bir konak vardı ve konağın duvarı eğik halde, yıkılmaya ramak kalmıştı. Hızır (as), bu eğik duvarı tamir eder ve yiyecek içecek istemeden ayrılırlar. *"Açlığımızı ve ziyanımızı ne diye söylemedin"*. Diye serzenişte bulunan Hz. Mûsâ, bu davranışıyla Hızır (as) ile yollarını ayırır. Sûretten geçip mânâya nüfuz etmeyen Hz. Mûsâ'nın itiraz ettiği Hızır'ın davranışlarındaki hikmet şudur: Gemiye baltalamasının hikmeti; bir kâfir müslümanlara karşı kullanmak

üzere yine müslümanlara ait gemiyi ele geçirecek ve içindeki insanları suda gark edecekti. Gemiye baltalamasının hikmeti buna engel olmaktı. Çocuğu öldürmesindeki hikmet ise, çocuğun imân ve itaate kabiliyeti yoktu ve anne babası ise erenlerdendi. Çocuğuna karşı aşırı sevgi ve zaafî olan anne baba, din yolunda akim kalıp kâfir olacaktı. Buna engel olmak için onları çocuğun şerrinden kurtardı. Duvarını düzelttiği konağın ise sahipleri kâl ve hâl ehli insanlardı. O yetimlerden nasıl ücret talep edebilirdi. Hızır'a göre yoldaş olmak, ona uymak demektir. Bu ise bedenlen değil mânâ itibarıyla olmalıdır (Sultan Veled, 2014: 31, 47-48).

Sultan Veled, babası Hz. Mevlânâ'yı Mûsâ'ya (as); Şemseddin Tebrîzî'yi ise Hızır'a benzetir: Hiçbir varlığın, insanın ulaşamayacağı, vehbî olarak elde edilen peygamberlik makâmına sahip olan Mûsâ (as), ululuğuna rağmen Hızır'ı (as) araması, onu arzulaması gibi; üstün hâl ve vasıflara, güzel huylara, makâmlara, kerâmetlere, nurlara ve sırlara sahip zamanının en üstünü, yoklukta ve aşkta tek olan Mevlânâ'nın da Hızır'ı, Şemseddin Tebrîzî olmuştur. Hz. Mûsâ'nın Hızır'dan birçok sırra mazhar olması gibi, Mevlânâ da Şemseddin Tebrîzî'den birçok ilm-i ledün sırrına mazhar olmuştur. Nitekim Şemseddin Tebrîzî'yi anlayan sadece Mevlânâ'dır (Sultan Veled, 2014: 50-51).

2.4.10. Sûret-Mânâ (Zâhir-Bâtın)

Zâhir, lügatte; ayan ve âşikâre denir ki bânının mukâbilidir. Esmâ-i hüsnâdandır (Firuzabadi, 1887: 2152). Tasavvuf ıstılahında; şerîat, şer'i hükümlere denildiği gibi tecellî eden Hakk'a da denir. Zâhir olan, Hakk'ın vücûdudur. Allah'ın sıfatlarındandır (Uludağ, 2012: 389; Kelâbâzî, 2016: 70).

Yerin ve göğün ikisi arasındakilerin tek hâkimi, mâliki Cenâb-ı Hak'tır. Hakikatte her şey Hakk'ın kendisidir. Sûret de mânâ da O' dur. (Sultan Veled, 2010: 358). Bu gerçeği Kur'ân şöyle ifade eder. *“Gökteki İlâh da O' dur, yerdeki İlâh da O'dur. O, sınırsız hikmet ve ilim sâhibidir”*. (Zuhruf, 43/84). *“O, Evvel ve Âhir; Zâhir ve Bâtındır”*. (Hadîd, 57/3).

Yerden göğe kadar maddî âlem (sûret âlemi), ilmullah da mânâ idi. O mânâ, Fâtır-ı Hakîm'in dilemesiyle ve kudretiyle sûret bulunca keyfiyetten uzak iken bu âlemde keyfiyet kesbederek muncemid oldu (şekle büründü). Bunun için bu âleme cemâd âlemi denir. Suyun harareten geçince buz olması ve buzun güneşin hararetiyle

tekrar su olmasını buna örnek gösterebiliriz. Mânâ da önce sûret oldu, daha sonra mânâ âlemi perdesiz olarak tekrar görününce cemâdâtın sûreti suya dönüştü. Sûrete bürünmüş her mânâ, makâmına doğru ilerler ve oraya ulaşır (Sultan Veled, 2010: 195-196). Sûrete bakıldığında hepsi beşer cinsinden olsa da her biri mânen müsâvî değildir. *“Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma, O’ndan başka tanrı yoktur. O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve siz ancak O’na döndüreleceksiniz”*. (Kasas, 28/83). (Sultan Veled, 2010: 518).

Denilebilir ki sadece mânâlar sûretsiz olarak ebedî kalır. Dolayısıyla ki sûrete değil mânâyâ hasr-ı nazar etmeli ki sûreti eriyip mânâyâ kalbolsun, cisimden âzâd olup mahz-ı can olsun. Sultan Veled’e göre bunu gerçekleştirmek için de mürşid-i kâmilin yolundan gitmek gerekir (Sultan Veled, 2010: 288). Hakikatte evliyâ, Hakk’ın sırrıdır, Hak’tan ayrı değildir. Evliyânın sûreti (cisim), envârına hicâbtır. Sûretten geçip mânâyâ bakılırsa O’nda Hakk’ın nuru görülür ve imânı ziyadeleştirir (Sultan Veled, 2010: 310).

Sûret nakıştır (Sultan Veled, 2010: 293). Nakışsıza ulaşmak için nakıştan geçmek gerek. Sûretler mânâdan diridir, mânâsız sûret ölü demektir (Sultan Veled, 2010: 335) Sultan Veled, sözün isim (zarf), cevherin ise müsemmâ olduğunu ifade ederken sözün suret, müsemmânın ise mânâ olduğunu; mânânın tercih edilmesini ve sırların ondan âşikâr olacağını belirtir (Sultan Veled, 2010: 348). Hakikatte her şey O’dur evvel-âhir, zâhir-bâtın, sûret- mânâ hepsi O’dur. Kim bu inançta ise cismi tebeddül ederek rûh olur (Sultan Veled, 2010: 359). Ona göre sûret âlemi (taht, âsmân, zemin) mânâ âlemini izhâr için vardır. Sûret mânâyâ intikal etmek için vücûd bulmuştur ve asıl maksud mânâdır. Bütün mevcûdâtta olduğu gibi insandaki suret, mânâ da Hak’tandır (Sultan Veled, 2010: 386-387-394).

Sultan Veled, *“Sûreti bırak mânâ tarafına git”*. Öğüdünü birçok yerde tekrar eder. Ona göre mânâ tarafına yol almak; ömrün tamamını dine, ibâdet ve taata sarf etmek; böylece nefsin arzularını gönülden söküp atmakla gerçekleşir. Kişinin gönlü, mânâyâ intisab edince ayn-ı mânâ olur ve mânâ gibi bütün gönüllere nüfuz eder. Kişi neye tâlibse odur. O halde kişi, mânâyâ tâlib olmalı ki ebedîyete mazhar olabilsin (Sultan Veled, 2010: 430). Âlemin sureti, cennete hicâbtır. Ancak sûret âleminden geçenler cennete yol bulabilir. Cennet ise nişansız âleme perdedir ki sâliklerden oraya ulaşabilenlerin sayısı çok azdır (Sultan Veled, 2010: 165).

Bâtına gelince tasavvuf ıstılahında; Allah'ın dört isminden biridir (Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın). (Hadîd, 57/2). Âyetlerin ve hadislerin, ancak ârifler ve velîler tarafından bilinen gizli anlamlarıdır. Her zâhirin bir bâtını vardır. Bâtınî anlamlar, keşfen ve zevken bilinir. Sâlikin kalbi ve rûhu, iç âlemi (Uludağ, 2012: 67-68; Kelâbâzî, 2016: 70).

Sultan Veled, *Rebâbnâme*'de: “*Neden, nedensizlikten vücud bulmuştur; neden (sûret) zâhir, nedensizlik (mânâ) ise bâtındır*”. Der. Dinin aslı bâtında gizlidir, diyen Sultan Veled, mânâyı suya, sûreti değirmene benzetir. Yine aynı yerde sûreti kanala, mânâyı suya benzetir. Âriflerin nazarları, devamlı kanal içindeki suyadır. Su, susuzların gözünden hiç gizlenebilir mi? Su (mânâ), susuzlara (âriflere) hayat bahşeden âb-ı hayâttır (Sultan Veled, 2011: 194).

Bu âleme ait sûretler aynı cins olan sûretten kuvvet alır ve çoğalır. Örneğin; su sudan, toprak topraktan, ateş ateşten kuvvet alır. Fakat gayba ait suretler, her ne kadar sûret görünürlerse de hakikatte mânâdır. Meselâ, Azrail (as) rûhu kabzetmek için geldiğinde ölecek olan kişinin gözüne, ona layıgınca sûret olarak görünür. Can çekişen kişi, yüzünü başka yöne çevirdiğinde Azrail'in sûreti yok olur. Eğer Azrail, sûret olsaydı orada yok olmazdı (Sultan Veled, 2011: 313). Rûhunu kabzedeceği kişinin haline göre sûrete girmezdi. Evliyâ da böyledir: Zâhirde sûret görünse de hakikatte mânâdır. Çünkü müridin cismi, şeyhin sûretinden fenâ bulur. Müridde iyi, kötü, küfür, iman pak olur; varlığı tebeddül eder ve ölmeden evvel ölme sırrına erişir, evliyânın ilmi, akıl, mârifet ve nazarıyla can bulur (Sultan Veled, 2011: 313).

2.4.11. Avâm-Havâs

Mutasavvıflar, insanları öncelikle avam ve havas olarak ikiye ayırır. Kelime olarak avam, halk; havas ise nitelikli kişiler anlamındadır. Mutasavvıflara göre genellikle Sûfî olmayanlar, âlim olsa dahi avam diye nitelendirilir. Havas ise kendi içinde ikiye ayrılır. Birincisine Havâs denilir ki, nitelikli kişiler aydınlardır. İkincisi ise Hass'ül-Havâs; yani üstün niteliklere sahip bulunan kişiler, ârifler ve seçkinlerdir. Havâs; hass, hassa, ehl-i husus şeklinde de adlandırılır. Havâs, avâmın yaşadığı dini hayatla yetinmeyerek daha üstün bir dini hayat yaşamak için gayret gösterir. Hass'ül-Havâs ise mükemmel bir dini ve mânevî hayata sahiptir. Tasavvuf yolu avamın değil,

havassın yoludur. Nitekim Mevlevîlik'te de tarîkata mensup olmayanlara avam denilir (Uludağ, 2012: 53-161).

Şimdi Sultan Veled'in avâm ve havâs hakkındaki düşüncelerine yer verelim:
Sultan Veled eserlerinde avâm ile halkı eş anlamlı olarak zikreder. Örneğin;

Bu sözler halk için söyleniyor ki yükseklensinler; cahil olanlar ilim tarafına uçsunlar.

Fakat herkeste esrâr-ı Hudâ'ya vâkıf olmak sevdası nerde!

O yoldan ve böyle bir seyrek vücuddan haberdar olanlar pek azdır.

Havastan başkası o yola gidemez.

Bu beyitte görüldüğü üzere halk, avâm terimi yerine kullanılmış olup avâm teriminin zıddı olarak da havâs terimine yer verilmiştir. (Sultan Veled, 2010: 443-444).

Avâm (halk), Hak'tan uzak gaflettedir ve nasihate muhtaçtır. Sultan Veled, halkı Hakk'a yaklaştırmada kendisini sorumlu addederek va'z ve nasihatleriyle halkı aydınlatmayı amaçlar:

“Hak Teâlâ'nın adıyla yine nadir ve esrarlı olan nüktelerle başlıyorum.

Çünkü bizim bu sözüümüz, bu va'z ve nazmımız, halkı hak tarafına kılavuzlar” (Sultan Veled, 2010: 159).

Avâm câhil, noksandır ve hayvan gibidir. Fakat Sultan Veled, kendisini yaratan bir Halık-ı Kerim'in olduğunu düşünen ve O'na ulaşmaya çalışan insanı avam olarak nitelendirmez. Ona göre avam, bilgilendirilebilir ve eğitilebilir. Sultan Veled'e göre avâm (halk) ehl-i surettir; manadan bîhaberdir. *İntihânâme* adlı eserinde o, mahşeri, günahkâr müminlerin Hz. Peygamber'in şefaati ile cehennem azabından nasıl halas olacaklarını tasvir ettikten sonra sözlerinin sûret ehli için olduğunu belirtir. Zira halk, zâhire bakar, sûretten geçemediği için mânâyâ yol bulamaz ve sırlar ona inkişaf etmez (Sultan Veled, 2010: 466). Sultan Veled'e göre nice inciler delerek sırlardan bahsetse de bunu ancak havas anlayabilir, avâm değil (Sultan Veled, 2010: 466).

Sultan Veled'e göre avâm-havâssın bir takım özellikleri de olup şunlardır:

1- Havâssa mahsus sır avâma verilemez.

Sultan Veled'e göre havassın sahip olduğu ilim kesbi değil, ilm-i atidir. Cehd ve gayretle elde edilemez. Havâs, hâl ve kâl ehlidir. Rabbiyle arasında hicâb yoktur ve Hakk'ın sırrına ermişlerdir. Avâm ise dünya tuzağına tutulmuş kuş misalidir. Hak ile arasında hicâb (perde) vardır. Hakk'ın sırrına eremez, hâl ve kâl ehli değildir. Sultan

Veled, avâmı ihtiyar, acûze kadına; havâssı Rüstem'e benzeterek birbirinden farkını ortaya koyar. Havâs, aynı zamanda avâma, Hakk'a ulaşma yolunda var olan perdeleri kaldırmada yardımcı olur (Sultan Veled, 2010: 209).

Şahinin lokması küçük kuşa verildiğinde o lokma, küçük kuşa zarar verir, yeni doğmuş bebeğe et yedirilmeye kalkılırsa et bebeğin ölümüne sebebiyet verir. Öyle de, Havâssa verilen sır, aynı seviyede olmayan avâma verilemez (Sultan Veled, 2010: 209). Sultân Veled *Maârif*'inde, avâmın anlayamayacağı konuları anlatırken, konunun anlaşılması için benzetmelerden ve misâllerden faydalanır. Örneğin, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i insânlara gönderiliş sebebinin "hakkı batıldan ayırmak" olduğunu anlatırken Allah Teâlâ'nın: "İşte seni bu kararmış olan beyaz kumruları, o aslen kara olan kargaların arasından kurtarmak, onları etrafında toplamak için onların yardımına gönderiyorum" buyurduğunu aktardıktan sonra: "O halde o Peygamber'i beyaz bir kumruya benzetmekliğim, halkın anlaması içindir; yoksa yüzbinlerce simurg onun en âdi bir kanadına yetişemez". Diyerek avâmın anlamasını kolaylaştırır (Küçük,2007: 100).

2- Avâm (halk) doğana, havâs şahine benzer.

Halk, lâşe yiyen doğana benzer. Avını kendi hesabına avlar ve boğazına düşkündür. Bu yönüyle halk, her işini kendi hesabına yapar. Hakkın rızasını gözetmez. Havâs ise padişah tarafından terbiye olunmuş şahine benzer. Sahibine sadıktırlar. Onun adına avlanırlar. Avını yakalayınca padişahın yanına geri döner. Havâssın iş ve fiillerinde Hakk'ın emri ve iradesi söz konusudur. Dolayısıyla işleri Cenâb-ı Hak'tan sudûr oluyor demektir. Havas, Hakk'ın aletidir. Sevmeleri, benzetmeleri, davranışları hep Hak rızası yörüngelidir. Nasıl ki terbiye edilmiş doğan, kendi boğazı için değil de sahibi için çalışır, sadık olursa zâten şâhı onu aç bırakmaz; onu bileğinin üzerinde taşır ve sever, ta ki vefasız olana kadar onun canı, avâmın canı gibi değildir, iki âlemde de canı Hak'tır. Onlar Hakk'ın nuruyla görürler (Sultan Veled, 2010: 239-240).

3- Avâmın ruhu ızdırab çekerken havâssın ruhu çekmez.

Sultan Veled'e göre insanoğlu, ruhlar âleminden asıl vatanından ayrılıp Rabbini tanıma, ona layıkıyla kulluk yapma gayretiyle ahiretin mezarası olan dünya hayatına geçici olarak gönderilmiştir. Bedenin canı olan ruh, ancak Huda'nın aşkıyla elest bezminin şarabıyla sükûna erdiği için, dünya tuzağına, onun gelip geçici güzelliğine, zevk ve eğlencesine kapılan avâmın (halk) ruhu, Hakk'ın firâkıyla

müteallim ve muzdariptir. Bunun ilacı ise Hakk'ın gayrısından kesbi olarak değil manen yüz çevirmektir. Bunu gerçekleştiren, ruhlarını ızdıraptan kurtaranlar da havâstır.

Ona göre dünya zevkleri dane, dünya ise tuzaktır. Halk dünyaya müpteladır, gönlü hep onunla meşguldür. Makâm-mansıp sevdası, rızık endişesi, bedenî hazlarla gaflet içerisinde. Halk (avâm), bazen ölümü, azabı düşünüp bir nevi ömrün muhasebesini yaparak Hakk'a yönelir. Hakk'ı zikreder. Ona müteşekkir bir kul olmaya gayret gösterir ve böylelikle Hakk'a meyleder. Nitekim Hz. Peygamber (sav): "Lezzetleri acılaştıran ölümü çok zikredin". (Tirmizî, Zühd, 4; Nesâî, Cenâiz, 3). Buyurmuştur. Böylece Hakk'ın nazarı, kendisine meyli olan gönledir hakikatince gönül, nazargâh-ı İlâhî olur (Sultan Veled, 2010: 391).

4- Avâm İlâhî mesajdan bihaberdir.

Samandan, arpadan beslenen, yiyip yatmakla yaşayan hayvan, insanların yediği yiyecekleri tanımaz ve onlardan lezzet almaz. Hayvanın boğazına, damağına, samanla arpa layıktır. Önüne enva-ı çeşit yiyecek ve içecek konulsa bile o, lezzetten mahrumdur. Çünkü gören gözleri, kuvve-i zaikaları (tad alma duyuları) yemeklere karşı kördür.

Sultan Veled, halkı bu yönüyle hayvana benzetir. Zira halk ne kadar nâtıksa da Hâlık'ın cemâline, kemâline karşı gören gözleri kördür ve câhildirler. Hak'tan ve İlâhî mesajdan bihaberdirler. Manadan uzak sûrettirler. Sultan Veled, halkı ve halkın hayatını teşbihlerle anlatmaya devam eder. Şöyle ki halk (avâm), yaprakları ve meyveleri olmayan kuru ağaç gibidir. Can baharından faydalanamazlar. Nasıl ki sonbaharda kısa süreliğine yeşillenen bitki ve ot misali, güzelliği ve yeşilliği muvakkattır. Ecel hükmünde olan kışın gelmesiyle de kuruyup çürüyüp mahvolurlar. Öyle de, ecel kılıcıyla hayatları son bulan halk (avâm), toprak altında çürür gider (Sultan Veled, 2010: 405).

5- Avâmın sözleri kıymetsiz ve tesirsizdir.

Sultan Veled, halin ve ehl-i dilin önemine dikkat çekerken avâmın (halk) sözlerinin kıymetsiz ve tesirsiz olduğunu, belagatlı, süslü de olsa yaşanılmadan söylenen sözlerin gönüllerde makes bulmadığını şu sözleriyle ifade eder:

Avâmın sözleri parlak da olsa kıymetsizdir. Çünkü kendilerinde o hâl olmadığından te'sirsiz olur.

Ömürlerini kıl ü kâle sarf ettikleri için ilâhî hallerden bî-behre kalmışlardır.

Bir kimsenin ağzında misk olsa, sarımsaktan bahsetse de sözlerinde misk kokar.

Bilâkis, ağzında sarımsak bulunsa, anberden dem vursa da ağzından sarımsak kokusu gelir.

Bizim sözlerimiz zâhiren fasih değilse de, hâlimiz o huzurda melih ve makbuldür.

Halkta koku almak hissi oldukça, sâhib-i dillerin sözlerinden pekâlâ koku sezerler.

Nefsânî olan bir kimse, Hudâ'ya dâir söz söylese, halka o sözden hevâya taalluk eden koku gelir (Sultan Veled, 2010: 510).

6- Avâm, velînin büyüklüğüne, hâline ve sırlarına müdrik değildir.

Padişahı ancak padişah tanır. Cisim olarak küçücük olan karınca, madde ve manasıyla büyük olan Süleyman'ı (as) bilse bile onun ahvalini, kıymetini nasıl tam idrak edemezse avâm da (halk) velî hakkında tam bilgiye vâkıf değildir (Sultan Veled, 2010: 516).

7- Halk testiye benzer.

Hiç derya ile desti bir olur mu? Deryada nice inciler tekevvün eder (oluşur); fakat destide inci oluşur mu? (Sultan Veled, 2010: 534).

8- Havâs, kendine has, sıkıntısız elde ettiği ve başkalarının istifade edemediği nimet ile gıdalanır.

Dudaksız, ağızsız gıda alırlar. O yemek, gözle yenir. Aşkî göze benzeten Sultan Veled'e göre Havâs, can gözleri (aşk) ile Cenâb-ı Hakk'ın cemalini, hüsnünü mekânsızlık âleminde müşahede ederler, onların gıdası Cemalullah'tır. (Sultan Veled, 2010: 204).

Bundan dolayı Sultan Veled, aşkın taleb edilmesini öğütler: “Göz aşktır. Git Huda'dan aşk iste! Talepte ısrar eyle. Ta ki dostunu hicapsız olarak seyredesin, kabuğu terk ederek iç olasın”. (Sultan Veled, 2010: 204).

Bu aşk ise havâssın işidir, avâmın değil. Avâmdan aşk yolunun sonuna ulaşmış olan çok azdır. Bu yolda azim ve kararlılık ve sebat gerektir ki bu da avâmda yoktur. Havâs ise aşk yolundaki kararlılığıyla aşkta fâni olarak mâşukunun aynısı olmuştur. Tuz gölüne düşen bir hayvanın bir süre sonra tamamen tuz olması, bakırın kimya yoluyla altına kalbolması, ya da sedefin karnına düşen yağmur damlasının nihayetinde inci olarak kıymet bulması, denizin acı suyunun havaya yükselerek tatlı suya

dönüşmesi vb. misallerle Sultan Veled, âşıkın mâşukta fâni oluşunu izah eder (Sultan Veled, 2010: 267-268).

9- Avam taklitçi ve münakaşacıdır.

Cenâb-ı Hak, insanın fiil ve amellerine değil kalbine, kalbindeki imana nazar eder. Aslolan gönlündeki tahkiki itikaddır. Ameller ise o itikadın zâhirî delilleridir. O, pazarda inanç kaynaklı, riyasız, sum'asız, sadece Hak rızası için yapılan amel makbuldür. Bunun içindir ki kişi itikadını güçlendirmeye çalışmalı. Taklit ve münakaşaya düşkün olan avâm gibi olmamalı, havâsı örnek almalı, onun yoluna gitmelidir. Sultan Veled, bunu şöyle ifade eder: “*Taklidi bırak, münakaşayı terk eyle, havâsın yoluna git, avâmın değil* ”. (Sultan Veled, 2010: 284).

10- Halk câhil çocuklara benzer.

Sultan Veled'e göre halk câhil çocuklar gibidir. Bundan dolayı iradelerinin hakkını veremezler ve tercihlerini dünyadan yana yaparlar. Çocuğun oyuncaklarıyla oynaması gibi onlar da dünya zevkleriyle, mâlâyâniyatla oyalanmaktadırlar. Cehâletleri Hakk'a ulaşmada engel oluşturan tac, taht, altın, gümüşe olan bağılıklarını artırmıştır. Kayıtlı dünyada mahpusturlar, kayıtsızlık âleminin lezzetini tadamamışlardır. Cehl-i mürekkeptirler, bilmezler, gaflettedirler. Bunun da farkında değildirler (Sultan Veled, 2010: 319-320).

11- Halk pespayedir.

Sultan Veled: “*Onlara biz zulmetmedik. Onlar kendi kendilerine zülmettiler*”. (Hud 11/101). Âyetiyle Hakk'ın kullarına zulmetmediğini insanın kendine yapılan zulmü kendinden bilmesi gerektiğini ifade eder. Ona göre halk böyledir. En büyük düşmanı olan nefs-i emmarenin kölesi ve ona mûtî olmuşlardır. Cenâb-ı Hakk'ın değil, nefislerinin ve dünyanın zebunu oldukları için Sultan Veled, halkı pespaye olarak nitelendirir. Böylece nefislerine zulmetmişleridir. Zira yüce yaratıcı kendisini tanıtmak, doğru yolu göstermek için kitap ve peygamberler göndermiş. Peygamberler, nefsin hile ve desiselerini insanlara anlatmışlardır (Sultan Veled, 2010: 281).

12- Halk unutkandır.

Sultan Veled tekrarların sebebini şöyle izah eder:

“*Sözlerim gerçi mükerrer oluyor; fakat te'kid için böyle oluyor.
Çünkü insanda unutmak hâssası galiptir “insanda” diyorum; Hakk'a tâlib olan “şâhidde” demiyorum.*”

Çünkü o ölmüştür. Nasıl unutulabilir ki unutkanlar sırasından çıkmıştır". (Sultan Veled, 2010: 400).

Burada insandan kastedilen avâm halktır. Unutkanlar sırasından çıkmış ve Hakk'a tâlip olan şahid (yani hakikate şahid olmuş ârif) değildir. Çünkü o, ölmeden önce mevt-i irâdî ile ölmüş ve Hak'ta fâni olmuştur. Unutmak ondan uzaktır (Küçük, 2010: 52-400).

2.4.12. Câhil-Âlim

Kelime olarak cehâlet; ilm-i nâkıs, nefsi câhil, ilmi dışında amelde bulunmak olup cehâlet ehline câhil denir. Tasavvuf ıstılahında; yıllarca resmî ve zâhirî ilimleri tahsil etmiş olsa bile gerçekleri kavrama yeteneğinden uzak bulunan gönül demektir. Mârifete nur-i ilim dendiği gibi anlayışsız kalbe de zulmet-i cehâlet denir (Uludağ; 2012: 85).

Mü'min, cehd ve gayret yeri olan dünyada hayır tohumları ekmeli, Hakk'ı bilâ-hicâb (perdesiz) görebilmek için O'nun isminden başka şeye tâlip olmamalıdır. Zira Cenâb-ı Hak, kendi isminden ayrı değildir. Hiç zikir, mezkûrdan ayrı olur mu? Sultan Veled'e göre "Âlim" isminde müsemmâyı, zikirde mezkûru ve her lafzın altındaki mânâyı açıkça görendir. Câhil ise, lafzı okur; ama lafızdaki mânâyı fehmedemez. Sultan Veled, evliyânın da "Âlim" gibi Hakk'ın isminde Hudâ'nın zâtını (isimde müsemmâyı) gördüğünü söyler (Sultan Veled, 2010: 263). Burada bahsedilen câhil, okuma yazma bilmeyen değil zâhirî ilimlere vâkıf; fakat eşyanın, ismin perde arkasına nüfuz edemeyen, mârifetten nasibi olmayan kişilerdir diyebiliriz (Sultan Veled, 2010: 444).

İnsanların canının kanadına bağ olan tac, taht, altın, gümüş sevdası, dünya sevgisi halka cehlillerinden dolayı güzel görünmektedir. Âlim-i vâsıl olanlar ise bunları kerih görürler. Dünyanın hevesleri onlara zincir ve bukağı gelir. Halk, kayıtsızlık zevkinden habersiz oldukları için dünyaya meyilleri her geçen gün artar, bu zindanı cennet görürler ve nuru nâra değişirler. Câhil faydasız, mâlâyânî işlerle uğraşır (Sultan Veled; 2010: 319-320). Cehâlet ve körlük insanı Hudâ'dan uzaklaştırır (Sultan Veled; 2010: 392). Sultan Veled: "*İlim ve hikmet, insanın vasfıdır. Cehl ve gaflet de hayvanların şânıdır*". Sözüyle cehâlet ve ilmin farkını ortaya koymuştur (Sultan Veled, 2010: 444).

Kelime olarak ilim; Allah'ın sıfatlarından olup, Hak'tan gelen bilgidir. Cehlin zıddıdır. Mutasavvıflara göre muâmele ve hâl ile beraber bulunan ilme –ki onların hallerini ifade eden ilim budur – mârifet, bu ilmin âlimine de ârif denilir (İbn Manzur, 1707: 4/3083; Hücvi, 2016: 439-440).

Sultan Veled'e göre ilimden maksud, insana faydalı olan ilim; yani mârifet-i İlâhiye'dir. Her kim bu ilme sahip değilse bütün eşyanın ilmine vâkıf olsa da yine câhildir. İlim, Hakk'ın sıfatı olduğu için insanın rütbesi ilimdir; yani insan sahip olduğu ilimle değer kazanır. Nitekim Allah Teâlâ: “وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ” “Beni Âdemi (ilimle) mükerrem kıldık, sair mahlûka vermediğimiz ilmi onlara verdik” (İsra, 17/70). mânâsını ihtiva eden âyeti, bunun için beyan etmiştir. Dolayısıyla kimin ilmi (mârifet-i İlâhiye) fazla ise o, daha mükerremdir (Sultan Veled, 2010: 444).

İlim, insanın vasfıdır. Bunun şuurunda olan insanın gizli, açık gıdası ilimdir. Artık o sürekli ilme rağbet eder. Hudâ'dan can-u gönülden ilim talep eder. Kendisi merâmına ulaşamadığı takdirde ızdırıp, kabz hâli olur. Bir âlime intisap eder, yarasına merhem, derdine devâ ister. Âlimler ki hayatları ilme sarf olunmuştur, talep yolunda ilmin sonu yoktur. İnsan, ilim ile terakki eder; diyebiliriz ki ilim, mânevî yükseliş, cehâlet mânevî alçalmaktır (Sultan Veled, 2010: 445). İlmin gayesi, Hakk'ın dîdâridir. Kim bu payeye ererse akli bîhûş olur. Bîhûşluk ise ilmin lezzetinden doğar. Matlûb, zevk ve lezzeti için istenir. O halde her şeyi bırakıp Hakk'ın cemâlindeki zevk-i rûhânîye tâlib olmak gerek. Kim, o hüsn şarabından bir kadeh içerse bütün ilimleri yok olur. İlim yıldızlara benzer, cemâl güneşi zâhir olunca yıldızlar ortadan kalkar.

Senâî şöyle demiştir:

“Âlemden maksûd âdemdir, akıldır. Akıldan maksûd bîhûşluktur”. (Sultan Veled, 2010: 444-445).

Sultan Veled, Hz. Peygamber'in (sav): “Âlimin uykusu, cahilin ibadetinden daha iyidir” (Aclûnî, 2000, Keşfü'l-hafa, II, 395.). Sözüünü izah ederken âlimi şöyle anlatır: Buradaki âlimden murad, ulemâ-i rusûm (resmen âlim görünen, hakikatte âlim olmayan) değil, ulûm-ı nakliye ve urfiyyeden (zâhirî ilim) kurtulmuş âlim-i Rabbanîdir. Onun ilmi vehbî, Hudâ-yı Âlîm'in atıyyesi olup, nakl ve kitaptan değildir. Böyle bir âlimin ilmi, hakikatte Hakk'ın ilmidir. Dilinden sudûr olan sözler O'nun (cc) sözleridir. Ona yeni yeni dersler, atıyyeler ihsân edilir. Böyle bir âlimi bulan kişi

cehâletten kurtulur, kitapsız nur deryası olur, sonsuz iyiliklere erer, enginden yükseğe çıkar. O halde insan, cehâleti bırakıp âlim-i Rabbânî aramalıdır.

Sultan Veled, özellikleri zikredilen âlimin uykusunun cahilin ibadetinden daha iyi olmasını, “كل شيء من المليح مليح” “*Sevimli kimselerin her işi (sevimsizleri bile) sevimli olur*”. Sözüyle açıklamıştır. Dolayısıyla velîlerin her işi, noksan ve zemmedilmiş de olsa câhilin mükemmel ve övülen işlerinden daha iyidir. (Cahilden maksûd, mârifet-i İlâhî’den bîhaber olanlardır.) Zira âlim, Hakk’ın makbûl ve sevdiği kullarıdır (Sultan Veled; 2010: 410-411).

2.4.13. Söz (Kavl)

Kelime olarak kelâm; tertip üzerine söylenen söz, cümledeki kelime anlamına gelen söz (kavl). Tasavvuf ıstılahında; Hak Teâlâ buyurur ki: “Sözü, Allah’a davet edenden daha güzel olan kim vardır”. (Fussilet, 41/33). “İyi söz” (Bakara, 2/263). “İman ettik, deyiniz”. (Bakara, 2/136). Allah’ın vahdaniyetini ikrah etmek, O’na hamd-ü senada bulunmak, halkı dergâha çağırmak gibi nutk ve söz ise Hak Teâlâ’dan kula olan büyük bir nimettir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli vasıftır (İbn Manzur, 1707: 5/3777; Hücviri, 1911: 415).

Sultan Veled’e göre söz, Hakk’a vuslat yolunda vazgeçilmez bir unsurdur. Kâmil akla sahip olan kişi bilir ki sözün üstünde bir şey yoktur. Zira haller, sözlerden meydana gelir. Şöyle ki, peygamberler tebliğ ve irşad görevini öncelikle kendilerinden sâdır olan “söz” ile yerine getirmişler, sonrasında temsil ile insanlara söylediklerinin yaşanılabilir olduğunu göstermişlerdir. Evliyâ da Hakk’a olan kurbiyetlerini, nefisle mücâdele yollarını, yaşadıkları hâl ve tecrübelerini söz yoluyla anlatmışlardır. Bu hakikati anlayan kişi, mânevî terakki eder. Baş ağrısı, böğür veya karın ağrısı gibi bedenî hastalıkların ve diğer hallerin sözle anlaşılması gibi gizli haller de sözle ortaya çıkar. İçinde yanlış ve yalan barındırmayan söze yüksek değer atfeden Sultan Veled, Kur’ân-ı Kerim’i söz olarak nitelendirir. Söz (Kur’ân), Hakk’ın istekleri kullara ayân olsun diye gönderilmiştir. Enbiyâ ve evliyâdan sâdır olan söz de bu nevden olup insanları deryadan (meydân-ı imtihan) sâhil-i selâmete, vatan-ı asliye götüren gemi hükmündedir (Sultan Veled, 2010: 438). Söylenen söz, hâle karîn olmalı ki söz, yalan olmasın ve sözü işiten, sözden faydalansın. Çünkü söz söylemedeki murad, hayrı ve şerri anlatarak doğru yolu göstermektir. Hiç yalan ile doğru yol bulunur mu?

Küfürden, fisktan sevaba nâil olunur mu? Söz, öze uygun (doğru) olmazsa kediye “arslan” denmiş olur. Ne söylenirse söylensin, te’vil de isabetsiz olur (Sultan Veled, 2010: 397).

Hücviri, sözü şaraba benzetir. Söz şarabına mübtela olan kişi, asla onu terk edemez. Sözün afet olduğunu bilen ehl-i tasavvufun sözü sadece Hak içindir. Zaruret olmadıkça konuşmaz, sükûtü tercih ederler. Nitekim Hz. Peygamber (sav): “*Sükût eden necât bulur*”. (Tirmizî, Sıfatü’l-Kıyâme,5). Buyurmuşlardır. Sükûtta birçok fetih, gönül açılışları ve fevaid, konuşmakta ise fazlasıyla âfet ve musibet vardır. Cüneyd (k.s.) de sükût, söze tercih edenlerdendir (Hücviri, 1911: 355).

Sultan Veled’e göre söz üç nev’dir: Birincisi; tâlibler için söylenen sözdür ki onları kendiliklerinden (nefis ve benliğinden) kurtarmak için söylenir. İkincisi; kendiliklerinden kurtulmuş vâsıllar için söylenen sözdür ki birtakım sırlardır. Bu sırlar vâsılların bulunduğu hâlden terakki etmeleri için söylenir. Üçüncüsü; harflere ve esvata (sese) sığmaz. Ancak o makâma (fenâ makâmı) eren kişi, o tür sözü işitip anlayabilir (Sultan Veled, 2010: 173).

Birinci söz nev’ine örnek: Enbiyâ ve evliyânın sözleridir ki insanları şerre gark eden dünya tûfanında kurtarıcı gemi hükmündedir. Her kim sözleri (öğütleri) can kulağıyla dinleyerek kabul eder ve amelle de taçlandırırse felaha erenlerden olur. Yaptıklarının ve sabrettiklerinin, mükâfatına cezâ gününde nâil olur (Sultan Veled, 2010: 471).

İkinci söz nev’ine örnek: Sultan Veled’in risalelerinde tekrar ettiği kısa ve özlü sözleridir (Küçük, 2010: 81). Ona göre fehmeden, âkil kişiye tek bir söz söylenmesi yeterlidir. Şimdi bu meyândaki sözlerine yer verelim:

(Ben burada) remz söylerim. Âkillere bu kâfidir. Eğer köyde cevap verecek bir kimse varsa bir ses yeter.

Aklın varsa, sana remz söyledim, o akl seni mesrur eder, gamdan kurtarır (Sultan Veled, 2010: 217).

Ârife işâret kâfidir (Sultan Veled, 2010: 434).

Sultan Veled, Huda’nın sırrını beyânda sözün yeterli olmadığını, maksudun söze sığmadığını: “*Derin derya, harfe sığar mı? Bir harmanı, bir ölçeğin istiâb ettiğini (içine almak) gördün mü? Derya gemiye sığdırılabilir mi? Buna beyhude uğraşma!*” sözleriyle ifade eder. Ona göre esrâr-ı Hudâ’nın anlatılması, şerh ve beyânın üstünde olsa da O’na dair sözlerin dile getirilmesinden ve tekrarından tâlibde

yeni yeni şevk ve rağbet hâsıl olur. Böylece tâlib, dünya zincirlerinden ve esaretinden kurtularak kendinden geçer. Zıtsız ve kayıtsız âleme kanat çırpır. Zira yaş-kuru, soğuk-sıcak, iyi-kötü vb. zıtlar bu anâsır âlemine mahsustur (Sultan Veled, 2010: 288-289).

Üçüncü söz nev'ine örnek: Hurûf ve esvâta (ses) sığmayan sözlerdir. Sultan Veled, bazı şeyleri anlatmada sözün (hurûf ve esvâta dayalı) yetersiz olduğunu vurgular. *Rebâbnâme* adlı eserinde mahv'ı anlatırken, tâlibe; onu, sana can-ı gönülden anlatmam için mahv (yokluk) olman gerek, diyerek o hâletin târifinin sözle olunamayacağını ifade eder. Zâten mahv olunca eksik söze gerek duyulmayacaktır (Sultan Veled, 2011: 114).

Sultan Veled'e göre ilk yaratılıştan itibaren enbiyâ ve evliyâ Zât-ı Zü'l-Celâl'i anlatmaya değişik şekillerde dile getirmeye çalışsalar da O'nu layıkıyla anlatmak mümkün olmamıştır. Bunun içindir ki Sultan Veled: "*Sözü bırak, can gözünü aç ve Rabbinden O'nu görebileceğin bir göz iste*". Ögüdünde bulunarak sözün yetersizliğini bazı hallerin sadece yaşayarak anlaşılabileceğini vurgular (Sultan Veled, 2011: 119).

Sultan Veled, kişinin ihlas ile ibâdet ve taatini artırarak devam etmesi, mürşid-i kâmilin nazar ve terbiyesiyle ölmeden önce ölmek sırrına mazhar olarak, Hudâ'nın aşkıyla abdâl zümresine dâhil olmasından, Hak ile bâki olmanın sırrından bahsederken: "Söz buraya gelince sükût ettim. Her ne kadar bu söz aynel-yakîn müşâhede ise de bundan sonra, harfsiz, savtsız, dilsiz tefekkürsüz (hâl diliyle) söyleyeceğim". Diyerek can ve tenin sığmadığı yerde ilmin sözle değil can gözüyle olacağını, bunun şerhinin de çok zor olduğunu ifade eder (Sultan Veled, 2010: 166-167).

Nasıl ki hiç deniz görmemiş, denize girmemiş kişiye ne kadar denizden bahsedilse de söz kifayetsizdir. Kişi, ancak denizi gördüğünde ve denize girip ıslandığında denizi tanımış olur. Sultan Veled'e göre sözler sûret, mânâları ise ruhtur. Mânâ deniz ise söz gemidir. İlim deryasında gemisiz (söz) ilerlenmez, hedefe ulaşılmaz. Her kim de aşk ateşinde eriyip su olduysa (buz mahiyetindeki benliğini erittiyse) artık ona gemi ve vasıta gerekmez. Çünkü kendisi mahz-ı derya olmuştur. Zulmetten kurtulup mutlak nur olmuştur.

Sultan Veled, gönül bağında Hakk'ı temaşâdan alınan zevkten bahsederken, O'nu sözle şerh etmenin mümkün olmadığını: "*Susayım da onu hâl diliyle anlatmaya*

özeneyim”. İfadesiyle dile getirir (Sultan Veled, 2010: 213). Şu ifadeleriyle, sırların beyânında sözün yetersiz olduğuna salık verir:

Harf, testiye benzer; sırda deryadır sanki, deniz testiye sığar mı hiç
(Sultan Veled, 2014:490).

Hak sırrını dedikoduda arama; o sırda erince de sus, söyleme (Sultan Veled, 2011: 490).

Ben eksik olan zebâna (dil) bakmam (Sultan Veled, 2010: 219).

Onun işi sırrı dile sığmaz, ben az sözü yeter bulayım da sözü tüketeyim (Sultan Veled, 2014: 489).

Sultan Veled’in Hakk’a vuslat yolunda sözü gerekli gördüğünü söylemiştik. Ona göre vâsıl olan kişi, artık sözden geçer. Kendi varlığından tamamen yok olduğu, fenâ makâmına erdiği zaman harf ve esvatsız havâs ile konuşur. Adetten geçip ehade yol alınca artık söz dilsiz ve dudaksızdır, var olan ise fiildir (Sultan Veled, 2011: 143).

Sultan Veled, *Rebâbnâme*’sinde yaptığı teşbihlerle söz hakkındaki düşüncelere şöyle yer verir: Aslolan dîdârı müşâhededir, söz ise onun uzantısıdır. Dîdârı görmek iç (öz), söz ise kabuktur (Sultan Veled, 2011: 116). Talepten bahsederken de sözün özünün talep, sözün ise özün üzerindeki çer çöp olduğunu ifade eder. Söz kabuktur ve içi için elzemdir, nasıl ki içsiz kabuk faydasız ve kusurludur. Hakikate tercüman olmayan söz de böyledir (Sultan Veled, 2011: 113). O, susmanın öneminden bahsederken ise faydasız ve batıl sözlerin Hak eri için bir örtü, sıkıntı olduğunu dile getirir (Sultan Veled, 2011: 115).

“Söz isimdir, isim ise müsemmayla değer kazanır. (Sultan Veled, 2010: 212). *İsmi bırakıp müsemmaya (cevher) tâlip olmak gerekir. Sûretten geçip mânâyı tercih etmeli ki sırlar âşikâr olsun”.* (Sultan Veled, 2010: 348).

Sultan Veled, sırların beyânında sözün yetersiz olduğunu söyler. Bazı sırlar vardır ki söze sığmaz, görmekle bilinir. Örneğin; mücâhede yoluyla nefis perdesinin kalkması neticesinde Hakk’ı müşâhede ancak görmekle, o hâli yaşamakla olur. O, bu gerçeği ise şöyle ifade eder: *“Bu görmekle anlaşılır, sözle değil; görmek ve işitmek nereden müsavi olacak? Söz, başkaları için söylenir. Yüzünü o tarafa çevirsin, aşk yolunda yürüsün diye”.* (Sultan Veled, 2010: 348).

2.4.14. Yeis (Ümitsizlik)

Arapça bir kelime olan yeis, nevmî (ümitsiz) olan kişiye denir. (Firuzabadi, 1305/1888:309). Istılâhî tanımı ise; kabz (tutukluk) halidir (Cebecioğlu, 2014: 536).

Cenâb-ı Allah, Kâdir-i Mutlak'tır. Fâni olan topraktan yarattığı Âdem'i, ferşten arşa çıkararak fâniyi bâki yapmış, İblis'i de arştan ferşe indirmiştir (Sultan Veled, 2011: 371-372). O, dilediği her şeyi yapar. Ölü toprağa can verir. O'nun “**كُنْ**” “Ol” demesi yeterlidir. Kullarının günahlarını bağışlamaya muktedirdir. Zira Kur'ân'da Rabbimiz: “*De ki; ey nefislerine fenâlık yapmakta ileri giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. O gafûrdur, rahîmdir*”. (Zümer, 39/53). Buyurmuştur. Rabbimizin, gûnahta haddi aşanlara kullarım, diye hitabı, O'nun rahmetinin enginliğini bir kez daha sinelerimize duyurmuş, gönlümüzde ümit tomurcukları açtırmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in (sav) ciğerparesi olan amcası Hz. Hamza'yı şehid eden Hz. Vahşi, işlediği günahların ağırlığından ve hacâletinden, çok arzu etmesine rağmen ümitsizliğinden dolayı İslâm dairesine girmeyi cesaret edememişti. Buna binaen Yüce Allah, bu âyeti nazil buyurduktan sonra Hz. Vahşi, ümitvar bir şekilde müslüman olmuştur.

Kul ne kadar günahkâr olursa olsun Allah'ın rahmetinden ümit kesmemelidir. Ye's (ümitsizlik) Hakk'a karşı büyük bir günahdır. Me'yûs olan Hak katında merdûd (reddedilmiş) ve perişandır. Çünkü ümitsizlik kâfir sıfatıdır. “*Allah'ın rahmetinden kâfirlerden başkası me'yûs olmaz*”. (Hicr, 15/56). (Sultan Veled, 2010: 372). Cenâb-ı Hak, güzel sıfatlarla muttasıftır, O'ndan sadece iyilik sâdır olur. Her kim Allah'tan ümidini keserse O'nu acizlikle tavsif etmiş olur. (Sultan Veled, 2010: 373). Nitekim “*Allah, mahlûkatı yaratınca arşın üstünde kendi katındaki bir kitaba: 'Rahmetim gazabıma galip geçti' diye yazmıştır*”. (Nevevi, 1992: 387). Hadis-i kudside bu hakikati ifade eder.

2.4.15. Gaflet-Adalet

Sözlükte gaflet; aymazlık, dalgınlık, dikkatsizlik (تمرّة)[temret] vezninde ve fethateynle ve ğayn'ın zammıyla isimdir, gâfillik mânâsınadır (Âsım Efendi, 2013: 4675). Tasavvufî ıstılâh olarak ise; nefsin arzularına uymak, zamanı boşa geçirmek, önemli bir şeyin önemini kavrayamamak, değerli bir şeyin değerini takdir edememek, kalbin Hak'tan gâfil olması, O'nun zikrinden mahrum kalması demektir. İşlenen bir günahın tevbesinden gâfil olmak, o günahı işlemekten daha beterdur. Gaflet derin bir uykudur. Gaflette olan kişilere gâfil ve ehl-i gaflet denir (Uludağ, 2012: 141).

Dünya zevklerini tercih ederek ebedî hayatı bırakmak gaflettir. (Sultan Veled, 2010: 251). İnsan, gaflet uykusundan dolayı kör ve sağırdır; dolayısıyla kendisini doğru yola çağıran, dünya tuzağından kurtarmak için çabalayan enbiyâ ve evliyâyı işitmez, Sâni-i Hakîkî'nin sanatlarına bakarak yaratıcıya yol bulamaz. Böylece gaflet uykusu, cehenneme giden yol olur. Sultan Veled, gaflet uykusundan uyanarak ten kafesinden kurtulmak gerektiğini, terk-i dünya eyleyerek yüzü Hakk'a çevirmek sûretiyle Hakk'ın rızasına ve saâdet-i ebedîyeye mazhar olunacağını ifade eder (Sultan Veled, 2010: 240-241).

Sultan Veled: *“Gafleti bırak, kendine vâkıf ol ki iyi olasın, fenâlığın kalmaya”*. Sözüyle de ifade ettiği gibi kişi, fiilî ve kavli duasıyla iradesinin hakkını vererek gaflet perdesini yırtar ve kendisine verilen vücut libasına tefekkür nazarıyla bakarak zâhirî ve bâtinî yönüyle kendisini bilir. Böylece Cenâb-ı Hakk'ı da bilmiş olur (Sultan Veled, 2010: 496).

Adalet gelince, Arapça bir sözcük olup “adl” kökünden türemiştir. Âdil olmak, yasaklardan şiddetle kaçınmak mânâsındır. Bu da farklı farklı olur. Bu konuda zirve nokta: *“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!”* (Hûd, 11/112). Âyetidir. Tasavvufî ıstılâh olarak ise; şol bir hakka derler ki mahlûkat onunla halk olunmuştur. Hakk'ın yarattığı mevcûdun evvelînden ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: *“Biz gökleri ve yeri, bunlar arasında bulunanları ancak hak ile yarattık”*. (Hicr, 15/85). (Şimşek, 2017: 33).

“Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler”. (Yûnus, 10/44). Zulmün zıddı adâlettir. Âdil-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak, kullarına zulmetmez. Fakat insan nefsî arzularının peşinde koşarak, batınındaki kötülükleri büyüterek kendine (nefsine) zulmeder. Yaptığı zulümle elde edeceği mânevî feyz ve derecattan da mahrum kalır. Kendine adalet yapmayan kimse, bil ki mazlumlara hakkında da adalet icra edemez (Sultan Veled, 2010: 285). Kelâm-ı kibar olan şu söz de aynı manayı ifade eder: *“Nefsini ıslah etmeyen başkasını ıslah edemez”*. (Nursi, 2016:319).

İnsan, nefsi-i emmârenin isteklerini dizginleyerek batınındaki kötülükleri yok eder; ibâdet, taat, sâlih amel ile rûhî yükselişe geçerse kendine adalet yapmış olur. Ancak kendi nefsini terbiye eden, güzel ahlâkla ahlâklanarak hal insanı olanlar diğer zalim (nefsine zulmeden) kişileri adaletle ihyâ edebilir. Her kedere ve derde derman

olurlar. Kendine adâletli olan, büyük küçük herkese adaletle muamele eder. Onun sözleri, halkın yanında candan kabul görür ve herkes böylece korkudan emân bulur. Herkes küfürden, fisktan dine yönelir, böylece bütün dünya mamur olur. Zulmet içinde gark olmuş zalimden ise adalet beklenmez. Hiç kötüden iyilik doğar mı? Zehirden bal olur mu? (Sultan Veled, 2010: 286-287). İyi kötü her şey yerini bulduğunda, iyiliğe mükâfat, kötülüğe mücazât verildiğinde de Cenâb-ı Hakk'ın adaleti tecelli etmiş olur (Sultan Veled, 2010: 484).

2.4.16. Şerîat

Arapça kelime olan şerîat, sözlükte; Hak Teâlâ'nın ibâdına vaz' ve tayin eylediği din ve âyindir. Ta ki ona sülûk eyleye. Doğru ve açık yola, kapı atebesine ve nehirden su alacak ve su içecek suvata denir. Tasavvuf ıstılahında ise; Ubûdiyyete (kulluğa ve ibâdete) sımsıkı sarılmak hakkındaki emirdir. Hakikat, rubûbiyyeti temâşa (müşâhede) etmektir. Hakikat tarafından teyit edilmeyen hiçbir şerîat makbul değildir. Şerîatla mukayyet olmayan hiçbir hakikat da makbul değildir. O hâlde, O'na ibâdet etmek şerîat, O'nu müşâhede etmek hakikattir (Firuzabadi, 1305/1888: 311; Kuşeyri, 2007:117).

Şerîatin hakikati Hakk'a kulluk, insanın dünya ve şeytandan yüz çevirerek Cenâb-ı Hakk'a yönelmesidir. Sultan Veled bu düşüncesini deniz ve balık metaforu kullanarak avâm-havâs karşılaştırmasıyla ifade eder. Şöyle ki; karada yaşayan hayvanlar her ne kadar suya yaklaşarak su içse, suda yıkansa da uzun süre suyun içinde kalamazlar. Balık ise deryadan bir lahza ayrı kalamaz, sudan ayrıldığında yaşamı son bulur. Çünkü aslı oradan çıkmıştır. Karaya ait olan avâm, gece gündüz beş vakitte Rabbini zikretse de meyli ve aşkı zayıf olduğu için bununla iktifa eder. Havâssın yaptıklarını yapamaz.

Kimseye gücünün üstünde sorumluluk vermeyen Allah (cc) avâmı, gücü, tâkâti, kabiliyeti nisbetinde ibâdetle mükellef kılmıştır. Sultan Veled'e göre suya (denize) dönmek şerîattir. Havâs (Allah'ın seçkin kulları), balık misali sürekli denizdedirler; yani şerîatin içinden dışarı çıkmaz her dem zikir, fikir, şükür, Allah'ı tazim, O'na itaatle meşguldürler. Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmuştur: *“Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allahı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışlarını düşünürler.”* (Âl-i İmrân, 3/191). Fakr yolu şerîatın kendisidir, diyen

Sultan Veled'e göre Allah'tan bir an bile uzak olmayan evliyâ ve fukarânın şerîata aykırı davranışları yoktur. Onların hâl ve davranışlarını şerîata aykırı görenlerin hâli, gül ile gül suyunu birbirinden, zeytinyağını zeytinden, Fırat'ı su testisindeki sudan, bademi badem içi ve yağından ayrı görüp; gülden, Fırat'tan, bademden ve zeytinden bîhaber olanların hâli gibidir. Onlar da şerîattan habersiz zâhire göre hüküm veren mukallitlerdir (Sultan Veled, 2011: 18-19-20).

Sultan Veled, şerîatı başka bir zâviyeden şöyle değerlendirir. Şerîat namaz, zekât, oruç zikirden ibaret değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edildiği üzere: “*O Kur'ân şüphesiz öncekilerin kitaplarında da vardır*”. (Şuara, 26/196). Fakat zikredilen hükümlerin dilleri, uygulama şekilleri, orucu, haccı, bayramı, delili, helal ve haramı farklıydı. Sultan Veled, dilleri ve şerîatı kadehlere benzetir. Asıl olan, din ve Allah'ın Zât-ı ulûhiyetini bilmek mârifetullahtır. Din ve mârifetullah sırrı, birbirinden farklı kadeh ve kâselerde bulunan su ve mey misalidir. Su ve meyi bilen kişi, farklı kadehlerde olsa da onu tanır, şekle takılmaz, can-ı gönülden suya koşar. Mukallit ise sudan habersiz olduğu için aşına olduğu kadehi görmeyince suyu kabul etmez. Onun içindir ki; kadeh hükmünde olan Hz. Âdem'de var olan Allah'ın nurunu mârifetullah sırrıyla gören melekler, Rablerinden secde emri gelince hemen Âdem (as)'e secde ettiler. İblis ise kibir ve gururundan sûrete takıldı. Allah'ın nurunu göremedi ve secde etmeyerek hâlislerden olmadığını ortaya koydu. Cenâb-ı Hakk'ın muradı, kadeh değil meydur; yani kendi Zâtı'nın tanınmasıdır (Sultan Veled, 2011: 20-21).

2.4.17. Ölüm (Mevt)

Ölüm, mevt. İstilahta; nefsin hevâ ve hevesinin kökünü kazımak anlamındadır. Nefsin canı, bu hevâ ve hevestir. Onu maddî hazlara ve bedensel zevklere yönelten heva ve hevesin yok edilmesi, nefsin ölümü (ölmeden evvel ölmek) anlamına gelir. Hz. Mevlânâ, ölüm gününe şeb-i arus (düğün gecesi) demiştir. Zira ölümle beraber âşık, mâşûkuna kavuşur. Mevt, iki çeşittir: mevt-i ıztırârî, mevt-i irâdî. Mutasavvıflara göre mevt-i ihtiyarî; iradeli ölümü, nefsin etkisi ve dinlenmez hale getirilmesi, ölmeden evvel ölmek manasına gelir (Uludağ, 2012:247).

Mevt-i irâdî, Hak'ta dirilmenin yollarındandır (Uludağ, 2012: 247). Mücâhede bahsinde zikrolunduğu üzere Sultan Veled'e göre taattan elde edilen sevabın yüz misli bir mürşid-i kâmilin sohbetinden ve nazarından elde edilebilir. Mürşidin rahle-i

tedrisinde bulunmak mevt-i irâdîyi kolay kılar. Zira ondan daima nur, irfân, feyz sirayet eder; rûhunu nakış nakış, ilmik ilmik dokur ve rûhu can âlemine dehalet eder (Sultan Veled, 2010: 402-403). Ölüm, kötü huylardan arınmaktır; kötü huy ise Cenâb-ı Hak'tan gâfil olmaktır. Hakk'a dost olmak iyi insanlarla aynı cinsten olmak, iyi huydur (Sultan Veled, 2014: 118).

Sultan Veled'e göre mevt-i irâdî bir halden başka bir hale geçiştir. Tıpkı fenânın iyiye, noksanın kemâle tebeddülü, kimya vasıtasıyla bakırın altına, odunun kıvılcım ve küle dönüşümü gibi; sâlik de bu halden ölür, o hal ile hayat bularak yaşamı devam eder (Sultan Veled, 2010: 226).

Dünyada din gamını çekmeyen, taat yolunda mücâhede etmeyip rahat yaşayanların ölümü acı olur. Dünyada din ve taat yolunda sıkıntı çekenlerin ölümü ise tatlı olur. Sultan Veled'in burada: *"İki korkuyu ve iki emniyeti bir arada vermem"*. (İbn Hibban, 1993, Sahihu İbn Hibban, 2/406; Bezzâr, 2006, Müsned,14/342). Kudsi hadisine telmihte bulunduğunu söyleyebiliriz. Meydân-ı imtihanda âhiret endişesinden dolayı nefsin arzularını dizginleyip, taata sabırla devam eden, Allah'ın rızâ ve rıdvanını kaybetmekten korkan kişinin akıbeti (ölümü) güzel olur (Sultan Veled, 2010: 317). Ehl-i dilin yaşayışı ebedîdir. Onların ölümü, mekân değiştirmekten ibarettir; yokluk âleminde varlık âlemine gidiştir. Zâhir ve bâtın diri olmaktır. Dünya, ehl-i dilin geçici evi hükmündedir, ölüm o evden başka bir eve (âhirete) göçmektir. Böyle bir ölüm; yoksulu azığa, mala mülke gark eder (Sultan Veled, 2011: 117; Sultan Veled, 2014: 114-115-147).

Hz. Peygamber'in (sav): *"Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle diriltilirsiniz"*. (Nevevi: 259). Hadisine vurgu yapan Sultan Veled'e göre insan, dünyada ne ise öldükten sonra da o olur. Nitekim zehir eriyince şeker olmaz. Altın eriyince yine altın olarak kalır. Buğday, un olduğunda yine buğdaydır, arpa değildir. Hangi tohum ekildiyse o biter. Ölen birisi nasıl bir hayat yaşadıysa, ne ise o şekilde haşredilir. Ölüm bir aynadır, iyi kötü her kişi onda kendini görür. Aslında korkulan ölüm değil, kişinin kendisidir. Hakikatte ölüm güzeldir, çirkin olan kişinin kendi yüzüdür (amelidir). Can ağaca, ölüm yaprağa benzer. Can ne ise yaprağı da ona göre şekillenir (Sultan Veled, 2014: 45,46).

Evliyâ için ölüm, dünya tuzağından ebedî kurtuluş, dosta vâsıl olmaktır. Ölüm soluktan soluğa ölümsüz yaşayıştır (Sultan Veled, 2014:147). Ölümle âşık, mâşûkuna

kavuşur. Ölüm, rûha rahattır, evliyânın bedenleri toprak olsa da rûhları ölümsüzlüğü bulur, yücelir (Sultan Veled, 2014: 149). Ölüm, âşıklara şeb-i arusdur. Ölümün gerçekleşmesiyle bu âlem yok olur, neliksiz ve niteliksiz, sevgilinin âlemine (can âlemi) kapı açılır. Zâten âşıkların murâdı da budur. Âşık, balık misali; canı olan denizi (ölümü) arzular. Çünkü malı mülkü, hayatı denizdedir (Sultan Veled, 2014:400). Nitekim Şeyh Selâhaddin Zerkûbi şöyle buyurmuştur: “Benim cenazeme davul dümbelek ve def çalandan çağırın. Güle oynaya, hoş neşeli, sarhoş bir halde, el çırpa çırpa götürün beni mezarıma”. Çünkü onların ölümleri sevgiliye kavuşmadır, zevktir, sefadır (Sultan Veled, 2014: 150).

Nitekim Hz. Mevlânâ da ölüme dair şu dizelere yer verir:

“Ölümümüzden sonra mezarımızı yerde arama

Âriflerin gönüllerindedir mezarımız bizim”. (Gölpınarlı, 1959: 130).

Sultan Veled’e göre ölüm, gaflet uykusundan uyanmaktır. Ölmeden önce ölmek, hayat bahşeden ölümdür. Bu sırra nâil olanlara Hudâ’dan bol atıyyeler, lütuflar ihsân edilir; nefsi, nârî iken nur, katre hükmünde olan mahiyeti derya, zerre iken can güneşi olur. Şems-i Sermed olan Hakk’a ulaşınca sermedî bekâyâ nâil olur. Fânî vücudun yok olup ölümün gerçekleşmesi ise avâmın ölümüdür ki bunda mükâfat yoktur (Sultan Veled, 2010: 236; Sultan Veled, 2011: 255).

Ona göre iradeyle ölmek; nefsi, şehvî, gadabî duygu ve arzulardan uzaklaşarak, nefsin istemediklerini yaparak gerçekleşir. Gece gündüz Hakk’ın rızasına tâlip olmak, Kur’ân hakikatlerini vicdanında duyarak emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak, gönlünden dünya hırsını çıkararak Hakk’a sarılmak, aşk-ı İlâhî’yi artırmada cehd ederek dinini kuvvetlendirmek; hülâsa hâl insanı olmak, nefsi öldürüp kendinden geçerek Hak’ta dirilmenin yollarına ulaşmaktır (Sultan Veled, 2010: 266). Hakk’ı talep edende ölüm korkusu yoktur. O, daima ölümü arzular (Sultan Veled, 2014: 399).

2.4.18. Oruç (Savm)

Oruç, Farsça bir kelime olup, Arapçası “savm”dır. Savm; yemeyi, içmeyi, kelimâ ve nikâhı (cima) terk manasınadır. Tasavvuf ıstılahına göre orucun hakikati imsaktır (kendine hâkim olma, nefsi zabdetme, geçici ve bayağı, galip gelme). Yolun tümü bunda gizlidir. (Yani oruç tutmanın gayesi ve ruhu bunda muzmar ve saklıdır.) Oruçta asgari derece açlıktır (İbn Manzur, 1707: 2529; Hücviri, 2016: 382).

Sultan Veled *Rebâbnâme*'sinde, Hz. Peygamber'in: “Allah Teâlâ'nın bir sofrası vardır ki, onun mislini ne gözler gördü ne kulaklar duydu ne de bir insanın hatır ve hayalinden geçti. O sofraya oruç tutanlardan başkası oturamaz”.(Suyûti, 1994, VI, 113). Hadisini izah ederken: ‘Oruç, Hak’tan gayrisından geçmektir’. Diyerek oruç ibadetine farklı bir boyut kazandırmıştır. Ona göre Rahmân’ın yeryüzünde faydalı, can nimetleriyle dolu ebedî rahmet sofraları vardır. Canlar, keyfiyetsiz, cisimsiz bu sofradan beslenir. Diyebiliriz ki oruç; sadece yeme ve içmeden, şehvî arzulardan uzak durmak değil; mal, makam, şöhret, kibir, yeme, içme, uyku, atalet, gaflet gibi Hakk’a vuslat yolunda engel olan her şeyden yüz çevirmektir. Sultan Veled’e göre Rahmân’ın rahmet sofrasına mahrem olanlar; varlığından geçenler ve oruçlulardır. Kibirliler ve avâm, o sofradan müstefid olamazlar (Sultan Veled, 2011: 301).

İnsanın kalbinin hakikate aşına, nâsihin nasihatinden hissedâr olabilmesi için zâhirî oruç ve namaza devam etmesi gerekir. Kişi, böylelikle nefsini alt ederek hayvânî vasıflardan kurtulur, insânî vasıflara sahip olur (Sultan Veled, 2010: 261, 297).

2.4.19. Mûcize ve Kerâmet

Arapça bir kelime olan mûcize sözlük olarak; bir şeye güç yetirememek anlamında ki “acz” kökünden türemiş olup aciz kalmak, güçsüz bırakmak anlamındadır. Tasavvuf ıstılahında ise mûcizeler; peygamberlerin davalarında sâdık olduklarını gösteren delillerdir (Kuşeyri, 2007: 385-386).

Sultan Veled, bütün peygamberlerin her türlü mûcize ve kerâmeti mükemmel bir sûrette gösterebilecek güce sahip olduğunu ancak onların, gönderildikleri zamanın şartlarına ve ihtiyacına göre insanların talepleri doğrultusunda mûcize gösterdiklerini ifade eder.

Peygamber, Hakk’ta fenâ bulup yok olarak Cenâb-ı Hakk’ın mazhâriyetine nâil olmuştur. Artık o Hakk’ın aleti hükmündedir. Bu, kâtibin elindeki kalem, ressamın elindeki fırçaya benzer. Nasıl ki yazıyı yazan kâtip, resmi çizen ressamdır. Bunun gibi, işi yapan zâhirde peygamber görünse de hakikatte Allah’tır. Kişinin, peygamberlerin her birinin bütün mûcizeleri göstermeye muktedir olmadığına inanması, Cenâb-ı Hakk’ın gücünün her şeye yetmediği mânâsını taşıyacağından doğru değildir (Sultan

Veled, 2011: 3-4). Zira peygamberlerin iradesi, ihtiyarı yoktur ve her şey Allah'ın dilemesiyle ve gücüyle gerçekleşir. Hem kabiliyetli, usta bir terzi kaftan dikse bundan başka bir şey dikemez denilmez. Yahut doktor, hastanın sahip olduğu rahatsızlığının tedavisi için ilaç verse, doktora bu ilaçtan başka ilaçlardan habersiz denilmesi ne kadar akla zıt ise peygamberler hakkında birkaç mûcize göstermesiyle başka mûcizeleri gösteremez vehmine kapılmak da akılsızlıktır (Sultan Veled, 2014: 218).

Sultan Veled'e göre mûcize; hakikati göremeyen, söylenenleri ispat ve deliller neticesinde kabul eden körler için gönderilmiştir. Sultan Veled, bu kişiyi aldırıışsız, umursamaz diye nitelendirir. Nasıl ki güneşi göremeyen kör, delil ve ispatlarıyla anlatıldığında güneşin varlığını kabul eder. Gözleri görene ise ispat gerekmez. Öyle de, Ebû Cehil körlerdendi, mûcizeleri tasdik etmedi ve bu onun inkârını artırdı. Hz. Ebû Bekir ise görenlerden olup, mûcizeye gerek görmeden Hz. Peygamber'in (sav) risâletini kabul etti. Ona göre mûcize, serkeşlere ve yabancılara gönderilmiştir. Ârife ise mûcize gerekmez. Çünkü onlar varlık ve olayların perde arkasını bilir iyi-kötü, güzel-çirkin her şeyi eşit görerek Allah'tan geldiğini kabul eder. O'nun nazarında zâten her şey mûcizedir. Eğer bir kişide ilahi nur var ise bu kişi mûcizesiz Hakk'ı kabul eder.

Kişi kendisinde İlâhî nur ve peygamberlik nuru olduğu halde hâlâ inanmamakta ısrar ederse bu inatçılık, küfr-i inâdî düşmanlıktan kaynaklanır, umursamazlıktan değil. Kâfirler de Kur'ân'ın da beyân buyurduğu gibi: *“Öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlardı”*. (En'am, 6/20).

Kâfirler, Hz. Peygamber (sav) ve onun getirdiği İlâhi mesajların doğruluğundan emin oldukları halde kibir, menfaatperestlik ve düşmanlık duygusundan dolayı inkâr bataklığından kurtulamamışlardı. Hz. Peygamber (sav), insanlar acizliklerini anlayıp Kudret-i Sonsuz'a iman etsinler, insanların dinleri kuvvetlensin diye mûcizeler gösterdi. Gerçi görenlere, güneşin delili bizzât kendisi olduğu gibi Hakk'ın delili de Hakk'ın kendisidir, hem delil aynı zamanda delillendirendir (Sultan Veled, 2011: 191-192).

Sözlükte şeref mânâsına gelen kerâmet, ıstılâhî olarak; su üzerinde yürümek, hayvanlarla konuşmak, az zamanda uzun mesafe katetmek (tayy-i mekân), bir şeyin mahallinden ve mevsiminden başka bir yerde ve zamanda zuhûr etmesi gibi evliyâda görünen mûcize nev'inden hadiselerdir (Kelâbâzî, 1904: 81-82).

Sultan Veled, kevnî ve sûrî kerâmete değer vermez. Ona göre şeyh-i kâmilin müridde tasarrufta bulunarak ölü olan gönlünü diriltmesi, gözünü hakikate açarak mânevî zulümâtta kurtarması, iç âlemine, bilgi, görgü, ilim ve hikmete dair sırlar vermesi en büyük kerâmettir. Müridin de bilgi sahibi olduğu, ne yedi ne içti ne yaptı ya da zihninden ne geçiyor vb. konularda şeyhin bilgi vermesi, müride bir şey kazandırmaz, asıl olan müridin gaybî sırlara tâlip olmasıdır. Sultan Veled'e göre kerâmet, aldırıışsızlar; yani hakikati ispat ve delil ile kabul eden gönül gözleri kapalı nâdânlar içindir. Tıpkı kör olana güneşin varlığını ispat etmek gibi. Görene ise güneşi ispata gerek yoktur. Sultan Veled, kerâmeti başka zâviyeden şöyle değerlendirir: Evliyâ, birkaç kerâmet gösterse de asıl itibariyle bütün kerâmetleri göstermeye muktedir. Zira o, Hakk'ın mazhârı ve onun elinde bir âlettir. İş gören sanatkâr, Kâdir-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak'tır. Dolayısıyla Hakk'ın, kerâmetin bazısına gücü yeter, bazısına yetmez düşüncesi insanı küfür bataklığına düşürür (Sultan Veled, 2011:216; Sultan Veled, 2011:7-8; Sultan Veled, 2011:136-137; Sultan Veled, 2011: 191; Sultan Veled, 2011: 85-86-87).

2.4.20. Mi'râc

Lügatte merdiven manasında olup çıkacak yere denir (Firuzabadi, 1305/1888: 421). Tasavvuf ıstılâhında ise: Mi'râc genellikle rûhun yükselişi ve mânevî yolculuk şeklinde tasvir edilir. Buna urûc-hubût, su'ûd-nüzûl, yani çıkış-iniş denir. Hz. Âdem yeryüzüne indirilmiş (hubût-ı Âdem), Hz. Peygamber göklere çıkarılmıştır (Mi'râc). Bütün mü'minler namaz kılarken bu rûhânî ve mânevî mi'râcdan nasip alırlar (Uludağ, 2012: 250).

İnsanın, Allah'a olan meyil ve şevkinin ortaya çıkması için hubb-ı dünyadan kaynaklanan heves ve arzularla mücâdele edip, engelleri aşması gerekmektedir. Bunun için daha önce de zikrettiğimiz üzere bir mürşid-i kâmile intisap elzemdir. Böylece o kişinin nazarı ulvîleşir, her simada, sûrette Hakk'ı müşâhede eder. Zira Hak, vücuda benzeyen hilkatin canı hükmündedir. Sultan Veled'e göre kendisine birçok sırrın ayân olduğu bu kişi (tâlip) artık mi'râca urûc eyler. Geçici dünyevî arzuları, maksutları terk ederek, maksûd-ı İlâhî'de sâbit kadem eyleyerek küçük mi'râca başsız ayaksız yükselir. Bu küçük mi'râcda, müntehâya kadar ulaşılır ve sonrasında tâlibe başka yollar açılır (Sultan Veled, 2010:175-176).

Maârif adlı eserinde de mi'râca değinen Sultan Veled, insanda ulvî, süflî, nur, zulmet, cennet, cehennemin mündemiç (toplanmış) olduğunu ifade eder. Ona göre insanın bedeninde yedi yüz zulmet perdesi vardır ki bu zulmet perdeleri zâhirdedir. Canında da yedi yüz nur perdesi vardır, bu nur perdeleri ise bâtındadır. Kişi, süflî ve zulmet olan cisiminden ulvî ve nur olan bâtınına yükselir ve bâtın âleminden de Cenâb-ı Hakk'a urûc eyler. Böylece insanın yapısında var olan mi'râc gerçekleşmiş olur. Sultan Veled, insanın bedenini abanozdan (sert odun) yapılmış siyah merdivene; bâtınını ise beyaz fildişinden yapılmış merdivene benzetir. İnsanın vazifesi bunlardan yükselerek arş-ı âlâya ulaşmasıdır. Oraya ulaşınca her şey, arş-ferş, küfür-imân bir olur.

O bu düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Küfür ve iman hep beraber:

‘O her şeyi yok eden, bir bizim yaratanımızdır’ derler”.

Bu hakikati ancak her şeyden geçerek saflaşmış, zikre karışmış, ayn-ı zikir olanlar görebilir (Sultan Veled, 2011: 214-215).

2.4.21. Kâbe (Kible)

Sultan Veled'e göre Kâbe; Allah dostu Hz. İbrâhim tarafından inşa edildiği için aziz ve değerlidir. Hz. İbrâhim (as), Hz. Peygamber ve ümmetine kıblegâh olması için kendi mübarek elleriyle kâbeyi inşa etmiştir. Cisim olan Kâbe'nin canı evliyâdır. Her ne kadar cisim olarak Kâbe değerli olsa da Kâbe canıyla kaimdir. Vücuda güzellik ve dirilik veren de can değil midir?

Sultan Veled, öncelikle cana (evliyâ) tâlip olunmasını, sonra candan geçerek canana yol bulunacağını ifade eder. *“Bu (Kâbe) isim, kurucusu (Hudâ) isimlendirilen gibidir”.* Diyen Sultan Veled, bunun şerhini Hudâ'dan başkasının bilemeyeceğini ifade eder. Ona göre ancak aşk-ı Hudâ derdiyle inleyenler Kâbe'yi (merd-i Hudâ) kible edinebilir.

Varlık âlemi yokluktan geldiği için her varlığın aslı yokluktur: *“Ey Kâbe arayan git, yokluğu kible edin ta ki sana Kâbe perdesiz olarak görünsün”.* Diyen Sultan Veled'e göre Kâbe yokluktur. (gaib olan Allah) Öyle ki Kâbe'nin içinde hangi yöne dönsen orası kible. Bu itibarla Kâbe'de namaz kılmak daha kolaydır. Aşkını yokluğa hasreden kişinin kible araması manasızdır (Sultan Veled; 2011:329-330).

2.4.22. Namaz

Farsça bir kelime olan namazın Arapçası “salât”tır. Salât, sözlükte; rükû, secde, dua ve istiğfar manasınadır. Tasavvuf ıstılahında ise; namaz bir emirdir, ne huzurun âletidir ne de gaybetin vasıtasıdır. Yani namaz, huzur temin etmenin veya gaybet halinin, yani kendinden geçmenin bir vasıtası değildir. Namazın bizzât kendisi gaye ve maksattır (İbn Manzur, 1707: 2489; Hücvi, 2016: 363).

İnsanın ve içinde yaşadığı dünyanın fâniliğini hatırlatan Sultan Veled, ceza günü Hakk’ın rahmetine nâil olabilmek için namaz ve oruç gibi ibadetlerin artırılmasını öğütler. O, namazı cisme benzetir. Namazın uzuvları rükû, secde, kıyam, kuûd, teşehhüd ve selamdır. Namaz cisminin canı (ruh) ise aşktır; neşe ve niyazdır. Nasıl ki beden can ile zinde ise namaz da canı ile makbuldür. Nitekim Hz. Peygamber (sav) namazın ruhuna aykırı, zevksiz, huzursuz bir şekilde namaz kılan bir sahabiye namazını tekrar edâ etmesi hususunda uyarır. Sahabe ikinci kez namazını edâ eder. Hz. Peygamber, namazın olmadığını tekrar edâ etmesini söyler. Üçüncü kez namazını kılan sahabeye Hz. Peygamber: “*Sen namaz kılmadın. Namaz ancak huzurla tamam olur*”. *Buyurur* (Buhârî,1400, Ezan, 95, 122; Eymân, 15, İsti’zân, 18; Müslim Salât, 45; Sultan Veled, 2010: 225).

Sultan Veled namazı, namâz-ı mecâz ve namâz-ı hakîkî olarak iki kısımda ele alır. Ona göre namâz-ı hakîkî; âşıkların, velîlerin namazıdır (Sultan Veled, 2010: 273). Zira varlığından beşeri vasıflardan kurtularak ihtiyari ölümü gerçekleştiren kişi, artık Hak ile zinde ve kaim olduğu için sürekli onun huzurunda vücudsuz olarak rükû, secde, kıyam olmadan daim namazdadır. Balığın deryanın dışında yaşayamadığı gibi velî de Hakk’ın huzurundan bir lahza ayrılmaz. Onun aşkıyla hayat bulur (Sultan Veled, 2010: 441; Sultan Veled, 2011: 152-153).

Sultan Veled, hakîkî namazı şöyle tasvir eder: Âşıkların namazı kendinden geçmektir, mescidleri ise mânevî olup Hudâ, mescidi kendi nurundan yapmıştır. Mutripler ise müezzindir. Âşık, kendinden geçerek vücudsuz olarak namaza gelir, beş vakit namaza ihtiyaç olmadan başsız ayaksız secde eder (Sultan Veled, 2010: 418-419). Zira hakiki secde aşk-ı Hudâ’dır (Sultan Veled, 2010: 272). Nitekim “*Namazlarına devam ederler*”. (Meâric, 70/23). âyeti buna işaret etmektedir.

Sultan Veled’e göre: “*Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir ki onlar namazlarında derin bir saygı halinde yaşarlar. Anlamsız yararsız şeylerden uzak*

dururlar”. (Mü’minun, 23/1-2-3) âyetindeki ifadeler, müminlerden mükellefler için söylenmiştir. Zira ancak Rabbini bilen, azamet ve kibriyası karşısında korku içerisinde olan akıllı bir insan huşû içerisinde namaz kılabilir. Bilmek, aklın sıfatıdır. Dolayısıyla namazda hissedilen korku ve huşû derecesinde akıl ve mârifet sahibi olunur. Kimin mârifeti üstünse Hak katında faziletli ve makbuldür. Mükelleflerin kıldığı bu namaz namaz-ı mecâzîdir (Sultan Veled,2011:152). Mecâzî namazı edâ ederken hakîkî namaza niyet etmeli ve onu elde edebilmek, riyasızca namaz kılmak, Hudâ’nın cemâline mazhar olmak için Rabbe gönülden niyaz etmek gerektir (Sultan Veled, 2010: 273).

Sultan Veled, beş vakit namazı doğru yola ve hakîkî namaza ulaşmada zorunlu görür (Sultan Veled, 2014:103). Aynı zamanda namaz, oruç, zikir ve dua, tâlibin talepte sadakatının remzi olduğu için önemli bir yeri hâizdir (Sultan Veled, 2010: 512). Zira ona göre can definesine ulaşmak, beden zahmetine katlanmakla mümkündür. Cana ulaştın mı namazın başsız ve ayaksız olur (Sultan Veled, 2014: 106).

2.4.23. Dua

Kelime olarak dua; yakarış, yalvarış, niyaz, dilek dilemek, halinin arz etmek (Uludağ, 2012: 111). Istılâhî anlam olarak dua; ihtiyaç anahtarıdır, ihtiyaç sahiplerinin istirahat mahallidir, sıkıntıda kalanların sığındığı yerdir, dert ve hacet sahiplerinin nefes aldıkları alandır (Kuşeyrî, 2007: 291). Kabul edilmesi ihtimali en fazla olan dua (kâl ile değil) hâl ile yapılan duadır.

Sultan Veled, insana aczini hatırlatarak dua ile Rabbine sığınmasını, ondan yardım talep etmesini öğütler. İnsanın en büyük düşmanı olan nefisle mücadele etmek, onu öldürmek, aldatıcı dünya tuzağından kurtulmak ancak Allah’ın inayetiyle, “*la havle ve la guvvete illa billahil aliyyil azim*” kalesine sığınarak mümkündür (Sultan Veled, 2011: 279; Sultan Veled, 2014: 265).

Sultan Veled, mânevî dua olarak nitelendirdiği fiili duanın önemine dikkat çeker. Ona göre itaatsiz, cehd ve gayret göstermeden sadece dil ile yardım isteme, gerçek manada dua olmaz. O, bu düşüncesini şöyle örneklendirir: Bir ilim talebesi “*Ya Rabbi, beni büyük bir âlim kıl, herkesten üstün olayım*” diye kavlen dua eder; ama hiç ders çalışmaz. Bunu gören hocası talebeye bacadan: “*Ey kulum, gece gündüz gayret*

et, derslerini tekrar tekrar oku” şeklinde seslenir. Sözlerini söyleyenin Cenâb-ı Hak olduğunu zanneden talebenin ilim konusunda gayreti artar, çalışma ve tekrarla akranlarından üstün bir âlim olur. Gösterilen çaba, gayret, duanın kendisidir. Nefisle mücâdele yolunda mücâhede eden gayretli olan kişi lisân-ı haliyle: “Ya Rabbi, şu nefis köpeğinin elinden beni kurtar”. Diye yalvarmış olur. Tâlib, ibadet ve taatla duayı artırdığında “Lebbeyk kulum” nidasıyla karşılaşacaktır. Nitekim rahmeti sonsuz şöyle buyurmuştur: “Hâlbuki Rabbiniz buyurdu: Yalvarın ki bana size karşılık vereyim, çünkü benim ibâdetimden kibirlenenler yarın hor, hakîr olarak cehenneme girecekler”. Kim çabayı bırakırsa duayı terk etmiş olur. Amele yakın olmayan dua kemmiyetçe çok olsa da hakiki dua olmadığından Allah’ın rahmetini celbetmez (Sultan Veled, 2011: 279). Sultan Veled, duayı bırakan kişiyi tembel ve kibirli olarak nitelendirir, gayretsiz talebe yalancılık der ve tâlibin gayretten bir an bile uzak olmamasını öğütler (Sultan Veled,2011:280).

Onun duası ukbâ yörüngelidir. Allah’a vuslat yolundaki engellerden korunmak için daima Allah’a tazarrû ve niyazda bulunulmasını öğütleyerek tâlibe nasıl dua edilmesi hususunda yol gösterir. Namaz bahsinde de zikrettiğimiz üzere namâz-ı mecâz (beş vakit namaz) dan namâz-ı hakîkiye (âşıkların namazı) ulaşabilmek için ağlayarak tazarru edip: “Ya Rabbi! Gönlüme riyasız namaz bahşet! Ta ki o namazda cemalini gizlice seyredelim, esrarın bana zâhir olsun”. Sözleriyle dua edilmesini tavsiye eder. Ona göre namaz, duanın kendisidir. Dağ mesabesinde olan nefse mukâbil, saman çöpü kadar zayıf olan insan: “Ya Rabbi, bize yardım eyle de düşman nefsi kahre muktedir olabilelim”. Manasını taşıyan beş vakit namazla Rabbine ilticâ eder.(Sultan Veled, 2010: 273; Sultan Veled, 2010: 296-297).

Sultan Veled’e göre duada samimiyet esastır; ancak kebab olmuş sine ile yaşlı gözlerle, sıdk ve sebat içerisinde yapılan dua, sonsuz Rahmet’in merhametini celbeder (Sultan Veled, 2010: 384). Duada samimiyet ve ihlâsı gerekli gören Mevlânâ da bu minvalde şu sözleri ifade eder: “Sözün eğri, manan doğru olursa o lafız eğriliği, Hudâ’nın makbulüdür”. Sultan Veled’e göre rahat ve mihnet zamanında da Kerim olan Allah’ın kapısından hiç ayrılmamalı, onun rahmetinden ümit kesmeyerek: “Ben ki aciz günahkâr bir kulum, senden başka kimim var ki ona dehalet edeyim, sen ise iki cihânın sultanısın”. Diyerek dergâh-ı İlâhî’de sebat etmelidir. Elbette sonsuz ikram

sâhibi Allah (cc) kulunu rahmetiyle kuşatacaktır (Sultan Veled, 2010: 304; Küçük, 2015: 640).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmamızda Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin kâl ve hâlini, evrensel ve insan merkezli düşüncelerini, insanlara en güzel şekliyle aktaran ve bu kutlu yolun takipçisi olan, babasının izdüşümü diyebileceğimiz Bahâeddin Sultan Veled'in hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşlerini ortaya koymaya çalıştık.

25 Rebiulâhir 623/25 Nisan 1226 tarihinde eski adı “Lârende” olan Karaman'da dünyaya gelen Sultan Veled'in eğitim hayatı, küçük yaşta babası Mevlânâ'nın rahle-i tedrisinde başlamış olup Halep ve Şam'da devam etmiştir. O, sırasıyla Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî, Şeyh Şemseddin Tebrîzî, Şeyh Selâhaddin Zerkûbî, Çelebi Hüsâmeddîn'i mürşid kabul etmiş, babasının makâmına geçtikten sonra da kendisini mânevî alanda yetersiz görerek Bektemüroğlu Kerimüddin'in mânevî terbiyesi altına girmiştir.

Mevlânâ'nın te'siriyle bir nüve (tohum) haline gelen Mevlevîlik, henüz sistemleşmemiştir. Çelebi Hüsâmeddîn'den sonra babasını temsil etmeye başlayan Sultan Veled, girişken ve teşkilatçı rûha sahip olmasının etkisiyle de farklı bölgelere gönderdiği halifelerle babasının yolunda Mevlevîlik tohumunu filizlendirmiş, zamanın şartlarını da göz önünde bulundurarak bazı feragatlarla Mevlevîlik tarîkini sistemleştirerek bilfiil tarîkatın başına geçmiştir.

O, eserlerinde tarîkat mes'elelerine, tasavvufî hâl ve makam ile ilgili görüşlerine, tasavvufî düşünce ve din, ibâdet ve ahlâkla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Görüyoruz ki o özellikle velî, velînin sohbeti ve nazarı, mürid- mürşid ilişkisi, nefis ve nefisle mücadele yolları, fenâ, bekâ ve mevt-i iradi, vahdet-i vücud, hâl, akıl, sır, aşk ve vuslat, avâm ve havâs, dünyanın aldatıcılığı konularına dikkat çekmiştir.

Diyebiliriz ki; şuttâr yolunu takip eden Sultan Veled, aşka büyük önem atfeder. Ona göre aşk, kesbî değil vehbîdir. İnsana kendiliğinden gelir. Aşk varlığın zuhûruna sebeptir. Aşk öyle bir iksirdir ki ister hakikî olsun ister mecâzî, âşığı vahdet deryasına götürür, aşk rehberdir. O, aşk ve âşıklık hakkında nice inciler delmiştir. Onun gözünde aşk, âşık ve mâşûk birdir.

Velînin aracılığı olmadan vasl-ı Hudâ'yı mümkün görmeyen Sultan Veled, velîlerle sohbeti en iyi ve en kısa yol olarak görür. Sohbeti insibağ (manevî boya) vardır ve ruhlar etkileşim hâlinindedir. Velînin sohbeti ve nazarı, yüzlerce yıl cehd ve gayretle elde edilemeyen nice atıyyeler bahşeder.

Çalışmamızda görülmüştür ki, tekrarlara sıkça yer veren Sultan Veled, dünyanın aldatıcılığına, nefis ve şeytanın desiselerine karşı insanı uyarmakta ve çare olarak da mevt-i irâdîyi gerekli görmekte, bunun da olabilirliğini ve yollarını eserlerinde izah etmektedir.

Namazı hakikî ve mecâzî olarak iki grupta ele alan Sultan Veled, velîlerin rükû ve sücûdsuz sürekli namazda olduklarına vurgu yapar. Hakikî namaz, âşıkların namazıdır. Hakikî secde ise aşk-ı Hudâ'dır. Müezzinleri ise mutriplerdir. Şunu da belirtmeliyiz ki Sultan Veled için ney ve rebâb vazgeçilmez bir unsurdur. Âşıkları, tâlibleri simgeler. İnilti ve feryatları ise vatan-ı aslîden firâkın teellümündendir. Onlar da ayrılık ve özlem ateşiyle kebâb olmuş bir sine ve iştiyak ateşinin şerhini dinleyecek kulak isterler.

Görülüyor ki Sultan Veled, sırları beyân konusunda bazen sessiz ve durgun bazen de heyecanlı ve coşkulu bir hâldedir. O özellikle *İntihânâme*'sinde: "Kalbimde meknûn olan muhabbet dolayısıyla sırları, dâima beyân etmek emelindeyim. İsterim ki bence âşikâr olan bu sır, benimle beraber olanlarca da bilinsin". Sözüyle de ifade buyurduğu gibi sahip olduğu sırları ve tecrübelerini anlatmada arzulu ve hırslıdır. Ancak o bu sırları kendi gibi olanlara aktarmak muradındadır.

Her ne kadar sırları anlatma gayretinde olsa da ona göre sır, söze sığmaz. Zira sır, derya; söz ise testi misalidir. Dolayısıyla o, beyânını kalkıştığı sırları anlatırken: "*O hâlin şerhi lisana sığmaz*". "*Akıllıya bir işaret kâfidir*". "*Ben remz söyledim*". Gibi sözlerle bazen veciz ifadeler kullanır, bazen de sırrı anlatmayı bırakır. Sultan Veled'i Küçük'ün de belirttiği gibi "Hakk'ın sırrını fâş etmeyen sûfiler zümresinden" olarak görebiliriz.

Ona göre varlık (beden), dîdâr-ı Hudâ'ya engeldir. Ancak varlığından fenâ bulanlar vuslata, seyr fillâh makâmına erer. Aşkın kemâl noktası olan cezbe, kulu ayrılık noksanlığından kurtarır ve ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn olur. Sultan Veled, mânevî dua olarak nitelendirdiği fiili duanın gerekliliğine vurgu yapar. Ona göre itaatsiz, cehd ve gayret göstermeden sadece dil ile yardım istemek gerçek manada dua

olmaz. Onun duası ukbâ yörüngelidir. O, Allah'a vuslat yolundaki engellerden korunmak için daima Allah'a tazarru ve niyazda bulunulmasını öğütler.

Sultan Veled, said ve şakiyi ayıran, insanın değerini ortaya koyan bir mihenk taşı olması hasebiyle akla büyük önem verir. O, vahdet deryasından, mekânsızlık âleminden bahsederken aklın (akl-ı meâş) terk edilmesi gerektiğini ifade eder. O, mürid-mürşid ilişkisinde müridi toprağa benzetir. Ancak toprak gibi mütevâzi olup şeyhine râm olan mürid, mürşidin feyz ve nazarından müstefid olabilir. Velîler, aynı madenden ve aynı nurdan olup bedenlen farklılık arz etseler de hakikatte birdirler.

Bütün mevcudâtta Hakk'ın ehadiyet nurunun varlığına dikkat çekerek Vahdet-i Vücuda vurgu yapan Sultan Veled'e göre gerçek varlık Hak'tır. Cemâl ve kemâl sahibi Kudret-i Sonsuz, Zât'ını eserleriyle tanıtır. Bunu ise ancak velîler fehmedebilir.

Bu bilgiler sadece teorikte kalmayıp günümüz dünyasında da uygulanabilir. Yaptığımız çalışma ekseninde söyleyebiliriz ki: İnsanoğlu kendisine verilen akıl ve cüz'î iradesiyle Kur'ân, kâinat ve insan kitabını okuyarak bir yaratıcının olduğunu fehmeder. Peygamberlere ve onların vârisleri hükmünde olan evliyânın nasihatlerine kulak verenler ile Sultan Veled'i inceleyenler görecektir ki verilen mesajlar teorik bir bilgiden ziyade tecrübe ve yaşanılabilir hâllerdir. Örneğin kişi, günümüzde de bir kâmil mürşid aramalı ve bulduğunda da ondan müstefid olmalıdır. Rûhtan rûha etkileşim olması hasebiyle iyi insanlarla oturup kalkmalıdır, nefis ve şeytanın hileleri çok açıklayıcı şekilde anlatılmış olup sadece insana düşen bu hilelere karşı müteyakkız olması irâdesinin hakkını vermesidir.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ İsmail b. Muhammed; (1421/2000), **Keşfü'l-Hafâ' Ve Müzîlü'l-İlbâs**, Thk. Yusuf b. Mahmud, Mektebetü İlmi'l-Hadîs, Dimeşk.
- ANKARAVÎ İsmail b. Ahmed; (2012), **Mevlevîler Yolu**, Hazırlayan: Mehmet Kanar, Birinci Baskı, Şûle Yayınları, İstanbul.
- ANKARAVÎ İsmail b. Ahmed; (2011), **Minhacu'l Fukaranâ (Fakirlerin Yolu)**, Hazırlayan: Saadettin Ekinci, Meral Kuzu, Üçüncü Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- ARTAM Goncagül; (2007), **Osmanlı Devletinde Mevlevî Tarîkati'nin Klasik Öncesi Dönemi** (13-17. Yüzyıllar), Birinci Baskı, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul.
- ÂSİM EFENDÎ Mütercim; (2013), **El-Okyânûsü'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhit, Cilt:1-2-3-4-5** Çev: Mustafa Koç, Eyyub Tanrıverdi, Birinci Baskı, Fotografika Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayın, İstanbul.
- BEZZÂR Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik; (1427/2006) **Müsnedü'l-Bezzâr**, Thk. Adil b. Sa'd, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine.
- BUHÂRÎ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail;(256/870), (1400) **el-Câmiu's-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki vd, el-Matba'atü's-Selefiyye, Kahire,
- BİRİŞİK A. (1998), "İşârî Tefsir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:40, İstanbul, ss.287.
- CÂMÎ Abdurrahman; (1995), **Nefahât'l-Üns Evliyâ Menkıbeleri**, Şerh: Lâmiî Çelebi, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, Birinci Basım, Mârifet Yayınları, İstanbul.
- CAN Şefik; (2017), **Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri**, 11. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- CEBECİOĞLU Ethem;(2014), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Altıncı Baskı, Otto Yayınları, Ankara.
- CELÂLEDDÎN Mevlânâ; (2015), **Fîhi Mâ Fîh**, Çev: Ahmed Avni Konuk, Hazırlayan: Selçuk Eraydın, Onuncu Baskı, İz Yayınları, İstanbul.

- CEYHAN S. (1998), “Selâhaddin Zerkubî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:36, İstanbul, ss.340-341.
- CEYHAN S. (1998), “Şems-i Tebrîzî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:38, İstanbul, ss.3511.
- CEYHAN S. (1998), “Seyyid Burhâneddin”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, ss.340.
- CÜLLÂBÎ Hücvirî Ali b. Osman; (2016), **Keşfü'l-Mahcûb**, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Beşinci Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ÇERHÎ Yakub-î; (2015), **Neynâme**, Çev. M. Ali Özkan, Birinci Baskı, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- DEDE Ahmed; (2011), **Mevlevîlerin Tarihi (Mecmûatü't- Tevârihil- Mevlevîyye)**, Hazırlayan: Cem Zorlu, İkinci Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- DEĞİRMENÇAY Veyis; (2014), **Sultan Veled Dîvânı**, Birinci Baskı, Demavend Kitapları, İstanbul.
- EBÛ DÂVÛD Süleyman b. el-Eş'as İbn İshak es-Sicistânî (ts), **Sünenü Ebû Dâvûd**, thk. Muhammed Nâsiruddin Elbânî), Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyad.
- EFLÂKÎ Ahmed; (2012), **Menakibu'l-Ârifîn (Âriflerin Menkıbeleri)**, Çev: Tahsin Yazıcı, Birinci Baskı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- EFLÂKÎ Ahmed; (1973), **Menakibu'l-Ârifîn (Âriflerin Menkıbeleri)**, Cilt: I-II, Çev: Tahsin Yazıcı, İkinci Baskı, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- FAZIL Mehmed; (2010), **Mevlevîyye Silsilesi**, Hazırlayan: Tahir Hafızalioğlu, Birinci Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- FÎRUZABADÎ Muhamed b. Yakub; (1305[1887]), **El-okyanusü'l-Basit Fi Tercemeti'l Kamusül-Muhit**, Cilt: 1-6, Trc: Mütercim Ahmed Âsım, Matbaat ül-Osmaniye, İstanbul.
- FÜRÛZANFER Bediüzzaman; (1963), **Mevlânâ Celâleddin**, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, Birinci Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- GÖKBULUT Süleyman; (2010), **Necmeddîn-i Kübrâ Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, Birinci Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÖLPINARLI Abdülbâkî; (1959), **Mevlânâ Celâlleddin**, Üçüncü Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

- GÖLPINARLI Abdülbâki; (2006), **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- GÖLPINARLI Abdülbâki; (2006), **Mevlevî Âdâb ve Erkâmı**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- HÜCVİRİ Ali b. Osman el-Cullabi; (2016), **Keşfu'l Mahcûb**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- AL-HUJWİRİ Ali b. Uthman Al-Jullabi; (1911), **The Kashf al-Mahjub**, Çev: Reynold a. Nicholson, Birinci Baskı, London.
- İBN MANZUR Muhammed İbn Mukerrem b. Ali b. Ahmed b. Hubka el-Ensari; (1707), **Lisanu'l Arab**, Dar'ul Maârif Matbaası, Kahire.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed, (1414/1993), **Sahihu İbn Hibban**, Thk. Şuayb Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût.
- KARA Mustafa; (1998), **Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi**, Dördüncü Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARADAYI Osman Nuri; (2017), "Dergipark", **İlahiyat Tetkikleri Dergisi**, Sayı:48,ss.161-194.
- KARAKAYA F. (1998), "Rebâb", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:34, İstanbul, ss.493-494.
- KELÂBÂZİ Ebu Bekir Muhammed b. İshak Buhari; (1904), **Et'Ta'arruf li-mezhebi ehli't-Tasavvuf**, Birinci Baskı, Darul İmanYayınları, Dimaşk-Beyrut.
- KELÂBÂZİ Ebu Bekir Muhammed b. İshak Buhari; (2016), **Doğuş Devrinde Tasavvuf**, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Beşinci Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ Mehmet Fuad; (2016), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İkinci Baskı, Alfa Basım, İstanbul.
- KUR'AN-I KERİM**, (2015), Tashih: Mehmet Ali Soy, Birinci Baskı, Ertem Basım, Ankara.
- KUŞEYRİ Abdülkerim; (2016), **Kuşeyri Risalesi (Tasavvuf İlmine Dair)**, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Sekizinci Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KUŞEYRİ Abdülkerim; (2007), **Risalet'ül-Kuşeyri**, Şerh Eden: Şeyh Salih Ca'zeri, Cevami'l Kelim Matbaası, Dördüncü Baskı, Kahire.

- KÜÇÜK Hülya; (2005), **Sultan Veled Ve Maârifi**, Birinci Baskı, Kültür Yayınları, Konya.
- KÜÇÜK Hülya; (2016), **Uzatılmış Yol**, Nefes Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- KÜÇÜK Hülya; (2010), **Küpten Sızan Sırlar İntihânâme-i Sultan Veled**, Birinci Baskı, Ataç Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK Hülya; (2007), “Hakk’ın Sırrını Fâş Etmeyen Sûfiler Sultan Veled Örneği”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt:8,Sayı: 18, ss.87-102.
- KÜÇÜK Osman Nuri; (2015), **Mevlânâ’ya Göre Mânevî Gelişim-Benliğin Dönüşümü ve Miracı**, Altıncı Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK Osman Nuri; (2006), **Fihî Ma Fih Ekseninde Mevlânâ’nın Tassavufî Görüşleri**, Birinci Baskı, Rumi Yayınları, Konya.
- KÜÇÜK Osman Nuri; (2016), **Sûfilîğin Zirvesi: Hz.Mevlânâyı Anlamak**, Birinci Baskı, Nefes Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜK Sezai; (2003), **Mevlevîliğin Son Yüzyılı**, Birinci Baskı, Simurg Yayınları, İstanbul.
- MÜNÂVÎ Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil’ârifîn b. Nûriddîn Alî; 1391/1972, **Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Camî’i's-Sağîr**, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût.
- MÜSLİM Ebu’l-Hüseyn el-Kuşeyrî; (1426), **Sahîh-u Müslim**, (thk. Nazzâr Muhammed Fâribânî), Dâr-u Tayyibe, Riyad.
- NESÂÎ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb; **Sünenü’l-Kübra**, thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, Mektebetü’l-Ma’ârif, Riyad, “ts”.
- NEVEVÎ İmam; (1992), **Riyâz’üs Sâlihîn**, Cilt: 1-3, Çev: İhsan Özkes, Birinci Baskı, Merve Yayınları, İstanbul
- NEVEVÎ İmam; ts. **Riyâz’üs Sâlihîn**, Cilt: 1-6, Çev: İhsan Özkes, Birinci Baskı, Kahraman Yayınları, İstanbul
- NURSÎ Bediüzzaman Said; (2016), **Sözler**, 2. Baskı Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- ÖGKE Ahmet; (2004), **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt sayı 12
- ÖZTÜRK Kâzım; (2013), **Sultan Veled’in Evrensel Mesajları (Lârende’de Açan Gül)**, Birinci Baskı, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya.
- RÛMÎ Eşrefoğlu Abdullah; (1976), **Müzekki’n-Nüfûs (Nefisleri Temizleyici)**, Birinci Baskı, Divan Yayınları, İstanbul.

- RÛŞENÎ Dede Ömer; (2014), **Âsâr-ı Aşk**, Hazırlayan: Selami Şimşek, Birinci Baskı, Buhara Yayınları, İstanbul.
- SECCADÎ Dr. Seyyid Cafer; (2007), **Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü**, Çev: Hakkı Uygur, Birinci Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- SEHÂVÎ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed; 1399/1979, **el-Makâsîdü'l-hasene**, Thk. Abdullah Muhammed es-Sadîk, Dâru'l-Kütübi'i-İlmiyye, Beyrût
- SEVGÎ H.A. (1998), “Çelebi Hüsâmeddîn”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:18, İstanbul, ss.518
- SİPEHSÂLÂR Feridun b. Ahmed; (1977), **Risale-i Sipehsâlâr (Mevlânâ ve Etrafındakiler)**, Çev: Tahsin Yazıcı, Birinci Baskı, Kervan Yayınevi, İstanbul.
- SİPEHSÂLÂR Feridun b. Ahmed; (2011), **Risale-i Sipehsâlâr (Mevlânâ ve Etrafındakiler)**, Çev: Tahsin Yazıcı, Birinci Baskı, Pinhan Yayınevi, İstanbul.
- SUYÛTÎ Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr; 1414/1994 **Câmiu'l-Ehâdîs el-Camis's-Sağîr ve Zevâidühû ve'l-Câmiu'l-Kebîr** (Cem ve tertib: Abbas Ahmed Sakar, Ahmed Abdulcevad), Dâru'l-Fikr, Beyrût 1414/1994, VI, 113.
- SÜHREVERDÎ Şihabüddin; (2010), **Avârifü'l-Meârif**, Çev: Abdülvehhab Öztürk, Birinci Baskı, Saadet Yayınevi, İstanbul.
- ŞİMŞEK Selami; (2017), **Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Birinci Baskı, Litera Yayıncılık, İstanbul.
- TARIKAHYA (Anbarcıoğlu) Meliha Ülker; (2011), **Maârif**, İkinci Baskı, Ataç Yayınları, İstanbul.
- TİRMİZÎ Muhammed b. İsa (279/892); ts. **el-Câmiu's-Sahîh**, (thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî) Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyad,
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**, (1998), Cilt:18-40, Diyanet Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul.
- ULUDAĞ Süleyman; (2012), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Birinci Baskı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- VASSAF Hüseyin; (1990), **Sefine-i Evliya**, Birinci Baskı, Seha Neşriyat, Ankara.

- VELED Sultan; (2014), **Sultan Veled Dîvânı**, Çev: Veyis Değirmençay, Birinci Baskı, Demavend Kitapları, İstanbul.
- VELED Sultan; (2010), **Küpten Sızan Sırlar İntihaname-i Sultan Veled**, Çev: Hülya Küçük, Birinci Baskı, Ataç Yayınları, İstanbul.
- VELED Sultan; (2011), **Maârif**, Çev: Meliha Ülker Tarıkahya (Anbarcıoğlu), İkinci Baskı, Ataç Yayınları, İstanbul.
- VELED Sultan; (2011), **Rebâbnâme**, Çev: Niğdeli Hakkı Eroğlu, Birinci Baskı, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya.
- VELED Sultan;(2014), **İntihaname**, Çev: Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- VELED Sultan;(2015), **Aşknâme**, Şerh: Hasan Halid el-Mevlevî, Birinci Baskı, Sûfî Kitap, İstanbul.
- YILDIRIM Nimet; (2008), **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- YILMAZ Kâmil; (2011), **Mesnevi Sohbetleri Dinle Neyden**, Erkam Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Figen POYRAZ
Doğum Yeri ve Tarihi :Manisa 08.08.1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi :Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tezli
Yüksek Lians

Bildiği Yabancı Dil : Orta Derece Arapça

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Kelkit / Gümüşhane

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Palandöken / Erzurum

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Afyonkarahisar

İletişim :figen.isar@gmail.com

Tarih :06.06.2018